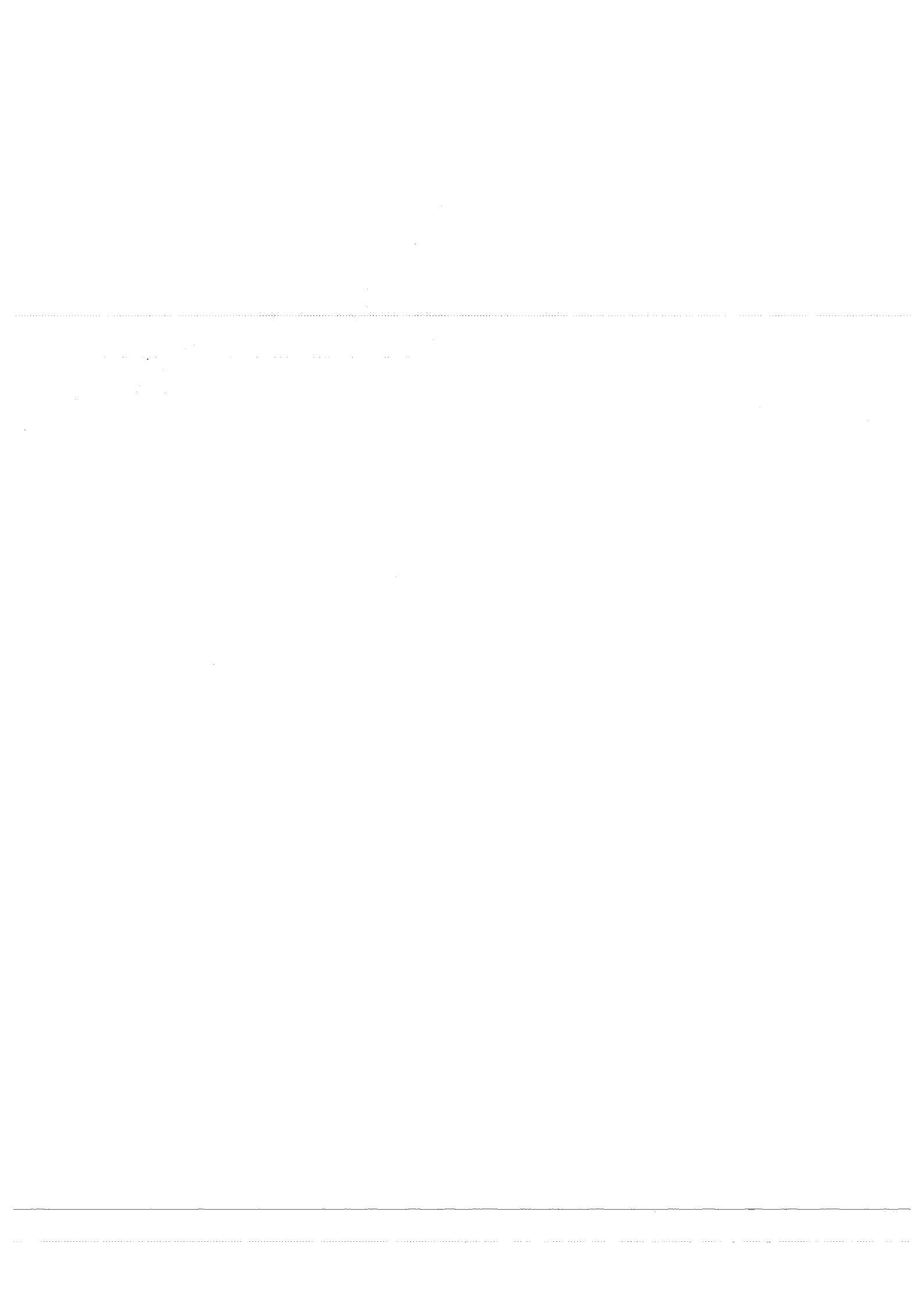

DE ZAAK TER SCHEGGET

ONDER EINDREDAKTIE VAN
K. H. KROON EN
R. ZUURMOND

EEN UITGAVE VAN
DE POPULIER

VOORWOORD

Aan de leden van de Generale Synode der
Nederlandse Hervormde Kerk.

Geachte Synodeleden,

Wij richten ons met dit 'zwartboek' over de zaak Ter Schegget in de eerste plaats openlijk tot u, met de bedoeling u zo objectief mogelijk te informeren. Een groot gedeelte van dit cahier bestaat daarom uit dokumenten, die wij zonder kommentaar, of hooguit met een enkele verklarende opmerking, onder uw aandacht brengen.

Natuurlijk is de samenstelling van zo'n dokumentatie een ongebruikelijke stap. Verwacht mag worden dat u door de commissies die onder uw verantwoordelijkheid werken voldoende op de hoogte wordt gehouden van wat er gebeurt. Wij twijfelen er niet aan dat dit in het algemeen op bevredigende wijze geschiedt. Maar er zijn sterke aanwijzingen dat er in dit geval bij u sprake is van een tekort aan relevante informatie. Met name vragen wij ons af of u in uw laatste - besloten - vergadering voldoende op de hoogte bent geweest van wat er zich rond de vervulling van de vakature, die ontstaan is door het vertrek van prof. K. Strijd als kerkelijk hoogleraar te Amsterdam, heeft afgespeeld (1). Nu duidelijk is geworden dat in uw eerstvolgende vergadering deze zaak opnieuw aan de orde zal komen, en ons uit het optreden (2), respektievelijk niet-optreden (3), van uw kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs (4) blijkt dat van deze kommissie geen koerswijziging valt te verwachten, blijft ons geen andere weg dan dat wij zelf deze taak op ons nemen.

Wij doen dat niet met vreugde. Het gaat hier ten dele ook om zaken die personen aangaan en het is een goed kerkelijk gebruik die niet onnodig in de openbaarheid te brengen. Maar dit principe kent zijn grenzen. Wanneer de beslotenheid er toe leidt dat iemand in de procedure bij een benoeming niet één keer, maar /ettelijke malen, tegen de wens van de meerderheid der onmiddellijk betrokkenen in, al in de voorronden geluidloos kan worden uitgeschakeld zonder dat ooit iemand controle op deze beslissingen uitoefent, wanneer het mogelijk blijkt dat er 'kerkpolitiek' wordt bedreven (5) door een zeer gering aantal personen die noch daartoe als representatief lichaam door de kerk zijn aangesteld, noch van hun beleid verantwoording behoeven af te leggen, dan breekt de nood de wet. Pas nadat alle andere mogelijkheden geblokkeerd bleken (6) besloten wij tot deze ongebruikelijke stap. Wij menen dat thans door te zwijgen een groter onrecht zou geschieden dan door te spreken.

Wij publiceren niet alle stukken die op deze zaak betrekking hebben. In de eerste plaats omdat wij niet op alles de hand konden leggen. In de tweede plaats omdat, ondanks alles, wij het vertrouwelijke karakter van sommige mededelingen niet nodeloos willen schenden. Wel kunnen wij zeggen dat ons nergens gegevens onder ogen zijn gekomen die de afwijzing van dr. Ter Schegget voor het ambt van kerkelijk hoogleraar ook maar enigermate zouden kunnen rechtvaardigen. De documenten die u in deze bundel aantreft zijn óf van huis uit publieke stukken, óf stukken die via dr. Ter Schegget zelf of via de fakulteitsraad van de theologische fakulteit van de Universiteit van Amsterdam openbaar zijn geworden. Het nu reeds gehoorde verwijt dat wij - of anderen - vertrouwen zouden hebben geschonden, wijzen wij dan ook met kracht van de hand. Wij laten gaarne aan u over om op zakelijke gronden te beoordelen of bij de hier gepubliceerde stukken ergens sprake is van indiskretie, dan wel of dit formele argument, waar het gehoord wordt, slechts de aandacht afleidt van de kwestie waar het in feite om gaat.

Wat wij evenmin hebben opgenomen in dit dossier zijn de lijsten met handtekeningen, ter ondersteuning van onze 'Open Brief' van 2 maart 1978. Wij hebben het niet opportuun geacht in de kerk door een gerichte handtekening-actie nóg meer onrust te brengen dan er rond deze zaak helaas reeds is. De hier en daar gevoerde akties waren volledig spontaan. Over het juiste aantal handtekeningen en de herkomst ervan, alsmede over andere blijken van sympathie met de 'Open Brief' of de strekking daarvan, zal uw moderamen u dan ook beter kunnen inlichten dan wij. Wel wijzen wij in dit verband op de brief met bijlagen van ds. K.H. Kroon e.a. van 24 maart 1977 aan de kommissie T.W.O. (7), waaruit blijkt dat een groot aantal predikanten van de hervormde kerk zich reeds in een zeer vroeg stadium voor openheid in de procedure heeft uitgesproken.

Er is nog een reden om thans tot volledige openheid te besluiten. Iemand kan niet keer op keer gepasseerd worden voor een kerkelijke positie waarvoor hij zonder meer gekwalificeerd is, zonder dat daarover geruchten ontstaan. Sinds het moment dat hij dertien jaar geleden, op 16 februari 1965, door uw kollege, in afwijking van een unanieme voordracht, met één stem meerderheid niet werd benoemd tot sekretaris van de Raad voor de verhouding van Kerk en Israël (8), is dit ook bij dr. Ter Schegget het geval (9): om hem heen is sindsdien een vreemde sfeer geschapen van "als je alles eens wist". Nu, wij willen dat u inderdaad alles weet, want er is niets te verbergen. Laten wij die bezwaren hebben tegen Ter Schegget die open en eerlijk uitspreken. Dan kan Ter Schegget zich ook openlijk en eerlijk verdedigen. Wanneer dat tijdig in een besloten kring zou zijn gebeurd, hadden wellicht alle moeilijkheden kunnen worden voorkomen. Op een dergelijk gesprek hebben wij meer dan een jaar lang aangedrongen. Maar tevergeefs (10). Thans is de enige

fatsoenlijke oplossing waarvoor uw vergadering zich in de toekomst niet zal behoeven te schamen, een openbare behandeling ter synode. Wij hopen en verwachten van u dat u zich daarvoor zult inzetten. Opnieuw in 'comité generaal' vergaderen over deze zaak zou moreel onaanvaardbaar zijn. Wij wijzen u erop dat de mogelijkheid van een besluit tot openbare behandeling wel degelijk bestaat (11). Wij vragen u, de zaken die wij in dit 'zwartboek' aan de orde stellen met grote ernst te willen onderzoeken. Mochten er aspecten zijn waarover u verdere opheldering zou wensen, dan zijn wij graag bereid al het mogelijke te doen. Op u rust een grote verantwoordelijkheid. Wij spreken de verwachting uit dat u, geleid door de Heilige Geest, in deze aangelegenheid tot een wijze en de Kerk waardige oplossing zult komen.

Amsterdam, op het feest van Pinksteren, A.D. 1978.

ds. K. Bouhuijs en ds. J.A. Eekhof (Leiden)
ds. P. van Dijk (Enschede)
ds. K.H. Kroon, D. Floors, J. Leijdekkers, J. Lok (Amsterdam)
ds. R. Zuurmond (Delft)

(korrespondentie-adres: Stadionweg 133', 1077 SL AMSTERDAM).

- (1) Zie het 'Verslag van werkzaamheden van de benoemingskommissie vakature Strijd', d.d. 3.3.78, tegen het eind.
- (2) Zie bijvoorbeeld de brief van de heer C. Klapwijk, d.d. 29 maart 1978 aan dr. G.H. Ter Schegget, waaruit blijkt dat volgens de sekretaris van de kommissie T.W.O. deze kommissie niets zal doen zolang de benoemingskommissie in Amsterdam geen "antwoord geeft" (d.w.z. Ter Schegget laat vallen).
- (3) Zie het verslag van het 'Gesprek met het moderamen van de synode op 13 december 1977'. De kommissie T.W.O. blijkt totaal onbenaderbaar; zelfs de interventie van het moderamen kon daaraan blijkbaar niets veranderen.
- (4) In deze dokumentatie verder 'kommissie T.W.O.' of alleen 'T.W.O.' genoemd.
- (5) Zie de brief van de beoemingskommissie vakature-Strijd aan dr. G.H. Ter Schegget, van 7 april 1977: "...Wij hebben op grond van gesprekken met de Kommissie T.W.O. der Nederlands Hervormde Kerk moeten constateren, dat om redenen van kerk-politieke aard (onderstreping van ons, red.) een dergelijke, door ons gewenste, gezamenlijke voordracht ... niet tot de mogelijkheden behoort". In het gesprek op 13 december 1977 is door de scriba van de generale synode gezegd dat bij dergelijke procedure's kerk-politieke overwegingen altijd een rol spelen.

- (6) Zie de korrespondentie van K.H. Kroon c.s. met de kommissie T.W.O. en het moderamen van de synode (stukken onder letter G).
- (7) Een vervolg-lijst is gedateerd 19.4.77. In totaal 110 namen.
- (8) Zie de notulen van deze vergad ring en de overige stukken in het dossier onder letter D.
- (9) Zie het artikel van ds. L.A. Kopmels in 'In de Waagschaal' van 13 oktober 1973 (Nieuwe jaargang 2, nr. 14). Dit artikel heeft betrekking op de vervulling van de vakature van wijlen prof. van Niftrik. Reeds toen is door sommigen overwogen de procedure in de openbaarheid te brengen.
- (10) Als (5).
- (11) Onder punt 5 schrijven voorzitter en scriba van het moderamen van de generale synode in hun brief van 7 maart 1978 aan ds. P. van Dijk c.s.: "De generale synode kan besluiten de gebruikelijke gang van zaken, waarbij over personen in besloten vergadering wordt gesproken, te doorbreken en in open vergadering de kandidaten te bespreken".

HANDLEIDING

De in deze dokumentatie gepubliceerde stukken zijn in zeven rubrieken ondergebracht, achtereenvolgens:

- A. Algemene gegevens
- B. Ter Schegget als theoloog
- C. Recente interviews
- D. De voorgeschiedenis
- E. De amsterdamsche procedure
- F. De ontwikkeling van het konflikt
- G. De korrespondentie Kroon/Studentenpredikanten met T.W.O. en Moderamen
- H. De 'Open Brief' en zijn reakties
- K. Dossier Curaçao.

Binnen deze rubrieken zijn de stukken zodanig gerangschikt dat ze na elkaar kunnen worden gelezen. In die volgorde zijn ze genummerd.

Alle stukken zijn gedateerd. Wanneer de datum niet vaststond is deze geschat. Van alle stukken wordt in de kop een korte samenvatting gegeven, soms met een verklarende opmerking of verwijzing naar andere stukken.

Aan het slot van deze bundel vindt men een chronologisch overzicht van alles wat is opgenomen. Daarbij zijn opnieuw de korte samenvattingen afgedrukt.

Wie snel een algemene indruk wil krijgen van de zaak Ter Schegget, adviseren wij te beginnen bij de kroniekachtige samenvatting aan het slot. Wil men de dokumenten zelf raadplegen dan zijn die via de aangegeven rubrieken en nummers gemakkelijk te vinden. Heeft men slechts belangstelling voor een bepaald aspekt, dan wijzen de rubrieken de weg. Bedacht moet echter worden dat iedere rubricering iets willekeurigs heeft. Met name de rubrieken E en H lopen in elkaar over.

A. ALGEMENE GEGEVENS

A-1 Curriculum vitae van G.H. Ter Schegget. 1.1.1977

Curriculum Vitae

Gijsbertus Hendricus Ter Schegget, geboren 24 juli 1927 te Amsterdam, zoon van ds. Jan Ter Schegget en Hendrica C. van Kampen. Gymnasium alpha, eindexamen 1947. Theologische studie aan de Universiteit van Amsterdam 1947-1953. Assistent bij prof. Smelik voor ethiek en bijbelse theologie 1953-1955. Hervormd predikant te Vreeland 1955-1958. Predikant bij de Verenigde Protestantse Gemeente te Willemstad Curaçao 1958-1963. Predikant van de Evangelische Studenten Gemeinde te Berlijn (voor Oost-West kontakten) 1963-1965. Doktoraal examen theologie, hoofdvak godsdienstfilosofie en systematische theologie (anthropologie), bijvakken Nieuwe Testament en dogmengeschiedenis, cum laude, 1965. Eerste halfjaar 1965 waargenomen het predikantschap bij de Protestantse Gemeente te Varese (Italië). Vanaf september 1965 werkzaam bij Kerk en Wereld te Driebergen, aanvankelijk als cursusleider, na 1966 als docent ethiek en filosofie aan de akademie de Horst, tot heden. Promotie op 1 mei 1970 op dissertatie 'Het beroep op de stad der toekomst'. Promotor dr. G.C. van Niftrik.

Door studie en lespraktijk grondige kennis van o.a. F. Schleiermacher, K. Marx, F. Engels, S. Kierkegaard, F. Nietzsche, E. Troeltsch, Rosa Luxemburg, K. Barth, M. Horkheimer, Th. Adorno, M. Heidegger, J.P. Sartre, H. Marcuse. Globale kennis van de angelsaksische wijsbegeerte. Veel studie gemaakt van het werk van Bertolt Brecht, Thomas Mann, Albert Camus en Franz Kafka. Theologisch verwant en persoonlijk bevriend met wijlen prof. K.H. Miskotte.

A-2 Lijst van Publikaties van G.H. Ter Schegget (in voorlopigheid) samengesteld door ds. R. Crouwel te Bunnik.

Uit deze lijst zijn in deze dokumentatie opgenomen de nummers 121, 122, 124 en 125. 27.4.1978

1. Wordt niet wereldgelijkvormig; in: Hervormd Nederland 16 februari 1957
2. Boekaankondiging (A.J. Rasker, De vrouw en het kerkelijk ambt); in: In de Waagschaal (IdW) 13/4, 19 oktober 1957

- 3 . Kunstmatige inseminatie bij dieren; in: IdW 13/7,
9 november 1957
- 4a. Over Christus en Israël I (Theologoumena van Frans
Werfel); in: IdW 13/27, 29 maart 1958
- 4b. Over Christus en Israël II (Theologoumena van
Frans Werfel); in: IdW 13/30, 19 april 1958
- 5 . Antwoord aan Spijkerboer (De nederlandse christen
en de algerijnse kwestie); in: IdW 13/31, 26 april
1958
- 6 . Betekenis van het leervicariaat; in: Hervormd
Nederland, 28 juni 1958
- 7 . Boekbespreking (Leo Vroman, Snippers); in: Eenheid
in Verscheidenheid (EiV) = Kerkblad van de ver-
enigde protestantse gemeenten van Curaçao), 1959
- 8 . Boekbespreking (Lion Feuchtwanger, Jeftha en zijn
dochter); in: EiV, 1959
- 9 . Boekbespreking (Willem F. Hermans, De donkere kamer
van Damocles); in: EiV, 1960
- 10 . Een kerkenunie in oprichting; in: EiV 14/9, 1962
- 11a. Over de verzoening I; in: IdW 16/9, 10 juni 1961
(G.H. Ter Schegget en E.E. Stern)
- 11b. Over de verzoening II; in: IdW 16/20, 24 juni 1961
(G.H. Ter Schegget en E.E. Stern)
- 12 . Zakelijke erkenning van een staatsmacht (aantekenin-
gen bij Romeinen XIII); in: IdW 18/15, 20 april 1963
- 13a. De toorn van JHWH I; in: IdW 19/24, 22 augustus 1964
- 13b. De toorn van JHWH II; in: IdW 19/15, 5 september 1964
- 14 . Von und mit Gott reden (zum Problem des Betens), 1964
- 15 . Principes of mensen (antwoord aan P. Hijmans, Bepleit
een hoogleraar sterilisatie van miljoenen 'minder-
waardigen', IdW 21/1, n.a.v. A. de Froe, Wereldbe-
volkingsvraagstuk, De Gids 3, 1965); in: IdW 21/3,
30 oktober 1965
- 16 . Gethsemané en gevangenneming   Mat 26,26-58
Jezus door Petrus verloochend   Mat 26,57-75
De veroordeling   Mat 27,11-32
Goede vrijdag   Mat 27,33-66
Paasfeest   Mat 28, 1-15; in:
Kind en Zondag (KeZ), Notities en aantekeningen
t.b.v. de zondagschoolleiding, KeZ 24/3, maart 1966
- 17 . De belijdenis van Petrus   Mat 16,13-20
Hemelvaart   Hand 1, 1-11
Cornelius   Hand 10, 1-48
De bevrijding van Petrus   Hand 12, 1-9; in:
KeZ 34/5, mei 1966
- 18 . Paulus naar Rome - Hand 27 en 28; in: KeZ 34/6,
juni 1966
- 19 . Daniël   Dan 1 en 6
Esther   Esther
Het dochtertje van Jafrus   Mat 9,18-26
Het koninklijke bruiloftsmaal   Mat 22, 1-14; in:
KeZ 34/7.8, juli/augustus 1966
- 20 . Elia op de Karmel   1 Kon 18,1-40
Elia's tocht naar de Horeb   1 Kon 19,1-21
De genezing van Naäman   2 Kon 5,1-27; in:
KeZ 34/9, september 1966

21. Elisa tijdens het beleg van Samaria 2 Kon 6,24-7,20
 Joas herstelt de tempel 2 Kon 12, 1-16
 Het lied van de wijngaard Jes 5, 1- 7; in:
 KeZ 34/10, oktober 1966
22. Het dochttertje van Jaïrus Marc 5,21-43
 De profeet in zijn vaderstad Marc 6, 1- 6; in:
 KeZ 35/1, januari 1967
23. De zalving te Bethanië Marc 14, 1-11
 De voorbereiding van de Paasmaaltijd Marc 14,12-25
 en de instelling van het Avondmaal; in:
 KeZ 35/2, februari 1967
24. De opstanding Marc 16, 1-20
 De uitzending van de apostelen Marc 6,6-13
 en de wonderbare spijziging Marc 6,30-44; in:
 KeZ 35/3, maart 1967
25. De gelijkenis van de ponden Luc 19,11-27
 Lazarus en de rijke Luc 16,19-31; in:
 KeZ 35/4, april 1967
26. De genezing van een verlamde Hand 3, 1- 4
 Paulus te Athene Hand 17,15-34; in:
 KeZ 35/5, mei 1967
27. De barmhartige Samaritaan Luc 10,25-37
 De verloren zoon Luc 15,11-32
 Zacheüs Luc 19, 1-10
 De tien melaatsen Luc 17,11-19; in:
 KeZ 35/7.8, juli/augustus 1967
28. De binding van Izaäk Gen 22, 1-19; in:
 KeZ 35/9, september 1967
29. Izaäks huwelijk met Rebecca Gen 24, 1-67
 Ezau en Jacob (van Ezau Gen 25,19-34
 Jacob steelt de vaderlijke zegen Gen 26,34-28,9
 Jacobs droom te Bethel Gen 28,10-23; in:
 KeZ 35/10, oktober 1967
30. Jozef in Egypte (farao Gen 37 en 38
 De dromen van schenker, bakker en Gen 40 en 41; in:
 KeZ 35/11, november 1967
31. Jozef ontmoet zijn broers Gen 42,1-47,12; in:
 KeZ 35/12, december 1967
- 32a. Israël, indien ik u vergeet I (jaarrede bij het 100-
 jarig bestaan van de Nederlandse Zondagschool Ver-
 eniging; in: KeZ 35/11, november 1967
- 32b. Israël, indien ik u vergeet II; in: KeZ 35/12,
 december 1967
33. De notie van de persoonlijke God in de theologie (een
 kritische felicitatie van 'Wending' bij haar vierde
 lustrum); in: IdW 21/9, 22 januari 1966
34. De prediking van het gegevene (lof der KD); in: IdW
 21/16, 30 april 1966
35. Leven met de technic (een ethische oriëntatie); in:
 IdW 21/19, 11 juni 1966
36. Een joodse stem over Jezus (M. Bubern Twee wijzen van
 geloven); in: IdW 21/20 20 augustus 1966
37. Naar universeel recht; in: IdW 21/25, 3 september 1966
38. Profetie, een proeve van echtheid (antwoord aan A.A.
 Spijkerboer, Theologie van de revolutie, IdW 21/26);
 in: IdW 21/26, 17 september 1966

39. Exorcisten gevraagd (Marc 1,21-39); in: IdW 22/3, 29 oktober 1966
40. Israël en de oecumene; in: Wending 21/9, november 1966
41. Geen opzichtigheid; in: De Bergrede Phoenix Bijbelpockets deel 21, Zeist, Antwerpen, 1966
42. De twee zonen; in: Gelijkenissen en genezingen, Phoenix Bijbelpockets deel 22, Zeist, Antwerpen, 1967
43. Het enige verlangen van een slachtoffer; in: Gelijkenissen en genezingen, Phoenix Bijbelpockets deel 22, Zeist, Antwerpen, 1967
44. Adhaesie aan de Naam (over de hermeneutiek in K.H. Miskottes Als de goden zwijgen); in: Vox Theologica 37/2, maart 1967
45. Zending of gesprek (over de verhouding tot Israël); in: IdW 22/18, 27 mei 1967
46. Israël en zijn vrienden (achtergronden van een konflikt); in: IdW 22/20, 24 juni 1967
47. Boekbespreking (Th.J.M. Naastepad, Het geheim van Rachel); in: IdW 22/22, 22 juli 1967
48. Indrukwekkende bidstond voor Israël in Berlijn; in: IdW 22/22, 22 juli 1967
49. Het ethos van het neotechnicum (F. Boerwinkel, Inclusief denken); in: IdW 22/23, 5 augustus 1967
50. Methode de Kadt (J. de Kadt, Methode Israël); in: IdW 23/1, 14 oktober 1967
51. Anthropologia gloriae (Versuch einer Antwort auf Hendrik van Oyens Bedenken gegen KD III/2); in: Zeitschrift für Evangelische Ethik 11/6, november 1967
52. Het ongewenste kind van moeder Europa (een paar opmerkingen inzake een theologie van de revolutie); in: IdW 23/7, 6 januari 1968
53. De doop met de Heilige Geest (KD IV/4); in: IdW 23/9, 3 februari 1968
54. Op grond waarvan mag de gemeente dopen? (KD IV/4); in: IdW 23/10, 17 februari 1968
55. Antwoord aan Berkhof (inzake Israël); in: IdW 23/11, 2 maart 1968
56. De belofte van de waterdoop (KD IV/4); in: IdW 23/11, 2 maart 1968
57. Doop van mondigen (KD IV/4); in: IdW 23/13, 13 maart 1968
58. Moraal en ethiek; in: Nederlands Tijdschrift voor medische studenten 15/4, april 1968
59. Over de doop van mondige mensen; in: De Bazuin 51/30, 14 april 1968
60. De vredesopdracht der christelijke gemeente (toespraak op de Reach out van de werkgroep 'Gemeente onderweg'); in: IdW 23/15, 27 april 1968
61. Theologie en revolutie; in: Wijsgerig Perspectief 9/1, september 1968
62. In memoriam Karl Barth; in: Het Vrije Volk, 11 december 1968; tevens in: IdW 24/10, 15 februari 1969
63. Revolutie in het geding; in: Blauwdruk 9/49, 1968
64. Herbert Marcuse, démasqué der harmonie; in: Academie De Horst nr. 1, april 1969

65. Futurum en advent; in: Orgaan van de Protestants Christelijke Bond voor onderwijzend personeel 15/44, 27 november 1969
66. Appellabel gezag; in: IdW 25/4, 22 november 1969
67. Het recht van verzet (Rom 13); in: IdW 25/5, 6 december 1969
68. Futurum en advent; in: IdW 25/6, 20 december 1969
69. Kritiek der democratisering; in: IdW 25/8, 17 januari 1970
70. Marcuse en de praxis; in: IdW 25/11, 28 februari 1970
71. Diaconia en oppositie; in: Diaconia 37/4, april 1970
72. Het uitverkoren volk; in: 'Ontmoetingen tussen joden en christenen', Nijkerk, z.j.
73. Een slechte dienst aan Israël (een paar opmerkingen over het Israëlrapport van de Synode); in: IdW 25/14, 11 april 1970
74. Naschrift (bij S. Rozemond, Het probleem van het geweld); in: IdW 25/25, 12 september 1970
75. Het beroep op de stad van de toekomst (diss.) (praktisch-dogmatische studie van de revolutie) (De Erven F. Bohn NV) Haarlem, 1970
76. Ernst Bloch, filosoof van de hoop; in: Voorlopig 2/12, december 1970
77. Oostpolitiek, theologie en de derde wereld; in: De Groene Amsterdammer, 27 februari 1971
78. Politiek, een kunst; in: Schrift 14, april 1971
79. Boerwinkel - irregulier theoloog; in: Over en Weer 2, 1971
80. Verlaat in memoriam; in: Voorlopig 3/6, juni 1971
81. Revolutie en zachtmoedigheid; in: Bijbel, Kerk en Geweld, Cahier IKV 9, augustus 1971
82. Nooit geloven in de slechtheid van de mensen; in: Voorlopig 3/10, oktober 1971
83. La Pratique de la Justice; in: IDOC, Conférence donnée à l'Idee le 22 oct 1971
84. Anarchisme ja of nee; in: Voorlopig 3/11, november 1971
85. Partijgangers der armen; (Het Wereldvenster) Baarn, 1971
86. Alternatieve kerst-, paas- en pinksterpreek; Postille 1971/1972 Den Haag, 1971
87. De subversieve Memoria Christi (bij het 75-jarig bestaan van de NCSV); in: Eltheto brochure, 1971
88. Zuigelingendoop kweekt onmondige mensen; in: Voorlopig 4/7.8, juli/augustus 1972
89. De messias en de relatieve utopie; in: Theologie en Praktijk 32/2, 1972
90. Dode en levende werken (Hebr. 9,14); in: E.L. Smelik, Achterstallige Postille, Nijkerk, 1972
91. Inleiding: Marcuse als criticus en utopist; in: André Nicolas, Herbert Marcuse, Aula-boeken 472, Utrecht, 1972
92. Het geheim van de mens; (Het Wereldvenster), Baarn, 1972
93. Ook de god van het christendom gaat af; in: Voorlopig 5/1, januari 1973

94. Miskotte leert ons lezen; in: Trouw, 10 maart 1973
95. Klassenstrijd en staking (een theologische motivering) (Bosch en Keuning), Baarn; (Oecumene 5/2), 1973
96. Mens, mens; in: 'Mensen om de mens' Baarn (red. J.D. Plenter en E. Pruijm), 1973
97. Denken is veranderen (over Brecht); in: Voorlopig 5/12, december 1973
98. Orthodoxie - positief - negatief; in: Voorlopig 6/4, april 1974
99. Als wij nu nog over de reformatie spreken; in: Woord en Dienst 23/19, 19 oktober 1974
100. Krijgskunde van de bevrijding; in: Voorlopig 6/12, december 1974
101. Het lied van de mensenzoon (studie over de christuspsalm in Filippenzen 2: 6-11); (Het Wereldvenster) Baarn 1975
102. Is een christen atheïst (preek over 1 Kor 8,5.6); in: Tijdschrift voor documentatie van en bezinning op het Christelijk Onderwijs, Bulletin 3/2, maart 1975
103. Niet meer weten dat je slaaf bent geweest (18 stellingen-ter-overweging-en-discussie); in: Manifest De Nieuwe Levensstijl (Christenen voor het Socialisme), september 1975
104. De apocalyps van de Naam (de locus de novissimus bij K.H. Miskotte en H. Berkhof, een vergelijking); in: K.H. Miskotte, De weg der verwachting met bijdragen van F.H. Breukelman, K.A. Deurloo, G.H. Ter Schegget, R. Zuurmond, Baarn, 1975
- 104b. Adhaesie aan de Naam (over de hermeneutiek van Miskotte); in: idem, 1975
105. Kan een christen marxist zijn? (interview Rex Brico); in: Elseviers Magazine, 1 november 1975
106. Gods zaak: de mens (E. Schillebeeckx, Jezus, het verhaal van een levende); in: Wending 30/9, december 1975
107. Dat is leven uit de kracht van de opstanding (vragen n.a.v. Schillebeeckx, Jezus, het verhaal van een levende); in: Trouw, 8 december 1975
108. Het charisma der waakzaamheid (over Buskes); in: Voorlopig 8/4, april 1976
109. Zo vader, zo zoon (over het ouderlijk gezag in de Bijbel); in: Jeugd en Samenleving 6/5, 6 mei 1976
110. Een gegeven paard ... (over het marxisme); in: Voorlopig 8/5, mei 1976
111. Kornelis Heiko Miskotte ter gedachtenis; in: Voorlopig 8/10, oktober 1976
112. Het gezicht van de meester (over Miskotte); in: Wending 31/9, november 1976
113. Ernst Bloch - ter gedachtenis; in: Opstand 4/5, 1977
114. De heilzame storing (Karl Barths actualiteit, vooral in de ethiek); in: Wending 32/1, maart 1977
115. Christendom is geen betere waar (H. Kuitert, Wat is geloven?); in: Hervormd Nederland, 14 mei 1977
116. De toorn der hoop (R.G. van Roon, Visie op kind en jongere vanuit een vooroordeel, diss.); in: IdW 6/7 (nwe jrg), 28 mei 1977

117. Het laatste woord is nog niet gesproken (over Bloch); in: Voorlopig 9/11, november 1977
118. Christen-zijn in de sociale en politieke werkelijkheid van vandaag; in: 'Kerk aan het werk', Elsevier, Amsterdam, 1977²
119. Kernwoorden bij Marx; (Ten Have) Baarn, 1977
120. De messias Jezus, herder der schare; in: Hervormd Nederland, kerstnummer, 1977
121. Gesprek met een man des aanstoots, Bert Ter Schegget (interview Berth van Duyn en Kees Waagmeester); in: Hervormd Nederland, 18 maart 1978
122. Hoe de verstarring kan worden doorbroken (uittocht uit Egypte); in: Hervormd Nederland, paasnummer, 25 maart 1978
123. Optimist zonder fanfare en geschal (over Bloch); in: Voorlopig 10/3, maart 1978
124. Links moet herders leveren die de weg weten (interview Rouke van der Hoek); in: De Groene Amsterdammer, 12 april 1978
125. De bijbel is in de kern een proletenverhaal (interview G.J. v.d. Boomen); in: De Nieuwe Linie, 26 april 1978

B. TER SCHEGGET ALS THEOLOOG

B-1 Prof. dr. K.H. Miskotte, 'De derde dimensie', voorwoord bij de dissertatie van G.H. ter Schegget, 'Het beroep op de stad der toekomst' (Haarlem 1970). Miskotte spreekt zijn grote waardering uit voor dit proefschrift. 1.5.1970

Op verzoek van de uitgever schrijf ik gaarne een inleidend woord bij het boek van dr. G.H. ter Schegget; het zal een woord van hoge waardering zijn, omdat het een goed boek is; goed is wat verschijnt als wat het is, goed is wat is zoals het zijn moest naar de aandrijvende creatieve bedoeling. Misschien is dat te formeel gesproken; althans in dit geval is het engagement zo woedend-innig, dat het geschrevene in heerlijke geestdrift tot een appèl worden kon. Het gaat over de theorie der revolutie, over de sociologische en ethische varianten ervan, in het denken van Ernst Bloch, Herbert Marcuse, Richard Shaull, Theodor Geiger en zo vele anderen. De lezer wordt, kort en bondig, maar nergens vluchtig over de konsekwenties hier en ginder en de kontroversen naar vele zijden ingelicht. Wat mij betreft, voor mij is het bijna altijd raak en zuiver gebleken; achter het wegen van het ethisch gewicht van de theorieën waakt de medeverantwoordelijkheid, het mede-weten, de kennis van het verzuimde op alle wereldfronten, krachtens het bovengenoemde engagement. De jonge auteur zat in Nederland, in Vreeland, vloog eruit naar Curaçao, onder het bewind van de 'olie', toog naar Berlijn als studentenpredikant in de zestiger jaren, keerde in het vaderland terug en werd docent bij 'de Horst' in Driebergen. In al dat zoeken en trekken, jagen van argernis, stokken in de vraag, wat te doen, bleef hij theoloog, een helder en vurig man. De lezer gelieve dit goed vast te houden: het gaat bij alle meest nauwkeurige kennis van de geëxploreerde gebieden, bij elk ogenschijnlijk summiere oordeel over wat er gaande is, om de bekering van de theologie, willen ooit de burgers en christenen, de christen-burgers, wakker worden. Wakker ook, uit een scheve theologie! want altijd was voor de vorming van het geweten der volkeren de god-geleerdheid beslissend. Dat schijnt nu onzinnig, om te berde te brengen en de sociologen brengen het verval der Kerk in kaart - astublieft - en konstateren de vaart der saecularisatie en de bloei der menselijke zogenaamde goddeloosheid.

Theologie heeft het niet met religie te doen, tenzij om er zich tegen af te zetten, omdat het christelijk geloof

háár waarheidspretentie niet kan honoreren. En als het christendom, in zijn religiositeit, gaat denken over God, dan gaat het over de schepping, de afhankelijkheid, over de creatuur, de ordinantiën, de geboden, de overheden -en hele continenten leven sedert eeuwen alsof ethos = gehoorzaamheid is. En als ze daar horen al die dweepers en chiliasten, dan denken ze: als ze maar niet met bommen gaan smijten! Natuurlijk is dat niet naar de wijsheid der Schriften (waarvan trouwens in Brazilië het volk niets weet). Natuurlijk is dat geen reine leer, geen gezonde theologie. Natuurlijk is het een stuk naïef, populair denken, dat het bestaande ook gelden moet, want evenals kinderen, willen ze in het verhaal bij het begin beginnen en telkens weer van voren af aan. Israël heeft altijd van achteren naar voren ~~geken~~, vanuit het komende Rijk, zo de profeten en zo de apostelen. Op die weg kon ontdekt worden, dat het geweten een categorie der toekomst is. Ontdekt? maar vooral geloofd, zo dat een mens weet, met God mede weet, dat het in de geschiedenis gaat om de toekomst, om de toekomstige stad. Het geweten kan niet worden begrepen als aangeboren of verworven eigenschap tot onderscheiding van goed en kwaad in de daden, die op het gegevene rusten, van het bestaande uitgaan. Het geweten kan niet verstaan worden als een spanningsveld tussen recht en liefde, het wordt, gezien vanuit de toekomst, die de mensen is beloofd, een revolutionair beginsel, dat door zijn lading, structuren oordeelt, verandert, breekt, ómzet. Daarbij is het meest tot bescheidenheid manende van wat wij in laatste instantie het geweten moeten noemen, dat het zich niet laat konstateren, als ware het een psychologisch-empirisch feit.

Het geweten is echter anderzijds geen openbaring, geen instantie waaraan de mens verantwoordelijk is; het slaapt, is in zijn slaap een onbewuste tegenstander van Gods toekomst; het heeft geen fiducia in de toekomstige stad, tenzij het gewekt wordt door de aankondiging van de Laatste Dingen. Dan weten wij wat God met de wereld vóór heeft; we weten het met Hem mee, Hij die de Bevrijder en Voleinder is van de menselijke existentie. Het gebod van God treft de mens als schepsel, en dan gaat het over de eerbied voor het leven; het treft hem als uitverkorene en verzoende in de omvatting van Zijn volk, en dan gaat het om de dienst aan de naaste. Het gebod treft ons tenslotte als kind-van-God voor altijd en dan gaat het om het bestemd-zijn van de toekomst, méér: om het zelf nu reeds die toekomstige mens zijn, door het geloof, d.i. door de erkenning dat men zich weet aangesproken door de Vader, de 'Vader der eeuwen' (Jes. 9:5), in wiens plannen wij wel niet zijn ingewijd, maar die Zijn bestemming in 'Zijn Kind' heeft geplant, zodat het de definitieve, de onovertreffelijke mens is door de hoop op het Rijk zo te belijden, dat radikale daden aan dit geweten-in-hope ontspringen.

Men zou hier kunnen spreken van een derde dimensie van

het ethos; deze derde dimensie boven, achter en in het gebod van de eerbied voor het leven en dat van de liefde tot de naaste. Het werkt bovendien, n  n, bij uitstek relativierend op de twee eerste gestalten van het ethos, maar het is ook retrospectief funderend. Het komt immers uit de toekomst en wekt het geweten uit de doodslaap om een nieuw afsluitend, kronend gebod te horen. De alerte geest van de schrijver vindt in moderne poëzie, met de wichelroede van zijn engagement, wat zijn theologische visie trefzeker vertolkt. Zo dit van Paul van Ostayen

dit is het signaal
naar de heiligmakende Jordaan van ons
geweten te gaan.

Of dit van B. Brecht:

Verfolgt das kleine Unrecht nicht sosehr, in B  lde
Erfriert es schon von selbst, denn es ist kalt.
Bedenkt das Dunkel und die grosse K  lte
In diesem Tale, das von Jammer schallt.

Of dit van W. Barnard:

laten we zingen dat het een aard heeft
laten we zingen over de zee
laten we zingen tegen de helling
tegen de lange duur van de dingen
tegen de jaren laten we zingen
over het water aan de lippen
tegen de klippen op -

Met eigen woorden zegt deze jonge theoloog zo goed, waarom het bij deze derde dimensie van de ethiek gaat, zo b.v. op p. 82: 'Geïsoleerd recht, daaraan gaat de wereld ten onder; verabsoluteerde liefde verwordt tot sentimentaliteit. En op de valse dialektiek van beide berust de beruchte dubbele boekhouding, die door zoveel bereidwillige theologische accountantants wordt gevoerd. Eerst door de dimensie van het 'teleion' (Rom 12:2), het volmaakte, 'het heilzame' worden de cirkels van de ethiek (of de ellips met twee brandpunten) opengebrouwen en krijgt de wenteling richting; recht en liefde krijgen betrekking op de toekomst, niet in het lege midden tussen recht en liefde, maar in het messiaans-besliste, dat gericht staat op het heil der mensen vindt de ethische beslissing plaats; 'daar ligt het Gegen  ber van onze verantwoordelijkheid'. - En elders: 'het gaat om echte bewogenheid ... ook nuchterheid is met deze bewogenheid te verbinden. Wat onmogelijk is, dat is onze traagheid, onze nalatigheid, onze dufheid en middelmatigheid, onze onverschilligheid en onze skepsis'. 'Laat men (roept Barth reeds in zijn Ethik van 1928) eens wat meer letten op zogenaamd of werkelijk 'profane' opgewondenheden en zichzelf voorhouden, dat God misschien in onze tijd wat minder nuchter wil worden gediend, dan wij in onze

schoolwijsheid denken; ... een handelen, dat niet onder de belofte ligt, zou een naar voren toe gesloten, een resignerend handelen zijn ... het laatste moet de hoop zijn en dat betekent concreet wachten op en haasten naar de toekomst van de Heer' (Ethik II S. 250).

Dat is het beroep, het hoger beroep op de toekomst, op óns toekomstige stad; daarin zijn wij geen medewerkers van God vóórdat wij mét Hem weten en zo eindelijk een geweten hebben, dat niet in een zelfgesprek besloten blijft. Met dit alles is impliciet gesteld, dat theologische ethiek, niet een stelsel van antwoorden kan zijn, maar een samenhang van zich akkumulerende vragen. Wie meent dat de filosofie vrij is en vaardig in het vragen en dat theologie veelmeer voltooide antwoorden op tafel legt en daarmee een bovennatuurlijke autoriteit aan de mensen oplegt, die moet neg wegwijds gemaakt worden, om op dit punt althans mondig te worden.

Men moge verder bedenken, dat de veel-gekoesterde situatie-ethiek, die veelszins de liefde tot principe verheft, falen moet, als ze pretendeert richting te kunnen geven aan de beslissingen, die vallen moeten in de polyvalentie van onze 'cultuur' en in de polyinterpretabiliteit der situatie. Juist dáártegen stelt zich de theologische ethiek als de geloofde en geleefde anticipatie op de toekomstige stad. Zij is een 'beroep' op het eschaton, waardoor de 'derde dimensie' van het ethos, d.i. het geweten van de mens als kind Gods, als een 'medeweten' met God, weliswaar niet wordt verstelligd tot een feit, maar wel uitgeheven uit de pretentie van een ethiek-der-antwoorden tot de eenvoud en diepte van een nieuw horen.

Het hele boek van de zo begaafde jonge doctor heeft - zijn 'Sitz im Leben' in de Konferentie over de nood en het misbruik der ontwikkelingslanden, gehouden in Genève (1966). Als model van de noodzaak ener revolutie, die niet zonder geweld kan zijn, stond de auteur Z. Amerika, met name Brazilië voor ogen. R. Shaul is hem daarbij een pionier geweest, die gezien heeft dat gewelddadigheid dan slechts als 'meta-gewelddadigheid' revolutionair mag heten, als zij doelt op een niet-intermitterende maar bestendige geweldloosheid.

Ik hoop, dat ik een indruk heb kunnen geven van de rijkdom en de verrassing van dit boek; ik verwacht, dat zelfs de lieden, die in hun onschuld vragen: 'is Barth niet achterhaald' zullen beseffen, dat het veeleer aan de orde van de dag is deze grote leraar der oecumene in te halen. De schrijver heeft zijn 'Einstieg' in de problemen, die hij met grote akribie aangeeft en uiteenzet, nergens anders gevonden dan in diens Ethik van 1928! Het zou mij niet verbazen als vele jongeren (niet alleen onder de theologanten, maar ook in andere fakulteiten) dit boek als een wending zouden ervaren in hun leven, een stoot tot een nieuwe aanvat van hun denken, de poort tot een werkelijk ónburgerlijk en dus tot een christelijk oordelen. Het spijt mij dat er geen ruimte genoeg is, om mijn dankbaarheid, mijn respekt, mijn lof uit te meten. Zo is er

bijna niets gezegd over de wonderbare intuïtie van de auteur, die hem (vooral in de 80 blz. kleingedrukte noten achterin) blijkbaar in staat stelt tot peilingen en verbindingen, van geestesgesteldheden en politieke verwickelingen, die echt niet voor de hand liggen. Steeds schijnt het hem te lukken het konkrete gebeuren op de maatstaf van de toekomstige stad te betrekken. 'De kansen in de konstellatie der geschiedenis hangen voor de gemeente niet aan een noodlottige determinatie; zij laat het laatste woord aan Hem die generzijds woont van de dialektiek van nee en ja, van diskontinuiteit en continuïteit. Zij probeert de Goede Herder in de wereldgeschiedenis te herkennen. Dit geeft haar een lange adem, geduld ook, maar evenzeer rust het haar toe met doortastendheid en kritische helderheid. De gemeente behoort daarom bij de wereld niet achter te lopen, maar in het herkennen van de tekenen der tijden en in het aanvoelen van wat komen gaat een paarde- althans een neuslengte vóór te zijn'. In K.D. IV, 3 (S. 1023) zegt Barth dat de 'diakonia', de dienst der gemeente, haar pas ernst heeft leren maken met haar taak op wereldschaal, met het sociale onrecht en zijn gevolgen. Ze had 'den (leider) gottlosen Marxismus' nodig om in deze richting in beweging te komen. 'Das offene Wort christlicher Gesellschaftskritik wird in dieser Situation gerade um der christlichen Tat willen eingreifen müssen: um ihr neuen Raum und damit neuen Sinn zu geben'. Welnu, dat heeft dr. Ter Schegget, op zijn wijze, met zijn uitrusting, met zijn nauwkeurige kennis der machten, die deze wereld schijnen te bepalen, gedaan. Daarvoor moge hem de erkentelijkheid van velen toestromen. Hij is geen Schwärmer, wel een ethousiaste geest, en brengt een segment chiliasme in ons onderkennen van de tekenen der tijden. Tenslotte mag ik, als metgezel wel een (misschien) wonderlijke wens uitspreken, n.l. dat vele jongeren in alle nuchterheid zo 'opgewonden' zullen worden als deze jongere, om zodoende lang jong te blijven als zelfs vóortrekkers meede worden en bedreigd door de melancholie van de vervulling, waarop ze aanstuurden en die ze, helaas, ook nog hebben kunnen meemaken. Zowel Bloch als Marcuse spreken van deze verveling in de utopie, in het bereikte. Het lijkt misschien meer stichtelijk dan reëel te spreken van het 'beroep op de toekomstige stad', toch sticht de gemeente de realiteit van de hoop in het 'medeweten' met God. Tussen de volken is zij, een nieuw volk, krachtens wat wij 'de derde dimensie' hebben genoemd. Zij roept niet: 'Wir heissen euch hoffen!', maar ze is bezig te zingen, tegen de lange duur van de dingen, zingen tegen de klippen op. Want de weerstand is wereldbreed, maar de vervulling der belofte van een nieuwe aarde, waarop

gerechtigheid woont heeft de afmetingen van de mens Jezus, van wiens liefdemacht wij de lengte en breedte, diepte en hoogte in ons wetend geweten blijven uitmeten tot de Dag komt en de schaduw en ook de laatste verschrikking zullen wijken.

B-2 G.H. ter Schegget, 'De finaliteit der demokratisering', Kosmoschrift 6 (1970) 30-31.

De visie van Ter Schegget op de zin van de demokratisering van het onderwijs, in het bijzonder op de sociale academie 'De Horst'. juni 1970

N.B. Deze publikatie komt niet voor in de lijst van R. Crouwel. De reden is dat ze - naar men in Kosmoschriften gewoon was - niet werd ondertekend. Het was echter ieder duidelijk dat Ter Schegget de auteur ervan was.

De democratie stelt zeer hoge eisen aan de menselijke eigenschappen en bekwaamheden van haar deelnemers. Wie min denkt van de mens zal er dan ook nooit veel in kunnen zien. Hij zal waarschuwen, dat er allerlei gevaar dreigt, dat de chaos op de loer ligt en de terreur, dat alles zal vastlopen, dat er te veel wordt geëist van de mens. Inderdaad heeft de mens genoeg élan, is hij bezield genoeg, heeft hij fantasie genoeg om de weelde van de vrijheid te dragen? Het zijn belangrijke vragen, al hebben wij een neiging ze over te slaan, omdat zij zo dikwijls uit défaitisme worden gesteld. Het zijn vragen, waarop van te voren geen antwoord te geven is. Het zijn evenzovele uitdagingen waarop de praxis der democratie het antwoord zal moeten bieden. Immers, het is juist de zin en bedoeling van alle demokratiseren om de geestdrift, het vrije geweten en de fantasie van de mensen te provoceren. Democratie is daarom ook geen gegevenheid, geen positivum, dat wij hebben, maar een zaak die steeds weer gewonnen moet worden. Democratie moet voortdurend waar worden gemaakt, anders verkeert zij in haar tegendeel. Zij verzandt dan in de traagheid, de middelmatigheid, de angst voor de vrijheid, waarmee de mens behept is. Voor het voeren van het continue geding om waarheid en waardigheid, dat democratie in wezen is, is nodig een alerte waakzaamheid, die vreugde vindt in de strijd om een betere toekomst. Zonder geestelijke vitaliteit, zonder toorn der hoop (Bloch), zonder drift tot humaniteit zal het niet gaan. Democratie is een appel.

De bakermat der democratie ligt in het oude Griekenland. Misschien daarom zijn er vele christenen, die zich tegen haar kernidee verzetten, tegen de idee met name, dat de mens de maat aller dingen is. Zij achten dit een te optimistische antropologie, die geen recht doet aan de 'erfzonde'. De mens is, zo stellen zij, van natuur egoïstisch, op zijn eigen belang gericht, een wolf, die wel zijn haren verliest (en dan een schapevacht aantrekt), maar nooit zijn

streken. De politieke orde, het systeem, dient nu deze slechte mens op het bit der beteugeling te rijden. Zo wordt het vigerende systeem dan ook verdedigd, de kwade eigenschappen van de mens worden er ten goede door omgebogen. Door winst en carrière wordt de zondaar tot ijver verlokkt. In konkurrentie en competitie mag hij zijn egoïsme uitleven ten bate van de maatschappij. Dit systeem wordt realistischer geacht dan de principiële democratie, want het miskent de zondigheid der mensen niet. De ironie echter van de zaak is, dat nu juist zo, de oerzonde miskend wordt. De mens kan de chaos niet bedwingen door een systeem dat de zonde terugkoppelt. Het is juist een geweldige onderschatting van het boze, als wij menen het ten bate van de gemeenschap der mensen te kunnen uitbuiten. Een systeem dat dit wil, bevestigt wat het wil ontkennen, bevordert wat het zegt te keren, kortom doorkruist haar eigen mogelijkheden. Wij moeten deze miskennis en onderschatting der zonde, dit zogenaamde realisme de rug toekeren! Realisme mag alleen heten wat gericht staat op Gods toekomstige werkelijkheid. De werkelijke mens is de messiaanse mens, die in de toekomst openbaar zal worden, de mens, die niet een wolf is voor de ander, maar de homo homini homo, de mens die de mens een mens is. Alleen een zodanig systeem is goed en is 'realistisch' dat op die mens anticipeert. Op grond van de menswording van God in de Messias, op grond van Gods menselijkheid, moeten en mogen wij de zonde overwonnen achten ook in ons politieke systeem. De mens is inderdaad de maat aller dingen! Democratie mag een appèl zijn op een toekomstige, nog in zijn geboorte begrepen gestalte van waarachtig menszijn. Het systeem mag niet in zijn wezen op het keren van de zonde toegesneden zijn, het mag op zijn hoogst ter zijde, zo nodig, het ergste tegenhouden, terwille echter van de voortgang, de opbloei van de humanitas, waarop het systeem in essentie is aangelegd. Theologisch geldt terecht: democratie is een appèl.

Dit artikelje wil iets aanduiden van de finaliteit der democratie, met name in het onderwijs. Het wil het misverstand wegnemen, als zou het in de demokratisering van de sociale academie gaan om het bestrijden van autoriteit als een kunst om de kunst. Dat is onzin. Waarschijnlijk gaat het ten diepste juist om het zoeken en haken naar waarachtig gezag, dat ons werkelijk iets te zeggen heeft. Gezag, dat iets vertolkt van het over ons geldende woord der messiaanse belofte: gij zijt mens! Aan dat gezag echter kan de gevestigde autoriteit in de weg staan, namelijk dan als zij ons vastlegt op het verleden, op de slechte natuur. En dat is nu precies wat er ook in het onderwijs gebeurt. Dat begint al op de lagere school. Nummer één is de discipline, de orde. Potentieel zijn meester en leerlingen vijanden, tussen hen heerst de strijd van orde en chaos, die menigmaal vanuit zijn mythische achtergrond oplaait. Er

heerst dan ook één wet: gehoorzaamheid. Met ijzeren hand worden terwille daarvan fantasie, creativiteit en musisch verlangen gewurgd.

Il maestro ha sempre ragione! Door de winstprikkel van cijfer en rapport wordt de leerling opgejaagd tot concurrentie en competitie, zijn eigendomsinstinkten worden aangewakkerd, zijn kameraden worden tegen hem uitgespeeld, samenwerking kan nauwelijks anders dan immoreel (spieken) tot uiting komen. Zo wordt het toekomstige bourgeoïstje zorgvuldig opgekweekt. En dat in een wereld, die door de filosofie van het 'Befehl ist Befehl' tot de rand van de ondergang werd gebracht.

Om deze dingen gaat het als wij over de finaliteit der democratisering spreken! De sociale academie kan geen drillschool van vakidioten zijn, geen oefenplaats voor dienstwillige funktionarissen, die met een lakeienmentaliteit edel, humaan werk, mooie karweitjes opknappen voor een in de wortel verziekt en verrot systeem. De eerste taak van de academie is werkelijk een academie te zijn: een ruimte, waarbinnen de optimale voorwaarden worden geschapen, waaronder mensen, die zich voorbereidend bezighouden met de omzetting der maatschappij, kunnen uitkiemen tot kritische, creatieve fantasierijke, vitale wezens, die weten dat zij niet alleen binnen hun situatie, maar ook voor hun situatie verantwoordelijk zijn. De academie kan de politieke en sociale keuze niet overlaten aan de willekeur van het subjektieve individu, dat kiest op grond van zijn (overigens gemanipuleerde) driften: de academie kan haar leerlingen de ontdekking niet besparen dat de moraal de geïnterioriseerde ideeënwereld van de machthebbers is. De academie moet de 'Aufklärung', de bewustwording dienen en kan dat alleen als zij fundamenteel en radikaal gedemocratiseerd is. Democratisering staat in de finaliteit van kritisch onderzoek en onderwijs.

Aan de academie moet blijken, dat de mens in het perspectief van de vrijheid staat en dat hij dan alleen op waardige wijze mens is, als hij ruimte ontvangt om vanuit zijn vrije geweten op dit perspectief vooruit te lopen. Het zou wel eens kunnen zijn, dat onder de democratisering zich meldt het verlangen van de mensen, messiaans te bestaan, dat is: te leven met een beroep op de komende vrede en gerechtigheid tegen alle huidige wanorde en belediging in. Een dieptepeiling van de finaliteit der democratisering komt op zijn minst tot het vermoeden van deze grond.

Ruimte laat mij niet toe, mijn vermoedens breed te adstrueren. Ik wil slechts nog opmerken, dat het onmogelijk is, dat de democratisering niet van mondiaal-humane betekenis zou zijn, als zij werkelijk op de genoemde bodem rust. Een maatschappij, die gedragen wordt door het kritisch bewustzijn van haar participanten, zal een dynamisch karakter hebben en gericht staan op het universele bedoelen van alle menselijke samenwerking, die die naam verdient: de

bespoediging van het vrede-rijk. De demokratisering van de sociale akademie heeft geen andere finaliteit dan het humanum te dienen met de vorming van een vruchtbeginsel, dat zich tot de boom der voleinding verhoudt als een mosterdzaad.

(Zie over de demokratisering en de verhalen die er gaan over Ter Scheggets rol daarin, het interview in 'De Groene Amsterdammer' van 12.4.78, stuk C-3).

B-3 J.A. Sperna Weiland, Enkele kritische opmerkingen bij dr. G.H. ter Schegget: 'Het beroep op de stad der toekomst'.

Bijlage bij een brief van 13.7.73 aan Ter Schegget inzake de vakature Van Niftrik (zie stuk D-10). Sperna Weiland bestrijdt in zeven stellingen inhoud en methode van het proefschrift van Ter Schegget.

13.7.1973

STELLING:

Het boek is wetenschappelijk beneden de maat, niet omdat het openlijk partijdig is, maar omdat het haastig, onzorgvuldig, zonder zelfkritiek is geschreven.

TOELICHTING

1. Methodische twijfel is de eerste eis van een wetenschappelijk onderzoek. De onderzoeker moet zijn eigen wensen, meningen, vermoedens en zelfs zekerheden ondergraven, zichzelf tegenwerken. Uitspraken moeten worden geverifieerd, d.w.z. zij moeten een kritische toetsing doorstaan of vallen. Aan deze eis van wetenschappelijkheid heeft Ter Schegget zich niet gehouden.

VOORBEELD:

Op blz. 12 schrijft Ter Schegget over "onze, naar we hopen, representatieve steekproef, die in het kader van ons be-
toog diende te bewijzen, dat Gollwitzer gelijk had, toen hij schreef, dat wij als theologen tot voor een paar jaar meenden in puncto revolutie uit te komen met de vóór de zes-
tiende eeuw geformuleerde stelregels". De steekproef omvat een paar handboeken van de ethiek - D. Bonhoeffer, N.H. Sjøe, E. Brunner, W. Trillhaas (noot 40) - en het protokol van een rechtszitting, waarin W. Kunneth als getuige-
deskundige is opgetreden. Er is een geringe kennis van het historische materiaal nodig om te kunnen vaststellen (1) dat de steekproef niet representatief is, (2) dat de stelling van Gollwitzer, die Ter Schegget met zijn steekproef wilde bewijzen, onjuist is en (3) dat het onderzoek in paragraaf 1 van het boek niet voldoet aan de eis, die aan een wetenschappelijk onderzoek moet worden gesteld. Had Ter Schegget een zorgvuldig onderzoek ingesteld dan was hij zeker terechtgekomen bij o.a. Chr. Blumhardt, H. Kutter, L. Ragaz, B. de Ligt, K. Barth, P. Tillich en andere religieuze socialisten. Op grond van zijn onderzoek

zou hij zijn uitspraak op blz. 12 hebben (moeten) herzien. N.B. Dat in noot 94 (bij paragraaf 3, Geneefse stemmen) iets wordt 'ingehaald' is duidelijk, maar (1) de noot omvat niet veel meer dan een reeks van citaten (2) een enigermate zorgvuldige analyse van wat L. Ragaz enz. nu werkelijk hebben gezegd ontbreekt en (3) tot een opnieuw overwegen en evt. herschrijven van de uitspraak op blz. 12 heeft het in deze noot structuurloos aanwezige materiaal blijkbaar niet geleid.

2. In een wetenschappelijk onderzoek moet de weg 'ad fontes' worden gegaan. Men moet niet vertrouwen op wat anderen over iemand zeggen maar nagaan wat hij zelf heeft gezegd. Aan deze regel heeft Ter Schegget zich niet gehouden.

VOORBEELD:

1. Uit een vergelijking van blz. 16-17 van het boek met Evangelische Theologie XXVII (1967) 12, S. 632 f. blijkt, dat Ter Schegget de samenvatting van de rede van H.D. Wendland in Genève uit een artikel van J.M. Lochman heeft overgeschreven. Alle twijfel - zo die na de vergelijking nog zou kunnen bestaan - wordt weggenomen door het begin van noot 49: Wendland verwijst nml. zelf naar Tillich. N.B. De tegenwerping, dat de rede van Wendland misschien niet te bereiken was ligt voor de hand. Daarop moet worden gezegd: (1) dan had Ter Schegget dat moeten zeggen, (2) hij had gebruik kunnen maken van de aanwijzing in Evangelische Theologie XXVII (1967) 12, S. 631 noot 1 en (3) de rede van Wendland is te vinden in Heinz-Dietrich Wendland: Die Kirche in der revolutionären Gesellschaft. Sozialethische Aufsätze und Reden. Gütersloh 1967, 19682, S. 77-98.

Hoewel Ter Schegget het boek van Wendland niet heeft gelezen heeft hij de euvele moed om op blz. 17-18 een 'kritiek' op hem te schrijven, die er blijk van geeft dat hij slechts een vage indruk heeft van wat Wendland werkelijk heeft gezegd.

VOORBEELD:

2. Uit een vergelijking van noot 112 met noot 120 blijkt, dat Ter Schegget, hoewel het iets gelegen moest zijn aan een definitie van het begrip revolutie, geen gebruik heeft gemaakt van L. Stone: Theories of revolution in World Politics Vol. XVIII 2, p. 159-176, maar van het excerpt in Nieuwe Literatuur over oorlog en vrede III:4, blz. 165-172.

De geschiedenis herhaalt zich: hoewel Ter Schegget de tekst zelf niet heeft gelezen ziet hij er niet tegen op een kritiek op L. Stone en o.a. H. Eckstein (zie ook noot 344) te schrijven, die in ieder geval wat de laatste betreft onjuist is.

VOORBEELD:

3. Uit noot 349 blijkt, dat Ter Schegget voor een tekst van Gandhi, die o.a. is afgedrukt in De Wapens Neder van

december 1928, gebruik heeft gemaakt van 'aantekeningen die J.J. Buskes van Gandhi's antwoord maakte'.
Enzovoorts.

3. In een wetenschappelijk onderzoek moeten de termen zo scherp mogelijk worden gedefinieerd; vervolgens moeten zij konsekvent in overeenstemming met de definitie worden gebruikt. Aan deze regel heeft Ter Schegget zich niet gehouden.

VOORBEELD:

Het boek is "een praktisch-dogmatische studie van de revolutie" (ondertitel). Aan een goede definitie van het begrip revolutie is voor deze studie dus veel gelegen. In het eerste hoofdstuk kondigt Ter Schegget dan ook enige malen aan, dat het begrip in het tweede hoofdstuk zal worden gedefinieerd (vgl. blz. 16, 17 enz.). In het begin van het tweede hoofdstuk zegt hij, dat "het doel van het gehele onderzoek ... niet anders (kan) zijn dan een kritische begripsvorming" (blz. 39). Het tweede hoofdstuk bevat een reeks van merkwaardigheden: (1) de geschiedenis van het begrip revolutie, weggewerkt in noot 175, eindigt ergens bij de Franse Revolutie, (2) de definitie van Marx "Revolution ist die ruckartige Nachholung vorhinderter Entwicklung" wordt geciteerd (blz. 39), maar over Marx wordt verder in alle talen gezwegen en vooral (3) naar een strikte definitie van het begrip revolutie zoekt de lezer in het tweede hoofdstuk - in het hele boek - tevergeefs! En dat terwijl toch "een kritische begripsvorming" het doel van het gehele onderzoek heet te zijn.

Mede daardoor maakt Ter Schegget het zichzelf onmogelijk om te doen wat hij zelf op blz. 34 als de taak van de theologie beschouwt: "Zij zal zich een begrip van de revolutie moeten vormen, zij zal een kritiek van de revolutie moeten doordenken en formuleren". Ook slaagt hij er niet in "kritisch-methodisch uit te maken, of ons aanvankelijk vermoeden, dat deze revoluties symptomen, signalen zijn van Gods verborgen handelen, enige grond van redelijkheid heeft" (blz. 32).

4. Paragraaf 6 is in zijn geheel gewijd aan "de sociologische beschouwingen" van Th. Geiger uit de jaren 1926 en 1931. Waarom Ter Schegget zo uitvoerig op Geiger ingaat verantwoordt hij niet, tenzij hij de eerste regels van de paragraaf als een verantwoording wenst te beschouwen. Waarschijnlijk is hij door E. Fahlbusch: Revolution, in Evangelisches Kirchenlexikon III, Göttingen 1959, Sp. 639-648 bij Geiger terechtgekomen. Het kader van Geigers beschouwingen is laat-idealistisch (Wert, Sinn etc.): de veranderingen in de waarden-systemen gaan dan ook goed idealistisch aan de veranderingen in de sociale 'Gestalten' vooraf (wat door Ter Schegget in de laatste regels van blz. 48 verkeerd is weergegeven). Het idealistische kader van Geigers beschouwingen is Ter Schegget waarschijnlijk

ontgaan - hij zegt er tenminste niets over. Elders werkt hij naar het schijnt met een meer materialistische (in de zin van het marxisme) interpretatie van 'de' revolutie, b.v. op blz. 64. Het probleem dat hier ligt - en dat waar het gaat om "een kritische begripsvorming" (blz. 39) niet zonder belang is - heeft Ter Schegget blijkbaar niet gezien. Anders gezegd: wanneer Ter Schegget, zoals het geval lijkt te zijn, met E. Bloch en H. Marcuse de voorkeur geeft aan een (neo-)marxistische, materialistische interpretatie van 'de' revolutie, wat is dan de functie van Geigers meer idealistische beschouwingen in zijn betoog? Van dit probleem heeft Ter Schegget zich waarschijnlijk geen rekenschap gegeven: zijn boek bevat ten minste geen enkele indikatie dat dat wel het geval zou zijn.

5. In een wetenschappelijk onderzoek moeten alle mogelijkheden die zich in een bepaald geval voordoen tegen elkaar worden afgewogen en moet op grond van een geargumenteerde en zorgvuldige afweging een keuze worden gedaan. Aan deze regel heeft Ter Schegget zich niet gehouden.

VOORBEELD:

In paragraaf 8 beschrijft Ter Schegget "de konkrete revolutionaire situatie ... waarin de wereld anno 1968 verkeert" (blz. 62). Het gaat in de paragraaf vooral over Latijns-Amerika. Mijn bezwaar tegen deze paragraaf is niet, dat Ter Schegget zich beperkt tot enkele hoogst globale opmerkingen over de geschiedenis en de aktuele situatie van Latijns-Amerika (hoewel ook dat een bezwaar is), maar dat hij in de aktuele situatie de keuze beperkt tot "het revolutionaire denken" en "het providentieel-denkende laissez-faire liberalisme" (blz. 66) en dat hij dan natuurlijk kiest voor "het revolutionaire denken". Tertium non datur - in het grove schema van Ter Schegget, dat hij ook gebruikt in zijn kritiek op T. Redtorff in noot 223 (daarover zie deze toelichting, punt 6). Met het feit, dat vaak wordt gedacht - en niet alleen gedacht - aan een derde mogelijkheid, b.v. Tinbergen, De Lange, Pronk, houdt Ter Schegget geen rekening. Het is natuurlijk niet gezegd, dat Ter Schegget voor deze derde meer reformistische mogelijkheid - of voor nog andere mogelijkheden - had moeten kiezen. Wel had hij hem ter discussie moeten stellen om hem evt. met goede argumenten op grond van een minder schematische analyse van de situatie af te wijzen.

6. Het is een eis van wetenschapsethiek dat men naar iemand luistert voor men hem gaat 'bestrijden' en dat men hem de gelegenheid geeft om de konklusies waartoe men is gekomen te weerleggen. Aan deze regel heeft Ter Schegget zich niet gehouden.

VOORBEELD:

1. Noot 223 bevat een kritiek op T. Rendtorff, die voor het betoog van Ter Schegget op deze plaats volstrekt overbodig is (maar dat doet er op dit moment niet toe). Nadat Ter Schegget - zie punt 5 van de toelichting - de keuze heeft beperkt tot "het revolutionaire denken" en "het providentieel-denkende laissez-faire liberalisme" en nadat hij heeft vastgesteld, dan Rendtorff tegen "het revolutionaire denken" enkele grieven heeft is de konklusie, dat Rendtorff dus in het andere kamp - blind vertrouwen in de vooruitgang, overdragen van onze historische verantwoordelijkheid aan de "lückenbüßende" god der voorzienige processen etc. etc. - moet worden gezocht. Men hoeft Rendtorff niet goed te kennen en zijn opstel over Ethik und Revolution niet goed te hebben gelezen om te kunnen vaststellen, dat Ter Schegget geen enkele moeite heeft gedaan om hem te begrijpen; wie noot 223 goed leest, stilstaat bij wat Rendtorff zegt en overweegt wat Ter Schegget daartegen inbrengt, weet genoeg.

VOORBEELD:

2. Op blz. 17-18 geeft Ter Schegget een kritiek op Wendland, die al eerder even ter sprake kwam. De kritiek richt zich op het woord 'langzaam', dat Wendland niet gebruikt, en de dienst waartoe hij ons oproept is een onderdeel van een "revolutionair christelijk humanisme". Had Ter Schegget dat opgemerkt dan had hij waarschijnlijk een andere kritiek geschreven - maar hij kritiseert Wendland voor hij hem heeft gelezen.

VOORBEELD:

3. De kritiek op H. Eckstein in noot 344.

VOORBEELD:

4. De kritiek op pacifisten op blz. 105 midden (let op het woord 'gewoonlijk!').
Enzovoorts.

7. Bestaat er behalve een wetenschapsethiek ook een wetenschapsaesthetiek? Hoe dan ook zij, in een wetenschappelijke verhandeling behoort geen informatie voor te komen die in de opbouw van het betoog geen functie heeft. Een wetenschappelijke verhandeling vraagt een zorgvuldige kompositie.

VOORBEELD:

Het meest krasse voorbeeld - niet het enige - van overbodige informatie of 'ruis' is paragraaf 10a (blz. 76-79) over Schleiermacher. De enige functie van deze paragraaf lijkt te zijn, dat hij "de achtergrond (vormt), waartegen K. Barths theologisch-ethische kritiek van het geweten relief krijgt" (blz. 79); in ieder geval blijkt nergens, dat deze paragraaf ook nog een andere functie heeft. Zou

Ter Schegget zijn werk kritisch hebben bekeken dan zou hij dit erratische blok hebben weggelaten (evenals het enige bladzijden lange protokol in noot 43 en een aantal andere passages).

Paragraaf 10a is overigens niet meer dan een uittreksel van de paragrafen 62, 63 en 83 van Der christliche Glaube en Ter Schegget heeft niet de minste moeite gedaan om de structuur van het boek en de betekenis van de termen die Schleiermacher gebruikt - b.v. "die gottliche Ursächlichkeit" - doorzichtig te maken.

Overigens kan men zich zelfs bij het maken van een uittreksel vergissen wanneer men haastig te werk gaat. In het uittreksel van paragraaf 83 heeft Ter Schegget zich vergist en daardoor staat er abracadabra op blz. 78 regel 29-30. Wat is "het godsbewustzijn als verstand", wat "het godsbewustzijn als wil" (n.b. bij de man, die al in Über die Religion heeft gezegd, dat de religie is "weder ein Wissen noch ein Tun" en die dat zijn leven lang heeft volgehouden!), wat is de "diskrepantie" tussen beide, waar is het geweten nu eigenlijk "gesitueerd"?

Met deze toelichting hoop ik de stelling te hebben be-
wezen.

B-4 G.H. ter Schegget, Memorandum naar aanleiding van prof. dr. J. Sperna Weiland "Enkele kritische opmerkingen enz."

Ter Schegget protesteert tegen de brief van 13.7.73 en bestrijdt uitvoerig de zeven stellingen uit de Bijlage. 31,8.1973

1. De begeleidende brief.

Over deze brief heb ik het volgende te zeggen:

- a. Inderdaad stel ik, dat S.W. zijn bezwaren eerder, als co-referent had moeten naar voren brengen. Als hij met zijn bezwaren tegen mijn diss. nu gelijk zou hebben, dan heeft hij als co-referent gefaald. Alle slagen komen dan op zijn eigen hoofd neer.
- b. Een beroep op 'overhaasting' is niet ter zake. Ik heb geen enkele haast gehad. Driekwart van mijn proefschrift had prof. Van Niftrik sept. 1968, het laatste kwart sept. 1969 in huis. Zie diss. p. 222 noot 454! Gepromoveerd ben ik op 1 mei 1970.
- c. Mogelijk is dat prof. Van Niftrik tot spoed bij de co-referent heeft aangedrongen. Ik had eerst begrepen dat prof. Strijd co-referent zou zijn. Deze had ook reeds lange tijd een doorslag in huis. Op het laatste moment was echter prof. S.W. co-referent, naar prof. V.N. zei omdat de fakultet niet gaarne twee kerkelijke hoogleraren met een promotie belast zag.
- d. Dat prof. S.W. zich beroept op een 'fides implicite' die hij zou hebben gesteld in prof. Van Niftrik maar die kennelijk werd gefrustreerd, is ten aanzien van een

- overledene, die zich niet kan verweren, een ethisch uiterst aanvechtbare daad, waarvan ik mij distantieer.
- e. De zinsnede "maar indertijd was het ook uw wens, dat het zo zou gaan" is mij totaal en restloos onbegrijpelijk.
  - f. Ik kan niet meer precies nagaan welke gevolgen de opmerkingen van de co-referent in de definitieve versie van de diss. hebben gehad. Wel herinner ik mij dat ik enige veranderingen aanbracht, o.a. voegde ik de kursieve tekst op blz. 30-31 toe. Ik meen ook de tekst ter zake van Wendland iets verzacht te hebben. Ik herinner mij niet, dat S.W. bezwaar had tegen de steekproef en die niet representatief zou geacht hebben; ik weet zelfs zeker, dat hij daarover niets gezegd heeft. Wel vond hij (letterlijk) "dat Wendland er te slecht afkwam".
  - g. Als het boek zo slecht zou zijn, als S.W. in zijn kritische opmerkingen suggereert, had hij dat ook kunnen vaststellen in de korte tijd, die hem achteraf blijkt ter beschikking te hebben gestaan. In dat geval is het beroep op 'overhaasting' zonder meer onzin.

Konklusie:

S.W. is co-referent geweest en dient daarvoor volledige verantwoordelijkheid te dragen. Hij is daarvan niet af, als hij vermeende falen enerzijds aan een tekortschieten van een overledene wijt, anderzijds aan een ter zake totaal onschuldige promovendus. Het is helemaal ongepast, als men dan al tot de konklusie is gekomen dat een diss. slechter is dan men als co-referent vermoedde, daarmee uitgerekend op de propfen te komen als het om een benoeming gaat. De kommissie zal begrijpen, dat niet de "kritische opmerkingen" maar wel de begeleidende brief mij verscheidene nachten van mijn slaap hebben beroofd.

2. De structuur van S.W.'s opmerkingen.

S.W. stelt, dat ik mij aan zes wetenschappelijke criteria en één wetenschapsaesthetisch criterium niet heb gehouden. Hij 'bewijst' dit vervolgens met 'voorbeelden', waaronder hij in de punten 2 en 6 zet 'enzovoorts', waaruit ik konkludeer dat in die gevallen de voorbeelden niet uitputtend zijn. Dit geheel 'bewijst' dan de hoofdstelling waarmee het stuk begint. Ik merk hier het volgende bij op.

- a. S.W. doet geen enkele poging te formuleren wat het boek positief wil betogen en wat er de zin en bedoeling van is. Daardoor ontbreekt elk referentiekader van deze kritiek. Als S.W. onder punt 3, mij citerend, zegt, dat het in het boek om een kritische begripsvorming (p. 39) gaat, vraagt hij zich niet af wat dit woord 'kritisch' in het kader van dit theologische boek wil zeggen; hij hecht er zijn eigen betekenis aan en meet mijn werk aan de daaraan ontnomen maatstaf. Zo te handelen is zelf onwetenschappelijk.

- b. S.W. houdt geen enkele rekening met de last, waaronder de dogmatikus als "dilettant en dirigent" (Miskotte, Geloof en Kennis, Haarlem 1966, p. 307 v.v.) gebukt gaat: hij eist eenvoudig dat hij zich op sociologisch, politikologisch, cultuur-antropologisch en historisch gebied ook als een vakman gedraagt. Deze overvraging is zelf onwetenschappelijk van aard. Te handelen naar deze eis zou een versplintering van tijd en moeite tot gevolg hebben.
- c. Het enzovoorts onder 2 en 6 maakt verdediging bijna onmogelijk. Ik neem aan dat de gegeven voorbeelden de sterkste zijn en dat de punten 1, 3-5, 7 uitputtend zijn. Wel gaat er een eigenaardige suggestie van dit 'enzovoorts' uit. Dat laten wij maar voor wat het is.
- d. S.W. maakt geen gebruik van andere besprekingen van mijn dissertatie, waarin toch wel het een en ander van zijn gading te vinden was geweest. Dat is jammer. Heeft hij dit nagelaten, omdat anders de keerzijde van de medaille ook zou zijn getoond? Ter informatie van de kommissie zijn als bijlagen toegevoegd enkele besprekingen, waaruit blijkt dat sommige van S.W.'s bedenkingen door anderen ook zijn geuit maar wel in een andere kontekst. (Ik wijs de kommissie graag op de eerste zin van de bespreking in Wending (sept. 1971), het blad waarvan S.W. redaktievoorzitter is).

(Hier is het ook de plaats erop te wijzen, dat kritiek te rechter tijd en zakelijk gebracht invloed heeft. Voorbeeld: Heering noemt in zijn bespreking twee onbewezen stellingen (Theol. en Praktijk, jg. 30 nr. 4, p. 172) op pp. 69 en 71 van mijn diss. In de derde druk (1972) van het boek zijn deze stellingen onderbouwd met de noten 232a en 245 a. Maar ja, voor S.W. bestaat er geen derde druk van deze diss., zie opschrift boven de 'opmerkingen', noch ook een tweede druk, zie Voortgezette Orientatie, Baarn 1971, p. 101. Noot 84 heb ik niet veranderd, ondanks Heering, omdat er van een stelling geen sprake is, maar van een hypothese, d.i. een veronderstelling, zo men wil een 'suggestie'.

De voorbeelden zijn niet uitputtend, zie het 'bij de derde druk' van 1 april 1972).

- e. Aangezien S.W.'s opmerkingen zijn gemaakt ter gelegenheid van mijn evt. benoeming tot hoogleraar, zou te verwachten zijn, dat hij eventueel ander wetenschappelijk werk bij zijn onderzoekje betreft. Dat doet hij niet.

3. Overzicht van mijn werk.

Als wetenschappelijk werk zou ik willen noemen

- 1. Anthropologia Gloriam; Versuch einer Antwort auf Hendrik van Oyens Bedanken gegen K.D. III/2 (in: ZEE Jg. 11 Heft 6, p. 359 pp).

(Over deze bijdrage liet de toen nog in leven zijnde Karl Barth mij weten - ik citeer letterlijk -: im Auftrag von Prof. Barth darf ich Ihnen mitteilen, dass er - Ihre Abhandlung 'Anthropologia Gloriam' ganz und gerne gelesen hat. Aus Gründen mancher ander-zweitiger Beschäftigung und auch aus Gründen einer nicht sehr erfreulichen Gesundheit ist er nicht in der Lage, Ihnen selbst zu antworten. Im Allgemeinen hat Prof. Barth den Brauch, über seine Besler Kollegen keine Urteile abzugeben. In Ihrem Fall aber möchte er Ihnen wenigstens ins Ohr flüsteren Bravo! Zunächst schon in der Hinsicht findet er Ihren Aufsatz gut, weil er einen Beitrag liefert überhaupt zur Verständigung zwischen ihm und v. Oyen. Denn er ist mit v.O. insofern schwer dran, weil er sich nicht nur von ihm nicht ganz adäquat verstanden (und kritisiert) fühlt, sondern weil er selbst auch umgekehrt grosse Mühe hat, seinen Kollegen in dem, was ihm offenbar so wichtig dünkt, auch nur zu verstehen. Zum andern findet K. Barth aber auch, dass Sie in der Exegese seiner Gedanken, in der Abwehr von leidigen Missverständnissen (Triumphalismus!) und nicht zuletzt in der freundlichen Zurechtweisung gegenüber v.O. im Ganzen in die rechte Kerbe schlagen. So dankt er Ihnen herzlich für Ihre lehrreiche Arbeit und wünscht Ihnen weiterhin für Ihr theologischen und sonstigen Dasein und Sosein alles. In seinem Auftrag grüsst Sie freundlich Eberhard Busch i.a.v. Prof.Dr. Karl Barth, Basel).

2. Adhesie aan de Naam; over de hermeneutiek van K.H. Miskotte, Als de goden zwijgen (in: Vox Theol. p. 87 v.v.)
(Dit is maar een klein opstelletje, maar ik wil het toch graag noemen).
3. Marcuse als kritikus en utopist; Inleiding in Aula-boek 472 p. 7-26.

(Deze 'evaluatie' van Marcuse is belangrijk omdat ik er in mijn diss. geen ruimte voor wilde nemen. Daar beroep ik mij op Marcuse, voorzover dat in het kader van het betoog te pas komt. Dit houdt niet in, dat ik met Marcuse in zijn geheel akkoord ga. Op p. 21 van genoemd opstel zeg ik, dat Marcuse eigenlijk idealist is gebleven. Het is dan ook onzin, als S.W. op p.2 (punt 3) van zijn Opmerkingen stelt, dat ik "met ... Marcuse de voorkeur geeft aan een (neo) marxistische, materialistische interpretatie van 'de' revolutie". Marcuses interpretatie is wel neo-marxistisch- hoewel dat ook niet onverdeeld -, maar zeker niet materialistisch, eerder idealistisch, eventueel: existentialistisch.

Als wetenschappelijk verantwoord of verantwoordbaar zou

ik willen noemen:

1. Israël en de oecumene (in Wending jg. 21 nr. 9, p. 578 v.v.).
2. De doop met de heilige Geest, IdW. jg. 23 nr. 9.
Op grond waarvan mag de gemeente dopen, ibidem jg. 23 nr. 10.
De belofte van de waterdoop, ibidem jg. 23 nr. 11.
Lof van de waterdoop, ibidem jg. 23 nr. 12.
Dooop van mondigen, ibidem jg. 23 nr. 13.

(Tezamen vormen deze artt een samenvatting en verklaring van KD III⁴ (fragment) van K. Barth).

3. Partijgangers der armen, Baarn 1971 (met uitzondering van het hfdst. Partijgangers der armen p 21 vv, waarin ik te veel vanuit bepaalde emoties heb geschreven, zonder voldoende zelfkritiek).

(Het boekje is daarom van belang in verband met S.W.'s opmerkingen, omdat het een hoofdstuk over Marx' opiumtekst bevat, waaruit blijkt, dat ik mij wel degelijk met K. Marx bezighoud. Een van de resultaten is dan juist, dat Marx niet vulgair - materialistisch mag worden opgevat, omdat dat tot nihilisme leidt. Marx heeft een materialisme voorgestaan, dat door het idealisme is heengegaan, ja een 'Aufhebung' van het idealisme is. Men denke ook aan wat Engels hierover in de Anti-Dühring zegt. Verder kan men uit het slothoofdstuk lezen wat ik onder theologische kritiek versta en van daaruit wat ik zou kunnen bedoelen als ik van 'kritische begripsvorming' spreek (al staat dat óók heel duidelijk in de diss. zelf, maar daarover later). Tenslotte kan men uit dit boekje opmaken, dat kritiek mij niet onveranderd laat; het hoofdstuk 'op zoek naar de komende stad' probeert allerlei n.a.v. mijn visie op het geweld opgekomen vragen te beantwoorden).

4. Het geheim van de mens, Baarn 1972.

(Van belang voor de zaak, die ons nu bezighoudt zijn in dit boekje verscheidene dingen. Ik noem: er wordt nog eens ingegaan op het begrip revolutie en wel: kritisch (kriterium: materiële en geestelijke emancipatie), zie pp. 44 v, 55 v.v. S.W. had hieruit kunnen zien tot welke resultaten het onderzoek van de diss. geleid heeft, hoewel ik ontken dat het in de diss. zelf niet zou staan (men zie de recensies van Kuitert en Heering, die het er beide zeer goed uithalen). Verder wordt in dit boekje Ernst Bloch geëvalueerd, vooral op de pp. 123 v.v. materialisme dat weer terugvalt in idealisme, p. 125!). Het gaat niet aan sinds de inleiding in Nicolas' boek over Marcuse en sinds Het geheim van de mens, te suggereren, dat mijn

verhouding tot Marcuse en Bloch onkritisch zou zijn, al ben ik in de diss. nogal vrijmoedig eklektisch met hen te werk gegaan. De eerste twee hoofdstukken proberen iets van de exegetische lakune op te vullen, cap 1 door een hermeneutisch model te geven (dat zich o.a. tegen de hermeneutiek van Blochs Atheismus im Christentum keert, maar er ook van leert), cap 2 door een visie op Jezus als revolutionair te geven (waarbij ik inga op heel wat recente exegetische litt. ter zake). Last not least haalt hfdst. 5 iets in van de verwaarlozing van het anarchisme, waaraan ik mij tot dan had schuldig gemaakt (in de lit. lijst is uitgevallen: H. Bakoenin, Over anarchisme, staat en dictatuur, samengesteld door Arthur Lehning, Den Haag 1970).

5. De brochure, die bij de NCSV is uitgegeven en als titel draagt: 'De subversieve memoria Christi' (Elthetobrochure nr. 39).

(In dit boekje gaat het om een vanuit een theol. kritiek van Marx' religiekritiek gegeven visie op wat de gemeente van Christus heeft te zijn).

N.B. Van het materiaal van mijn lessen aan de Akademie De Horst is bestelbaar bij De Horst
Herbert Marcuse: démasqué der harmonie.

(Dit boekje bevat de korte weergave van de inhoud van de lessen over Marcuse. De kritiek op Marcuse is hier en daar wel aangeduid of verondersteld. Geëxpliceerd is die te vinden in het Voorwoord in het boek van Nicolas).

4. Schleiermacher (ad Opm. p.3, punt 7)
S.W. stelt, dat de enige functie van het paragraafje over Schleiermacher is het relief dat het geeft aan Barths beschouwingen. Hoewel dat niet juist is - er is nog een functie -, zou dit voldoende grond zijn het paragraafje rustig te laten staan.

Schl. stelt dat het geweten van de gemeenschap alleen op God mag worden teruggevoerd. Dit sociale geweten, dit zedelijke gevoel van de groep brengt de burgerlijke wet voort. Zo kan dus de burgerlijke wet via het gemeenschapsgeweten op God worden teruggevoerd. Als dit resultaat in het kader van mijn onderzoek niet relevant is, vraag ik mij af, wat er dan wel relevant is. Noem je zoiets 'ruis'?

Misschien was het voor S.W. te moeilijk deze gevolgtrekking te maken. Maar dan had hij in de stellingen kunnen kijken, waar deze functie van het Schleiermacher-paragraafje wordt expliciet gemaakt (Stelling 2). Dan blijkt dus toch ergens dat de paragraaf een

centrale functie heeft. Ten gerieve van de kommissie schrijf ik de stelling even over:

"Door middel van het geweten, als zedelijk gevoel van een gemeenschap, wordt door Schleiermacher de burgerlijke wet in de heiligheid van God gefundeerd, zodat de legitimiteit een zekere religieuze wijding wordt verleend, hetgeen vooral bedenkelijk wordt, als blijkt, dat de barmhartigheid van God voor deze grote theoloog niet meer kan zijn dan een homiletische en positieve modus loquendi".

Deze stelling moet uiteraard betrokken worden op wat ik op p 82 zeg - naar aanleiding van Barth - over geïsoleerd recht en verabsoluteerde liefde (zie ook Miskottes Inleiding, p XI onderaan).

Nergens is gesuggereerd, dat het paragraafje meer is dan een weergave van enkele gedeelten uit de Chr. Glaube. Ik zie niet in wat daar tegen is. Heel kort worden deze gedachtengangen geplaatst in het kader van de structuur van Schleiermachers denken. Dat is in het gegeven verband genoeg. Het gaat niet om een Schleiermacher-interpretatie, zoals het ook niet om een Barth-interpretatie gaat, maar om twee typen van denken, gedemonstreerd aan twee grote theologische helden. Tussen die twee 'ideaal-typen' wordt dan gekozen en vanuit de tweede wordt dan in het volgende dogmatisch/ethisch verder gedacht. Overigens geef ik in noot 278 de structuur van Schl.'s geloofsleer. Stelling 2 formuleert waarom ik met Schleiermacher niet verder kwam.

Wat de abracadabra op blz. 78 regel 29.30 betreft kan ik ermee volstaan een citaat van Schleiermacher te geven dat dan voor S.W. ook wel onbegrijpelijk zal zijn. Hier het citaat:

Dennoch ist das Gewissen nicht dasselbe mit der Erscheinung des Gottesbewusstseins im Menschen überhaupt, w.o. sie die ursprüngliche Vollkommenheit meiner Natur konstituiert; denn ohne die Ungleichmässigkeit, in dem Erscheinen desselben (= des Gottesbewusstseins, t.S.) als Verstand (!, t.S.) und dem Hervortreten desselben (= des Gottesbewusstseins, t.S.) als Willen (!, t.S.), und zwar ohne diese Ungleichmässigkeit, würde es kein Gewissen geben --

Ziet U: het geweten is gesitueerd in de ongelijkmatigheid die optreedt tussen wil en verstand als 'Zeitigung' van het idee - veronderstelde religieuze bewustzijn of gevoel, dat een praesuppositie van de geloofsleer is (zie diss. p. 77 bovenaan). In de werkelijke vervulling van een moment is altijd

slechts een 'richting-op' de volkomenheid van het bewustzijn gegeven.

Hoe komt S.W. nu tot de bewering dat er van godsbewustzijn als verstand en als wil niet kan worden gesproken, hoewel Schleiermacher dat zelf expressis verbis (zie citaat) doet? Ik vermoed, dat hij een totaal verouderde opvatting huldigt van wat 'Gefühl' is bij Schleiermacher. Dat is inderdaad "weder ein Wissen noch ein Tun". Betekent dit echter dat het gevoel naast het denken en het doen een gelijkwaardige provincie in de mens is? Dat is niet zo. Zie bijv. par. 215 van de Dialektik (in mijn uitgave Reiner, Berlin 1839, p. 151): "Dem gemäss nun haben wir auch den transcendentalen Grund nur in der relativen Identität des Denkens und Wollens, nämlich im Gefühl". Hieruit is te lezen, dat het gevoel de relatieve identiteit is van denken en willen en als zodanig de transcendentale grond. Vandaar dat Hoenderdaal in 1948 in zijn diss. reeds heeft voorgesteld voor het gevoel als niet te denken punt (transcendentale grond) de term existentie in te voeren (Rel. existentie en aesth. aanschouwing, Arnhem 1948, p. 53). Dat er alleen van een relatieve identiteit sprake is sluit dus de mogelijkheid van een in een moment optredende 'diskrepantie' in! Het geweten gaat dan spreken en is in zoverre stem van het godsbewustzijn als het de remming in de tendentie naar volkomenheid bewustmaakt, maar valt niet met het zuivere godsbewustzijn samen omdat het naast deze volkomenheid als tendentie ook de retardatie veronderstelt.

Konklusie:

Men mag bij Schleiermacher het gevoel niet in weten en doen laten opgaan, maar evenmin mag men het ervan scheiden, als 'eigne Provinz' is het juist de achterliggende relatieve identiteit van die beide.

N.B. S.W. vindt ook aesthetisch niet verantwoord en overbodig het "enige bladzijden lange protokol" in noot 43. Enige? Het protokol is nog geen 2 bladzijden lang. Ik weet niet, of het in tegenwoordigheid van S.W. was of niet, dat ik Prof. Van Niftrik voorstelde deze noot te schrappen. De promotor was daarop tegen. Ik vertel dit om te laten voelen hoe subjektief dergelijke aesthetische oordelen zijn. Ik heb er eigenlijk geen spijt van, dat de noot gehandhaafd is. Hij maakt het theologische beeld, dat wij voor ogen krijgen, hard).

5. "Methodische twijfel" (ad Opm. p. 1, punt 1)
Ik ga alleen op het voorbeeld in. De criteria van wetenschappelijkheid zijn evenzovele ingetrapte open

deuren. Daar ga ik maar niet op in.

In de eerste plaats is opvallend, dat S.W. na de representativiteit van mijn steekproef te hebben ontkend, niets anders weet te doen dan namen te noemen van theologen die ik zelf in noot 74 noem. Dat maakt geen sterke indruk. Vooral als men daarmee suggereert, dat aan de hand van bijv. Barth de Ligt zou zijn aan te tonen, dat de 'orthodoxe hoofdstroom der theologie (diss. p. 16) anders uitkomt dan bij afzijdigheid of afwijzing van revolutie'. Is Bart de Ligt representatief voor de orthodoxe hoofdstroom der theologie. Dan had ik, ook F. Domela Nieuwenhuis wel kunnen noemen!

J. Chr. Blumhardt dan? Maar dat is toch geen representatieve naam voor de gevestigde academische theologie (zie K. Barth, Die Prot. Theol. des. 19. Jhts, p. 580). Ik ben door mijn vader opgevoed bij Blumhardt, wij zongen zijn liederen thuis en in de kerk en op katechisatie was hij met K. Barth één der helden. Representatief is hij echter niet. Ook de jongere Blumhardt is dat niet. Kortom: naar mijn mening zijn Blumhardt, maar ook Kutter en Ragaz uitzonderingen, glanzende, prachtige, hartverwarmende uitzonderingen. Representatief zijn ze niet. Tenzij met dit begrip subjektiveert. Ja, dan zijn ze het ook voor mij. Men kan toch niet in goede wil len beweren, dat de gevestigde duitstalige theologie met deze namen gekarakteriseerd zou zijn!

S.W. gaat eraan voorbij, dat ik de keuze toelicht. Representatief betekent, dat de naam van de theoloog in de duitstalige theologie iets moet voorstellen. Verder koos ik drie namen, waarbij men dan enige positieve verwachting mag koesteren. Bonhoeffer (zijn persoonlijke houding), N.H. Sjøe (afkeer van de theologie der ordeningen), E. Brunner (wereldbekend systeem-matikus, die in de Wereldraad lange tijd zeer 'in' was). De keuze van Kunneth is bepaald door een ander motief: Hij is natuurlijk buitengewoon representatief voor de lutherse orthodoxie, maar bovendien had hij zich juist toen ik de genoemde par. schreef in een artikel uitvoerig over de revolutie uitgelaten (zie noot 42). Verder wijs ik erop, dat in de noten (nr. 40) aange toond wordt, dat het bij W. Trillhaas ook tot afzijdigheid van de revolutie komt, althans tot 'afwachten'. Trillhaas behoort ook bij de steekproef. Genoemd worden verder nog B. Häring, H. Thielicke (noot 19) en G. Wunsch (noot 40). Men kijke maar na: ook bij hen allen komt men uit bij afzijdigheid of afwijzing. Inmiddels zouden wij terzake van B. Häring wellicht anders moeten oordelen op grond van zijn prachtige boek Theologie im Protest. Die Kirche im K. nflikt, Salzburg 1971. Maar ja, dat is van 1971.

S.W.'s boude bewering, dat Gollwitzers stelling onjuist zou zijn en dat de (gevestigde) theologie niet zou menen met de vóór-zestiende eeuwse stelregels te kunnen volstaan in puncto revolutie, komt voor zijn rekening. Ik

meen met mijn steekproef deze hypothese enigermate hard te hebben gemaakt. S.W. heeft niets hard gemaakt. Overigens: die vóór-zestiende eeuwse stelregels betreffen voornamelijk het jus resistendi; het is de grote verdienste van Bonhoeffer dat hij het grote verschil tussen erkenning van het recht van verzet en erkenning van het recht tot revolutie gezien heeft (zie noot 18). Terecht, vanuit zijn politiek standpunt, koos hij vóór het eerste en tegen het laatste. Waarschijnlijk moeten wij veeleer in de Franse (en Schotse?) traditie zijn om de lijn van het jus resistendi naar het 'jus revolutionis' getrokken te zien (zie Het geheim van de mens, p. 59, 60). Op die lijn kan in Frankrijk een verrassend geschrift als 'Eglise et pouvoirs; document d'étude préparé par un groupe de travail ... á la suite de recommandations de l'Assemblée de Grenoble; Parijs 1971' verschijnen! Hoe in Duitsland na 1945 het natuurrecht (waartoe het jus resistendi behoort) veld wint - vanwege het falen van het rechtspositivisme -, maar hoe dit natuurrecht onmiddellijk ook weer wordt ingekapseld in een anti-totalitaire doktrine (die bolsjewisme en nazisme op één noemer brengt) kan men lezen in de artikelenverzameling: Natuurrecht oder Rechtspositivismus, herausgegeben von W. Maihofer, Darmstadt 1966. Wat in de juridische wetenschap geldt, geldt ook in de theologische. Dat bedoelde Gollwitzer. En dat staat nog overeind.

Laatste opmerking: inderdaad had ik ook K. Barth kunnen nemen i.p.v. Brunner. Een peiling in Barths ethische geschriften (Ethik'20, KD II², vanaf p. 564, KD III⁴) had m.i. het resultaat niet wezenlijk veranderd. Maar in noot 94 zeg ik hem niet genomen te hebben, omdat ik van hem wil uitgaan. Hierachter ligt de hele ingewikkelde zaak van de Barth-interpretatie, zoals die door Marquardt en Gollwitzer akuit is geworden. Ik wist daar als vrien van Marquardt al jaren van. Wij spraken er herhaaldelijk over in de Unterwegs-Kreis in Berlijn in de jaren 1963, 1964. Ik heb mijn diss. met deze vraag niet willen belasten, omdat ik - overigens naar ik meen in overeenstemming met S.W. - vind, dat Marquardt de teksten van Barth overvraagt. Uit het voorwoord van Partijgangers der armen kan men ook lezen, dat ik mijn taak anders opvat. Wat Paul Tillich betreft. De diss. heeft mij op zijn spoor gezet. Zie mijn eerstdaags te verschijnen: Klassenstrijd en staking, een theol. motivering, Baarn 1973 (hoop ik). Het is jammer, dat ik in 1968-1969 nog te weinig kennis van Tillich had.

6. 'Ad fontes' (S.W. opm. punt 2, p. 1)
Het eerste voorbeeld schijnt zeer sterk te zijn, omdat mij inderdaad is overkomen - waar nog geen recensent mij op gewezen heeft, zodat het in de derde druk onverbeterd is -, dat ik een verwijzing naliet. S.W.

stelt nu botweg: t.S. heeft Wendland niet gelezen. Dit nu is onjuist. En dat laat zich aantonen. Ik heb om over Wendland onder de titel 'Geneefse stemmen' te kunnen schrijven, van hem gelezen: zijn stuk, geschreven ter voorbereiding van Genève 1966, 'The theology of the Responsible Society' en zijn voordracht op de wereldkonferentie zelf, getiteld: 'Kirche und Revolution'. Het eerste stuk is opgenomen in Christian Social Ethics in a Changing World, New York/London 1966; het tweede in Appell an die Kirchen der Welt, Dokumente der Weltkonferenz für Kirche und Gesellschaft, Stuttgart/Berlin 1966 21967. Er blijkt een groot verschil van tekst te zijn met Wendlands eigen publikatie. Daarmee berust mijn oordeel over Wendland, voorzover hij in Genève zijn stem verhoef (Geneefse stemmen!), op beide bijdragen, die hij voor Genève 1966 leverde. Ik vergat de bronvermelding, zoals gezegd. Dat ik beide boeken ter hand had laat zich echter bewijzen. De eerste titel wordt genoemd in noot 81. De tweede in noot 199 en 226. S.W. suggereert ten onrechte, dat de rede van Wendland alleen in de door hem genoemde verzamelbundel voorkomt. Hij staat bijv. (gedeeltelijk) ook in Katern 2000 nr. 11, een boekje dat mij ook ter hand was. Ik citeer daaruit verder in diss. niet, zodat ik mij hierop niet beroep.

Of mijn oordeel over Wendland te scherp, te negatief is? Ik heb alles nog eens nagelezen en kan mij indenken, dat S.W. mij te scherp vindt. Ik geloof echter dat het oordeel niet onjuist is en zich staven laat. Daarover gaat het echter niet. Het gaat erom of ik geoordeeld heb zonder te lezen. Nu dat is niet het geval, al laadde ik de schijn op mij.

Het tweede voorbeeld ligt niet op theologisch terrein, maar op het terrein van de (theorie der) geschiedenis. Ik meen hier van het gaan naar de bronnen te mogen afzien, omdat het mijn terrein niet is; ik kan derhalve niets werkelijk controleren. Aangetekend moet worden, dat 'Nieuwe literatuur over oorlog en vrede' een wetenschappelijk tijdschrift is, uitgaande van het Polemologisch Instituut te Groningen. Zelf zegt de ondertitel: "Dit maandblad bevat samenvattingen van recente literatuur, die van belang is voor de wetenschappelijke bestudering van het oorlogsvraagstuk". Voor de uitgave tekent Prof. Mr. B.V.A. Röling en zijn staf. Ik ben zo vrij geweest daarvan gebruik te maken (en dat overigens een paar maal aan te geven). Nu komt S.W. suggereren, dat dit niet kan. Hij zou dan moeten aantonen, dat het excerpt van Ecksteins, On the Etiology of internal War, niet deugt. Dat kan hij niet, want hij heeft dit excerpt niet gelezen; immers hij geeft aan Nw. Lit. over oorlog en vrede III: 4, terwijl het III: 6 is. Deze drukfout staat in mijn noot 112; in noot 120 staat het goed. Zo heeft S.W. de euvele moed af te keuren wat hij niet gelezen heeft. Dat is onwetenschappelijk, zegt men. Hij

kan antwoorden, dat hij zegt dat mijn kritiek op Eckstein onjuist is. Ja maar, dat doet hij om te bewijzen dat ik niet ad fontes ben gegaan. De oorzaak moet in het uittreksel liggen; hij zegt immers: "men moet niet vertrouwen op wat anderen zeggen, maar nagaan wat hij zelf heeft gezegd". Dat deed S.W. niet toen hij co-referent van mijn diss. was. Hij doet het ook niet in dit geval. Hij verwijt mij na te laten wat hij zelf óók niet doet.

Voorbeeld drie. Ook hier weer moet gevraagd: bewijs nu eens dat Dr. J.J. Buskes een verkeerde weergave maakte van wat Gandhi heeft geschreven. Pas dan heeft het zin dergelijke aanmerkingen te maken. Ik daag S.W. daartoe uit: ik controleerde namelijk dit uittreksel wel. Het is goed.

7. Scherpe definitie (ad S.W. Opm. punt 3, p 2)
S.W. heeft geen helder, omljnd begrip van revolutie uit mijn boek weten te halen. H.M. Kuitert wel; zie Trouw d.d. 30 jan. 1971 (onder de hoofdjes: 'waardenvrij' en 'genormeerd'). Zie ook Heering, Theol. en Praktijk, Jg. 30 nr. 4, p. 170. Zij beiden verstaan ook wat ik met 'kritisch' bedoel als ik spreek van 'kritische begripsvorming'. Verder kan ik verwijzen naar Het geheim van de mens, p. 44, 45, waar ik de resultaten nog eens kort samenvat, ook: p. 61-63. Ik verwijs ook naar de kursieve tekst in mijn diss. op p. 30-31. Ik onderstreep de woorden: ..... dit geschrift beoogt geen filosofisch afgerond oordeel over de idee der revolutie te geven ... maar wil praktisch-dogmatisch in een konkrete situatie naar Gods wil ..... vragen ..... Zo wordt de revolutio-nair in hoger licht gezien ..... dan hij zichzelf wellicht ziet .....

Inderdaad ben ik meer bij de sociologen dan bij de historici te rade gegaan. Dat is eenzijdig, ik geef het graag toe. S.W. tone echter begrip voor het mannetje dat voor zulk een gigantisch mer à boire staat.

Dacht S.W. werkelijk dat t.S. in één boekje kan wat de opgave der theologie in het huidig tijdsgewricht is: "een kritiek van de revolutie doordenken en formuleren (diss. p. 34)"? Kuitert zegt terecht, dat ik niet meer gedaan heb dan een verhelderend gezichtspunt geven, dat de discussie niet beëindigt, maar mogelijk maakt, dat zij zinvol wordt gevoerd. Dat vind ik al heel wat. En dat komt omdat ik er wel in geslaagd ben de relevantie van de theologie t.z.v. de revolutie aan te duiden!

(De suggestie van S.W. dat het materiaal in de noten van sekundair belang is, is onjuist. De dokumentatie is voor mij zeer belangrijk. Uiteraard ben ik er lang niet in geslaagd mijn materiaal allemaal te verwerken, nog afgezien van alles wat is blijven liggen, bijv. de geschiedenis der revoluties).

Met Marx-studies ben ik nog steeds bezig. S.W. verwijt mij m.i. ten onrechte, dat ik niet uitvoeriger met Marx heb gewerkt. Het was mijn bedoeling en ik sprak dit in mijn diss. ook duidelijk uit te trachten het kontra-revolutionaire dogma te doorbreken. Het is dan inopportuun het betoog op Marx te baseren. Helaas is het zo, dat men dan zijn kansen te slagen niet vergroot maar verkleint. Er is aan het schrijven van een boek als dit ook een strategisch-tactische kant. Die kant is er altijd als je echt wat wilt. Vele zogenaamde wetenschappers hebben er echter nooit van gehoord. Eigenaardig!

8. Theodoor Geiger (1891-1952) (S.W. Opm. punt 4, stelling ontbreekt, p. 2).

Ik ben niet door Fahlbusch op Geiger gebracht, maar door publikaties van Geiger zelf, die ik zeer indrukwekkend vond.

Theodoor Geiger, Vorstudien zu einer Soziologie des Rechts, Luchterhand, Neuwied 1964 (waarvan Paul Trappe zegt: nach Jahrzehnten die einzig bedeutsame Arbeit dieser Gattung. Hierbij denkt Trappe aan Webers Rechtssoziologie, waarnaast Geigers werk dan ook wel gesteld wordt).

Vervolgens: Arbeiten zur Soziologie, Luchterhand, Neuwied 1962.

Tenslotte: Die Masse und ihre Aktion en het art. in Vierkants handboek over 'revolutie', die beide in mijn diss. zo belangrijk zijn.

Helaas, ik moet konstateren dat S.W. niets van Geiger weet. Geiger is geen (late) idealist. Zijn sociologie wordt door Trappe: empirisch-analytisch genoemd (Soziologie des Rechts, p. 13). Zelf zegt Geiger, dat het hem er om gaat, de sociale orde als feitelijkheid te onderzoeken, als 'Wirklichkeitszusammenhänge', d.h. aber jede Einmischung metaphysischer Vorstellungen fern zu halten (p. 44). Vandaar dat Geiger vooral ook bekend is geworden als ideologiekritikus, als hoedanig hij naast Mannheim wordt gesteld. Zijn werk is verre van waarde filosofisch te zijn, juist omgekeerd een 'wertphilosophische Entgiftung'. Daarmee echter loochent Geiger niet, dat normen, sociaal gesproken, feitelijk gelden: rechtsrealisme mag er niet toe leiden dat men het begrip norm loochent. Een typerende uitspraak van Geiger: Ein 'vor' jedem positiven Recht gegebenes, im Verhältnis zu diesem autonome Rechtsbewusstsein ist in der Tat völliger Nonsense (a.w., p. 412). Dat noem ik geen idealisme. Als S.W. dat wel zo noemt, weet ik niet meer waar we aan toe zijn. Dat echter het rechtsbewustzijn met normatieve eisen of kritisch tegenover het positieve recht optreedt is een sociaal feit. Je kunt empirisch-analytisch konstateren dat dit zo is. (Hetzelfde doet zich ter zake van 'waarde' voor in het revolutieprobleem. Geiger gaat niet van een ideëel waardebegrip uit, maar constateert dat bepaalde waarden maatschappelijke gelding hebben en dat er nieuwe waarden, nieuwe verlangens, aspiraties kan men ook zeggen,

opkomen, die konflikteren met de objektief geldende waarden). Het mooie is, dat de empirisch-analytische methode Geiger in staat stelde, zonder terug te vallen in het natuurrecht, kritisch te staan tegenover het door het nazisme gekorrumpeerde positieve recht in Duitsland. Hij laat in zijn genoemde studie zien, hoe rechtspositivisme niet behoeft te leiden tot een machteloosheid, als waartoe de rechtspleging tussen 1933 en 1945 in Duitsland vervallen is. De visie van waaruit hij zo spreken kan is in Die Masse und ihre Aktion voorgetekend. Het is een kritisch boek, dat zijn toevlucht niet neemt tot idealisme.

Het zij S.W. gezegd, dat ik geen materialist ben of wil zijn. Noch ook dacht ik Marcuse en Bloch zonder meer materialisten. En Geigers beschouwingen zijn niet idealistisch. Alles wat S.W. onder punt 4 zegt, is warrig en getuigt van weinig kennis van zaken. Zeker kent S.W. Geiger niet.

Alleen in het verklaringsmodel gaat de verandering der waarden-status vooraf aan die van de Gestaltstatus (inderdaad zijn die twee woorden op p. 48 van mijn diss. verwisseld, maar ieder kan die vergissing vanuit de kontekst herstellen), maar niet filosofisch of zo (dat zou völliger Nonsens zijn, om met Geiger te spreken).

Overigens is het S.W. ontgaan, dat mijn diss. wel degelijk - zij het niet expliciet geformuleerde - kritiek op Geiger bevat. Ik stel, dat een waarde vrije sociologie de revolutie niet van de kontrarevolutie kan scheiden (hfdst 2, par. 5). Daar is de theologie en haar begrip van bevrijding voor nodig. Wat ik van Geiger niet goed vind, is dat hij revolutie niet op bevrijding betreft (wat ik wel doe). De winst bij hem is, dat de massa-basis wordt aangegeven. Maar hij ziet niet, wat Bloch (idealistisch? de vulgair-marxisten verwijten het hem) wel ziet: het gaat om de 'menschliche Würde', die er overigens niet is tenzij deze mens eerst gevoed en gekleed is (materieel!). Theologisch sluit ik mij dan ook op dit centrale punt bij Bloch aan. Waarom dan Geiger behandeld? Omdat hij een helder verklaringsmodel aanreikt, omdat hij in de sfeer van de empirisch-analytische, waarde vrije wetenschap een optimaal begrip toont voor 'revolutie' en omdat hij zo duidelijk de massabasis van de revolutie aangeeft.

Het is wellicht hier op zijn plaats te vermelden, dat W.F. Wertheim in een bespreking van Geigers, Aufgaben und Stellung der Intelligenz in der Gesellschaft, Stuttgart 1949 (die ik niet ken) zegt: "Hier spreekt blijkbaar nog na Max Webers voorstelling van de waarde vrije wetenschap (Nieuwe Stem 1950, p 317)". Dat is to the point en niet: idealisme. Dit positivisme heeft Wertheim zo afgeschrikt, dat hij in zijn grote boek Evolutie en revolutie: de golfslag der emancipatie, Amsterdam 1970 geen aandacht aan Geiger schonk, naar hij mij in een persoonlijke brief schreef: "vooral omdat hij, zoals zovele schrijvers dit emancipatieproces niet stelt en daardoor ook niet duidelijk kan maken wat revolutie van kontra-revolutie onderscheidt". Dat is exakt de kritiek, die ook ik heb. Ik acht het echter van het hoogste belang, dat wij in scientibus de onvruchtbare tegenstelling tussen materialisme en idealisme, tussen positivisme (in de ruimste

zin) en 'kritische theorie', tussen 'waardevrijheid' en dialektiek of hoe men het formuleren wil te boven komen. Daarom ben ik ook getroffen door bespreking van J.Th.C. Arntz in Wending (sept. 1971), die zegt: "Ter Schegget slaat een stuk over uit de antropologie en precies het stuk waarin het geweten zijn functie kan vervullen, zonder een beroep te doen op het eschaton" (p. 439). M.a.w. het geweten, ook al revolutionair principieel is toch een antropologisch gegeven. Arntz hult zich sterk in een idealistisch-existentialistische terminologie. Als Arntz zegt: "Elk recht en elk rechtsbestel wordt gedragen door de idee van het recht en is niet meer dan een participatie aan die idee", dan ben ik van mening dat tegenover deze bewering de strikt positieve analyse van Geiger dient te worden gesteld: Recht is "die soziale Lebensordnung eines zentral organisierten gesellschaftlichen Grossintegrats, sofern diese Ordnung sich auf einen von besonderen Organen monopolistisch gehandhabten Sanktionsapparat stützt" (zie Vorstudien zu einer Soziologie des Rechts, p. 168). Van hieruit zou de gedachte dan kunnen opkomen, dat het opkomende 'waardebewustzijn', dat deze orde 'in Frage stellt', niet een in een andere participatie aan de idee van het recht wortelt, ook niet in ideële kritiek, maar eenvoudig opkomt uit de materiele en geestelijke levensnood van de massa, die nog onvoldoende deel heeft aan de goederen van deze orde. Als dat waar is, dan spreek ik theologisch terecht van 'eschatologisch' bewustzijn (og geweten), omdat immers 'eschaton' het beloofde messiaanse perspectief is: armen van goederen vervuld en rijken leeg weggezonden. In dit theologisch denken is de tegenstelling materialisme en idealisme opgeheven. Het laat zich goed aansluiten bij Theodor Geigers gedachtengangen. Zo functioneert Geiger in mijn diss. Hij brengt mij aan de grens die ik moet overtrekken!

9. Alle mogelijkheden (S.W. Opm. punt 5, p. 2)
S.W. moet natuurlijk goed zien, dat de mogelijkheid van Tinbergen, De Lange - hier Pronk te noemen is wat onvoorzichtig, maar goed: Pronk, geen politiek-sociale werkelijkheid is: het gaat om de concrete politiek-sociale toestand, zoals ik duidelijk zeg. De Lange zelf heeft duidelijk gezegd, dat de critici op het concept Verant. Maatschappij gelijk hebben voorzover zij aandringen op het ontwerpen van een strategie, die ertoe leidt dat de next steps ook worden uitgevoerd (Wending, jg. 26, nr. 4, p. 275). "Aan de drie door mij genoemde elementen ... dient een vierde element te worden toegevoegd. Niet alleen moeten de next steps geformuleerd, zij moeten ook in de bloedsomloop van de politieke beslissingen gebracht worden (Wending jg. 26, nr. 4, p. 277)". Hiermee is duidelijk erkend dat het ontwerp van ontwikkelingshulp in het raam van het R.S.-concept geen politieke werkelijkheid is geworden. Ik heb in Wending jg. 26 nr. 7 p. 426 trachten te laten zien, hoe dat komt.

Hoe dit zij: in een hoofdstuk over de konkrete situatie waarin het gaat om de keuze waarvoor men re vera staat kan deze mogelijkheid niet gelijkwaardig naast de werkelijkheid staan. Nu zou men op Helder Camara kunnen wijzen en zeggen: die doet zoiets en dat stelt wat voor. (Ik dacht niet op Allende, want dat is de revolutionaire weg - met geweld en al! - naar ik meen te kunnen aantonen). Maar Helder Camara is de laatste die een derde weg zou zoeken tussen kapitalisme (liberalisme) en socialisme (revolutie): hij wil duidelijk het laatste zij het geweldloos, zij het ook: zonder de gewelddadige revolutionairen te veroordelen. (Helder Camara, Kosmo story nr 9, p 23).

S.W. zal opgemerkt hebben, dat het genoemde 'grove schema' dat ons m.i. door de feiten wordt opgelegd, gehanteerd wordt in een par. die heet: revolutie der stijgende verwachtingen. Ik ben van mening, dat ontwikkelingswerk ver van de revolutie tegen te houden, die bevordert door de verwachtingen te doen stijgen. Ik ben geen aanhanger van een (verkeerd verstaan) Verelendungs-theorie. De discussie Wertheim - Tinbergen vond ik in bepaalde zin schimmig. Achter de rug is in Zd. Amerika een burgerlijk-liberale revolutie waarvan de humane doelstelling verzandde in het kapitalisme. Er heerst op dit kontinent: kapitalisme en liberalisme. Daar is niet onderuit te komen. En dat kapitalisme/liberalisme verdwijnt alleen in revolutionair proces (dat niet per se, maar wel waarschijnlijk gewelddadig zal zijn/is. Ik zou tegen S.W. willen zeggen: laten wij afwachten wie gelijk heeft. In het kader van een visie op de revolutie, waarin stijgende verwachtingen kunnen worden geplaatst als pre-revolutionaire, de omwenteling benaderende factoren, hoef ik niet tussen de door S.W. gegeven mogelijkheden te kiezen. Helder Camara zei er dit van: "Het lijkt mij dat er in de komende tien à vijftien jaar nog geen echte mogelijkheid zal zijn om de massa's te mobiliseren voor een bevrijdingsoorlog. Ik respekteer en zal altijd blijven respekteren allen die zich in geweten verplicht voelen om de weg van het geweld te kiezen. Ik heb geen respect voor salon-guerrillero's, maar de echte respekteer ik. Maar als zij erkennen dat er de eerste tien tot vijftien jaar geen echte kansen zijn voor een gewelddadige strijd, dan zeg ik: "laat mij dan deze tijd om mijn weg te proberen ..." (H. Camara, Kosmo story nr 9, p. 19,20). Die weg is de geweldloos revolutionaire weg, die ik in mijn diss. ook prefereer. Wie zou dat niet? Camara ziet dan voornamelijk hulp en 'bewustwording' als zijn taak: beide bevorderen ook naar zijn mening de omwenteling.

Verder wijs ik S.W. erop, dat mijn diss. de gemeente wil toerusten voor de rechte keuze, indien er revolutie uitbreekt - heel eenvoudig gezegd: hoe antwoorden wij, aangenomen dat asa (pl diss) gelijk heeft!? Meer niet, - ook als deze onverhoopt gewelddadig zou zijn. De analyse van de voorwaarden waaronder dit 'indien' rea-

liteit wordt behoort niet tot de mogelijkheden van de theologie. Ik vermoed dat het 'point of no return' voorbij is, - en dan geweldadige revolutie onvermijdelijk is. Ik hoop van niet. Daarom steun ik persoonlijk graag werk als dat van Helder Camara: het heeft altijd zin, ook als het punt gepasseerd is. Met zijn 'tertium non datur' laat S.W. zien, dat hij mij überhaupt niet begrepen heeft.

S.W. had moeten bedenken, dat ik p. 26/27 een dilemma beschrijf, waarin ik zelf duidelijk wil kiezen (tegen Wendland bijv.!) Ik ben mij bewust dat daar de tegenstellingen van de wereld terugslaan op de kerk. In mijn komende boek Klassenstrijd en staking probeer ik daar rekenschap van te geven. De andere keuze verliest m.i. de voeling met de echte problemen en zal zijn voorstellen niet kunnen inbrengen in de bloedsomloop van de politieke besluitvorming, omdat het de onderbouw van waaruit die besluitvorming wordt bepaald vergeet.

Verder had hij moeten bedenken, dat ik - met K. Barth - de keuze van de armen zie als een keuze van de reële tegenbeweging tegen de uitbuiting van de proletariër zelf en dat is het socialisme. Wel wil ik als christen en op mijn wijze in deze beweging participeren. Vandaar mijn diss. als poging het Selbstverständnis van de revolutionair te verdiepen tot op de konklusie, dat hun protest op 'God' teruggaat. Ik wil echter geen christelijk socialisme als aparte beweging of organisatie, maar ik kies auf Gedeih und Verderb voor de revolutionaire beweging, waarmee ik dan ook schuldig zal worden. Het gaat er niet om te pogen onschuldig te blijven, maar te kiezen met wie je schuldig wilt en zult worden.

(Tussen haakjes: in mijn nieuwe boek maak ik in het burgerlijke denken een onderscheid tussen het laissez-faire-liberalisme en de democratie - in navolging van Tillich -, dat kan als een verfijning gelden en komt misschien enigszins tegemoet aan S.W.'s bezwaar, dat ik overigens niet kan delen. Revolutie is dan ook een zaak die voor mij op de lijn van de democratie ligt; vandaar mijn voorkeur, (radikale) democratie als permanente revolutie te zien).

10. 'Luisteren' (S.W. Opm. punt 6, p 3)

Wij gaan niet in op de vraag, of S.W. zelf wel luistert voor hij iemand beoordeelt. Wij houden ons aan de voorbeelden.

Vb. 1. Noot 223 is wel degelijk noodzakelijk voor het betoog. Er is mij veel aan gelegen, zoals boven reeds is gebleken, dat ~~de~~er een juist begrip heeft van wat met revolutie of rising expectations is bedoeld. Rendtorff geeft hiervan m.i. een vals beeld, waarbij revolutionaire en reaktionaire krachten op één hoop komen. Dit hangt samen met het onkritische begrip van geschiedenis, dat kenmerkend is voor de Pannenberg-school: openbaring wordt tot onthulling aan het eind van de geschiedenis, onthulling van de zin van het 'totaal'. Die zin zit reeds in de feiten, maar het geloof alleen heeft er inzicht in.

Het is nog zo gek niet hier de vraag: providentie? te stellen. En het is zeker niet gek om Rendtorff te vragen naar zijn kritiek op Marcuses kritiek op de technologische vooruitgang. Overigens is deze noot geen behandeling van Rendtorff zoals S.W. suggereert; de zin van de noot is een misverstand omtrent de 'revolution of rising expectations', dat toevallig door R. wordt gehanteerd, af te wijzen. Maar dat had S.W. niet begrepen, omdat hij zelf niet luistert alvorens hij oordeelt.

Vb. 2. Nergens zag ik dat Wendland zelf het woord 'langzaam' gebruikt. Hij zal wel weten dat er periculum in mora is. Ik ben echter van mening dat het vasthouden van het Mittleraxiom Verantw. Maatsch. zal leiden tot vertraging. Daar gaat het om. Dat Wendlands christelijke 'dienst' een moment van een 'chr. revolutionair humanisme' is weet ik ook wel. Via het axioma van de Verantw. Maatschappij wordt deze verbinding van het bijzonder christelijke met het universeel humane juist bereikt; daartoe dient het concept van aanvang af. Ik verzet mij in mijn boek tegen alle vormen van christelijk revolutionair zijn! Dat is de kern van mijn boek. Het gaat m.i. om solidariteit auf Gedeih und Verderb met de werkelijke revolutionaire krachten in de wereld. China is niet door christenen, Cuba is niet door christenen, Chili wordt niet door christenen, Vietnam wordt niet door christenen, maar door marxisten van allerlei snit gerevolutioneerd. Gelukkig dat de Wereldraad steeds duidelijker in het dilemma door mij op p 26 (als 'impasse') beschreven, voor Visser 't Hooft kiest (hulp aan bevrijdingsbewegingen!). Heus, met Wendland raak je in een christelijk-provinciaal slop. Overigens kan men onderaan p 26 lezen, dat ik best zie dat Wendlands dienst een taktiek van sociale verandering beoogt! Ik begrijp waarachtig niet dat Wendland in het licht van de geschiedenis van het verraad der kerk en in het licht van China's bevrijding, de moed heeft te schrijven (te zeggen):

"Wir glauben, damit den sozial-theologischen Ansatz bezeichnet zu haben, der die Kirche Christi in die Lage versetzt, der totalen Revolution der Gegenwart nicht nur standzuhalten und so ein retardierendes Moment in dem revolutionären Gesamtprozess darzustellen, sondern die Herausforderung der Revolution positiv-kritisch zu beantworten, ja sogar diese durch revolutionäres, christliches Handeln im Sinne einer Neuordnung der Gesellschaft unter dem Leitbild der verantwortl. Gesellschaft zu 'überholen'".

(Die Kirche in der rev. Gesellschaft, Guterlch 1967, p. 97).

1. Als wij als christenen in 20 jaar tijd heel het kontinent Afrika van honger en ontbering bevrijden tot een menswaardig bestaan, dan hebben wij 'China' nog niet 'überholt' maar slechts 'nachgeholt'! Ik wacht af wat Wendland

en de zijnen presteren! (Terecht klaagt H.M. de Lange dat men de idee niet eens in de politieke bloedbaan heeft kunnen krijgen!). Er komt een Duitse professor met een paar theol.-ethisch Ansätze en het hele marxisme wordt voorbijgestreefd. Werkelijk ridikuul.

2. Ik wijs S.W. erop, dat deze theorie wel 'niet alleen' maar toch ook 'ein reterdierendes Moment' van de Kerk in de revolutionaire situatie wil maken. Reterdieren is, dacht ik, een vreemd woord voor 'verlangzamen'. Langzamer dus! Het woord langzaam is dus toch gebruikt, al had ik nooit gezegd dat dit zo was!

3. Wendland wil de Kerk tegenover de (uitdaging van) de revolutie een christelijk handelen laten zetten. Dat is inderdaad retardierend. Daar heeft W. gelijk in. Ik stel daar tegenover: de Kerk moet kiezen voor de in de negentiende eeuw van haar vervreemde proletarische tegenbeweging, het marxisme - socialisme, want dat is nog altijd die niet 'überholbare' kracht van emancipatie. Geen christelijke revolutie! God beware ons. Wat de inbreng van de kerk zal zijn indien zij kiest, valt af te wachten. In godsnaam geen grote woorden. Eerst de onbetaalde rekening vereffenen (= schuld belijden). Mijn boek stelt geen christelijk handelen tegenover de revolutie, maar probeert het revolutionaire handelen en denken te verstaan in zijn 'Selbstverständnis' en te betrekken op Gods daad in de Messias, wat tot de konklusie leidt dat dit protest tegen de grondstructuren van deze wereld niet zonder geloof in God is, ook al is het onbewust of verdrongen (vanwege bijv. de lastering van Zijn Naam door de Kerk, die de armen verraadt in hele continenten!).

Tot slot van dit punt: Het is niet sportief van S.W. dat hij onvermeld laat, dat Wendland het onderwerp Kerk en Revolutie 'unbeackertes Neuland' noemt (ibidem, p. 9 Vorwort). Hij is het derhalve met mij eens dat in de orthodoxe hoofdstroom ter zake een 'leemte' is. Hij zegt, dat zijn artikel "zum ersten Mal - im Gegensatz zur konservativ-christlichen Tradition - den Ansatz zu einer theologischen Theorie der Revolution zu entwickeln versucht!" Wendland deelt dus mijn veronderstelling, dat de geijkte orthodoxie deze zaak heet laten liggen. De steekproef zou dan ook best eens representatief zijn.

Vb. 3. reeds behandeld.

Vb. 4. S.W. verzuimde naar noot 345 te kijken en KD III⁴ op te slaan, want dan had hij geweten met zijn aanval (onwetenschappelijk niet-luisteren) K. Barth te treffen: de gedachte is namelijk van hem, inclusief het woord 'gewoonlijk'. Overigens vraag ik mij in gemoede af, wat ik in navolging van Barth miszegd heb. Sinds 1956 ben ik lid van Kerk en Vrede en zelf pacifist. De zin behelst dus mede zelfkritiek. Heeft het principiele pacifisme

niet inderdaad de neiging het middel geweld te zeer op zichzelf te beschouwen, zodat het tot een analyse van de genese der geweldsuitbarstingen niet komt? Ik pleit ervoor de geweldsvraag in het kader van de gerechtigheid te stellen, want de 'onrechtvaardige beddingen' brengen de fatale kringloop in werking. Gelukkig gaat het pacifisme dit ook steeds meer doen. Dat betekent echter dat het een minder 'principieel' gezicht krijgt. Gelukkig, zou ik zeggen.

Konklusie:

S.W. doet geen enkele poging mijn diss. te begrijpen naar zijn hoofdbedoelen. Zonder te kunnen of te willen relatèren aan deze bedoeling, streept hij vermeende fouten aan, waarbij het rode potlood in het overgrote merendeel der gevallen blijkt uitgegleden te zijn. De structuur van zijn bewijsvoering is warrig. Het materiaal eronder onvoldoende (hij negeert al mijn andere werk). S.W.'s stelling lijkt mij onbewezen.

Een belangrijke fout van S.W. is ook, dat hij geen 'methodische twijfel' heeft ten aanzien van zijn eigen competentie als kritikus. Hij stelt de vraag niet eens. Mijn diss. ploegt 'unbeackertes Neuland' om. Als je dat doet (meent te moeten doen), ben je zelf penetrant present in je boek. In S.W.'s werk is hij zelf tamelijk absent. De aard van zijn wetenschappelijke aanleg disponeert hem niet om oog te hebben voor de moeilijkheden van de dogmatikus als dirigent en dilettant.

B-5 Prof.dr. A.F.J. Klijn (hoogleraar voor het Nieuwe Testament te Groningen), aankondiging van het boek van G.H. ter Schegget, 'Het Lied van de Mensenzoon', Prisma-lektuurinformatie jrg. 76 nr. 181.
Prof. Klijn spreekt met waardering over dit boek.
± 1.5.1976

HET LIEDEN VAN DE MENSENZOON; studie over de Christuspsalm in Filippenzen 2:6-11. Baarn, Het Wereldvenster, 1975. 186 blz., lit.opg. gelijmd f 17,50

In dit boek geeft de bij velen bekende schrijver/ een bijbels-theologische fundering van zijn opvattingen/ zoals die in zijn boeken en artikelen zijn te vinden. Uitgaande van een lied op Christus door Paulus geciteerd in Filipp. 2,6-11 laat hij zien dat de bijbel is van en voor de hopelozen omdat daarin Christus, volgens het lied, een vernederd mens werd en zelfs een slaaf. Het boek is in flitsende en daarom boeiende stijl geschreven. De schrijver gaat geen moeilijkheid uit de weg en weet zijn mening, vaak vergeleken met die van anderen, helder en op de man

af zonder woorden te brengen. Het boek biedt de lezer enorm veel en brengt hem in contact met bijbeluitleggers, dogmatici en filosofen. Het is aan te bevelen voor ieder die de bijbel wil horen spreken in het leven van vandaag.

B-6 H. Berkhof en W. den Boer, Rapport aan de commissie T.W.O. betreffende de interpretatie van Filippenzen 2:6-11.

Zowel op wetenschappelijke als op kerkelijke gronden wordt de kandidatuur van Ter Schegget voor een hooglerarschap in de praktische theologie en in de christelijke ethiek afgewezen. ± 1.1.1977

Het onderstaande is in hoofdzaak het werk van de tweede ondergetekende, die een eerste opzet van zijn rapport aan de eerste ondergetekende liet lezen; dit leidde tot drastische inperking van het exegetische deel van het ontworpen stuk; voorts werd het geheel meer toegespitst op het eigenlijk doel: een evaluatie van het exegetische werk van dr. ter Schegget.

Zo is het hier volgende meer in overeenstemming met het verzoek van Prof. Deurloo en zijn medeleden van de Amsterdamse benoemingscommissie. Dit rapport kan daarom aan haar worden toegezonden.

In de genoemde passage van de Brief aan de Filippenzen gaat het om een gezindheid, die Paulus van de christenen verwacht (phronēsis), éénsgezindheid in de christelijke gemeente, waarbij niemand zijn eigen belangen mag voorstaan, maar waar de een de ander, in nederigheid (tapeinōsis) "uitnemender acht dan zichzelf".

De gezindheid van Christus Jezus wordt dan ten voorbeeld gesteld. Er moet dus een overeenkomst zijn tussen wat van de adressanten van deze brief verwacht wordt en wat van Christus Jezus in de 'hymne' wordt gezegd. Deze overeenstemming ligt in de zelfverloochening.

Christus was "in de gestalte" Gods. Voor antiek denken is deze uitdrukking niet vreemd; zij komt voor bij verschijnselen als epifanie en apotheose. Om 'verschijning' en 'vergoddelijking' te bewerken, werd een veelheid van rituele vormen toegepast. Eén van de vormen van ritueel is de "Entrückung" (niet: opneming, zoals G.H. ter Schegget, p. 69, het woord vertaalt, maar 'vervoering', als 't ware een roes). Daarop duidt het woord harpagmos, eig. de daad van het roven - resultaat van het roven; maar ook "de daad van het vervoeren", of mediaal "in vervoering komen" - resultaat van vervoering of roes.

Christus heeft het "gelijk zijn aan God" niet bereikt op de wijze van heidense, rituele handelingen, via extase en roes, maar Hij heeft dit gelijk zijn aan God afgelegd, zich ledig gemaakt (een daad van allergrootste tapeinōsis).

De zichtbare vorm van deze ontlediging is wederom een "gestalte", namelijk die van een slaaf, geen rechtspersoon maar een "tweevoeter" van de eigenaar, zoals zijn viervoeters (vee en trekdieren). De keuze van deze vorm is, evenals de zelfontlediging, een daad van allergrootste deemoed en gehoorzaamheid.

Als slaaf heeft Hij zich vernederd en de konsekwentie is voor Hem geworden: kruis en dood - gevolg van deemoed wederom. Maar, zo besluit de hymne, God heeft andere maatstaven en heeft deze deemoedige Gehoorzame verhoogd (1).

De konklusie moet zijn, dat deze "hymne" de christelijke deemoed en aanvaarding aanbeveelt en prijst en dat nergens sprake is van een proklamatie van de revolutie (G.H. ter Schegget, p. 44). Dit begripe men niet verkeerd. Ter Scheggets sympathie voor de "underdog" moet men delen en er kunnen aanleidingen genoeg zijn om Nieuw-Testamentische passages ter ondersteuning daarvan aan te voeren (2).

Filippenzen 2 gaat echter over de christelijke eenheid en de eis tot deemoed. In veel groter verband, dat van redding en verlossing, van "gehoorzaamheid" aan God door Verzoening, Kruisdood en Opstanding, is daarbij Christus als vergelijking genoemd. Maatschappelijke noden en oplossingen daarvoor in de wereld, waarin het christendom zich ontwikkelde, zijn in deze passage niet aan de orde.

Het is een ernstige fout, van een bepaalde visie op de maatschappij uitgaande, een tekst zó te verwringen als Ter Schegget en enkelen van de door hem geprezen voorgangers dat hebben gedaan. Zij mogen andere verklaringen niet als van "een burger" afdoen.

Soevereiniteit Gods, gehoorzaamheid, aanvaarding van 's mensen lot als door God gegeven, en deemoed, zijn godsdienstige fenomenen of categorieën, misschien op het ogenblik voor velen niet hoog in de markt, maar zij zijn er en behoren tot de bonte veelheid van de godsdienstige ervaringen. Als zodanig dienen zij met eerbied te worden behandeld.

De bezwaren zijn niet tot de behandeling van Filippenzen 2 beperkt. Zij zijn te ernstiger, omdat Ter Schegget zijn studie aanbiedt als een bijbels-theologische fundering van de theses die hij in zijn dissertatie en latere geschriften (heeft) ontwikkeld (pag. 9).

Hij kiest als fundering een passage, die in een geheel andere richting wijst en die gewelddadig in de tegenstelling verdrukker - verdrukte wordt gewrongen. Men moet vrezen, dat Ter Schegget dan de gehele bijbelse verkon- digingsinhoud op deze maat zal snijden.

Daarom zullen wij èn op wetenschappelijke èn op kerkelijke gronden de kandidatuur van Ter Schegget voor een hooglerarschap in de praktische theologie en in de christelijke ethiek moeten afwijzen. Nog meer dan in het gewone predikantschap is op zulk een post iemand vereist, die oog en hart heeft voor de veelzijdige relevantie van het Evangelie.

- (1) Er is een zee van literatuur over deze passage. Naast de hierboven gegeven hellenistische benadering staan andere, wier waarde dient te worden erkend. Er is echter één voorwaarde: de sleutel van deemoed en gehoorzaamheid moet daarin functioneren.
- (2) Wat de slavernij betreft zal het moeilijk zijn ons modern inzicht met de tijdgebonden passages terzake in het N.T. te staven. Coloss. 3:22 en Efeze 6:5 zijn moeilijk weg te exegetiseren. De slaaf wordt vermaand zijn meester te dienen "met vrees en beven". Dat had reeds in het eerste christendom zware konsekwenties. In de Leer der 12 Apostelen wordt van de slaven gehoorzaamheid geëist, omdat de slaven-eigenaar een typos is van God.

B-7 Fragment van de notulen der benoemingskommissie, die in haar vergadering het rapport Berkhof/Den Boer besprak.

De leden van de kommissie uitten zich zeer kritisch over dit rapport. 1.2.1977

N.B. Dit fragment uit de notulen werd op 7.4.77 aan Ter Schegget toegezonden.

In dit stuk wordt een beoordeling gegevens van Ter Scheggets laatste boek.

Men wijst er op dat in dit stuk de Oud-Testamentische kontekst welhaast geheel verdwijnt achter de hellenistische en op de konsekwenties, die dit heeft voor de exegeese. Men meent, dat in Ter Scheggets exegeese het Oud-Testamentische kader en daarmee de eenheid van de Schrift duidelijker en verantwoord aan het licht komt. Men meent dat dit stuk daarom een eenzijdige wetenschappelijke optiek verraadt en dat met deze optiek de ter discussie staande eenzijdigheid van de exegeese van Ter Schegget niet aangetoond wordt.

Op het punt van "tapeinosis" en "doelos" liggen de dingen zeer gevoelig. Kan men inderdaad aan de sociale kontekst van deze woorden voorbij gaan? Ter Schegget ontkent in zijn boek niet, dat "tapeinosis" een breed skala van exegetische mogelijkheden biedt, maar merkt slechts op, dat in de gebruikelijke exegeese te weinig aandacht wordt gegeven aan de sociale kontekst. Men merkt op dat het woord revolutie nauwelijks voorkomt

in zijn boek. Als het voorkomt is het steeds betrokken op de kritiek van Godswege op de samenleving van de mensen. Men acht "de bonte veelheid van de godsdienstige ervaringen, die als zodanig met eerbied dienen te worden behandeld", een uiterst hachelijke hermeneutische invalshoek voor het verstaan van Philip. 2. Alsof er in Philip. 2 geen sprake is van een scherpe religiekritiek! Men vraagt zich af in hoeverre bovengenoemde aangehaalde zin uit het stuk van Den Boer/Berkhof kongruent is met de zin aan het slot, waarin sprake is van de "veelzijdige relevantie van het evangelie".

B-8 G.H. ter Schegget, Opmerkingen bij het rapport voor T.W.O. betreffende de interpretatie van Filipp. 2: 6-11.

Volgens Ter Schegget heeft men "veel niet gezien of niet gelezen, verkeerd gelezen, citaten aangezien voor eigen tekst, termen ongeduid enz.". De kritiek van Berkhof/Den Boer wordt ongegrond geacht.

15.4.1977

1. De bezwaren tegen mijn boek, die in het stuk naar voren worden gebracht, zijn samen te vatten met de woorden: gewelddadige verwringing van de tekst in de richting van een revolutionaire uitleg, hetgeen wijst op een geen-oog-hebben voor de veelzijdige relevantie van het evangelie.

2. Dat ik een revolutionaire uitleg geef, wordt gestaafd met een verwijzing naar p 44 van mijn boek. Op die plaats zou sprake zijn van een "proklamatie van de revolutie". Zoekt men echter de plaats op, dan blijkt er te staan dat het evangelie de proklamatie is niet van de revolutie (hoewel die niet wordt ontkend of afgewezen) maar van de omkering der dimensies in de hemelvaart van Christus. Van daaruit wordt Blochs revolutie als gewelddaad afgewezen, als een spekulatie à la hausse! Wat bedoeld wordt spreekt nog sterker op p 134 v. (vgl. p 20), waar wordt uiteengezet, dat de revolutie vanuit een zelfponering als god (Bloch) tot fanatisme leidt (als de revolutionaire mens zich als god poneert zal de partij zich na de revolutie ook als zodanig gedragen en het is dan altijd de god van het dan bestaande die de dienst uitmaakt). Hiertegegenover wordt gesteld de lotsaanvaarding en onderwerping aan de menselijke konditie van Jezus.

"Er is grote wijsheid in onderwerping en berusting", (p. 134). (Vgl. wat ik zeg over Jezus' gelaten konservatisme - Geheim van de mens, p. 35 - zeker in vergelijking met de gewelddadigheid en het fanatisme, dat uit de vereenzelviging van de mens met God voortkomt. Daarmee is een weg gewezen, een weg van kenoosis en tapeinooeis, van zelfovergave en solidariteit, waarvoor Bloch vanwege zijn links-messianisme weinig oog heeft ... (p. 56).

De hele teneur van mijn werk is een theologische kritiek van de revolutie te geven vanuit de "Revolution Gottes" (Kutter). Wie er een theologie van de revolutie van maakt, vervalst de zaak. De eerste ondertekenaar van het Rapport, H. Berkhof, weet dat zeer wel. Ik kan het zonodig met stukken van zijn hand bewijzen. Hij heeft het ook duidelijk uitgesproken tijdens het gesprek van de kommissie T.W.O. met mij op 12 januari 1977. In het verslag van de kommissie echter is daar weinig van overgebleven, hoewel zijn woorden op p 2 "dat Ter Schegget ten onrechte verweten wordt dat hij een theoloog van het marxisme is. Hij ziet de Messianiteit sterk kritisch op alles staan" voor terzake kundigen duidelijk zijn. Berkhof kan niet in ernst deze dingen zeggen en het rapport ondertekenen!

3. De uitleg die Den Boer van de hymne geeft in al. 4 en 5 van het Rapport komt goeddeels voor zijn eigen rekening. Op zijn best is het een interessante hypothese. Zelfs de uitleggers, die sterk in hellenistische richting denken, gaan niet zover om herpagmos als "vervoering" te vertalen. Liddell-Scott geeft deze betekenis dan ook niet bij het substantief. In het N.T. betekent ook harpazein nooit "in een roes brengen" of mediaal "in vervoering komen", zelfs niet in 2 Kor. 12:2, waar de betekenis weg- of opnemen is, zij het metaforisch gebruikt. Uiteraard is de betekenis in vervoering brengen/raken uit zulk metaforisch gebruik ontstaan. De LXX gebruikt voor Entrückung bij visioenen niet harpazein, maar hairein (3 Bas 18¹², Ez. 3¹⁴) of analambanein (Ez. 3¹²). In Act 839, 1 Thess. 4¹⁷, Apoc. 12⁵ betekent het eenvoudig weg- of opgenomen worden.

4. Een geheel andere zaak is het gebruik van het woord Entrückung op p 69 van mijn boek. Het betreft daar het weergeven van een tekst van Buber, die stelt dat in het hellenistisch vergoddelijkingsproces de Entrückung, die met een puur menselijk leven zonder praeexistentie is verbonden, wordt vervangen door de opstanding. Men moet al heel slecht gelezen hebben, om dit woord Entrückung als "vervoering" (in hell. zin!) te lezen! Het duidt integendeel een zaak aan die (althans volgens Buber) wordt vervangen (omdat zij te joods is!) door iets van hellenistische aard (de opstanding). Dat ik het hier niet mee eens ben, blijkt in de kontekst op p 69 v. van mijn boek.

Wat is die joodse voorstelling der "Entrückung"? Buber zelf vertelt het, met deze woorden: Es spricht manches dafür, dass in der Zeit nach dem Tode Jesu neben dem Bild seiner Auferstehung das seiner Himmelfahrt vom Kreuz aus bestand, ja jenem vorausging - das Bild einer Entrückung also, analog dem im A.T. von Henoch und Elias, später auch von Moses und anderen erzählten (M. Buber, Werke I, p 725). Buber gebruikt dus Entrückung geheel in de zin die deze terminus technicus in de bijbelwetenschap

heeft, n.l. opneming, hemelvaart. "Das A.T. weiss von einer leiblichen Entrückung oder Himmelfahrt zu berichten, die mit dem t.t. laquach ausgedrückt wird" (Bibl. theol. Wörterbuch herausgegeben v. J.B. Bauer, Verlag Styria, Wien/Köln 1959, a.v. Entrückung, p 249 ff). Zie Gen. 5:24, 2 Kon. 2:3,5,11 (= LXX IV Bas). Ook de wederkeer van de ten hemel opgenomen ("entrückten") profeet, in Mal. 3:23v. (LXX 4:4v). Zo komt ook laqach in Jes. 53⁸ voor als Entrückung. In de voorstelling der verhoging (hyperhypsoosen) vinden wij ook in Fil. 2⁶⁻¹¹ een spoor van deze Entrückung terug. In de Middeleeuwen is Entrückung wel als Verzückung, met name in Gen. 5²⁴, geïnterpreteerd. Dat is echter exegetisch onjuist.

Inderdaad betekent Entrückung in het moderne Duits ook vervoering, vaak in de zin van "Absence". - Maar als zodanig is het geen t.t. in de bijbelwetenschap.

5. Beter dan te zeggen - wat Den Boer doet -, dat de gezindheid (phronèsis) van Christus Jezus wordt ten voorbeeld gesteld, dunkt mij, is te stellen dat Paulus oproept zich met zijn geest te richten op en zich in zijn gezindheid te laten bepalen door de "gegebene Verbindung des Gläubigen mit dem Christusgeschehen und deren eschatologischer Ausrichtung" (Bertram, in Th.W.z.N.T., Bd IX, S. 228 R. 20/21, s.v. phroneoo). Zo doet ook Karl Barth het. Trouwens ook de meer in hellenistische richting kijkende uitleggers prefereren een vertaling, die eerder een gericht-zijn op een nieuwe stand van zaken in Christus uitdrukt dan een imiteren van zijn gezindheid, al zal bij deze gerichtheid zonder twijfel de messias in zijn vernedering en in zijn lijden moeten worden nagevolgd. (Zie in mijn boek p 104). Wat Den Boer inhoudelijk over deze phronèsis zegt, vindt men ook bij mij terug; wel niet als imitatie, maar als een wijze van God dienen, die bij de messiaanse staat past. Dan gaat het om een "dienstvaardige verhouding tussen de verschillende leden" (p. 108). "Alle zedelijke hoogmoed, het neerzien op anderen en de zelfverheffing worden doorbroken, want God en de naaste worden, in één bewogen beweging, gediend met alle krachten".

"-- in een denkwijze, waarbij geen lid tot het andere zegt: ik heb u niet nodig, maar waarin juist de een de ander uitnemender acht dan zichzelf, omdat de leden de organen elkaar nodig hebben, in zo een tapeinophrosynè alleen is het mogelijk lichaam van de Christus te zijn, samen te lijden, samen trouw te zijn en samen eer te behalen, in de dienst der diakonia" (p 109).

Het is onbegrijpelijk, hoe Den Boer over dergelijke passages, die er in overvloed in mijn boek zijn, kan hebben heengelezen. Was hij op zoek naar iets anders?

6. Ik durf zonder meer te stellen, dat ook bij mij tapeinoosis en hypèkoos de sleutels zijn van mijn

bijbels-theologische benadering van de tekst. Den Boer heeft nergens trouwens aangetoond, dat dit niet zo is. Hij is alleen met aanvachtbare interpretaties van deze sleutelbegrippen gekomen en heeft die opgelegd aan mijn boek. En als ook bij mij verwante explicaties voorkomen, heeft hij daarover heengelezen.

7. Wat Den Boer over de doulos zegt, n.l. "een tweevoeter van de eigenaar, zoals zijn viervoeters", "geen rechtspersonen", is mij zeer welkom! Ook ik wil mij niet aan deze letterlijkheid onttrekken. Het is zelfs heel belangrijk voor mijn boek. Maar hoe kan Den Boer dan zeggen: maatschappelijke noden zijn in deze passage niet aan de orde? Is het aannemen door de Messias van deze gestalte alleen maar een beeld, een metafoor? Zo heb ik het niet opgevat! De kènoosis bestaat toch in de identifikatie met deze rechteloze tweevoeters? Zeker, een revolutionair program ter zake van slavenemancipatie is in het N.T. niet aan de orde, kan ook niet aan de orde zijn. Ik heb ook niet beweerd, dat dat zo is! Wel meen ik te mogen zeggen op grond van deze hymne, dat de slaven in Jezus een lotgenoot en bondgenoot hebben gekregen - en ook in de messiaanse gemeente, die zich op deze nieuwe werkelijkheid in Jezus immers richt. Dat heeft een ontfatalisering tot gevolg, die in de geschiedenis "revolutionair" gaat werken. Dat heeft met "ons moderne inzicht" ter zake van slavernij niet zo gek veel te doen. Ons "moderne inzicht" is bepaald door een slavenemancipatie, die het gevolg was van het overbodig worden in economisch opzicht van lijfeigen slaven, die "bodenständig" waren, en het ontstaan van een behoefte aan mobiele huurslaven (proletariaat in marx. zin): deze overgang heet in ons "modern inzicht" slavenbevrijding. In het N.T. is iets bedoeld, dat veel kritischer is en veel en veel verder reikt. Niet onze zgn. revolutie is bedoeld, ook niet die waarin het proletariaat door onteigening der produktiemiddelen wordt opgeheven (al kan ze, evenals de slavenemancipatie een stap vooruit zijn), maar Gods revolutie in het openbaar worden van de doxa van de vrijheid der godskinderen! Dat blijft het richtsnoer van alle revoluties der mensen.

8. Het moet nu werkelijk eens uit zijn, dat men mij "sympathie voor de underdog" toeschrijft. Het is integendeel zo, dat ik mij voortdurend weer tegen mijn natuurlijke neigingen in (daartoe behoort nl. een door de eros gekleurde zaak als de sympathie, de Wahlverwandschaft, de affiniteit) van mijn antipathie tegen de gedemoraliseerde, met sukses domgehouden, akulturele armen en van mijn afkeer van hun gehavende en geschonden menszijn moet bekeren om, mij richtend op wat in de Messias waar en werkelijk is, te ontdekken dat ze in hun heil mijn heil, dat in hun bevrijding de bevrijding der wereld gelegen is.

9. Of alles wat tot de "bonte veelheid van de godsdienstige ervaringen" behoort met eerbied moet worden behan-

deld weet ik niet. Men zou het, met Den Boer, kunnen stellen, maar toch nauwelijks als een bijbelse eis. Ik ken geen boek, dat zo schelden, zo spotten, zo tieren kan tegen allerlei godsdienstige verschijnselen als met name de bijbel! Maar goed, Den Boer kan verzekerd zijn: ik ben, evenals hij, een moderne burgerlijke intelektueel met "waardenpakket" en al en als zodanig heb ik respekt voor al deze dingen. De bijbel vind ik dan wel eens, in mijn waanwijsheid, wat ruw en onbeschaafd - en ook respektloos.

Overigens de verschijnselen en categorieën, die Den Boer noemt, zijn niet alleen religieuze fenomenen, maar ook bijbelse. Gehoorzaamheid is zelfs een centraal woord. Ik volg in de interpretatie ervan K. Barth: "Paulus interesseert zich er niet voor, als men de plaats in samenhang leest, aan wie Christus gehoorzaamt in zijn zelfdeemoediging als mens, in zijn afdalen ook uit alle menselijke hoogte, maar voor het feit, dat hij gehoorzaamt, voor de houding van onderwerping en afhankelijkheid, waarin hij zich begeeft". Jezus Christus vernedert zichzelf tot de status van mensen, die "hebben te gehoorzamen" (p 119). Dat Jezus aan God zou gehoorzamen is zeker waar, maar is in eerste instantie te natuurlijk - vanzelfsprekend! Dat weten alle religieuzen allang, dat God gehoorzaamd moet worden (p 121). Maar hoe gehoorzaamt Jezus aan God? Door gehoorzaam te worden met de gehoorzamen, door hun lot op zich te nemen! En daarin blijkt de kwaliteit van de soevereiniteit van deze God: Hij is zo soeverein, dat Hij mens onder mensen wordt! Lotsaanvaarding, gehoorzaamheid en deemoed zijn als zodanig te verstaan - en zo zijn ze eerst recht "eervol" in messiaanse zin.

Mag ik het nog eens zo samenvatten (ook voor hen die zeggen dat de plaatsvervanging en de verzoening in mijn boek zouden ontbreken). Zachtmoedigheid en deemoed zijn de door het lijden heen geleerde, niet de vanzelfsprekende, religieus hoog vereerde eigenschappen, die Jezus zou hebben en waarover hij zou beschikken, het zijn de in zijn zelfovergave ontvangen, wonderbaarlijke charismata, waarmee hij getroost en bemoedigd wordt door de Geest en die hij naar behoefte geschonken krijgt om zijn exodus te kunnen volbrengen, d.i. de bevrijding te voltrekken van het mensenvolk uit de egyptische duisternis tot het licht der toekomst. Daarbij echter gaat hij er zelf, plaatsbekledend, onderdoor. Zo is Hij de gehoorzame tapeinos! Dat is zijn lotsaanvaarding. In deze dienst van Zijn Zoon komt Gods majesteit aan het licht.

10. Konklusie: M.i. heeft Den Boer niet kunnen aantonen, dat er in mijn boek werkelijk een gewelddadige verwringing van de tekst in de richting van een revolutionaire uitleg plaats vindt.

Het begrip revolutie speelt een theologisch kritische rol in mijn boek.

Voorzover er van revolutie in marxistische zin wordt ge-

sproken onttrekt zich de stellingname nooit aan deze kritiek. Den Boer heeft veel niet gezien of niet gelezen of erover heengelezen, zodat hij lakunes ontdekt die er niet zijn. Andere dingen heeft hij verkeerd gelezen, citaten aanzien voor mijn eigen tekst, termen onduidelijk, zodat hij zich een scheef beeld gevormd heeft van de inhoud van het boek. Overigens heeft hij dit boek kennelijk als een exegetisch werk beschouwd, wat het niet is. Zelf typeer ik het als bijbels-theologisch (p 9). "Ik presenteer mijn inzichten dan ook niet, omdat zij een exegetische bijdrage zouden zijn, al kan er bij toeval misschien wat inzitten, wèl echter meen ik van de exegetische resultaten een eigen gebruik gemaakt te hebben". (p 10). Dat mijn interpretatie gekleurd en eenzijdig dreigt over te komen, daarvoor waarschuw ik op dezelfde plaats. Men bedenke, dat wij dan met een tegenaksent te doen hebben. De teksten worden altijd op een bepaalde toon gelezen - ter korrektie daarvan leg ik, één-zijdig, een paar zware aksenten op woorden, die dreigen te worden vergeten. Mijn eenzijdigheid laat zich alleen verdedigen, als men het boek opvat als een kritische bijdrage aan de prediking in de gemeente. Het boek ligt dus op praktisch-theologisch en niet op literair-exegetisch terrein.

BIJLAGE 1: Berkhof in Trouw

Uit onderstaand stuk blijkt dat Berkhof de etikettering van Ter Scheggets theologie als theologie van de revolutie onjuist acht. Bovendien blijkt eruit, dat hij mijn 'overaksent' op een verwaarloosd punt, mijn zg. eenzijdigheid als een uitdaging tot nadenken begrijpt. Hij zegt zelfs, dat er in tweeduizend jaar van de officiële christenheid weinig over is nagedacht. Waarop ik antwoord: gelukkig wel door de onofficiële, de ketterse christenheid! Kennelijk echter moet deze theologie ook vandaag nog 'onofficieel' blijven. Zij mag niet geleerd worden van een hervormde leerstoel af.

G.H. t.S.

Trouw heeft de laatste weken, enerzijds uit eigen beweging, anderzijds via brieven van lezers, veel aandacht besteed aan de kanseltaal, die dr. Ter Schegget in een kerkdienst in Wageningen moet hebben gebezigd. En nu kwam ook het konflikt rondom het hervormde kerkblad van Delft weer ter sprake, waarin ds. Zuurmond geen recensie mocht publiceren van Gollwitzer's boek 'De kapitalistische revolutie'. Ter Schegget en Zuurmond zijn geestverwanten, beiden behorend tot de 'christenen voor het socialisme'. Ik ben geen geestverwant van hen. Zij hebben grote bezwaren tegen mijn theologie en ik tegen de hunne en wij steken dat wederzijds niet onder stoelen en banken. Maar ik acht het de plicht van de kerk en van onze onderlinge omgang in de naam van Christus om onze kracht niet te steken in reilen over uiterlijkheden. Een uiterlijkheid kan belangrijk zijn, omdat ze naar een diepere kern verwijst. Laten we dan die kern opzoeken.

STUDIE

We kunnen daar gemakkelijk achter komen door het nieuwste theologische werk van dr. ter Schegget ter hand te nemen, 'Het lied van de Mensenzoon'. Studie over de Christus-psalm in Filippenzen 2 vers 6 tot 11, uitgave Wereldvenster. Zelf wijs ik de daar gegeven uitleg af. Maar wie dat boek leest, zal merken dat de vette etiketten van 'neomarxisme', 'politiek messianisme' en 'theologie van de revolutie' er precies niet op passen. Ter Schegget is een vurig volgeling van Karl Barth, in het bijzonder de Barth van de Römerbrief, tweede uitgave. Op grond daarvan meent hij een zeer bijzonder verband te moeten leggen tussen Christus en de arme. Niemand hoeft het daarin met Ter Schegget eens te zijn. Maar niemand ook kan ontkennen, dat er een verband is, en vooral in het evangelie van Lucas telkens weer zichtbaar wordt. Als Ter Schegget dat verband in zijn exegeese en zijn politiek verkeerd legt, hoe kunnen we het dan zuiverder leggen? Daarover is door de officiële christenheid in tweeduizend jaar nog opvallend weinig nagedacht - het uitdagende opstel van Noordmans 'Zondaar en bedelaar' niet te na gesproken.

Men denke aan het diepe en ware woord van Chantepie de la Saussaye sr.: "Ontneem aan de dwaling haar waarheid en zij onttrekt haar haar kracht". Maar dat is wel wat moeilijker dan recensies te weigeren of te protesteren tegen 'kop' en 'klauw' op de kansel.

BIJLAGE 2: Illustratie bij punt 8 van mijn opmerkingen.

In de Volkskrant van vanmorgen, vrijdag 15 april, stond in een artikel van de hand van Jan van der Putten, dat handelt over 'Venezuela verdeelt olie-geld slecht', een passage, die mij trof, temeer daar Venezuela het land is, waar ik de ervaringen had, waarvan ik in mijn dissertatie gewag maak. In ieder geval: een term als "sympathie voor de underdog" zou ik niet kunnen en durven hanteren. Hier volgt de passage:

"Op de goedkoopste benzine van de wereld rijden in Caracas zo'n 600.000 meestal zeer grote en zeer dure wagens rond, voor zover ze de monsteropstoppingen weten te vermijden. De niet-autobezitters, zoals de miljoen bewoners van de armoewijken op de berghellingen en in de voor luxe-bouwing ongeschikte bergkloven, zijn afhankelijk van een wanhopig ontoereikend openbaar vervoer.

Ontworteld.

De vallei van Caracas is inmiddels volgebouwd, /maar bij gebrek aan bestaansmogelijkheden in de landbouw blijven de mensen uit het binnenland naar de hoofdstad trekken. Daar merken ze al snel dat niet de verwachte olierijkdom maar sociale ontworteling hun deel wordt. Gezinnen met vaders zijn in de sloppenwijken uitzondering, drugs, dronkenschap en misdaad regel.

Geen enkel ander Latijnsamerikaans land heeft in zo korte tijd zo'n massale uittocht van het platteland meegemaakt. De verhouding tussen de stads- en plattelandsbevolking

is nu 83 op 17. In het begin van deze eeuw waren die cijfers precies omgekeerd. De radikale veranderingen in de samenleving die dit proces kenmerken zijn nog weinig onderzocht, maar over de oorzaak bestaat geen enkele twijfel: petroleum."

De grootgrondbezitter van de hacienda leest je, met zachte stem, in prachtig Castilliaans, een paar treffende bladzijden uit Cervantes Don Quixote voor: een sympathieke man. "Om een ethiek te hebben, is een zekere welstand noodzakelijk" zei Noordmans eens.

G.H. t.S.

B-9 Verslag, opgemaakt door T.W.O., van een gesprek dat men voerde met Ter Schegget op 12.1.77. (Zie brief van T.W.O. aan G.H. ter Schegget d.d. 15.2.77; stuk F-4).

Voornaamste punt van kritiek op Ter Schegget: te weinig deemoed. 12.1.1977

De voorzitter heet hem welkom, deelt mede dat het gesprek plaatsvindt op verzoek van de Amsterdamse benoemingscommissie en ten doel heeft persoonlijk met hem kennis te maken.

Hij vraagt dr. ter Schegget iets te zeggen over zijn levensgang, zijn werk in het buitenland, op Kerk en Wereld en de Akademie De Horst.

Hoe ziet hij de onderdelen van de Amsterdamse functie: ethiek, praktische theologie, kerkrecht.

Dr. ter Schegget wil nu zelf niets zeggen over zijn publicaties, omdat hij deze bekend veronderstelt.

Zijn terugkeer in Nederland berustte op een bewuste keuze om in het raam van de Hervormde Kerk te werken. Daar dat eerst niet lukte, werd hij verbonden aan Kerk en Wereld. Hij is echter niet het type van een gespreksleider. Daarvoor is hij te inhoudelijk en soms ook te bemoeizuchtig bezig. Hij meent beter tot zijn recht te komen op de Akademie De Horst, waar hij nu 10 jaar filosofie en ethiek doceert.

In de vakante post trekt hem aan: het beoefenen van de ethiek in het kader van de dogmatiek met sterke nadruk op de bijbels-theologische kant.

Hij voelt zich meer en dieper met gemeente en kerk verbonden dan men gewoonlijk denkt en zegt. Hij preekt regelmatig, omdat je theologie alleen kunt bedrijven in relatie tot de gemeente. Over praktische theologie heeft hij niets gepubliceerd. Van huis uit staat hij in een pastorale traditie. Hij is bezig met welzijnswerk voor mensen in nood. Zijn zwakste punt - niet qua uitleg! - is het kerkrecht.

Dr. Blei zegt geboeid te zijn door de publikaties van dr. ter Schegget. Hij komt over als een gedrevene. Hij verbindt een christologische kontekst met sterk maatschappelijke betrokkenheid. Toch is dr. Blei in toenemende mate vraagtekens gaan zetten. Wordt niet toch teveel alles naar één kant getrokken, waardoor zonde versmald wordt tot lot. Christus wordt de solidaire met de armen die nieuwe moed en hoop geeft. Wordt echter in de speelse uitleg (fuga-idee) het: daarom uitermate verhoogd, het verhogen niet losgemaakt van het Paasgebeuren. Wat is het plus van het Evangelie van de Messias boven het politieke program van een bevrijder? Waar blijft de kerk als moeder? Valt de troost niet teveel weg?

Dr. ter Schegget kan begrip opbrengen voor de opspraak die hij heeft verwekt, al is dit pas langzamerhand tot hem doorgedrongen. Werken in een ontwikkelingsland heeft voor hem een krachtdadige bekering bewerkt, waardoor hij een paar dingen extra duidelijk meende te moeten zeggen. Hij erkent bepaalde dingen te krachtdadig te hebben aangepakt. Zijn beperkte thema behelsde echter een bepaalde boodschap.

In zijn laatste boek gaat hij vooral in tegen de door Karl Barth gesignaleerde inertia (gelatenheid). Toch is hem de slogan 'alleen courage to be' te wettisch. Wij hebben een bondgenoot tegen het lot. De Messias betekent een werkelijke wending van de geschiedenis. De verwachting van het rijk relateert zowel de orde als de revolutie en fundeert ze tegelijkertijd. Dat is het plus van de bijbelse boodschap.

Hij erkent dat er meer in Fil. 2 staat dan alleen dit aspekt. Echter ook de kommentaren brengen schuld en lot veel minder ter sprake. Een mens moet zichzelf steeds weer willen korrigeren. De kritiek van het marxisme kan ook zonder besef versterken. Het optimisme van het marxisme vindt hij ten onrechte. Hij baseert zich meer op de tweede uitgave van Barth's Römerbrief dan op de eerste, die hem te anarchistisch is.

Prof. Berkhof merkt op dat dr. ter Schegget ten onrechte verweten wordt dat hij een theoloog is van het marxisme. Hij ziet de Messianiteit sterk kritisch op alles staan. Hoe gaat dr. ter Schegget ethiek doceren? Men kan dat niet vanuit de theologische negativiteit. Bij de opleiding van predikanten gaat het niet alleen om profetische predikers, maar ook om goede pastores. Hoe kom je van het negatieve tot een ethisch ja.

Dr. ter Schegget reageert door te zeggen: Je zou me deze ethische leerstoel moeten geven om deze vragen in actu te beantwoorden.

Dialektisch denken stelt bloot aan de kritiek van twee eenzijdigheden, maar alles staat onder de crisis van de openbaring. Toch is hij ook wel zo leerling van Miskotte dat er bij hem Miskottiaanse bevindelijkheid aanwezig is.

Door de kritische instelling breekt telkens het positieve door. Als men met Jezus leeft als met God komen liefde en vriendschap op je toe. Daarom is hij sterk bezig om hem en zijn bevrijdende werk te vermoeden. Ook in de warmtestroom van het marxisme (Bloch) is iets van hem terug te vinden. Het gaat hem erom de stem van de Goede Herder overal te herkennen. Berkhofs Christelijk Geloof gaat hem teveel over kerk en christenen die het moeten doen. Er werkt echter een overwicht van de opstanding in de geschiedenis die, zonder preciese identifikatie, te herkennen is aan de tekenen. Daarbij is zijn kritiek sterk situationeel bepaald. Het gaat hem om het hic et nunc in Nederland veel meer dan om wat veraf ligt, al ziet hij in de kommunistische wereld grote gevaren. In politicis is hij bepaald niet zo extreem links als men wel van hem denkt.

Mevrouw van Ruler wijst op het kerkelijk karakter van het vakante hoogleraarschap. Dit vraagt midden in de kerk staan als adviseur van Synode en Breed Moderamen en bij het geven van adviezen aan kerkeraden. Daarvoor is een diepe verbondenheid met de kerk nodig.

Dr. ter Schegget antwoordt dat de kerk blij mag zijn meer dan één kerkelijk hoogleraar te hebben, omdat ieder mens beperkt is. Hij ziet zichzelf wel als adviseur functioneren en vindt dat ook aantrekkelijk. In de kerkelijke vakken heeft hij zich ook voortdurend bekwaamd. Hij bleef konnektie houden met kringen en leerhuizen en voelt zich ook in kerkeraden thuis. Hij verstaat de taal van het kerkvolk. De eenvoud van deze gesprekken ligt aan de andere kant van het universitaire bedrijf. Minder heeft hij zich in kerkpolitiek beoefend. Hij zou niet het type zijn voor een gevestigde kerk-politieke functie. Juist het adviseurschap ligt voor hem anders.

Dr. Schamhardt wijst op het gewicht van het adviseurschap. Bij het dienen van kerkelijke organen gaat het niet om profetische klanken. Een adviseur moet mogelijkheden aanwijzen op grond van feiten en argumenten, al kan hij daarbij ook zeggen waar hij zelf staat.

Prof. den Boer is getroffen door de voortdurende vraag in de werken van dr. ter Schegget: Wat zegt het mij? Het gevaar daarbij is dat men geen wetenschap meer bedrijft. Hem lijkt de hermeneutiek van Fil. 2 een gewilde ontsporing. Het gaat in dit gedeelte om de deemoed en zeker niet om een proklamatie van de revolutie. Hoe ver mag de subjektiviteit gaan? Welke eerbied blijft nodig tegenover de gegeven tekst als oorkonde van het heil? Natuurlijk lezen wij allen de Schrift als kinderen van het vierde kwart van de 20e eeuw.

Dr. ter Schegget dreigt echter een allegorist te worden die de tekst aanpast aan zijn eigen subjektieve vooronderstelling. Dit geldt temeer omdat dr. ter Schegget zelf in

'Het lied van de Mensenzoon', de kern noemt van zijn gehele denken en zijn.

Dit boek is een kommentaar op een passage waarin de deemoed centraal staat. Gezien de maatschappelijke gebondenheid van dr. ter Schegget lijkt het of hij met de deemoed op gespannen voet leeft.

Moet men aannemen dat dr. ter Schegget het oordeel van Nietzsche over de christenen als deemoedsgeedierte onderschrijft.

Daarop antwoordt dr. ter Schegget met een uitspraak van Bloch:

"Wij zijn deemoedsgeedierte". Een theoloog zal de Schrift toch anders lezen dan een klassiek filoloog. Als voorbeeld noemt hij een brief van Barth aan Thurneysen (11.11. '18) met de vraag welke deuren Gods zijn dichtgedaan. Daarbij kon Barth vanuit de exegese van de Romeinenbrief geen woord zeggen over de politieke situatie.

Dr. ter Schegget zoekt nu juist daarnaar: welke deuren Gods gaan open en welke dicht? Zijn boek is duidelijk een boek van 1975. Hoe preek je in die situatie. Daarbij kan het marxisme geen Vorverständnis zijn. Maar er is geen neutrale plek van waaruit je naar de christelijke praxis kunt gaan kijken. Je moet bij elke tekst weten wat daarmee nu aan de hand is.

Terugkomend op de vraag van dr. Blei naar de opstanding, merkt hij op dat in de verhoging opstanding, hemelvaart en uitstorting van de geest samenvallen. Het werk van Jezus Christus is niet alleen verleden, maar ook toekomst. De opstanding betekent een werkelijke wending, een overmacht over de geschiedenis. Dat is meer dan een levend houden van Jezus in de geest der gelovigen. Op pagina 138 van zijn boek spreekt hij meer poëtisch dan ontisch zich uit dat het gaat om de openbaring van de heerlijkheid van de gekruisigde. Dat komt misschien omdat hij wat te bang is voor een heilshistorische theologie.

De voorzitter sluit het gesprek door dr. ter Schegget te danken voor zijn komst en zijn openheid in dit gesprek.

B-10 Brief van Ter Schegget aan T.W.O.

Ter Schegget gaat niet akkoord met het verslag van 12.1.77. Hij wijst op enkele z.i. ernstige tekortkomingen van dit verslag en stuurt liever zijn eigen verslag in. (Zie ook brief van T.W.O. aan G.H. ter Schegget, d.d. 4.5.77; stuk F-5). april 1977

Aan de kommissie T.W.O.

Zeer geachte Heer,

Uw kommissie zal het mij we niet euvel duiden, dat ik in de gegeven omstandigheden noch de behoefte gevoel noch ook de kracht vind, om het verslag van het gesprek met u op 12 januari j.l. te verbeteren en voor akkoord te verklaren. Ik stel voor, dat wij elk ons eigen verslag aan de kommissie van de Amsterdamse fakulteit uitbrengen.

Een paar notoire fouten en omissies zou ik willen rechtzetten.

p 2 r 2 v.b. inertia is niet gelatenheid, maar traagheid. (In het Geheim van de Mens spreek ik zelf van Jezus' gelaten konservatisme (p 35).)

p 2 r 9 v.b. "de kommentaren brengen schuld en lot veel minder ter sprake". Deze zin is mij onbegrijpelijk. De kommentaren wijzen er bijna alle op, dat het hyper in Fil. 2 ontbreekt en in zoverre de verzoening. De nadruk op het lot is bij de 'gnosticerende uitleg' veel groter dan bij mijn uitleg.

p 2 r 11 v.b. Zonder besef moet zijn: zondebesef.

p 3 r 4 + 5 "Een adviseur --- zelf staat". Deze hele zin is mijn antwoord en behoort niet tot de vraag van Dr. Schamhardt.

p 3 r 6-23 roepen bij mij grote vraagtekens op. Ik meen tot uitdrukking gebracht te hebben, dat ik nergens, ook in mijn dissertatie niet, de revolutie heb geproklameerd, alsof ik toch een bepaald soort marxist was en niet de kritische theoloog, waarvoor Prof. Berkhof mij, althans ter vergadering, hield. Het onderdeel van H. Marsman, dat aan Nietzsche wordt toegeschreven (naar de geest korrekt), onderschrijf ik helemaal niet. Het is mij ver. Bloch spreekt hier helemaal niet van. Wel van 'Duckmäuser', soms ook van 'die Geduld des Kreuzes' (beide in pejoratieve zin). Maar ook daar heb ik mij steeds tegen verzet. Op p 43 en 44 van mijn boek wordt Blochs prometheische dus: ongeduldige, dus: gewelddadige revolutie afgewezen en opgeroepen tot geloof in Christus' hemelvaart! In de Messias heeft 'Gods revolutie' (de uitdrukking is van Kutter) reeds plaats gehad! Wij hoeven hem niet meer te maken. Wie daarvan maakt, dat ik de revolutie proklameer, heeft òf mijn boek niet goed gelezen òf vervalst de boodschap ervan. Ik voel mij hier zeer zwaar door beledigd, en diep gekwetst in mijn diepste geloofsovertuiging. Natuurlijk is tapeinoosis lotsaanvaarding! In mijn boek ligt daar grote nadruk op, het is echter de vrijwillige aanvaarding van ons menselijk lot door de Messias-mensenzoon, die zo tot een bondgenoot tegen het lot wordt (de uitdrukking is van Miskotte).

p 3 r 11 v.o. "merkt hij op, dat in de verhoging, opstanding, hemelvaart en uitstorting van de geest samenvallen". Dat heb ik niet gezegd! Het is zinvol hier dogmatisch te onderscheiden. Maar in Fil. 2⁶⁻¹¹ (na het dio) vallen ze samen, zoals bijna alle exegeten ook zeggen. Het verhogen wordt niet losgemaakt van het paasgebeuren. Het ging er mij juist om te laten zien, dat het leven van de christen staat in het teken van de opstanding, dat het geleefd wordt uit de kracht der opstanding. En u kunt dat passim in mijn boek vinden. Alleen: de staat der verhoging mag nooit uitgelegd worden als een afgedaan hebben, een achterlaten van de staat der vernedering; het is de openbaring van de hoogheid der dienstbaarheid en de dienstbaarheid van alle majesteit! Dat staat op p 138 van mijn boek! Er is niets zo troostrijk als de boodschap omtrent de God die zijn eer stelt in de gelijkheid met mensen.

Dit zijn een paar opmerkingen te uwen gerieve. Voor een akkoordverklaring mijnerzijds zouden meer wijzigingen nodig zijn, die bepaalde wendingen in het gesprek beter tot hun recht zouden doen komen. Laten wij elk ons eigen verslag maar uitbrengen.

Met vriendelijke groet, w.g. G.H. ter Schegget

B-11 R. Zuurmond, "Het 'marxisme' van ter Schegget". Dit artikel, geschreven voor Eltheto, is de uitwerking van een voetnoot bij een artikel in Wending (jrg. 33 nr. 2, april '78, blz. 116). Betoogd wordt dat het vermeende 'marxisme' bij Ter Schegget niet valt onder de categorie 'ismen' die in de theologie gangbaar is. Bij een leerling van Barth en Miskotte is een dergelijk filosofisch Vorverständnis ondenkbaar. 22.3.1978

Voor de vijfde keer dreigt Bert ter Schegget bij een kerkelijke benoeming te worden gepasseerd. Deze keer mag hij geen kerkelijk hoogleraar worden aan de Universiteit van Amsterdam. Weliswaar heeft de benoemingskommissie hem op eigen initiatief en met algemene stemmen voorgedragen, maar de kerk zegt botweg nee. Argumenten voor die weigering worden niet gegeven. Volgens de universitaire benoemingskommissie voldoet Ter Schegget volledig aan de eisen van het - ook door de kerkelijke commissie aanvaarde - profiel. Dat wordt niet bestreden. Serieuze bezwaren van wetenschappelijke aard zijn er evenmin (1). Ds. Buskes schreef in 'Trouw' van 6 maart 1978: "Vanaf het begin heb ik vooraanstaande figuren in de hervormde kerk met een zekere verbetering horen zeggen: "Ter Schegget? Uitgesloten, dat nooit!" en dat heus niet

vanwege hun twijfel aan zijn wetenschappelijke kwaliteiten". Het zijn de politieke en socialistische overtuigingen van Ter Schegget, die achter de genoemde argumenten schuil gaan. Zo is het precies. Zelfs de hooggeroemde 'pluriformiteit der kerk' blijkt - zoals we eerlijk gezegd al vermoeden - een pluriformiteit van 'rechts' te zijn, ten gerieve van bijvoorbeeld een openlijke aanhanger van de zuidafrikaanse apartheidsideologie als de Utrechtse kerkelijke hoogleraar Jonker. Ter Schegget echter moet de plaats die hem op grond van zijn kwaliteiten toekomt afstaan aan een tweede- of derderangs figuur. Want hij is 'links', hij is 'marxist'.

Is dat juist? Is Ter Schegget een 'marxist'? Gezien de geschiedenis van de theologie zou de kerk daar toch niet van behoeven te schrikken. Zij heeft immers de eeuwen door niet anders gedaan dan theologiseren onder het beslag van de een of andere wereldbeschouwing. Theologen waren voortdurend Platonisten, Aristotelici, Occamisten, Cartesianen, Spinozisten, Kantianen, Hegelianen, Weber-aanhangers of Jung-vereerders. Er heeft geen stroming bestaan in de wijsbegeerte of ze heeft de theologie gedomineerd. Alleen al in de twintigste eeuw hebben het historicisme, de Lebensphilosophie, het neo-positivisme, het existentialisme, de analytische wijsbegeerte en het strukturalisme hun duizenden onder de theologen verslagen. Nog zeer onlangs konden we in Nederland meemaken hoe een gereformeerd theoloog als Prof. H. Kuitert kennis-theoretisch - en zodoende met zijn hele theologie - Karl Popper en de angelsaksische wetenschapsfilosofie in de armen viel. Niemand aan de V.U. schijnt daarvan wakker te liggen; integendeel, het lijkt wel of men opgelucht ademhaalt: Kuitert is nu definitief uit de 'linkse' gevarenzone.

Hoe komt dit? Waarom wordt dit christendom, dat met alle denkbare 'ismen' onder de dekens kruipt, plotseling preuts wanneer het 'marxisme' verschijnt? Terwijl nota bene het marxisme zich aandient als de theorie van de bevrijding der onderdrukten en zich aan die norm ook wil laten meten. Dat kan men van de meeste van die andere 'ismen' toch bepaald niet zeggen. Vanaf Plato tot en met Heidegger is het denken niet alleen 'élitair', maar staat het ook duidelijk in dienst van de heersende klassen. Wie niet beter wist zou zich erover moeten verbazen dat Marx en Engels niet onmiddellijk de Plato en de Aristoteles van de 19e en 20e eeuwse theologie zijn geworden. Zelden immers hebben denkers zó nadrukkelijk hun uitgangspunt genomen in de praxis van hen in wier midden ook Mozes, de profeten en de apostelen gesproken hebben: de armen, de ontrenten, de 'weduwen en wezen' van onze maatschappij.

Zou men zich over een 'marxist' in de theologie dus allerminst behoeven te verbazen, nóg navranter wordt het wanneer we konstateren dat Ter Schegget géén marxist is. Niet althans in de zin waarin Augustinus een platonist of Kuitert een Popperiaan is. Dat hangt o.a. samen met

het feit dat het 'marxisme' - zeker zoals Ter Schegget dat ziet - geen gesloten wereldbeschouwing is en daarom de theoloog veel groter vrijheid laat dan bijvoorbeeld het platonisme. En die vrijheid van de theologie is bij Ter Schegget programmatisch. Ter Schegget is een theoloog uit de school van Barth. Als geen ander heeft Barth voorzien hoe de theologie voortdurend herendiensten verricht voor vigerende wereldbeschouwingen en beseft wat dit concreet betekent. Als geen ander heeft Barth het kritische gehalte van de theologie ten opzichte van die wereldbeschouwingen onderstreept en in het hart van zijn theologische arbeid geplaatst. In de school van Barth kunnen theologen niet anders zijn dan filosofische eklektici. Ze zullen het wijsgerig denken niet ontlopen of naïevelijk net doen of ze daar ver boven staan, maar ze zullen zich nooit aan een school uitleveren. Zo was het met Miskotte, zo is het ook met Ter Schegget. De vrijheid van het 'Woord van God' is voor hen de grens van ieder 'isme', óók van het marxisme.

Als Ter Schegget 'marxist' is, dan is hij het in ieder geval op een veel dialektischer wijze dan zijn tegenstanders historicisten of positivisten of nog ouderwetse liberalisten zijn. Hij is het in zijn historische analyses voorzover dat hem helpt een beter bondgenoot te zijn in de strijd om de bevrijding van de geknechte mens. Hij is het in zijn economische en politieke theorie voorzover dit hem helderheid verschaft in die strijd, een helderheid die de burgerlijke wetenschap niet vermag te geven. Hij is het als theoloog in zoverre Marx' kritiek de theologie - en daarmee de gemeente - kan helpen zich te bevrijden van het juk der heersende ideologie, die meestal de ideologie der heersers is.

Wanneer Ter Schegget van de hervormde kerk a priori geen kerkelijk hoogleraar mag worden, wanneer redelijke argumenten daarbij geen rol blijken te spelen, dan moet gevreesd worden dat dit niets met de gehoorzaamheid aan het Woord van God, maar alles met de onderworpenheid aan de 'ideologie der heersers' te maken heeft. De hervormde kerk bevestigt op massieve wijze de waarheid van wat Marx ooit over de religie en haar instituten heeft gezegd. Het enige dat we daartegen in kunnen brengen is - een beetje naïef misschien, maar bij nader inzien toch weer niet zó naïef - dat het niet de christelijke gemeente is die Ter Schegget in alle stilte probeert af te voeren, maar de diktatuur van de bourgeoisie in die gemeente. De kerkelijke organen en personen die zich daarvoor weer eens lieten gebruiken, moeten een heel slecht geweten hebben. Zij zijn te beklagen. En opgewekt te bestrijden.

- (1) De ondermaatse poging - in een nota aan de kerkelijke benoemingskommissie - van de hand van prof. dr. W. den Boer - om Ter Scheggets werk wetenschappelijk in diskrediet te brengen, laten we nu maar buiten beschouwing. Reeds in 1975 verklaarde een alszins tot oordelen bevoegde Amsterdamse benoemingskommissie

t.a.v. Ter Schegget "onder de indruk van de kwaliteiten van zijn werk" te zijn en sprak zij uit dat "aan zijn professorabiliteit niet getwijfeld kan worden". Alle op deze zaak betrekking hebbende stukken - ook de geheime - zullen binnenkort in een 'zwartboek' worden gepubliceerd.

w.g. Rochus Zuurmond

B-12 Prof.dr. H.W. Bartsch, Over de verhouding van de exegeze van het Nieuwe Testament en haar methoden tot de leer der Kerk.

Speciaal voor deze dokumentatie geschreven artikel. Prof. Bartsch, die als nieuw-testamentikus eveneens een studie over de Christushymne in Filipp. 2 heeft gepubliceerd (titel: 'Die konkrete Wahrheit und die Lüge der Spekulation') verdedigt de exegetische methode van Ter Schegget in 'Het lied van de Mensenzoon'. 10.4.1978

De leer der kerk is als norma normata ('genormeerde norm') aan de Heilige Schrift, i.c. het Nieuwe Testament, de norma normans ('normerende norm'), ondergeschikt en aan de voortdurend daarvan uitgaande controle en kritiek onderworpen. De opdracht tot deze kritische controle is toevertrouwd aan de bijbelse exegeze. Toch mag men er niet aan voorbijzien, dat ook omgekeerd de uitlegging van het Nieuwe Testament onder invloed staat van de leer der Kerk. Dat is legitiem in zoverre de exegeze zichzelf niet kan houden voor een neutraal en onafhankelijk instituut, maar een noodzakelijke functie binnen de kerk vervult, als deel van de theologie der 'zelfbezinning van de gelovende mens op zijn geloof'.

De aldus gekenschetste verhouding van kerk en exegeze kan er echter vooral in de vraag naar de methoden toe leiden, dat de uitlegging van het Nieuwe Testament als uitgangspunt een positie inneemt, die reeds leer der kerk weerspiegelt en niet meer het vroegchristelijke getuigenis. Dat komt dan daarin aan het licht, dat de methodiek der nieuwtestamentische exegeze zowel de historisch-kritische als de geestes- en godsdiensthistorische exegetische methode uitsluitend geesteshistorisch en godsdiensthistorisch in de geschiedkundige samenhang een plaats geeft. Daarmee wordt al tevoren beslist dat het christelijke geloof, zoals dat in het Nieuwe Testament betuigd is, alleen moet worden gezien in het verband der verschillende religies en geestelijke (filosofische) bewegingen. Dat de exegeze zich daarmee de controlevraag bespaart naar een vroeg-christelijk getuigenis dat wel eens aan dat verband zou kunnen ontsnappen wordt duidelijk aan twee zo verschillende studies als W. Bousset 'Kyrios Christos' en Erich Fromm 'De ontwikkeling van het Christusdogma'. Beide gaan bij hun analyse uit van de Christus-kultus, waarvan het meer dan twijfelachtig is of die aan het

begin staat van het vroeg-christelijk geloof. Op grond hiervan is het gérechtvaardigd, de exegetische methodiek uit te breiden door er andere methoden bij te betrekken, die in de geschiedenis-interpretatie gangbaar zijn. Dat betekent niet, dat de tot dusver gebruikelijke methoden door een andere moeten worden vervangen. Er moet voor de exegeese alleen maar, naast de historisch-kritische vraagstelling (d.w.z. de godsdiensthistorische vraag), een verdere vraag worden gesteld, zoals dr. ter Schegget en ik dat in onze studies over de Christushymne in Filippenzen 2 onafhankelijk van elkaar hebben getracht. Wij hebben de vraag gesteld, wie de auteurs van deze hymne waren en welke uitspraken zij, gezien hun afkomst en de verhoudingen waaronder ze moesten leven, konden doen; kortom welke voorstellingen wij bij hen bij deze uitspraken veronderstellen kunnen. Het gaat er bij deze vraagstelling alleen om, die eerste christenen niet abstrakt te zien als auteurs van een hymne, die ze aan de schrijftafel evengoed hadden kunnen samenstellen in het Griekenland van de tweede eeuw, als ze het deden in de laatste decennieën voor de joodse opstand. Het gaat er om, die eerste christenen als auteurs van deze hymne als levende mensen te zien die, vervlochten in de problemen van hun tijd, de onder de romeinse overheersing in Israël bestaande verhoudingen mee hebben ondergaan; en die, naar hun afkomst tot de onderste lagen van de bevolking van Jeruzalem resp. Galilea behorende, tegelijkertijd gestempeld zijn door wat ze hebben ervaren met het verschijnen van de Christus, de Mensen zoon, na de terechtstelling van Jezus door de romeinse instanties onder kolloboratie van het sanhedrium.

Ik acht het niet juist om deze methode en bloc "materialistische exegeese" te noemen, omdat die term mij enerzijds te pretentieus toeschijnt - hoe kan ik met mijn beperkte kennis van het historisch materialisme de pretentie hebben een dienovereenkomstige exegeese te leveren? - en omdat die term anderzijds deze methode absoluut stelt en precies datgene bewerkstelligt wat de vraagstelling van deze methodiek nu juist niet ten doel heeft: de tot dusver gangbare methode door een andere te vervangen. Tenslotte lijkt mij deze term ook te zeer belast als provokatieve uitdrukking met een ideologische inhoud, die overal door de kerken als een vervreemding van de bijbelse boodschap wordt opgevat. Dat is bijvoorbeeld mijn kritiek op de studie van Fernando Belo 'Lecture materialiste de l'Evangile de Marc', hoewel ik het met zijn analyse van de verhoudingen van die tijd eens ben. Zien wij in de eerste christenen als auteurs van de Christushymne Joden die onder de konkrete verhoudingen in het Israël van die tijd leefden, dan is het mijns inziens van meet af aan uitgesloten, dat zij met de woorden "en morphei theoe huparchoon" de prae-existentie van Christus wilden uitdrukken. Ze waren immers niet alleen Joden, maar ze behoorden waarschijnlijk binnen de sfeer van het Farizeïsme, zoals P. Winter "On the trial of Jesus" het

van Jezus heeft aangetoond. Voor zulke Joden was het echter onmogelijk, op deze wijze een persoonlijke prae-existentie van de Christus te bezingen. De parallel met de prae-existentie van de wijsheid ("Sapientia Salomonis") is daarom niet overtuigend omdat enerzijds die eerste christenen geen Philo van Alexandrië waren, maar eenvoudige handwerkslieden, en anderzijds de prae-existentie van de Wijsheid in de "Sapientia Salomonis" niet in deze zin als persoon wordt opgevat.

De leer der prae-existentie van Christus laat zich daarom evenmin als die der inkarnatie herleiden tot de eerste christenen. Voor mij is het tevens meer dan twijfelachtig of men ze bij Paulus kan veronderstellen. Het geloof der eerste christenen was überhaupt niet op een persoon betrokken maar richtte zich oorspronkelijk alleen op het door Christus gebrachte, met Zijn verschijnen begonnen Godsrijk. Als men dit onderkent wordt men er toe teruggebracht om de Christus te verstaan van het door hem gebrachte Godsrijk uit en niet - zoals dat tegenwoordig in de kerkleer de gewoonte is - het Godsrijk van de verschenen Christus, resp. de aardse Jezus Christus uit.

De betekenis van deze omkering in het verstaan ligt daarin, dat de kerk zich daarmee weer sterker haar joodse oorsprong te binnen brengt en daar aan vasthoudt. Nu zou men van deze positie uit ook kunnen verklaren en begrijpen, hoe het tot het geloof in de prae-existentie van Christus is gekomen. Dat was echter niet het doel van onze studies. Toch moge ik daar een schets van geven. Met de overgang in de griekse taalsfeer moesten oorspronkelijk binnen het joodse denken gevormde begrippen met een louter funktionele betekenis noodzakelijk een ontologische betekenis krijgen. Dat is het duidelijkst bij het begrip "Zoon van God", dat in Romeinen 1:3 e.v. in het jodenchristelijke belijden louter funktionele betekenis heeft en niets uitspreekt over het 'zijn' van Jezus Christus. Binnen het hellenistische denken werd dat noodzakelijkerwijze tot een ontologische uitspraak en leidde het tot de uitspraak over de inkarnatie van God. Evenzo kon dan in het hellenistische denken de uitspraak "en morphei theoe huparchoon" als een ontologische uitspraak worden opgevat, die de prae-existentie van de Christus uitdrukt. Ik heb in mijn studie getracht te laten zien, hoe dat tot de door Paulus bestreden gnostische spekulatie leidde. De kerkleer heeft de uitspraak over de prae-existentie van Christus en de inkarnatie overgenomen en ziet nu in die nieuwtestamentische exegese, die deze interpretatie van de uitspraak in de Christushymne moet bestrijden, een valse leer. Dat is echter niet juist. De lofprijzing van de daad van God in de zending van de Christus is in de uitspraak over de prae-existentie alleen maar in een andere geestehistorische sfeer overgegaan, en het is de taak van de theologie zowel als van de kerk om die uitspraak naar

haar oorspronkelijke inhoud te her-interpreteren, zonder dat die uitspraak zelf daarom moet worden opgegeven. Ze ontvangt alleen haar oorspronkelijke funktionele betekenis terug. Daarmee wordt tevens een spekulatie afgeweerd die bij deze ontologische betekenis zou kunnen aanknopen. De kerk krijgt daarmee tevens de verbinding met het jodendom terug en kan zichzelf weer als joodse stroming ofwel als door Christus geadopteerde joden-uit-de-volkeren verstaan.

Steun voor deze exegetische methodiek kan ook worden ontleend aan het feit, dat daardoor de oudtestamentische achtergrond van de Christushymne duidelijker zichtbaar wordt, d.w.z. een achtergrond die voor de eerste christenen als present moet worden verondersteld, namelijk de Tora, konkreet: Genesis 1:28 e.v. en 3:5. Een exegetische methode, die deze achtergrond voor de uitlegging vruchtbaar maakt bewijst alleen al daardoor haar bestaansrecht. Ik ben mij ervan bewust, dat de vraag naar de konkrete verhoudingen waaronder het vroeg-christelijke getuigenis geformuleerd werd, alsook de vraag hoe zich die verhoudingen in dat getuigenis zelf weerspiegelen, niet alleen voor de kerkleer maar ook voor de gevestigde exegetische onaanvaardbaar schijnt te zijn. Toch heeft dat voor iedere methode gegolden totdat zij zich had doorgezet. Ik herinner alleen maar aan de strijd om de 'ontmythologisering' die tegenwoordig bijgelegd is. Zelf vat ik mijn poging om te vragen naar de verhoudingen waaronder de eerste christenen de Christushymne hebben geformuleerd als een voortzetting van de door R. Bultmann begonnen existentielle interpretatie. Ik meen een stap verder te hebben gezet dan deze interpretatie in zoverre ik ze bevrijd van twee versmallingen. Enerzijds was het een versmalling der existentielle interpretatie, om alleen abstrakt naar het zich-zelf-verstaan van de getuigen te vragen en hun konkrete verhoudingen zowel als de konkrete geschiedenis te verwaarlozen. Op dit punt werd in de discussie reeds m.i. gerechtvaardigde kritiek uitgeoefend. Anderzijds is het een versmalling, de existentielle interpretatie op het individu te betrekken, terwijl de vroege christenheid als gemeente begon. Ik verwijs daarvoor naar de discussie tussen Bultmann en Käsemann.

De vraag naar de verhoudingen waaronder de eerste christenen hun getuigenis formuleerden, deze nieuwe schrede in de methodiek der exegetische, dient een beter verstaan van de vroegste christenheid. Wanneer wij onszelf verstaan als christenen en de kerk zichzelf echter verstaat in de navolging van de vroegste christenheid, dan moet iedere mogelijkheid om het leven en geloven van de eerste christenen beter te leren kennen toegejuicht worden.

Hans-Werner Bartsch

B-13 Prof.dr. F.W. Marquardt, Hermeneutische opmerkingen bij 'Het lied van de Mensenzoon'.

Speciaal voor deze dokumentatie geschreven grondige studie over enkele aspecten van het boek van Ter Schegget. Het rapport Berkhof/Den Boer (1.1.77.) wordt impliciet verworpen. Marquardt weigert te geloven dat Ter Schegget op grond van deze bijbelse (op Miskotte georiënteerde) theologie door de kerk de toegang tot de theologische fakulteit zou worden afgesloten. 15.4.1978

Bert ter Schegget heeft al in zijn Berlijnse tijd aan Fil. 2:6-11 gewerkt. Wij namen in de Unterwegs-Kreis deel aan zijn inspanning om deze tekst te verstaan. Veel van wat hij voordroeg ervoeren wij toen als verrassend. Wij vatten het evenwel op als een aansporing tot een nauwkeuriger lezen van de bijbel. Ik herinner mij nog goed, hoe wij toen de wens koesterden meer van deze bijbelse theologie te horen. Maar Ter Schegget kwam minder, omdat hij liever aan de schrijftafel verder wilde komen dan door discussie. Dat is nu anders geworden. Bert ter Schegget stelt zich nu voor discussie beschikbaar. Zijn boek Het lied van de Mensenzoon is een rijpe vrucht van een, naar ik kan getuigen, decennia durend bezigzijn met de Christushymne van Fil. 2. Een rijpe vrucht, rijk aan exegetische, dogmatische, ethische, en niet in de laatste plaats: geestelijke en geloofspraktische inzichten. Hij deelt ze mee in een vorm, die rijk aan associaties is, waardoor veel onvergetelijk wordt gemaakt. In ieder geval schijnt mij deze uitlegging het opus magnum te zijn onder alle mij bekende publikaties van Ter Schegget.

Ik was dan ook stomverbaasd, toen ik uit Holland hoorde, dat hij juist vanwege dit werk aangevallen wordt, ja, dat juist deze uitlegging hem de toegang tot een professoraat moet versperren, dat hem naar mijn inzicht reeds lange tijd toekomt en waarvoor hij door dit boek heeft bewezen geheel en al geschikt te zijn (als dat althans nog nodig was na Het beroep op de stad der toekomst).

Op deze plaats kan ik geen regelrechte wetenschappelijke recensie van zijn boek geven, want daartoe zou in de eerste plaats een trouwe weergave en uiteenzetting van de stellingen, die Ter Schegget ontvouwt, moeten behoren. Ik zou ook uitvoerig moeten spreken over exegetische en dogmatische details, wil dit boek volledig, dwz. ook kritisch, recht gedaan worden. In plaats daarvan beperk ik mij tot een opmerking over datgene, wat op mij, juist onder wetenschappelijk gezichtspunt, het meeste indruk gemaakt heeft in dit boek: de hermeneutiek van deze theologie.

Messiaanse afstemming

Om te beginnen zou ik een woord willen zeggen over de intellektuele sfeer, waarin Ter Schegget zich beweegt.

Zoiets heeft in ieder geval betekenis: zo voor Ter Schegget, zo trouwens voor elke andere theoloog. De vraag is, of en in hoeverre men zich bewust is van de maatschappelijke factoren, die op iemand invloed hebben: of men ze kent en noemt, of men ze loochent of als *quantité négligeable* behandelt en hoe doordacht en zelf kritisch, men ze in de eigen theologische produktie behandelt.

Ter Schegget heeft zich in de oekumene bewogen, niet alleen in de oost/west-oekumene van Europa, maar ook in die van de derde wereld. Dat op zichzelf maakt hem nog niet tot één van de 'oekumenische theologen', wier theologisch bedrijf immers naar de vorm ongetwijfeld op een bijzondere wijze gekonditioneerd wordt, omdat deze theologen leren a) de konfessionele en b) de wetenschaps-theoretische determinanten van hun afkomst te wijzigen. Maar ervaring van de wereld, vooral ervaring van de huidige west/oost-wereld en noord/zuid-wereld resulteert in ieder geval in de ontwikkeling van een wijze van verstaan en een richting van interesse, die de boventoon gaan voeren en zich ook onvermijdelijk weerspiegelen in het theologische werk.

Ter Schegget heeft de situatie van de kerk in de wereld, als ik het goed zie, allereerst als ethikus ervaren. Maar omdat men post Barth ethiek niet meer losgemaakt van dogmatiek en dogmatiek niet meer gescheiden van exegese kan bedrijven, heeft ethisch besef zijn weerslag op dogmatiek en exegese. Het is opmerkenswaard vind ik, dat de 'wereldervaring' Ter Schegget niet tot theologiekritiek, niet tot dogmakritiek heeft gebracht, zoals dat bij zoveel theologen van alle leeftijdsgroepen vandaag de dag voorkomt. Ter Schegget is geen theoloog van de sekularisatie geworden en helemaal geen genitief-theoloog, die het evangelie, het dogma en de kerk aan een of ander ethisch-politiek programma zou ondergeschikt willen maken.

Ter Schegget blijft trouw aan de theologie. En men zou hoogstens kunnen zeggen, dat zijn oekumenische ervaringen hem juist dieper en dringender in het oergesteente van de bijbelse en theologisch-historische overlevering deden boren, dan het aan sommige theologen, die alleen maar aan de schrijftafel werken, gegeven is en misschien ook lief is. Hij vermag in ieder geval meer uit het dogma te halen dan menig dogmatikus en uit de bijbelwoorden meer dan vele exegeten. Dit wordt overigens steeds meer een kenteken van een kleine, maar belangrijke groep van jongere theologen in Europa, die dogma- en bijbelkritiek, als wezenlijke opgave van een theologische wetenschap, als vormen van activiteit uit een voorbije tijd opvatten, die sterk gestempeld was door de idee en voorstelling van de burgerlijke, analytische wetenschap, maar die de synthese niet tot de wetenschap rekende en haar dus aan de praxis overliet. Op die wijze liet zij een beslissende dimensie van de werkelijkheid buiten beschouwing en faalde zo juist als wetenschap.

Voor Ter Schegget heeft dit gezichtspunt des te meer betekenis, omdat hij in zijn huidige leeropdracht in Driebergen zich heeft te wijden aan een bepaald aspekt: de bemiddeling tussen kerk en theologie enerzijds en de maatschappij anderzijds. Dat de subjektieve en objektieve neerslag van het bijbelse werk in Driebergen hem ondeugdelijk zouden kunnen maken voor een voortzetten van die arbeid in Amsterdam, is niet in te zien. Integendeel! Voor de fakulteit in Amsterdam schijnt hij door Driebergen juist goed toegerust te zijn. Als het mogelijk is, dat de vereerde Prof. Dr. Kr. Strijd - gewoon hoogleraar in de theologie en hoogleraar vanwege de Nederlandse Hervormde Kerk! - aan het eind van zijn loopbaan als hoogleraar de inzichten, waardoor hij nu wordt benard en bewogen, onder het thema samenvat "De noodzaak van een marxistische Vorverständnis voor de theologie", dan moet er zeker plaats zijn voor een man, die deze noodzaak zo in ieder geval niet ziet, ofschoon, nee juist omdat hij - zij het ook sui generis (vgl. Kernwoorden bij Marx) - marxist wil zijn. In engere zin is Ter Scheggets intellektuele sfeer, als ik het goed zie, bepaald a) door het messiaanse, waarop hij zijn theologie wil afstemmen, b) door de uitdaging van alle theologie onder invloed van Ernst Bloch. Bij beide zou ik een paar korte notities willen maken. Ad a. Op zijn laatst sinds Paul Tillich misschien wel belangrijkste werk "Sozialistische Entscheidung" van 1932 is de principiële onderscheiding van een oorsprongsmythisch en een profetisch denken gangbaar, maar heeft helaas nog geen bindende kracht gekregen. De traditie van de theologische wetenschap was door eeuwenlange, filosofisch-ontologische binding georiënteerd juist op het oorsprongsmythische. Daarin is door de historisering van onze wetenschap sinds de 18e eeuw niets veranderd, voorzover de taak van de wetenschap wordt gezien in het kritiseren vanuit de oorsprong, zowel door de historisch-genetische methode van de exegetische theologen, als door de idealistisch-kritische methode van de systematische theologie van de negentiende en twintigste eeuw. In zekere zin staat ook het ad fontes van de reformatietijd onder dit teken. Stellig was hier naar de bedoeling de 'oorsprong' als kritisch criterium van de theologische wetenschap gedacht. Maar de geschiedenis van deze kritiek is altijd in bepaalde situaties een geschiedenis van de omslag van het kritische naar een mythisch oorsprongsdenken geweest. Daartegenover bleef het ontwerp van theologie op de bijbels-profetische lijn een zaak van outsiders, die zelden academische ambten bekleedden en die K. Barth als auteurs van 'irreguliere theologieën' kenschetst. Afgezien daarvan, dat een tweedeling van de theologische bedoelingen in zichzelf onbevredigd moet zijn, ook afgezien daarvan, dat op zijn laatst sinds de Duitse kerkstrijd het verschil tussen een 'wetenschappelijke' en een 'kerkelijke' theologie historisch achterhaald moest zijn, afgezien ook van de

huidige herhaling van deze tegenstelling in de wetenschapstheoretische kontroverse tussen positivisme, die het geworden is in zijn gegevenheid neemt, en de kritische theorie: een evangelische en kerkelijke theologie kunnen de profetisch-messiaanse lijn niet eenvoudigweg aan de prediking en de kerkelijke praxis overlaten, om dat het ontwikkelen van methoden en categorieën in de fundamentele theologie verder te beperken tot de oorsprongsmythische traditie. Dat leidt tot een begrip van wetenschap, dat op zijn minst aan de bijbel, die niets van het oorsprongsmythische weet, geweld moet aandoen, maar het ontwricht ook grondig de theologie in haar geheel. Hier is nodig, dat er gekozen en beslist wordt. Naar mijn mening is Ter Schegget daarin vooruit, dat hij het probleem heeft gezien, de keuze heeft voltrokken en de messiaanse lijn tot maatgevende structuur van zijn werken heeft gemaakt. Hij volgt zo de intentie van Barth, in wiens 'christologische Entführung' een m.i. niet meer ongedaan te maken beslissing is genomen, de intentie ook van Miskotte en vele Hollandse theologen, die ik vanuit Duitsland, waar dit probleem tot heden nog helemaal niet is onderkend, bijzonder weet te waarderen. Zo een beslissing kan niet a priori worden gefundeerd. Of zij terecht is, moet blijken, door aan zo een theologie te werken. Onmogelijk echter schijnt het mij, haar vanwege deze keuze te diskwalificeren. Iedere theoloog heeft in deze zaak gekozen of moet kiezen. Wie Ter Schegget daarom wil kritiseren, heeft een andere grondkeuze voltrokken, die helemaal niet meer als de alleen kerkelijke en alleen wetenschappelijke kan worden erkend en waarvan het bovendien zeer de vraag is, of zij wel kerkelijk en wetenschappelijk is, dwz. of zij wel met het objekt, de zaak van alle christelijke theologie in overeenstemming is.

Ad. b. Ernst Bloch is sinds zijn verhuizing van Oost- naar Westduitsland tot een provocatie van de evangelische theologie geworden. Men zie Moltmann. Als zodanig heeft hij allereerst op theologische systematici invloed gehad en door 'das Prinzip Hoffnung' heeft hij op de christelijke eschatologie ingewerkt. Het boek 'Atheismus im Christentum' kon theoretisch niet zo makkelijk worden verwerkt als het 'Prinzip Hoffnung'. Het heeft nogal wat apologetische opschudding bij theologen verwekt, in negatieve en in positieve zin. Voorzover ik zie, neemt echter Ter Schegget de exegetische uitdaging aan, die in dit tweede merkwaardige boek van Bloch vervat is. De theorie van een 'subversieve' stroom binnen de bijbelse overlevering en van de priesterlijke bewerking en misvorming ervan is een methodische en hermeneutische provocatie voor het historisch-kritisch onderzoek van de eerste rang. Zij heeft inmiddels ook een specifiek gewicht gekregen in de kontekst van alle mogelijke nieuwe pogingen, die historisch-kritische methode tot een historisch-materialistische uit te breiden, van Belo tot bijv. Gerd Theissen, Blochs hermeneutische these staat in deze kontekst op een eigen niveau, maar zij draagt tot de verandering van de vraag

naar de methode in de theologie bij. Het zou toch te gek zijn, als de academische theologie zich aan deze huidige uitdaging zou onttrekken, terwijl ze wel in haar geschiedenis - historisch onvermijdelijk, maar niet theologisch noodzakelijk - achter elke nieuwe filosofie is aangelopen. Een uitdaging aannemen, betekent niet: zich onderwerpen. Ter Schegget wijst Bloch onder alle beslissende gezichtspunten van de hand. Maar hij doet dit, wetenschappelijk redelijk, op Blochs niveau en zo, dat hij van de methodische intenties van het blochiaanse bijbellezen lering trekt. Reeds dit alleen is m.i. een belangrijke wetenschappelijke prestatie.

Aan de intellectuele sfeer, die wij hebben gekenschetst als de messiaanse afstemming en de nieuwe positie waarin de methode van de theologie zich bevindt, is nog het volgende toe te voegen. Op beide punten beweegt Ter Schegget zich in de dampkring van tenach en de joodse geest. Op beide punten drukt hij de voetsporen van zijn leermeester Miskotte, die eveneens de wereld van tenach en van het jodendom ontdekt heeft in hun hermeneutische betekenis voor de evangelische theologie. Dat wil zeggen: Ter Schegget werkt in een grote traditie, hij staat al in de tweede generatie. En wellicht is het heel goed om hier vanuit het buitenland aan toe te voegen: in dit alles hoort Ter Schegget hoogst kennelijk tot de bewonderenswaardige wereld van de Hollandse bijbelse theologie, die theologie waaraan, naar wij hopen, de oekumenische toekomst behoort.

Theologische zakelijkheid

Ter Scheggets uitlegging van Filippenzen is aktueel. Maar de aktualiteit ligt niet buiten de bijbelse tekst, zij is niet acnter deze tekst geplakt als een aktualiserend bijvoegsel, zij berust ook niet op een moderne toepassing van de tekst, maar is veeleer: gehóórde aktualiteit. Dat wil zeggen: het traditionele onderscheid van analyse en synthese is in Ter Scheggets methode opgeheven. Zijn methode bestaat in structuren van de aktualiteit. (Ideologiekritiek leert ons, dat alle wetenschappelijke methoden, alle categorieën van de geest, of het nu gaat om die van de aristotelische filosofie, of die van de middeleeuwse scholastiek, van de reformatorische *sensus historicus*, die van Kant, Hegel, van de verschillende dimensies van de historische kritiek etc. structuren van de aktualiteit bezitten). Nog voor de inhoud zelf kon gaan spreken, werd door de methoden een heel bepaalde aktualiteit van de inhoud voorgeprogrammeerd. Alleen bleef dat vaak onbewust of werd versluierd door idealen van objektieve interpretatie, van neutraliteit t.a.v. de waarden, van 'reine Vernunft', van algemene kommunicerbaarheid volgens het ideaal van de burgerlijke maatschappij.

Structuren van de aktualiteit in de methode, dat wil bij Ter Schegget niet zeggen politieke exegese, niet zeggen

dat er een politieke ideologie bepalend voorafgaat aan de ontwikkeling van de methoden. Wat Fil. 2:6-11 politiek eigenlijk betekent, wordt in dit hele boek - tot mijn teleurstelling - met geen woord gezegd, niet eens aangeduid. Een politiek-ethische vertaling van de tekst vindt helemaal niet plaats. Ter Schegget geeft, zoals hij het noemt, 'strategieën', geen taktiek. De moeilijkheid, zijn exegetische inzichten om te zetten, over te zetten, laat hij aan ons lezers over. Hij politiseert ons niet, in ieder geval reikt hij ons geen gepatenteerde 'konsekwenties' van zijn exegese uit. Dit moet met nadruk worden gezegd tegen de oppervlakkige indruk in van een politiserende schriftuitlegging.

In plaats van 'strategieën' (van vernedering, van zelf-overgave, van solidariteit met de armen - heel onpolitieke, heel algemene uitspraken) kan men ook structuren zeggen, die de exegese richting geven. Ter Schegget geeft ze op p 36 aan. 1) De tekst wordt primair uitgelegd in het kader van het kanonische geheel. De schrift legt zichzelf uit. 2) De bijbel wordt aan zijn oorspronkelijke geadresseerden teruggegeven, aan de hopelozen der wereld, de onmondigen. Het eerste moment is een klassiek hermeneutisch principe van de reformatorische exegese, maar heeft wel na twee honderd jaar neo-protestantisme en theologisch modernisme tegenwoordig weer een protest-functie, net als bij Barths reformatorische beslissing. (Dat Barth nog aktueel blijft, ja: weer opnieuw aktueel wordt na de restauratiefase van de vijftiger jaren en in de restauratiefase van de zeventiger jaren, heeft zijn grond in de maatschappelijke ontwikkeling, waaraan de theologie van de academische meerderheid zich heeft horig gemaakt). Het tweede moment duidt een nieuw hermeneutisch probleem aan: dat van de geadresseerden van de theologie. Binnen de historisch-kritische methode is de vraag naar de geadresseerden van de bijbelse tekst reeds lang konstitutief voor het inhoudelijk verstaan van de tekst. De vraag naar de huidige geadresseerde van de theologie is nieuw. Men laat haar graag aan de praktische theologie over; waardoor ze gescheiden wordt van de overige disciplines en geen terugslag hebben kan op het exegetisch en dogmatisch onderzoek. In de twintiger jaren heeft de Ich-Du-filosofie de aandacht op deze vraag gevestigd. Rosenstock-Huessy heeft gevraagd: aan wie wordt zeer bepaald denken toegedacht? En hij heeft dit als konstitutief voor zo een denken gekenmerkt. Weer moet gezegd worden: voor alle academische theologie lag de facto een bepaalde, begrensde sociologische groep als geadresseerde vast: de kring van kollega's, tot wie men, elkaar citerend, met elkaar polemiserend, en zo elkaar in ieder geval bevestigend en reproducerend, sprak. Dit is inderdaad onbijbels en onreformatorisch. Luthers theologie was in essentie pamflet-theologie voor het volk, en de paulinische brieven waren gemeentegesprek, lekenzaak. De geadresseerde verandert niet alleen de vorm, waarin

een theologie wordt aangeboden. Hij verandert ook de structuur van haar inhoud. Het interesse is verschillend, dat, wat ons 'onvoorwaardelijk aangaat', dus dat, wat volgens Tillich 'God' heet; Barth heeft dit niet anders gezien, Luther ook niet. Men kan Ter Schegget stellig veel vragen over zijn keuze stellen, bijv. ben je van mening, dat de groep van geadresseerden van de burgerlijke wetenschap 'erledigt' (afgedaan) is (in de bultmanianse zin van 'erledigt'), of hoe zie je de verhouding van de verschillende mogelijke geadresseerden tot elkaar: hoe zie je de schriftuitlegging aan de bourgeois toegedacht, hoe die aan de proletariër toegedacht? Denk je niet, dat hier een taak om te bemiddelen ligt, die ook methodisch moet worden geklaard en niet eenvoudig door een òf-òf terzijde geschoven kan worden? Het burgerlijke blijft een noodzakelijk moment van de historische dialektiek, ook in de theologische methode. Hier is nog veel werk te verzetten. Maar Ter Schegget heeft het thema geformuleerd en dat is een wetenschappelijke winst op zichzelf, nog geheel afgezien van de bijdragen, die hij zelf tot beantwoording en oplossing van het probleem reeds heeft geleverd. Over de keuze van de onmondigen als geadresseerden van Ter Scheggets theologie moet aanvullend worden opgemerkt: het is nog niet uitgemaakt, of hier een politiek vooroordeel de keuze van de geadresseerden dirigeert of dat het in werkelijkheid een bijbels oordeel is, dat deze keuze bepaalt. Het oude kennistheoretische principe, dat gelijk alleen door gelijk kan worden gekend, kan in de theologie eo ipso slechts tot een praedestinatiaanse oplossing leiden. De mens die God kent, moet als zodanig eerst geschapen worden. "De liefde van God treft zijn objekt niet aan, maar schept het" zegt de jonge Luther. De keuze van de onmondigen als geadresseerden van de theologie bindt de theologie hermeneutisch aan de cirkel van de verkiezing: zo zou Ter Schegget in ieder geval ook verstaan moeten worden, nee: zo is hij te verstaan. De theologische zakelijkheid van de structuur der aktualiteit van zijn methode staat m.i. als een paal boven water. De methode van de theologie begint met de roeping tot horen en verstaan door Gods verkiezing, niet door de beroeping tot doktor of professor in de theologie of andere burgerlijke of proletarische gegevens.

Ontfatalisering en het eerste gebod.

Geen maatschappelijke gegevens die van te voren de theologie normeren! Ter Schegget vormt het voor mij zeer verhelderende leidmotief van de Ontfatalisering. De ethische zin van dit trefwoord is evident, de hermeneutische zin relevant.

Voor mij behoort tot de wetenschappelijke vruchtbaarste passages van het boek de discussie met Ernst Käsemann op p 82 v.v. Hier wordt een proeve geleverd van ideolo-

gische kritiek op een wetenschappelijk procedé, een kritiek overigens die centraal uit de zaak van de bijbelse theologie voortkomt. Het is altijd nog kenmerkend voor een onvoldoende historische exegese, dat zij weliswaar de godsdiensthistorische genesis van religieuze voorstellingen met akribié onderzoekt, maar dat zij het gehalte en de zin van de voorstellingen of helemaal niet verder onderzoekt en uitlegt, of dit in een zo algemene en daarom primair alleen maar filosofische wijze van interpreteren doet, dat kennis en inzicht er inhoudelijk nauwelijks bij winnen: waardoor dan bijna onvermijdelijk vreemde gedachten in de bijbel worden ingevoerd. Dat de Christus van Fil. 2 zich heeft vernederd onder de angstwekkende noodlots machten van het antieke hellenisme en dat dit Christuslied tot doel heeft ethisch op te roepen tot onderwerping aan het noodlot, dat tenslotte gehoorzaamheid, in dit kader te verstaan, hier het uitgangspunt is, dat is zeer kort uitgedrukt Käsemanns these. Ter Schegget tekent daartegen protest aan met zijn roep om 'ontfata- liserings'. Christus zou niet de Ben-Adam en nieuwe mens zijn en God zou de God van het eerste gebod niet zijn, als in het centrum van de heilsgeschiedenis in- derdaad stond, dat de Messias zich onder het fatum zou gebogen hebben. Hier is zakelijke kritiek op zijn plaats. Maar zij moet zich niet tegen de bijbelse tekst richten, maar tegen een exegese, die religieuze voor- stellingen interpreteert in filosofische voorstellin- gen, zeg nog maar liever: in heidens-fatalistische categorieën. Een exegese, die zelf met noodlot en fatum rekt en daarom de machten en krachten van de antieke wereld historisch-abstrakt en dus fatalistisch opvat, in plaats van ze maatschappelijk en dus in een heel andere zin te verstaan, - zo een exegeet verdient aangevallen te worden. Ter Schegget tekent met zijn roep om ontfatalisering protest daartegen aan, dat de theologische methode aan de afgod van het fatum gelooft en zo meent de Messias te kunnen interpreteren. Hij pro- testeert ertegen, dat hier - als zo vaak - het eerste gebod niet als axioma van de theologie wordt geaksep- teerd en dat men toch weer denkt, de God van Israël te kunnen verklaren vanuit de goden der heidenen. Het is integendeel juist het eerste gebod, axiomatisch toege- past, waardoor het ons verboden is bijbelse exegese te bedrijven in categorieën van vergeestelijking, veralge- mening en wetmatigheid, door middel waarvan 'voorstel- lingen' op een geestelijk, algemeen en wetmatig niveau worden geheven, en deze categorieën nog langer als principe in de theologie te dulden. Dit mogen dan hon- derdmaal fundamentele uitgangspunten van de wetenschaps- conceptie van het avondland zijn, het zijn toch goi-se, heidense principes, die in de bijbelse wereld getrans- poneerd, alleen maar tot vervreemding (in de beide be- tekenissen van het woord) kunnen leiden. Ter Schegget geeft ook op dit punt Barth gelijk en strijdt er zeer terecht voor, dat bijbel en dogma eindelijk bij de conceptie van de theologische methoden doorslag-

gevend worden en dat het methodische dualisme van de wetenschappelijke theologie eindelijk kan worden overwonnen. Het is geen politiek vooroordeel, maar het eerste gebod, als theologisch axioma ernstig genomen, waardoor wij methodisch van het fatum tot de geschiedenis en tot de maatschappij-analyse gebracht worden. Het eerste gebod kan daarom tot een methodologisch axioma worden, omdat met de openbaring van de bijbelse God tegelijk een werkelijkheidsbegrip wordt geopenbaard, dat een messiaanse en eschatologische structuur heeft en niet een protologische, mythische of nomistische structuur. De logos, die in de aanvang bij God was en door welke de wereld is geschapen, is de messiaanse, vernieuwende, veranderende logos. En het licht van de eerste dag is eschatologisch licht, dat over al het zijnde en wordende schijnt nog voor het is en wordt. Ter Schegget heeft zich voor deze stand van zaken in het hoofdstuk over de prae-existentie rekenschap gegeven (p 32 v.v.). Natuurlijk kan de vraag opkomen, of op dit werkelijkheidsbegrip, dat met God tegelijk wordt geopenbaard, de theologische wetenschap kan worden gebaseerd en opgebouwd, ja: of zij überhaupt eschatologie wetenschappelijk in zich op kan nemen en verwerken. Kan hoop een datum, een gegeven van wetenschap worden? Maar men zal dan op zijn minst ook omgekeerd moeten vragen: of de theologische wetenschap het kan nalaten, voortdurend te proberen dichterbij de richting en lijn van het bijbelse werkelijkheidsbegrip te komen. Hoe zouden wij in het geloof door hoop kunnen leven, als wij niet probeerden, ook in hope te leren denken en wetenschap te bedrijven. Wij moeten ons door realistische, ja positivistische discipline voor speculatie behoeden, maar positivisme kan als het er op aankomt niet tot methodisch principe van de theologische wetenschap worden gemaakt. Daarvan is Ter Schegget terecht overtuigd en de konsekwenties die hij daaruit hermeneutisch trekt, zijn voor mij overtuigend.

Een opmerking nog over de voorwaarden van zinvolle ethiek. De Christushymne is immers een gedeelte van een apostolische paraenese. Ter Schegget houdt rekening met deze samenhang. Maar hij wijst de imitatie als relatie tussen Christus en de zijnen af. Dat wil zeggen, hij handhaaft, anders dan veel exegeten, Christus als subjeet en zo de onderschikking van de christelijke ethiek onder de rechtvaardiging. Hij laat niet alles in ethiek opgaan. Hij laat het belijden van de evangelische kerk gelden: de vrijheid, de christenmens geschonken om eruit te handelen. De christushymne kan alleen normatief zijn ethisch, als hij de christelijke vrijheid leert. Deze vrijheid leer hij echter niet door de normativiteit van vernedering te stellen, maar daardoor dat hij wijst op de solidariteit (van de Messias, vert.) met de minsten. Het behoort, nogmaals, tot de inzichten van de joodse Ich-Du-filosofie, tot het joodse personalisme, dat de ethische en de kentheoretische norm van de ander aan

het 'Du' ontstaat. En het is met de tzedakah, met de gerechtigheid van het verbond in de bijbel in overeenstemming, dat deze andere altijd weer als de geringe wordt geïdentificeerd. Het springende punt van de ethische betekenis van de Christushymne is inderdaad: solidariteit met de godlozen.

De fuga als vorm.

Tenslotte. Ter Schegget leest Filippenzen 2 in een muzikale vorm, als fuga met dux, comes, stretto en uitwerking. Dat getuigt niet alleen van esprit. Het is een kompositorische vorm, die wij ernstig moeten nemen als het erom gaat om van de structuren van de bijbelse taal een passende hermeneutiek te vinden. Buber vond in de bijbel de 'Leitwortstil', iets als het Wagneriaanse leidmotief. In het beeld van de fuga kan men grotere samenhangen van de bijbelse tekst als eenheid vatten, minder verbrokken als het leidmotief. Enerzijds laat het zien, dat dat niet de logische causaliteit als wet heerst, zodat het een uit het ander kan worden gereduceerd. De vernedering van de Messias is geen kausaal gevolg van zijn hoogte, maar het wézen daarvan. Anderzijds levert het beeld van de fuga een bijdrage tot het analogische denken, tot de erfenis van de scholastiek en Barth. Het draagt er toe bij het onbevredigende schematisme te doorbreken, een zekere willekeur te doorbreken in de bepaling van het gelijkende en niet-gelijkende, van het analogans en het analogatum, doordat het een dialektiek van de analogisering mogelijk maakt: hetzelfde keert terug op een ander niveau, of - om met Barth te spreken - : hetzelfde nog een keer anders. Tenslotte beantwoordt het beeld van de fuga aan de meerdimensionaliteit van de zaak (Gegenstand) en is het een hulpmiddel om een meerdimensionaal denken voor de theologie mogelijk te maken, dat theologisch en maatschappelijk tegelijk is. Het stretto zorgt voor deze 'omkeer der dimensies' - één van de begrippen waarmee Ter Schegget het beslag van Gods 'revolutie' op de theologische methode aanduidt. Voor het joodse denken is de verwijzing naar het leidmotief, dat orientatie geeft in het spanningsveld tussen bekend en onbekend in een tekst, toereikend, de theologie van de gehoorzame Messias ziet vervulde dimensies, maar in omgewentelde, vernieuwde vorm. Miskotte zei altijd: zonder grond, in het midden! Ter Scheggets wetenschap wil de Messias inhalen, die intocht houdt in de hardnekkigste verzetshaard, die de heidense geest tegen Hem heeft opgericht: wetenschappelijke theologie. En daarvoor zou de toegang tot de theologische fakulteit moeten worden afgesloten? Door een kerkelijke beslissing? Dat geloof ik niet.

B-14 G.H. ter Schegget, Twee vragen aan Marquardt.
Ter Schegget gaat in op de 'hermeneutische opmerkin-
gen' van Marquardt (15.4.78; stuk B-13) en preci-
seert zijn positie. 2.5.1978.

Marquardt heeft de moeite genomen om zich diep in te werken in mijn boek over de Christuspsalm. Daarvoor ben ik hem zeer erkentelijk. Wat hij uit het boek opdiept is voor mij van a tot z herkenbaar. Zijn interpretaties zijn juist. Hij wijst precies de dingen aan, waar ook naar mijn overtuiging iets in zit. In ieder geval is met dit artikel met het gesprek op het gewenste niveau een begin gemaakt.

Marquardt stelt mij twee vragen, die m.i. van wezenlijk belang zijn. Met de eerste ben ik op dit moment bezig. Met de tweede ben ik reeds jaren geleden doende geweest. Het is niet mogelijk deze vragen in kort bestek te beantwoorden. Zover ben ik nog niet en misschien kom ik er zelfs nooit toe. Wel wil ik graag aanduiden, in welke richting ik denk.

De eerste vraag luidt: Moet de aan de proletariër toegedachte uitlegging van de schrift niet worden verbonden met de aan de bourgeois toegedachte, ook methodisch?

Antwoord: Naar deze bemiddeling zoek ik inderdaad. In het Groene-interview (12.4.78), zeg ik: ik neem het niet bij de arbeidersbeweging op voor de theologie, maar omgekeerd: bij de theologen voor de arbeidersbeweging. Dat is duidelijk een poging om het theologisch deel van de taak der bemiddeling te behartigen. Ik verbeeld mij niet een theologia perennis te moeten of te kunnen geven. Ik zoek naar een theologie, die in onze dagen, waarin de beslissing gaat vallen of een nieuwe vorm van fascisme of een waarachtig humaan socialisme/kommunisme onze toekomst zal bepalen, richtingwijzend kan zijn. Ik meen begrepen te hebben, dat de bijbelse boodschap zich richt, zich partijdig richt tot de arme en geringe, omdat alleen van daaruit universele perspectieven kunnen opengaan. De vraag, wie de armen en geringen zijn, kan hierbij niet 'marxistisch' gekwantificeerd worden - als zoiets überhaupt mogelijk is -, maar is praedestinaans gedefinieerd. Met andere woorden: de bijbel zelf zegt, wie de geringen zijn. Hieruit volgt, dat ook de theologie zich aan deze armen en geringen moet adresseren. Dit betekent voor mij echter niet, dat er een breuk met de 'burgerlijke' (over dit woord straks!) theologie moet worden voltrokken. De burgerlijke revolutie is als beweging van bevrijding wel gestremd, maar niet uitgewerkt. Wat ik wel doe is dit. De burgerlijke theologie er op wijzen, dat zij zich op zichzelf heeft gericht en, expliciet of impliciet, de proletariër heeft afgeschreven of hem voor de keus gesteld: religie of revolutie. In die keus is religie

altijd bij voorbaat oorsprongs-mythisch verstaan. Zo richt ik mij met een theologie, die principieel aan armen en geringen is geadresseerd, tot de medebeoefenaars van de theologie (mijn boek is één en al discussie met hen), die nu eenmaal een burgerlijke is. Maar dat ben ik zelf ook, een burger, een bourgeois. Het opbouwen van deze theologie is voor mij ook een subjektief deklasseringsproces. Ik denk juist steeds als iemand, die dit proces doormaakt, voor anderen herkenbaar te zijn. (In de dissertatie zijn autobiografische passages, die hiernaar verwijzen).

Overigens moet ik opmerken, dat de term geadresseerde niet goed dekt, wat ik wezenlijk bedoel, als ik Walter Benjamins woorden, alleen terwille van de hopelozen is ons de hoop gegeven, tot een hermeneutische regel maak. Letterlijk zeg ik op pag. 38 van mijn boek: "wie de bijbeltaal voor zichzelf wil houden, zal haar verliezen, maar wie haar weg-schenkt (terugschenkt was misschien beter, t.S.) aan de armen en geringen zal haar eindelijk verstaan." Op de mond gelegd van de armen en geringen, gaat die taal opnieuw spreken. In zichzelf is die taal heel goed 'religieus' om te liegen en dienstbaar te maken aan de belangen van machtigen. Konkreet: ook naar de inhoud, en niet alleen wat de werking betreft, maakt het een wereld verschil of het koninkrijk der hemelen een, ook de armen aangeboden, jenseitige voorstelling van de machtige is, of de utopie van de arme, die geraakt en bevleugeld is door Gods Geest. De bijbeltaal is een gloeiend en bloeiend getuigenis van armen en geringen omtrent het wonder der bevrijding, dat hun van Godwege (hún god!) overkwam. Waar die taal weer een instrument wordt, waarnaar de arme en geringe grijpt, als het erom gaat uit zijn knechting bevrijd, uit zijn belediging opgeheven te worden, dan wordt zij weer dienstbaar juist in haar universeel bevrijdende zin. Theologie heeft de bijbel-taal zo uit te leggen en in aktuele structuren te verwoorden, dat deze taal daaraan weer dienstbaar wordt waaraan zij dienstbaar wil zijn. Het gaat in de theologie om onteigening van de onteigende bijbel. Dit leidt tot drieërlei taak der theologie:

- a. aan het licht brengen, dat, door het op zichzelf gericht zijn van de burger, ook zijn theologie verideologiseert;
- b. theologie te bevrijden in een proces van subjektieve déklassering, vanuit de ontdekking (praedestinatiaans!) van zichzelf als arme;
- c. vanuit de situatie der geknechten en ontrechten, met hen tesamen, de bijbeltaal opnieuw horen als taal van bevrijding.

De taken a, b en c worden gelijk volbracht. Men verwarre taak a niet met marxistische of andere ideologiekritiek. Dat is op zijn hoogst een 'hulpwetenschap'. Het resultaat van het werken aan de taken b en c, ontmaskert de burgerlijke theologie inhoudelijk als inadekwaat aan haar Gegenstand. (Overigens wil dit niet zeggen dat zij altijd inadekwaat is geweest, tenzij men dat principieel bedoelt. Dan

geldt het echter van alle theologie). Het is overbodig, dunkt mij, te zeggen, dat er geen revolutionair programma voor vandaag aan de bijbel te ontlenu valt. Wel is de 'praedestinatieaanse' definitie van arme kritisch t.a.v. het 'marxistische' begrip van proletariaat (en andersom! overigens). Wij horen over de bevrijding, die toen en toen de Hebreër is ten deel gevallen, als getuigenis daarvan, wie deze God voor de huidige slaven is. Die adressering kan alleen voor het kritisch betrekken van de bijbelse definitie op de marxistische (en omgekeerd) worden scherp-gesteld. Verder geldt, wat Marquardt over 'strategie' zegt.

Ten slotte wil ik onder dit punt, misschien ten overvloed, waarschuwen voor het vertalen van bourgeois met burger(lijk). Dat mag wel; dat doe ik zelf ook, maar men zij zich de gevaren bewust. Wil men grondig beseffen, wat hier speelt, dan leze men het hoofdstuk Mensen- en burgerrechten in mijn kernwoorden bij Marx. De burger is niet alleen de bourgeois, maar ook de citoyen. De bourgeois echter heeft de citoyen verloochend door hem en zijn persoon af te splitsen en in politieke ballingschap te zenden. Zo is de citoyen, eertijds een revolutionaire gestalte, een abstraktie geworden. Zelfs waar hij nog schijnt op te treden en inderdaad nog niet helemaal dood is, is hij speelbal, althans in hoge mate, van het bourgeoisie spel der machten. Ik hoop in de toekomst te laten zien, dat Karl Barth met de term 'der wirkliche Mensch' in K.D. III², voorzover dat een aktuele spits heeft, met name bedoelt, dat de bourgeois, waartoe wij verworpen zijn, daarmee gekarakteriseerd is, dat hij zijn politeuma van het Rijk, voorzover hem dat tot een vrijheid, gelijkheid en broederschap zoekende en willende stichten citoyen maakte, als te lastig en te kritisch verloochend heeft, door zijn citoyenschap tot een abstraktie te maken. Maar die trage en hoogmoedige en ook leugenachtige bourgeois is niet de werkelijke mens. De werkelijke mens is de citoyen van het Rijk. En in die werkelijkheid ontdekt zich de bourgeois in de ontmoeting met die Mens, die restloos uit het politeuma leefde en die hem zo zichzelf doet vinden tussen de armen en geringen, waar deze Mens immers verkeert. Christologisch Stretto! Hiermee zijn wij bij de (tweede) vraag, naar de 'werkelijkheid' waarop de theologie moet worden opgebouwd.

Deze tweede vraag luidt: Kan de theologische wetenschap gebaseerd worden op een werkelijkheidsbegrip, dat met God tegelijk wordt geopenbaard? Kan hoop een datum van wetenschap worden?

Antwoord: Als ik het goed zie, ben ik met deze vragen bezig geweest in het artikel Anthropologia Gloruae (in Zeitschrift für Ev. Ethik; lijst van publ. 51) en in het artikel De prediking van het gegevene (in In de Waagschaal; lijst van publ. 34). Ik zou kunnen volstaan met

een verwijzing, omdat ik wezenlijk nog niet veel verder ben gekomen, al is mijn dissertatie één doorlopende worsteling met deze vraag, echter niet formeel, maar materieel. Immers in mijn dissertatie poog ik met vermindering van een genitief-konstruktie (b.v. theologie der revolutie!), met vermindering dus van een Vermittlungstheologische Bindestrich - konstruktie, een theologisch-ethische kritiek van het revolutionaire handelen te geven. De theologisch-ethische kritiek moet, als alle theologie, ook opgebouwd worden op de werkelijkheid, die in de Messias is geopenbaard, hier met name de werkelijkheid als Revolution Gottes, dwz. als omkering vanwege deze God van de waarden, de heer-en-knecht-patronen, de laagte-en-hoogte-dimensies van de zg. kosmos. Als ik, de genoemde artikelen aanvullend en toespitsend, op een rijtje zet wat het resultaat (naar de formele zijde) van de dissertatie is, dan kom ik ongeveer tot het volgende.

Het gegeven (datum, Gegenstand) van de theologie is geen disponibel datum, maar een dandum waarnaar verwezen wordt in de theologische taal. Ook in de bijbeltaal zelf is het niet als gegeven voorhanden; want ook die taal is getuigend. In die verwijzing wordt het dandum alleen in zoverre een datum als het een vraag is, als antwoord blijkt het een dandum. Onder woorden wordt dus gebracht de kritiek, die van deze werkelijkheid uitgaat, de crisis waarin zij ons stelt. Dat lijkt negatief, maar is het, goed beschouwd, niet. (Wil je dit schijnbare negativisme verwijderen, dan staat de val van het openbarings-positivisme open, waar Barth m.i. nooit ingevallen is, m'en déplaît Bonhoeffer; veel Duits en Hollands barthianisme wel!).

Van hieruit is de theologie aan de universiteit een kritische wetenschap, die de positieve wetenschappen niet haar positiviteit, wel echter haar positivisme verwijft. Of anders gezegd: de theologie stelt, dat ook de positieve wetenschappen in haar methoden en praktijk onder deze kritiek vallen. Zij zijn in haar spits op het koninkrijk van God gericht of zij hebben de Heilige Geest, die ook de enige waarachtige geest van de wetenschap is, reeds verloochend. Dit alles betekent niet een formeel christelijk criterium, waaraan de wetenschap zichzelf zou moeten toetsen. Het gaat om een werkelijk zich richten op wat in de belofte van deze God der mensen onze toekomst is. Dat kan, ook in de wetenschap, op velerlei wijzen ontdekt en erkend en tot gelding gebracht worden. Daar hoeft men niet door de theologie op gewezen of aan herinnerd te worden en het vereist ook geen exclusieve, geheimzinnige kenbronnen. De theologie echter herkent die door de wetenschap, al of niet gedane, ontdekking en erkenning door een methodisch-kritisch vragen vanuit haar eigen bijzondere Gegenstand, Gods Woord in de Messias.

Het zal er hier om gaan, wat Barth in K.D. III² bedoelde met het begrippenpaar fenomeen en symptoom, nader uit te

werken. M.i. heeft Barth helemaal niet willen beweren, dat idealisme, materialisme en existentialisme met de ontdekking van bepaalde anthropologische fenomenen eigenlijk afhankelijk waren van (verdrongen?) theologie. Nog minder heeft hij willen beweren, dat hij zelf niet had geleerd van b.v. Kant of Sartre; hij had zelf wezenlijk van ze geleerd, getuige het resultaat. Barth is echter wel van mening (net als Marx trouwens), dat een wetenschap, ook de theologische, niets voorstelt, als zij bepaalde verschijnselen niet kan verstaan dan als fenomeen. Wetenschap kan niet blijven steken bij de schijn, zij wil daarachter kijken. Wat de filosofie betreft betekent dit, dat het Selbstverständnis theologisch moet worden aangeduid, overtroffen, getranscendeerd. Dat bedoelt hij als hij zegt dat bepaalde anthropologische fenomenen pas in christologisch kader tot symptomen worden. Die transcenderende duiding is echter geen ideologisch dogmatisme, maar een eminent praktische zaak. Zij heeft alles te doen met het uit de abstraktie halen van de, positivistische wetenschap bedrijvende, burger en hem terug zetten in de praxis waar hij hoort, niet alleen als bourgeois, maar ook als citoyen! Zij heeft ook alles te doen met het ontmaskeren van de dienstbaarheid aan de heersende klasse juist van zo een vervreemde positivistische wetenschap. Zij heeft ook alles te doen met het kritiseren van die kritieken op het positivisme, die in een onderschatting van het Nichtige, bijv. door mannelijke moed of door messiaanse hybris denken het nihilisme achter zich te laten en die daardoor een gevaarlijke, zich wrekende schijnoverwinning boeken. Zo Barths kritiek op Sartre. Zo mijn kritiek op Bloch. Mijn kritiek richt zich dan ook meer op Blochs messianisme, waarin ten onrechte het marxistisch atheïsme tot een metafysika gemaakt wordt, dan tegen zijn marxisme, zelfs in zoverre dat atheïstisch is.

Ik vermoed, dat de vraag of hoop een datum van wetenschap kan worden, gewijzigd zal moeten worden. Ik zou haar liever zo formuleren en meen dat dat vruchtbaarder is: hoe kunnen wij hoop vanuit de theologie zo wetenschappelijk ter sprake brengen, dat op een voor hen verwerkbaar manier aan de beoefenaars van wetenschap wordt verhelderd dat het Rijk van God het telos is, waardoor de wetenschap de fantasie ontvangt, de juiste gegevens te kiezen en die - zonder het zelfbedrog van vooruitgangsgeloof of de banaliteit van futurologie - te betrekken op het perspectief der menselijke bevrijding. Dat is dan wel het Rijk van deze God, namelijk die van het eerste gebod. En dat houdt in, dat wetenschap niet anders dan wetenschap vanuit de armen en geringen kan zijn. Dat is dan wel het Rijk van deze God, en dat wil zeggen: liefde, vrede en broederlijkheid zijn daar geen 'olie' in een systeem, maar zij bepalen er structureel de vorm en inhoud van. Zonder hoop daarop is geen wetenschap mogelijk.

Slotopmerking:

De gaping die er is tussen mijn boek 'Het lied van de Mensenzoon' en mijn boek 'Kernwoorden bij Marx', kan niet achter de studeertafel worden opgevuld, wat Pieter Tymes in zijn onbenullige artikel in Trouw van 23 maart 1978 schijnt te menen. Zo een theoretische oplossing voor mogelijk houden is van een bijna ongelooflijke verwatenheid. De praxis van de bevrijdingsbeweging eist van ons, dat wij tot een linkse oekumene komen, een bondgenootschap van 'links' in de geest van de school van Gramsci en Togliatti en verrijkt met de wijsheid opgedaan in de chileense ervaringen. Door de bijdrage, die de theologie mag leveren aan de praxis van de gemeente, die zich aan deze politieke oriëntatie wijst, zal zij gaandeweg iets van die gaping kunnen vullen. Dit is de opgave voor de komende jaren.

G.H. ter Schegget

C. RECENTE INTERVIEWS

C-1 Bert van Duyn en Kees Waagmeester, 'Partijganger zijn van de armen, daar draait alles om', Hervormd Nederland, 34e jrg. nr. 11 (Lijstnr. 121).
Interview met Ter Schegget over enkele aspecten van diens theologie. 18.3.1978

Niet voor het eerst is dr. Bert ter Schegget de afgelopen week in het nieuws gekomen. Ging het bij vorige gelegenheden om zijn woordkeus, om zijn revolutie-theologie of om zijn harde protest tegen de rijkdom, deze keer is een professoraat in het geding.

Er zijn er die vinden dat Ter Schegget, docent ethiek aan de sociale academie De Horst, geknipt is om de opvolger te worden van prof.dr. Krijn Strijd aan de theologische faculteit van de Universiteit van Amsterdam, maar de commissie theologische wetenschappelijk onderwijs van de hervormde synode zou daar niets voor voelen.

Predikanten en studenten schreven daarom een open brief om het voor Ter Schegget op te nemen. Ze namen zelfs het woord 'beroepsverbod' in de mond 'als deze theoloog zou worden afgewezen op kerkpolitieke gronden waarover in het openbaar niet is gesproken'.

De vraag komt op, wie is deze veelbesproken man, wat beweegt hem en hoe revolutionair is zijn opstelling. Dit interview is een poging deze vragen te beantwoorden.

'Ik ben heel bewust een gereformeerd theoloog. Niet in kerkelijke zin, maar op de wijze waarop Barth dat geweest is. Die heeft een brede vernieuwende theologie aangeboden in een bezinning op de gereformeerde traditie toen het hele humanistische christendom van de negentiende eeuw op z'n rug lag. Ik geloof meer in dit soort vernieuwing dan in de resultaten van een gesprek waarbij je elkaars scherpe kanten wat afvijlt en tot een soort CDA-achtig produkt komt. Je kruipt anders bij elkaar, omdat het christendom een beetje op zijn retour is en de kerken aan invloed verliezen, je slijpt het niet zo scherp, je maakt een ideologietje ... Nee, dat is vlees noch vis. Je kunt er van op aan, dat zo'n CDA een zuiver machtspolitiek geval is, want zijn ideologie is een produkt van een beetje paniekerig geven en nemen'.

Wat verstaat u onder evangelische politiek?

Ter Schegget: 'Niet dat de kerk als leerhuis van het geweten zelf aan politiek moet doen. Aan het bevrijdende woord hebben we voortdurend onszelf en de wereld te herinneren. Maar je kunt niet zomaar onbemiddeld tenach en evangelie in politiek omzetten. Politiek kun je alleen bedrijven op grond van een principieel inzicht in de sociaal-ekonomische en politieke

werkelijkheid waarin we staan.

De doelstelling is zelf ook weer een middel op weg naar een nog verder liggend doel. Dat wat veel verder weg is, kun je uitdrukken in de Stad Gods of de stad van de vrede. Die utopie kun je niet afdwingen, maar evangelische politiek leeft wel uit die utopie. Je kunt er wel tekenen van oprichten. En zo zit het ook met mijn socialisme. Een klassenloze maatschappij is een maatschappij die meer overeen komt met wat ons beloofd is, maar dit is ook niet af te dwingen. Wie die doelstellingen als direkte politieke doelstellingen hanteert, heeft een kruistochtenmentaliteit.

Evangelische politiek is wel van stonde af aan een partij-dige politiek, want deze God is een God van armen en geringen. We weten niet wat goed is, wat recht is, wat vrijheid is, wat broederschap is. We hebben er wel iets van ervaren in de omgang met de Messias en met mensen die iets van Hem in ons leven vertolken, maar we hebben het niet. Je moet alleen weten, dat recht, vrijheid en broederschap werkelijkheid worden als je het onrecht bestrijdt. Dat betekent, dat je naast en onder de geringsten bent. Dat is één van de belangrijkste dingen uit mijn theologie.

Als je hieraan ongehoorzaam bent weet je, dat je jezelf, je eigen toekomst en je kinderen verraadt. Als dit niet zo is, zou het zinloos zijn aan politiek te doen. Dan zouden we altijd zondaars en vreemden blijven. Je kunt het Koninkrijk Gods niet op zelotische wijze afdwingen. Walter Benjamin zei, dat het geloof in de utopie zuiver religieus moet blijven, wil het politiek op waarachtige wijze relevant zijn'.

RELIGIE

Miskotte heeft gezegd, dat theologie niets met religie te maken heeft dan om haar te bestrijden.

'Dat is een dialektische uitspraak. Er zijn ook uitspraken van Miskotte, waarin het woord religie niet zo'n ongunstige klank heeft als hier. Als Barth zegt, dat het geloof de opheffing van de religie is, dan betekent dat woord daar ongeveer hetzelfde als bij Marx.

Barth bedoelt dat het christelijk geloof, waar het tot een religie wordt, de vijand is van vooruitgang. Een situatie waarin de mens bepaalde dingen religieus absoluut gaat stellen en daarmee een wijding geeft waardoor ze macht over de zielen krijgen. Daar gaan mensen aan kapot. Hij denkt aan de religie die in het derde rijk en in de Führer een beschikking van God ziet'.

De socialistische utopie is wel gelijk te stellen met het Koninkrijk Gods?

'Nee, ze vindt er wel haar kritisch criterium in. Dat is geen formele kwestie of het socialisme bereid is voor het kerkelijk oordeel te buigen, want wie zegt mij dat die kerk zelf gehoorzaam is? Het gaat kommunisme en socialisme om gerechtigheid en vrede, het opheffen van de tegenstel-

lingen, de klassenloze maatschappij. Ze zijn aanspreekbaar. Je kunt het stalinisme veroordelen, wat ik ook doe, vanuit het criterium van het kommunisme zelf, maar je kunt Hitler niet veroordelen vanuit het criterium van het nazisme zelf.

Het gaat er om of je als messiaans gelovige in een beweging iets kunt ontdekken van de dingen waaruit het geloof leeft en waaruit de hoop hoopt.

Er bestaat geen christelijke revolutie. Aan de revolutie moet je geen criteria van buiten stellen, progressief theologisch bijvoorbeeld. Je moet de criteria die in de revolutie zelf zitten er uit halen en in het licht plaatsen van theologisch-ethische vragen. Vragen die voortkomen uit de crisis waarin God in de Messias ons heeft gesteld'.

EEUWIG LEVEN

U heeft het over het komende rijk Gods. Wat stelt u zich daar concreet bij voor?

'De wetgeleerde die Jezus vraagt wat men moet doen om het eeuwig leven te beërven, gelooft in de wederopstanding des vlezes. Maar dat geloof in de wederopstanding komt pas aan de rand van het oude testament voor, namelijk waar gelovigen er geen genoegen mee nemen dat de gerechtigheid Gods kennelijk straffeloos met voeten wordt getreden. Ze doen maar met het volk, buiten het uit en het kan allemaal maar, zoals in psalm 73. Maar dat het kan mag niet. En psalm 73 zegt dan: ze zullen vallen op glibberige paden en ik zal gedurig bij u zijn.

En Job roept; Uit dit mijn vlees zal ik God aanschouwen. Daar wordt niet het hiernamaals bedoeld. Het is een bid-dend protest tegen God, dat het niet kan wat er gebeurt. Ik zal het met mijn ogen zien en niet die met die van een vreemde, zegt Job. In het farizeïsme zijn die woorden al opgevat als slaande op een toekomstige toestand. Zodra je dat doet, vindt er al een vervreemding plaats van deze protesterende taal. Dan krijgt het al iets van het opium-achtige karakter, zoals Marx het noemde. Dan is het niet meer deze wereld anders, maar een andere wereld. Niet meer deze wereld nieuw, maar een nieuwe wereld. Dan zit er al een element in van het te hebben opgegeven. Die wetgeleerde denkt ook dat je er wat voor kunt doen, dat je het eeuwige leven kunt beërven. Hij citeert de thora: God liefhebben en de naaste als jezelf. En dan volgen die schitterende woorden van Jezus: Doe dat en je zult leven. Het woord eeuwig wordt weggelaten. Midden in dit leven is het leven eeuwig. Zo geloof ik er in.

Wie het Koninkrijk verschuift naar de eindtijd zit evenzeer mis als wie het verschuift naar een bovenluchtsgebouw of hemel. Kun je al het onrecht, die waanzin, dat krankzinnige lijden goedmaken? Het Koninkrijk Gods is nabij betekent niet: nog even en het komt. Het betekent: doe dat en je zult leven. Nabij betekent: het is onder ons. Het kan niet zo zijn zoals het is.

Je moet het geloof dicht aanhouden tegen de oorsprong van die kreten. Ik zal in dit mijn vlees Gods aanschouwen. Zo is het. Elke dag is het me even dichtbij. Niet omdat ik elke dag de wet houd, zelfs niet in de zin van de nieuwe levensstijl. Dat is een beetje geraffineerd farizees. Dus ik kan daar net niet aan meedoen, want dan denk ik, dat ik toch nog een beetje bezig ben met het eeuwige leven te beërven door een nieuwe levensstijl'.

NIEUWE LEVENsstIJL

Datzelfde geldt dan ook voor gerechtigheid doen?

'Inderdaad. Alleen niet als je er onder verstaat partij-ganger der armen zijn'.

Dat bedoelt de nieuwe levensstijl toch ook?

'Dat is wel zo, dat geef ik toe. Dan hoor ik er wel bij. Maar toch wordt te veel de suggestie gewekt dat het van-zelf goed komt als we in onze luxueuze situatie allerlei dingen opgeven. We kunnen wel iets opgeven, maar in de huidige structuren kunnen we er niet voor zorgen dat dat terecht komt waar het terecht moet komen. Wat u opgeeft, wordt hier altijd door een rijkere ingepikt'.

Er wordt gezegd, dat God en godsdienst taboe aan het worden zijn. Zoals je vroeger niet over seksualiteit sprak, zo spreek je nu niet over God.

'Ik behoor niet tot de groepering die zegt: over God moet maar eens gezwezen worden en dat woord moet maar eens een tijd uit ons jargon geschrapt worden. Mij zal het een zomer-zorg zijn of de mensen van God of over God willen horen. Ik wil over Hem spreken en geneer me er absoluut niet voor. En ik heb ook nooit gemerkt, dat dat voor de moderne mens een belemmering is om naar me te luisteren. Bij mij geen filosofische rijpmaking van het publiek voor mijn religieuze taal. Het evangelie is een goede boodschap en met een goede boodschap val je altijd met de deur in huis. Mensen die over seksualiteit zwijgen en er vieze bakken over vertellen zijn dezelfde mensen. Dat is met religie ook zo. Ze zwijgen erover en in een andere sfeer praten ze er al te gemakkelijk over. Over seksualiteit en over God ook praat je op relevante wijze. Wij trachten als geliefden in een zekere openheid te leven, we hebben onze kinderen nooit apart seksueel opgevoed. Innig omhelzen wil je op innige wijze, dus samen doen. Maar er zijn mensen die stom verbaasd zijn als ze zien dat vijftigjarigen elkaar zoenen en omhelzen en eens een erotisch grapje tegen elkaar maken.

We praten met onze kinderen, die helemaal niet zo kerks zijn, ook gewoon over God. Zijn bestaan is niet ter discussie. God is een woord dat ons overweldigt, bemoedigt, troost en richting geeft'.

WOEDEND

Troost. Valt daar ook hoop op het leven na de dood onder?

'Mijn vader was er op zijn sterfbed woedend over, dat hij niets gezien had, dat wees op het naderbij komen van het Koninkrijk Gods. Twee wereldoorlogen en een schijnoverwinning op het fascisme, dat was het. En als u nu vraagt, of mijn vader daar dan na zijn dood nog wat van te zien krijgt, dan antwoord ik, dat zijn leven zoals hij het heeft geleefd niet in het niets zal vallen. Ik geloof niet aan een voortzetting na de dood van ons leven in de gebruikelijke zin. Dat is één van de voorstellingen waar de Schrift uit put. Ik wil begrijpen wat daar gezegd is. Ik geloof, dat het leven van mijn vader in de God van de Messias verborgen en vereeuwigd is. Dit leven valt niet uit Gods hand. Maar ik word er niet rijker van als ik me aan de voorstelling ophang. Als deze gedachte in de voorstelling van het hiernamaals wordt gegoten, denk ik dat het zo bedoeld wordt. En voorzover men meer gaat bedoelen, gaat men minder beweren. Dan wordt het gewicht van het vertrouwen toch verlegd naar de voorstelling. Naar een soort refúnie van oudgedienden. Dat leidt tot allerlei absurditeiten'.

Je hebt mensen die zich aan de voorstelling vastklampen.

'Ik begeleidde eens een 83-jarige man die op sterven lag. Hij vertelde me over het hiernamaals, over wat hij beleefde. Ik beluisterde hem zoals ik de heilige Schrift tracht te beluisteren en had niet de behoefte hem op zijn sterfbed dogmatisch recht te leggen, zoals Jan Wit dat een noemde. Op de dag dat hij stierf, zei hij: Heb ik u dat allemaal verteld van die vurige wagen, die hemel en zo. Hij zegt: dat moet u maar vergeten, Zijn genade is mij genoeg. Dat is één van de vele voorbeelden die ik heb meegemaakt. Dat is ook reductie tot de kern. Hij had het gevoel, dat hij er iets in had uitgedrukt, maar was bang, dat ik aan de voorstellingen zou blijven hangen. Terwijl ik daar gezeten had met de gedachte, dat hij aan de voorstellingen bleef hangen. Van Randwijk schijnt met een kerstviering in de Jordaan eens gezegd te hebben: 'Ze zeggen dat de engelen toen gezongen hebben van vrede op aarde in de mensen van het welbehagen. Ik weet niet of het verzonnen is, maar dat het verhaal verteld wordt rond de geboorte van deze man, dat is waard om door te vertellen'. Dat is heel kernachtig. Het is woordtheologie. Van die God kunnen we niet filosofisch bewijzen, dat Hij er is en van die andere goden kunnen we, als we realist zijn, niet ontkennen dat ze macht hebben. Maar hoe meer we het met die God van het bevrijdingsverhaal wagen, hoe werkelijker Hij voor ons is. De vraag naar Zijn werkelijkheid gaat niet vooraf aan de vraag naar Zijn daad. God is pure daad'.

CURAÇAO

U bent veranderd in de tijd dat u predikant was op Curaçao?

'Ik ben geen socialist geworden in de ontwikkelingslanden. Ik kwam als jongen uit de tweede wereldoorlog met de overtuiging, dat het verzet tegen het fascisme je in het socialisme bracht.

Iets anders is dat ik de keiharde, smerige en rottige realiteit van grijze armoede pas in Venezuela heb gezien. Daar komt een ervaring bij: Iemand heeft eens gezegd dat de meeste figuren uit de Amerikaanse sociologie joden zijn, omdat die vervreemd zijn in zo'n samenleving en dan ga je zo'n samenleving kritiseren. Dat heb je ook als je naar Curaçao en Venezuela gaat. Je neemt je voor niet mee te doen aan diskriminatie, maar als je daar komt, blijkt dat de hele maatschappij er op gebaseerd is. Het is een soort objektief gegeven, dat ongrijpbaar is.

Maar je aanvaardt het ook niet als gewoon. En dan ga je terugdenken aan je nederlandse situatie en dan zie je dezelfde soort dingen. Dingen die je gewoon hebt gevonden, omdat je erin geboren bent. Je wordt je ervan bewust, dat het een geestelijke daad is als je gaat kritiseren en wilt veranderen waarin je geboren wordt. Je wordt in zo'n land als het ware objektief wedergeboren.

Ik moest daar wennen aan dingen waarvan ik wist, dat ik er niet aan moest wennen. Ik kon mijn denkbeelden niet zomaar op die werkelijkheid kortsluiten. Hier zijn structurele verwantschappen met mijn theologie als ik praat over de betekenis van het rijk Gods. Daar heb ik veel van geleerd'.

KLASSENSTRIJD

'Je mag niet voor die keiharde realiteit bukken. Het is ook geen wereld die zo moest zijn, het is een gebroken en vastgelopen wereld van klassenstrijd. Ik zat daar in het hoekje van de machtigen en de heren waar ik me niet op m'n gemak voelde. De klassenstrijd liep daar een beetje langs de kleurlijnen. Ik dacht: ik ben exponent van een uitbuiting.

Ik ben er veel protestantser op geworden. Over goeie werken kan ik het sinds die tijd niet meer zo hebben, daar is de wereld veel te gebroken voor. Ik dacht: het is een genade als ik aanvaard wordt door die mensen. Ik wilde die ervaring terug in Nederland op een bepaald niveau duidelijk maken. Daar is mijn dissertatie uit voortgekomen. Het is een beetje moeilijk het een wetenschappelijke vorm te geven, omdat het veel heeft van een getuigenis. Overigens: alle kritiek op m'n proefschrift als wetenschappelijk boek berust op het niet zien van de wetenschappelijke methode en vorm van het boek. Doordat het een spontaan en woedend geschreven boek is, denkt men, dat het geen vorm heeft, maar dat is niet zo. Het boek is gewoon op een werkhypothese gebouwd en wat men in het boek als antwoorden leest, zijn geen antwoorden, maar voorwaarden

van een mogelijkheid. Ik zeg niet dat een revolutie nodig is, ik zeg dat er in Zuid-Amerika om een revolutie wordt geschreeuwd en dat dit ook in de kerk is aangemeld. Hebben we een theologie waardoor we die vraag tegemoet kunnen treden? Mijn antwoord is, dat die vraag theologisch-ethisch in een vacuüm wordt gesteld. De ethiek laat het revolutieprobleem liggen. Ik heb een ontwerp gemaakt voor een mogelijke opvulling van dat vacuüm. Ik kon binnen dit kader wel al mijn ervaringen kwijt'.

ZACHTMOEDIG

U heeft gezegd dat je zachtmoedig moet zijn om revolutie te maken.

'Dat stuk in mijn boek is gebaseerd op een bladzij uit het dagboek van Che Guevara, waar hij zegt, dat revolutie een zaak van liefde is. Je zou dat niet zeggen, met die geweren enzovoort. Maar als het geen zaak van liefde is, zegt hij, dan is het geen revolutie. Ik besepte dat dat waar is. Hij moet het lot dragen, dat hij uit liefde het geweer moet gebruiken. Dat weegt hem zwaar, maar er zit niets anders op.

Daar is een tegenstelling van rijk en arm. De machtigen willen hun macht in stand houden en doen dat met preventief geweld, dat het liefst latent moet blijven. Dat geweld is er. Dat aanvaard je al als je gewoon in Venezuela of Colombia een voet op de grond zet. De veiligheid van de taxi daar is op dat geweld gebaseerd. Ik neem er aan deel. Dat bestaande geweld hebben we geaccepteerd. Dat kan ook de gestalte aannemen die we nu in Duitsland zien. En dus hebben we geen poot om op te staan om idealistisch geweldloos te zijn. Dat kon Guevara dus ook niet.

Hier moet je niet gemakkelijk over doen. Vuile handen, ja, alsof je je hele lichaam moet volsmeren met kompromissen. Het kompromis is niet te vermijden. Als de revolutie afkoerst op geweldloosheid, op een klassenloze maatschappij, op vrede dan kom je niet heen langs de vraag van de noodweer van de armen tegen het bestaande geweld, dat zo maar manifest kan worden al uit je maar een wens.

Een waarachtige revolutionair blijft onder het criterium van liefde en zachtmoedigheid vallen. Dat de afstemming van zijn middelen op dat doel niet alleen een afstemming van effectiviteit is, maar ook een ethische afstemming is. Guevara weet, dat alle daden van de revolutionaire beweging als een hypotheek op de toekomst rusten. Naarmate de beweging zonder na te denken geweld gebruikt, verwordt ze tot een kriminele organisatie.

Guevara voerde een proces, een tribunaal. Als hij een grootgrondbezitter kidnapte en de grond verdeelde onder bescherming van zijn wapens, moest er over worden gepraat en geoordeeld in die groep. En de beslissingen in dat proces zijn de kiemcel van het nieuwe recht. Zo groeit recht. Precies zoals de illegale beweging in Nederland. Als die iemand doodschoot, gebeurde dat ook niet in het wilde weg. Daar werd diep over nagedacht. En het Nederlandse recht heeft na de oorlog dit als een levend stuk

recht opgevat.

Het koersen op vrede en gerechtigheid moet ethisch op de keuze van de middelen inwerken. De beslissingen worden niet door de ethiek genomen, maar door de mensen die in de praktijk bezig zijn. En de ethikus mag ze nooit veroordelen, er mag alleen zo over gesproken worden, dat als ze veroordeeld moeten worden ze zichzelf veroordelen aan de zaak waar ze voor staan.

Ik probeer de revolutionair te meten aan wat ik aan Messiaanse motieven in zijn eigen denken vind. Zo probeer ik de revolutionaire zaak verder te brengen. Ik denk, dat revolutie een kritisch begrip is. Dat het altijd gaat om veranderingen in de richting van meer humaniteit. Ik weet dat de revolutie een vijand van die humaniteit kan worden.

Daar ligt ook een van de misverstanden rond mijn persoon. Mijn revolutiebegrip is uiterst kritisch. Uitspraken die ik principieel over de revolutie doe worden soms domweg toegepast op een bepaalde fase van een bepaalde revolutie. Het is niet een heiliging van de revolutie, zoals Buskes gezegd heeft. Alsof ik zou hebben bedoeld, dat alle revolutie zachtmoedig is. Ik ben niet helemaal gek, ik weet ook van de guillotine. De vrijheid als gevolg van de Franse revolutie is allang weer de vijand van de vrijheid geworden. Hebben we nu die vrijheid of hebben we haar niet? Het is veel ingewikkelder. Het zijn mogelijkheden, kansen, die hun eigen ver-spelen in zich houden. Die je steeds verder moet ontwikkelen om niet terug te vallen. Een goeie analyse van het Nederlandse verzet zou ons al zoveel kunnen leren. Daarvan zeiden we toch ook niet dat het zonder meer gewelddadig was?'

RECHTVAARDIGING

Zo'n groep als Baader-Meinhof kan in uw redenering geen rechtvaardiging vinden?

'Nee, dat kan net zo min als het fascisme een rechtvaardiging in Nietzsche kon vinden. Baader-Meinhof kan zich via mijn ethiek niet verontschuldigen, dat zou een vervalsing zijn. Sympathisant ben ik zelfs niet, maar wel zeg ik, dat wie weigert zich in te denken in wat deze mensen bewogen heeft en hoe ze tegen de muur zijn gelopen, inhumaan is.

De bestrijding van de terroristen in Duitsland wordt een enorm gevaar voor de democratie, waarvan je niet kunt zeggen, dat de terroristen daar zonder meer verantwoordelijk voor zijn. Al heb ik als revolutionair weer tegen ze, dat ze het uitgelokt hebben en dat mag een revolutionair niet overkomen.

Barth heeft een keer gezegd, dat niemand zei dat Daniël in de leeuwenkuil de leeuwen ook aan hun staart moest trekken. De Baader-Meinhofgroep heeft die leeuw voortdurend aan de staart getrokken en ze beklagt zich dan als de leeuw zijn klauwen uitslaat en een opdoffer

geeft, zodat ze in drie stukken ligt. Als revolutionair moet je weten dat leeuwen leeuwen zijn en dat, voordat de leeuw met het lam verkeert, er nog heel wat water naar de zee moet stromen. Ze zeggen zelf altijd dat ze het kapitalisme het masker afrukken. Dat kan niet. Het kapitalisme is een abstrakt begrip. Het is er wel. Maar de maatschappij is tegelijkertijd democratisch. En dat is een verworvenheid, een hoog goed. Je kunt nooit massief de werkelijkheid tot kapitalistisch verklaren. Als je de andere kant van de maatschappij niet meer ziet, ga je spreken van de kapitalisten die de zaak in stand houden en die ga je dan demoniseren. Dan is tegen die figuren plotseling alles geoorloofd. Daar zitten de kortsluitingen. Een geweldig gebrek aan analyse van en kennis van de Europese geschiedenis zit erachter. Massief er tegenaan gaan en dan stuiten op de bestaande macht en daar de bevestiging in zien dat het allemaal fascisme is, dat is het proces'.

KERKEN

U blijft bij dit alles hopen op de kerken?

'Het is ongehoord goed, dat mensen bij elkaar komen, zich openstellen voor geloofskritiek, zich bezinnen en samen zingen. Ook in de socialistische beweging moest meer gezongen worden. Over de utopie moet je zingen, over de praktijk strijden.

Maar de kerk als hiërarchische verschijning, de kerk van Rome ... wat een verschrikkingen heeft dat systeem aangedaan. Ik ben in hart en ziel voor de protestantse, gereformeerde kerkvorm, waarbij het gezag in principe vanuit de vergadering der gelovigen voortkomt. Daar zijn ook ontsporingen natuurlijk, maar dat zie je niet alleen in de kerk. Soms ben ik daar kwaad over en dan zegt men dat ik niet van de kerk houd. Maar je moet me soms tegen mijn vrouw horen ...

Er is één ding en dat is dit: als je samen je geloof wilt beleven, heb je toch een instituut nodig. Het moet echter niet meer worden dan een plaats voor de verkondiging van het Woord, de lofprijzing van Zijn naam, voor troost en bemoediging.

Ik ben niet optimistisch. Niet omdat velen eruit lopen maar omdat de kerken niet in de gaten hebben, dat men er op grond van goede argumenten uitloopt. De mensen hebben aanvechtingen vanuit het moderne materialistische levensgevoel en komen tot de konklusie dat de hele bijbel mythe is. In zo'n situatie heeft een boekje als van Labuschagne, 'Wat zegt de bijbel in Gods naam?', dat op die infantiele bezwaren ingaat, zo'n sukses. Ik geneer me er dood voor.

Ik verblijd me over de kritische gemeenten. Maar de kansen van de gevestigde kerk zijn niet verspeeld. Die hoeft niet in de hoek van de reactie terecht te komen. Natuurlijk, die mensen van de kritische gemeente komen zo uiterst eigenwijs over. Maar ze weten niet zoveel, en dat weten

ze zeker ja. Ook de kritische gemeenten hebben een organisatorisch verband nodig, dat zie je al. En daarmee kun je met dezelfde dingen te maken krijgen als in de gevestigde kerk'.

C-2 G.H. ter Schegget, 'Hoe de verstarring kan worden doorbroken', Hervormd Nederland, 34e jrg. nr. 12. (Lijstnr. 122).
Artikel over de betekenis van Pasen. 25.3.1978

Nauwelijks zijn de Hebreëën uit het slavenhuis Egypte ontkomen, of de bevrijden beginnen terug te verlangen naar de oude, gevulde vleespotten, naar velerlei vis, de komkommers, de meloenen, de ajuinen, het look en de uien. Van de overvloed waarvan zij zich overdreven voorstellingen maken, alsof die voor hen en niet voor hun heren was bestemd geweest. De mens zou naar vrijheid verlangen, zoals een gekooide vogel dat doet. Maar het is niet waar. Wordt de kooi opengezet, dan blijft de vogel zitten op zijn decimeter lange stokje. Op zijn hoogst klapwiekt hij een paar maal om zijn goede intenties te tonen.

En als de mens de vrijheid gevonden heeft, dan schrikt hij ervoor terug, want ruimte is beangstigend. Paulus heeft daar weet van, als hij zegt: 'Jullie hebt niet een geest van slavernij ontvangen om opnieuw te vrezen! De messias heeft ons bevrijd, opdat wij waarlijk vrij zouden zijn. Daarom moeten wij standhouden in de vrijheid en ons niet opnieuw een slavenjuk laten opleggen'. Paulus kent zijn mensen. De terugval achter de bevrijding, opnieuw in de vrees, lijkt onwaarschijnlijk, maar het is een oude, zich herhalende geschiedenis.

In de oude pèsachlegende gaat het initiatief tot de bevrijding niet uit van de Farao en de machtige klik om hem heen. Daarover hoeft niemand zich te verbazen, behalve zij die tot op de huidige dag de bevrijding verwachten van een wonderdadige bekering der machten.

Het oude verhaal zegt: 'Er is alleen maar een tegenemende verstokking van Farao's hart te verwachten, als van hem de vrijheid wordt verlangd'. In zoverre bereikt Mozes met zijn aandringen het omgekeerde en haalt zich ook de verwijten van het slavenvolk op de hals. Wel zo belangrijk echter is op te merken, dat het initiatief ook niet uitgaat van het verdrukte volk zelf. De slaven zijn zo gedemoraliseerd, zo geestarm, dat er bij hen geen spoor is te vinden van de hoop die nodig is om in actie te komen. Zij zuchten, kreunen, schreeuwen onder de druk en het geluid ervan sterft weg in de wijde Egyptische ruimte. Hij droomt zelfs niet meer van de vrijheid, deze slaaf. Hij is de god van zijn vaderen allang vergeten. Het

fatale geweld van de slavernij heeft hem de hersens gespoeld, heeft hem de geest uitgeblust. Een doodsgesurten dode hangt over de slavenhutten, walmen van ver-suffing en wanhoop.

INITIATIEF

Ligt het initiatief dan bij de voorman, bij de leider? Ook niet. Die was liever bij de kudde van zijn schoonvader in Midjan gebleven. Als het voor iemand een zelf-overwinning was om zijn roeping op zich te nemen, dan voor Mozes. Voor hem graag een ander. Het initiatief komt van elders. Het overkomt Mozes. Het overweldigt de Farao. Het stuwt het volk op als een vloed. Geeft het eens een naam! Het is er zoals het er is; het steekt op als een wind in de woestijn. Het brandt, lichtend, maar verteert niet, zoals natuurlijk vuur.

Wat is de naam ervan? O Hij! Plotseling, als een schicht recht van boven neerslaand, is Hij daar, oplichtend als subjezt van de geschiedenis, Hij, die zijn bevrijdende woord-dat-daad-is spreekt, scheppend, stuwend, openbrekend. Tot verbazing van allen. Niemand weet wat hem overkomt. Het is de naam, die in een oogwenk, een punt des tijds, de hand en de aarde tezamen verenigt, een eeuwig ogenblik, waardoor de tijd wordt besneden, dat is: ontzet uit zijn vaderlijke, zelfproducerende macht en geopend voor de advent.

Tijd wordt door deze openbaring tot geschiedenis. Gede-moraliseerde slaven, de dood op de hielen, sloffend, boven hun eigen wil uit, doodmoe, maar aangedaan met een puur-waanzinnige verwachting hun vrijheid tegemoet. Hij is het weer!

Als gemeente zijn wij geroepen de blijde mare van dit op-standingsgebeuren, de levenwekkende stem van de verborgene, die de dodelijke fataliteit doorklieft, in gedachtenis te roepen. Dat is ons toevertrouwd, niet meer, niet minder.

De gemeente kan de grote vraagstukken van onrecht en geweld in de geschiedenis niet oplossen. Maar wel kan zij bemoedigen, door te wijzen op dit ondeelbaar moment. Want hierdoor, door dit veelbelovende gebeuren dat als initiatief ongreepbaar is voor ons, maar dat ons voor goed tot gegrepenen maakt, wordt de hoop tot leven gewekt, de geest van de slavernij opgeheven, de ban van de angst gebroken om plaats te maken voor een onzegbare en onverwoestbare fiducia. Houdt daaraan vast, wil Paulus zeggen. Houdt moed en valt niet terug in de vrees. Laat je nooit meer kisten door het lot. Want Hij is er - de Messias.

Nu gaat God - naar onze vadersen zo to the point zeiden - de weg der middelen. God handelt niet miraculeus buiten de oorzaken om als een magiër. Hij gaat ook niet met de mensen om alsof het dingen waren. Integendeel, daartegen gaat het juist in de hele goddelijke aktiviteit.

Mensen zijn geen dingen, die men gebruiken mag, die gefunktionaliseerd worden, maar mensen zijn kinderen Gods, bestemd tot de glorie der vrijheid. Tot lijden, tot verdriet en kommer, tot honger en koorts zijn ze niet bestemd. Alleen dat lijden, dat tot de bevrijding dient en op weg daarheen onvermijdelijk en noodzakelijk is, mag zinnig heten, juist omdat het voortkomt uit het protest, het verzet tegen het zinloze lijden van mensen die tot dingen zijn gemaakt.

Ja zeker, de heerlijkheid van de toekomstige vrijheid is de vrucht van het lijden, ja de heerlijkheid is zelfs niet anders dan de zegevierende gestalte van dit solidaire, messiaanse lijden, dat de weerstand voorgoed heeft doorstaan en doorbroken. Geen andere vreugde, geen diepere vreugde ook dan die waarin het geleden verdriet en de doorstane ellende wordt verzwoegen.

VLUCHTWEG

De weg naar de vrijheid is een vluchtweg, geen parade-avenue, die onder triomfbogen door voert, maar een smalle, een steile weg, waarlangs de slaaf ternauwernood ontkomt. De weg der middelen is niet glorieus. Het is niet de vitaliteit van de mens, niet zijn geestkracht, niet zijn creativiteit, zelfs niet zijn messiaans verlangen en andere virtuoze religieuze talenten, waarvan de Verborgene gebruik maakt in de eerste plaats (al mogen ze allemaal meedoen, maar dat mogen veel lagere, veel minder verheven eigenschappen ook).

Als wij op deze dingen waren aangewezen, dan was inderdaad de verstarring een ijzeren wet. De dynamische gezindheid van gisteren slaat om in de ongeïnteresseerdheid van morgen. Professionele leiders nemen het heft in handen. De fantasie, even aan de macht, verkommert in onmacht.

De massa is onbekwaam tot soevereiniteit. Roeping wordt funktie en funktie vaste betrekking, bureaukraten nestelen zich achter de schrijftafels. Kortom, spoedig heerst het evangelie als nieuwe wet- en ook de letter van die wet is dodelijk.

Neen, het is niet de vitaliteit, het is niet het religieuze verlangen, het is niet de eigen geestkracht, waardoor de Hebreëen worden bevleugeld om op te vliegen en het wijde luchtruim te kiezen. Dat is alles veel te heroïsch. Een paar maal wordt ze gezegd, dat ze toestemming hebben om te gaan, maar ze vertrekken niet. Dat kan toch niet waar zijn? Ze zijn als verlamd, als doof. Zij vinden de moed niet.

Misschien maakt God wel gebruik van de genoemde, edele, menselijke eigenschappen, maar Zijn strategie is er niet op gebaseerd, want die talenten zijn als drijfzand. Eén ding is er maar zeker: het diep samen verworteld staan

in de lotsverbondenheid, niet Kantiaans vrijwillig, hoog-ethisch, bezielde van verheven idealen, maar objektief, materieel, tezamen ellendig, tezamen verschoven, tezamen gekreukt, tezamen bedreigd, tezamen ten dode opgeschreven. Zoals Jezus en de beide lèstai (rovers, terroristen) aan hun kruisen. Dáár, die drie - dat is de eerste zekere, ontwijfelbare christelijke gemeente.

Dat ene zekere doorbreekt de verstarring. Dat wil zeggen, daaraan moeten wij steeds weer herinnerd worden om zo tot een doorbreking van de verstarring te komen. Zo vonden de Hebreëñ in Egypte ineens die wonderlijke man Mozes, zachtmoedig als hij was, naast zich in de smaadheid, naast zich in de bedreiging, naast zich in het van alle kanten oprukkende geweld.

GROEPEN

Niet omdat die Mozes dat graag wilde, maar omdat hij daartoe onweerstaanbaar, onverzettelijk werd geroepen, zodat hij zich er niet tegen verweren of wapenen kon. Hij had het niet gezocht. En dat heeft die Hebreëñ aangedaan met hoop, al stonden ze pas op uit de slavernij toen het niet anders meer kon.

Aanvankelijk leek het of Mozes alles voor ze verknoeide: de slavernij werd door zijn drijven zwaarder en zwaarder. Tot de konflikten zo hoog waren opgelopen, dat er niets anders meer opzat dan te gaan, eindelijk te wagen wat geen slaaf durft: op te staan van tussen de ten dode gedoemden vandaan. Het is menselijk gesproken nauwelijks meer dan de moed van de wanhoop: ze hebben niets te verliezen dan hun ketenen en niets te verwachten dan hun gewissen ondergang.

Nadat de wurgengelen waren rondgegaan, de Egyptische jongens dodend, de Hebreëuwse sparend, hadden ze niets meer te verwachten dan de totale wraak, langzaam, cynisch maar zeker, want dit was de laatste, verschrikkelijkste van de tien slagen in het gezicht van de Farao. Pas dan vatten ze moed.

De wraak jaagt ze na tot hij wordt verzwolgen in de wateren van de Schelfzee. Sidderend, de schrik nog in de benen, de worm van de moedeloosheid nog knagend aan hun harten, staan ze aan de overzijde, de ontsnapte slaven en breken uit in een lied. Hun murmureren straks is veel minder verbazingwekkend dan dit lied-ter-nauwer-nood aan de kolkende rietzee.

Dat is de weg der middelen, die God gaat. Geen hooggeestelijke weg, geen weg van hooggestemde bedoelingen, geen weg van idealisme, veeleer een weg waarlangs kwetsbaar vlees een veilig heenkomen zoekt, materieel, vleselijk. Helemaal in de diepte, waar het niets hen aangrijnst, vinden de vermoedigen en beladenen troost en moed, omdat Hij met ze is in de gedaante van Eén die zonder het gezocht te hebben, toch bij ze, toch met ze is - objektief en materieel lotsverbonden.

Het is dan ook niet het proletariaat, dat op zichzelf en vanuit zichzelf subjekt van de bevrijdingsgeschiedenis is. Wij mogen de armen en geringen niet met deze zware hypotheek belasten, met dit gouden dak van hoge verwachtingen, waaraan ze nooit en nimmer kunnen voldoen. De machtigen willen niet. De armen kunnen niet. Subjekt van de geschiedenis is Hij, die de Hebreeën, de armen en geringen dezer wereld verkiest in hun lage staat, in hun situatie van bedreiging, in hun ondergang en vernietiging, om daar een bondgenoot te vinden, die hun lot deelt en ze voorgaat door slavernij en dood heen naar de vrijheid.

Wèl verstaan: zij worden niet verkozen omdat ze arm zijn, alsof de armoede een voorrecht was, alsof die chaotische verschrikking iets positiefs zou kunnen voortbrengen, maar ze worden verkozen in hun armoede. Want de weg van het heil begint daar, onderaan.

OPSTAND

Waar niet op dit levende Woord, midden onder ons in de geschiedenis, wordt vertrouwd, op dit flitsende blijk van zijn tegenwoordigheid, maar toch weer op historische wetmatigheden en menselijke eigenschappen (al was het de wetmatige golfslag der revolutionaire beweging en de revolte als existentieel), daar zal de opstand altijd weer uitlopen op verstarring. De waarachtige opstand leeft uit de kracht der opstanding.

Als de revolutie van God niet ook onszelf aangaat, ook onszelf juist in onze sterkste eigenschappen kritiseert, daar wordt zij uitgeleverd aan fanatisme en geweld. Waar zij ons niet aangaat en troost in onze zwakte, daar wordt zij uitgeleverd aan traagheid en wanhoop. In beide gevallen, die in de grond identiek zijn, zal de geschiedenis verstarren en verworden tot een wreed noodlot. Maar waar de Geest des Heren is, daar is vrijheid.

C-3 Rouke van der Hoek, 'Links moet herders leveren die de weg weten', De Groene Amsterdammer, 102e jrg. nr. 15 (Lijstnr. 124).

Interview met Ter Schegget, o.a. over diens 'Kernwoorden bij Marx'. Aan het slot spreekt Ter Schegget over zijn rol in de demokratisering van 'De Horst', waarover allerlei negatieve verhalen de ronde doen die bij deze benoeming kennelijk een rol spelen. 'Van Berkeley tot Tokio zette de studentenbeweging de instituten op de kop, behalve in Driebergen. Daar heeft Ter Schegget het gedaan'. (Zie ook G.H. ter Schegget, 'De finaliteit der demokratisering' van juni 1970; stuk B-3). 12.4.1978

'Ik ben in de eerste plaats theoloog; ik neem het onder theologen op voor de arbeidersbeweging. Ik probeer dus

niet om binnen de arbeidersbeweging het op te nemen voor de theologie'. Aan het woord is de theoloog G.H. ter Schegget, die al enige tijd het twijfelachtige genoeg heeft inzet te zijn van een konflikt tussen de theologische fakulteit van de Universiteit van Amsterdam en de Nederlands Hervormde Kerk. De fakulteit wil hem graag als buitengewoon hoogleraar benoemen, maar de NH-kerk - die een vinger in de pap heeft bij dergelijke benoemingen omdat de fakulteit ook funktioneert als predikantenopleiding - weigert deze benoeming goed te keuren. Volgens de kommissie Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs van de Hervormde synode geniet de als progressief bekend staande Ter Schegget niet het vertrouwen van de NH-kerk en ook worden opmerkingen gemaakt over de 'wetenschappelijkheid van bepaalde publikaties'.

De zaak loopt binnen en buiten de fakulteit hoog op. Een groep predikanten en studenten heeft een open brief naar de synode geschreven, waarin ze het onaanvaardbaar uitspreken over 'een beroepsverbod voor Ter Schegget op kerkpolitieke gronden'. De brief is intussen al door zo'n 120 predikanten ondertekend en nog een veel groter aantal wil dat de synode minstens de zaak in het openbaar behandelt. Wat is nu precies het verschil tussen zijn wijze van theologiseren en die van veel vakgenoten?

Ter Schegget: God is de God van de armen. Rechtvaardigheid is recht doen aan de rechtelozen. Armoede in de bijbel is materiële armoede, als er over geestelijke armoede wordt gesproken, dan is dat de geestelijke armoede die het gevolg is van de materiële armoede. Bekering betekent beseffen dat in het heil is gelegen; je moet als het ware met het volk van Israël uit Egypte trekken. Je moet deelnemen aan de eigen bevrijdingsstrijd van de mensen. In deze tijd houdt dat onder andere in dat je niet om marxisme, socialisme en kommunisme heen kunt. Kuitert zei eens: 'Het marxisme is een slecht paard voor de wagen'. Mijn antwoord daarop is dat we geen ander paard hebben. Als het marxisme te kort schiet, dan moeten we het verder ontwikkelen'.

Het eerste gedeelte van het gesprek gaat vooral over de eigen ontwikkeling van Ter Schegget en de links-Barthiaanse traditie waar hij in staat.

'Links in de theologie is een moeilijke term: meestal worden daar vrijzinnige opvattingen mee bedoeld. Ikzelf sta echter meer in de gereformeerde dan in de vrijzinnige traditie. Via mijn vader, die predikant was en in '46 lid werd van de Nederlands Hervormde kerk (oorspronkelijk was hij Gereformeerd), ben ik in aanraking gekomen met het werk van de Zwitserse theoloog Karl Barth en de manier waarop dat in Nederland werd verwerkt door mensen als Miskotte, Koopmans, Noordmans, Kroon en Tromp. Deze mensen stonden over het algemeen, mede op basis van het werk van Barth, op een socialistisch standpunt. Na de

oorlog zijn ze de drijvende theologische kracht geweest achter de doorbraak, samen natuurlijk met de religieus-socialisten als Banning, die al lid van de SDAP was. Het blad van deze groep, 'In de Waagschaal', behoorde later tot de weinige bladen die de onafhankelijkheidsstrijd van Indonesië steunden en zich uitspraken tegen de politionele akties, waar de PvdA toen medeverantwoordelijk voor was. In de koude oorlog heeft iemand als Miskotte, evenals Barth trouwens, zich ondanks alle druk nooit laten verleiden tot anti-kommunistische standpunten'.

CHRISTELIJKE PARTIJEN

Hoe verhoudt zich zo'n politieke opstelling tot de manier waarop deze theologen de bijbel lezen?

'Voor Barth is alles begonnen in een crisis vlak na de eerste wereldoorlog. Die oorlog had het optimisme van het burgerlijk humanisme vernietigd, maar ook het religieus-socialistisch optimisme van Barth. Na de instemming die de sociaal-demokratische partijen hadden gegeven aan de oorlogsbegrotingen was zijn vertrouwen in het proletariaat als messiaanse categorie geschokt. In die theologische crisis moest Barth echter wel elke week een preek afleveren, hij was immers predikant en preken was zijn beroep.

Elke week kwamen de arbeiders uit Safenwil in zijn kerk vertroosting, door Barth opgevat als bemoediging, zoeken. Hij moest dus wel, maar kon eigenlijk niet. Vanuit deze crisis, het besef Gods woord te moeten verkondigen als iemand die dat niet kan, kwam hij tot een nieuwe lezing van de bijbel, voor het eerst manifest in zijn grote studie over de Romeinenbrief.

Dit resulteerde in een theologie die sterk gekoncentreerd is op de figuur van Christus: de openbaring van Gods wil is niet iets mythisch, maar is te vinden in de geschiedenis van het werk en woord van Jezus Christus, waarvan in de evangeliën en brieven van de apostelen verhaald wordt.

Barth breekt echter met het religieus-socialisme: hij scheidt theologie en politiek. Op grond van je geloof moet je in de wereld partij kiezen voor de armen, echter op basis van zakelijke, politieke argumenten. Het geloof biedt geen vastgesteld politiek programma. Er is ook geen vast Godsbeeld in de theologie van Barth, dat wordt immers steeds in de crisis van de openbaring vernietigd.

Vanuit deze opvatting keerde Barth zich tegen christelijke partijen, omdat daarin toch weer een soort programma absoluut werd gesteld. Hij wilde de wereld juist sekulariseren.

In zo'n theologie valt een man als Aantjes dus volstrekt door de mand. Aantjes is inderdaad iemand die

zich met een beroep op de bijbel progressief kan presenteren maar die in de praktijk een rechtse politiek steunt. Vanuit de manier waarop Barth de bijbel begreep was het voor hem volstrekt logisch, dat hij lid was van de sociaal-demokratische partij en dat hij zich onder andere in de Bekennende Kirche actief tegen het fascisme inzette. Vanuit zo'n achtergrond houd ik me met Marx bezig. De reactie die ik in Trouw kreeg op mijn boek 'Kernwoorden bij Marx' getuigt dan ook van groot onbegrip. Mij werd daar verweten Marx te lezen als een ideoloog die alles wat Marx heeft gezegd letterlijk neemt als een nieuwe dogmatiek. Het enige wat ik heb willen doen is een aantal kernwoorden van Marx te verhelderen, om te zien of wij bij hem kunnen aanknopen als het gaat om een maatschappelijke strategie in onze tijd. Eén voorbeeld: de diktatuur van het proletariaat. Volgens mij is de term niet meer zo geslaagd, het is door Marx vooral ironisch bedoeld en staat tegenover de diktatuur van de bourgeoisie, die zich als democratisch uitgeeft. Dat is echter uit de term zelf nu niet meer duidelijk. Maar dat is één kant van het verhaal: de andere kant is dat achter het begrip diktatuur van het proletariaat een belangrijk inzicht met betrekking tot omvorming van de staat tijdens het revolutionair proces schuilgaat, namelijk dat je om een revolutie door te voeren niet voldoende hebt aan het bezit van de uitvoerende macht, maar dat je ook de repressieve macht en het recht drastisch moet hervormen. Zo'n begrip kan bijvoorbeeld van dienst zijn bij het analyseren van een lering trekken uit het Chileense drama'.

GEEN OPIUM VOOR HET VOLK

Wat was voor u de aanleiding om nu zo'n boek 'Kernwoorden bij Marx' te schrijven, wat is de bedoeling ervan?

'Een aantal ontwikkelingen in Nederland baart me zorgen. Het feit dat de PvdA de formatie heeft verloren, het doorgaande verlies van de CPN en de winst van het CDA. Hoewel zo'n boekje natuurlijk een betrekkelijk belang heeft is het toch geschreven vanuit de wens een interlinkse samenwerking te bevorderen. Bij zo'n samenwerking zal het ook belangrijk zijn radikale christenen uit het CDA weg te trekken. Wat mij betreft mag de Evangelische Volkspartij dan ook slagen. Het zijn mensen die in ieder geval zien dat het verspilling is je stem aan Aantjes te geven'.

Is het voor iemand met dergelijke opvattingen niet moeilijk op te treden als predikant in een gemeente waar traditioneel het CDA veel aanhang heeft?

'De mensen waar ik als predikant voor heb gestaan waren de hele week keihard aan het werk, ze hadden 's avonds amper de energie om nog wat te lezen en ze kwamen naar de kerk om getroost te worden: ze wilden horen dat het

leven tot meer en beter bestemd is als het hun scheen. Die behoefte is in oorsprong kritisch, de behoefte aan een tegenwereld waarin alle verlangens geprojecteerd kunnen worden. Dat kun je de mensen ook niet misgunnen. Die behoefte wordt echter vaak vermorst aan valse illusies, aan utopische kitsch. Het probleem van de Tros, de Telegraaf. Zo kan ook de religie een valse tegenwereld oproepen: de wereld is een tranendal, maar ... ooit ... na dit leven ... Volgens mij moet je als dominee mensen in zo'n situatie bemoedigen, versterken en gevoelig maken om datgene wat hen beloofd is te zien als een werkelijkheid die van God uit op ze afkomt en die zo een mogelijkheid van verandering van deze wereld is. Het Koninkrijk Gods is nabij. Dat is heel materieel bedoeld, als je je ervoor opstelt is er ook voor te vechten. Zo is er geen sprake van religie als opium van het volk. Ik denk ook dat als je dat de mensen duidelijk maakt de Tros en Telegraaf vanzelf zullen verdwijnen.

BURGERLIJKE STOF LAAG

Jezus wordt de hele tijd gevolgd door een enorme verpauperde massa (schare, zoals altijd vertaald wordt). Op een gegeven moment kan hij daar niet meer tegenop en hij ontvlucht zijn volgelingen per schip over het meer van Galilea, maar als hij aan de overkant komt zijn de mensen al helemaal omgelopen en wachten hem op. Jezus zegt dan als hij ze weer ziet: 'Ze zijn als schapen zonder herder'. Dat kun je nu misschien ook nog zeggen, maar het is geen punt van lamentatie. Links moet herders leveren die de weg weten.

Al is dat laatste een moeilijke zaak. Ik geloof dat in Nederland een strategie om tot werkelijke veranderingen te komen nog niet aanwezig is. Den Uyl wil wel, maar mist greep op de wezenlijke problematiek. De afschaffing van de private eigendom van de produktiemiddelen, waardoor de ene mens de andere niet langer kan uitsluiten, komt bij hem nauwelijks of niet naar voren. De CPN is zich nog het meest bewust waar het om draait en maakt zich ook geen illusies over de radikale ernst waar het om gaat. De vraag is of ze in staat zal zijn om, als ze meewerkt aan een regering van brede samenstelling (wat ze wil), reformisme te voorkomen. Ik weet dat niet, maar het is een vraag die gesteld moet worden.

Socialisme kun je niet aan de man brengen als een verkoopartikel. In het socialisme gaat het niet om de direkte bevrediging van een of andere behoefte, maar om het tot stand brengen van een situatie waarin ieders belangen structureel behartigd kunnen worden. Dat spreekt een diepere en radikalere verbeelding aan dan welk verkoopmiddel ook. In de mensen zitten volgens mij ontzaglijke verlangens en rancunes verborgen. Als socialist moet je heel goed weten hoe je de energie richt die vrijkomt als je deze gevoelens aanboort,

anders krijg je een zinloze explosie.
De mensen zijn niet rechts, ze zitten alleen onder een burgerlijke stoflaag, ze leven onder een burgerlijke censuur. Ik heb echter meer ontzag voor wat onder die rechtse schijn broeit als voor de schijn zelf.'

VERANTWOORDING AFLEGGEN

Is er vanuit de bijbel een bijdrage mogelijk die waarde heeft voor niet-christelijke progressieve stromingen?

'Bij de vraagtekens in de socialistische cultuur is misschien vanuit een goed verstaan van de bijbel iets te verwachten. Het meest wezenlijke uit de bijbel is voor mij het feit dat er iemand is waar je verantwoording aan moet afleggen. Bijvoorbeeld in geval van defaitisme; wie kan je dat verbieden? In het geloof kom je een figuur als Jezus Christus tegen, iemand die ze hebben vermoord, verkocht en van zijn vader vervreemd, die toch een appèl op je doet om net zoals hij op te staan. Een materialistisch filosoof als Bloch mist zo'n categorie, hij lijkt op het niets te worden teruggeworpen.'

Tot slot wordt er wat gepraat over de benoemingskwestie. Ter Schegget wil daar niet veel over kwijt. Wel vindt hij dat er een aantal verhalen over zijn persoon een eigen leven is gaan leiden, onder andere over zijn rol in de democratisering van De Horst. Ironisch zegt hij: 'Van Berkeley tot Tokio zette de studentenbeweging de instituten op de kop, behalve in Driebergen. Daar heeft Ter Schegget het gedaan'.

C-4 Gerard van den Boomen, 'Dr. Bert ter Schegget, theoloog', De Nieuwe Linie, 33e jrg. nr. 17 (Lijstnr. 125) Lang en gedegen interview met Ter Schegget, vooral over de verhouding van de theologie tot het marxisme. 26.4.1978

Theoloog Bert ter Schegget (50): 'Mijn vader was er op zijn sterfbed woedend over, dat hij niets gezien had, dat wees op het naderbij komen van het koninkrijk gods. Twee wereldoorlogen en een schijnoverwinning op het fascisme, dat was het'. Zoon ter Schegget probeert met zijn theologie van de revolutie het visioen van de vader hier en nu present te stellen.

Hij heeft pas een nieuw boek gepubliceerd: Kernwoorden bij Marx. Toen dit te verschijnen stond rees een kwestie rond Ter Schegget: een eventuele benoeming tot hoogleraar van de Universiteit van Amsterdam. De theologische fakulteit van die universiteit wil hem graag, de Hervormde Kerk die in deze ook wat in de melk te brokkelen heeft, ligt tegen. Volgens insiders vanwege het revolutionaire karakter van Ter Scheggets opvattingen. Een aktie ten gunste van zijn benoeming is van de grond gekomen; het woord beroepsverbod is gevallen. Over deze zaak is een zwartboek in

voorbereiding (Zie DNL van 22 maart).

In het sociaal-kultureel centrum De Populier in Amsterdam heeft Bert ter Schegget onlangs enkele avonden gegeven over de konfrontatie van kernwoorden bij Marx en fundamentele begrippen in de bijbel. Deze avonden vormen de grondslag voor onderstaande publikatie met vragen en antwoorden.

In je nieuwe boek Kernwoorden bij Marx leg je uit wat Marx met verschillende begrippen als arbeid, dialektiek, klassenstrijd, revolutie, vervreemding enzovoorts bedoelt. We zouden willen beginnen met vervreemding en daarna doorgaan met het verband (of niet) tussen vervreemding en bijbelse begrippen als ongerechtigheid en zonde. In je boek schrijf je, dat vervreemding volgens Marx is, dat alle dingen en mensen tot een 'waar' worden gemaakt en dat de menselijke betrekkingen tot een ruilwaarde worden gereduceerd. En verder dat de waren-omloop achter de rug en boven de hoofden van de mensen verzelfstandigd is. Dat komt dan omdat de produktiemiddelen privaat-eigendom zijn en alleen maar als doel hebben de verhoging van de winstvoet. Dat is een belang van de kapitalisten en niet van de arbeider. Je schrijft dan: teneinde deze winst te bereiken wordt de gezondheid van de arbeider op het spel gezet. Een openingsvraagje: de kapitalist is minstens even ongezond als de arbeider, de levensverwachting van de kapitalist is zelfs lager dan die van de arbeider. Hoe zit dat?

'In de eerste plaats zeg ik dat allemaal niet, maar probeer ik in mijn boek een eerlijk beeld van Marx en zijn theorieën te geven om daarmee allerlei misverstanden over Marx uit de weg te ruimen. We kunnen er natuurlijk ook over praten in hoeverre we die theorieën delen. Wat Marx hier bedoelt is te zeggen, dat de gezondheid van de arbeider op het spel wordt gezet, namelijk op het spel dat gespeeld wordt. Een kapitalist is privateigenaar van een sociaal iets, namelijk de produktiemiddelen. Als het dus waar zou zijn, dat de kapitalist even ongezond is als de arbeider, dan is hij toch in ieder geval ongezond geworden bij het werken aan zijn eigen belang en is zijn gezondheid niet door een ander op het spel gezet. En daar gaat het hier om: de arbeider wordt gebruikt, zijn arbeid - of liever zijn arbeidskracht - wordt vervreemd, al zitten er ook wel onvervreemde elementen in'.

Je bedoelt dus: de kapitalist wordt ongezond in zijn eigen tijd en de arbeider in de tijd van zijn baas?

'Het gaat nog verder: er is geen tijd van de baas, die niet zijn eigen tijd is. En er is geen arbeidstijd van de arbeider, die niet zijn eigen tijd niet is. In zekere zin verkoopt de arbeider een stuk levenstijd, op voorhand, als hij bij de baas in dienst treedt. Met de arbeidskracht van de werknemers hoopt de kapitalist bezit op, hij akkumuleert. De arbeider kan dat niet. Want dan

zou je levenstijd moeten kunnen sparen, of ophouden of inhouden, maar dat kan je niet. Je kunt wel guldens stapelen, maar geen minuten, uren. Een werkloze tijd is voor de arbeider verloren. De kapitalist verliest niets; hij heeft de arbeider niet nodig en zet hem aan de kant'.

Hoe is het volgens Marx tot die vervreemding gekomen? Of is die er altijd geweest en zal die er altijd blijven?

'Je kunt beginnen bij het Middeleeuwse gildewezen. Toen had de producent het produktiemiddel in handen, het was zijn eigendom. Er werd toen niet voor de markt geproduceerd, maar uitsluitend op bestelling, je mocht niets in voorraad maken. Dan komt de handelaar, die grondstoffen moet leveren. Hij gaat geld maken en begint het gildewezen op te blazen, doordat hij via de rente, de woeker, eigenaar van de produktiemiddelen van het gilde wordt. En hij gaat dan ook produceren voor de markt. Dit is het begin van de accumulatie. In de Franse revolutie is er nog de gedachte, dat iedereen door van zijn loon te sparen zelf een produktiemiddel kan krijgen. En zo tot vrijheid kan komen. Dat element van sparen en zo tot vrijheid en waardigheid komen vind je ook heel duidelijk terug in de pauselijke sociale encyclieken.

Marx heeft nu aangetoond, dat dit helemaal niet in de lijn van de ontwikkeling ligt. Dat door de mechanisatie (en later door de automatisering, maar dat heeft hij niet meer meegemaakt) de produktiemiddelen steeds groter, steeds gigantischer worden en dus steeds duurder en dat er al meer accumulatie van kapitaal gaat optreden. Dat zou er op wijzen, dat de arbeider altijd in vervreemde omstandigheden zal blijven. Maar zo schrijf ik het in mijn boek: dat leidt volgens Marx tot anarchie; daarin zit ook impliciet de ontbinding van het kapitalistische systeem. De produktiekrachten die steeds meer worden ontwikkeld zullen de remmende (kapitalistische) produktieverhoudingen in een revolutionair proces doen barsten. Zoals vervreemding leidt tot ontgoocheling en door de ontgoocheling plotseling de lichtstraal van de bewustwording heenbreekt, zo zullen volgens Marx de produktieve krachten heenbreken door de remmende produktieverhoudingen: uiteindelijk laat de materiële ontwikkeling zich niet tegenhouden; zij breekt door de dijken heen'.

INDIVIDUELE ONTSNAPPING LOST PROBLEEM NIET OP

Maar is het ook niet zo, dat juist de kapitalistische produktieverhoudingen de produktieve krachten op zo'n manier hebben gebundeld, zeg inderdaad maar vervreemd, dat dat juist niet tot economische remmingen heeft geleid, maar tot geweldige economische uitschieters, tot een uitbarsting van produktie?

'Dat heeft Marx ook opgemerkt, dat doet hij al in het

Communistisch Manifest. Al zal hij niet gedacht hebben, dat het zich zo ver zou ontwikkelen als in onze dagen. Maar hij ontkende niet, dat er groeikracht in het kapitalisme zat. Het is er zelfs een wezenskenmerk van: expansiviteit. Maar hij zegt wel: het loopt op een crisis uit, het kan niet anders dan op een crisis uitlopen, vanwege een dialektische wet. Deze wet zegt dat door kwantitatieve verandering er op een bepaald moment een kwalitatieve omslag komt. De produktieverhoudingen in het kapitalisme (daarmee is dus eigenlijk heel eenvoudig bedoeld de privaateigendom van de kapitalist) worden op een bepaald moment een rem voor de ontwikkeling van de produktiekrachten. Zie de huidige crisis in de kapitalistische landen van het westen; het is een bewijs van de stelling dat door de concurrentie tussen de kapitalisten een overproduktie ontstaat, die dan een crisis teweeg brengt. Het kapitalisme is dan niet meer in staat zijn eigen arbeiders werk te verschaffen. De vervreemding brengt dan ontgoocheling teweeg en deze doet weer bewustwording ontstaan. Het meer bewuste proletariaat ziet in, dat het als klasse binnen het kapitalistische systeem nooit uit de vervreemding komt. De individuele ontsnapping, dus zelf een carrière maken als kapitalist, komt wel sporadisch voor maar lost het probleem niet op'.

Zoals Caransa op Amerikaanse wijze van armoede tot rijkdom, de krantenjongen die miljonair wordt?

'Maup Caransa zijn alle zonden a priori vergeven. Bij Maup is het angst geweest, angst voor de ondergang die zijn joodse volk is aangedaan. Hij zei: nooit meer arm zijn. Daar moet je even mild over zijn, maar dit terzijde, als over een bepaald soort krankzinnig Zionisme. Dat is ook te gek, maar je moet wel heel ingehouden zijn in je oordeel over het Zionisme. En in je oordeel over Maup Caransa. Maar dat elke soldaat, zoals Napoleon zei, de maarschalkstaf in zijn ransel draagt, is natuurlijk louter theorie. Een ontsnapping van de enkeling uit de kapitalistische vervreemding lost het structurele probleem niet op. Die ontsnapping is namelijk niet mogelijk voor allen'.

De vervreemding hoeft er dus volgens Marx niet altijd te zijn. Je zegt in je boek, dat de vervreemding bij Marx niet in de antropologie gefundeerd is en dus geen menselijk noodlot is, maar een historische fase die overwonnen kan worden. Maar de kapitalistische economie vervult volgens de kapitalisten de behoeften van de mensen.

'Dat is volgens Marx niet waar. Hij zegt als materialist, dat behoefte en vervulling van die behoefte niet achter elkaar komen, maar zich in een dialektisch proces tot elkaar verhouden. Hegel wel, die zegt dat arbeid dient

om behoeften te vervullen en dat die behoeften er eerst zijn en dan komt de vervulling. Je loopt bij Hegel altijd achter je behoeften aan, er is dan altijd sprake van vervreemding. Dat is het mensbeeld, de antropologie van Hegel. Marx heeft daar kritiek op. In het materialisme gaat bijvoorbeeld dorst niet vooraf aan water. Het is dialektisch zo, dat dorst veronderstelt dat er water is. Materialistisch gezien zou je er als dorstig mens niet zijn, als er geen water was. De mens was dan in het evolutieproces allang omgekomen. In het materialisme gaat dus dorst niet vooraf aan water. Maar water ook niet aan dorst. Ze verhouden zich dialektisch tot elkaar.

Marx heeft in die zin geen antropologie. Hij zegt: we weten nog niet wie de mens is. We zullen pas weten wie de mens is, als hij in de klassenloze maatschappij tot vrijheid is gekomen. Dan pas IS die mens.

Als we te vroeg zeggen, wie de mens is, dan krijgen we de terreur van het mensbeeld. Marx is dus eigenlijk ook bang voor de Jacobijnse terreur van de deugd uit de Franse revolutie. Die ging van een mensbeeld uit en legde die op. Dat is erg onmaterialistisch. Bij de terreur van de Jacobijnen ging het er immers duidelijk om, dat de Fransen die aan het verpauperen waren, plotse-ling de déugd moesten gaan leren. Wie niet deugdzaam is gooi je dan maar onder de guillotine. Zoals met de dikke Danton is gebeurd, die zogenaamd aan de revolutie rijk was geworden. Hij werd min of meer symbolisch tot oorzaak van de honger en armoë verklaard en geguillotineerd. Dat is eigenlijk in het kort wat zich tussen Danton en Robespierre heeft afgespeeld. Zoiets is vreemd aan Marx'.

DE MENS VERTEGENWOORDIGT EEN GEHEEL NIEUWE FASE

Hoe kan Marx iets over de mens zeggen, als hij geen mensbeeld, geen antropologie heeft. Als hij het heeft over de kapitalist heeft hij toch ook een mensbeeld?

'Marx heeft natuurlijk wel een sóort antropologie, maar niet als mensbeeld, maar als dynamische theorie. De mens is volgens hem het wezen, dat voortgekomen uit de evolutie een geheel nieuwe fase vertegenwoordigt. Marx is Darwinist tot aan het verschijnen van de mens en dan houdt hij op Darwinist te zijn. Hij is dus geen sociaal-Darwinist, zoals hij zelf altijd zei. Volgens hem is de mens in het evolutionaire proces een revolutionaire omslag. Dat wil zeggen dat de mens zich niet meer afstemt op zijn omgeving zoals het dier doet, maar de mens gaat zijn Umwelt naar zijn hand zetten. De mens past zich dus niet aan de materie aan, maar past de materie aan zijn eigen existentie aan. En dat aanpassen van de Umwelt aan de eigen existentie van de mens, dat heet arbeid. Arbeid is dus de zelfverwerkelijking van het mens-zijn. In die zin, dat de mens zelf materieel niet langer zou bestaan als hij niet aan zijn zelf-verwerkelijking bezig was. De mens is een hongerend en dorstend wezen, dat

zich moet voeden, kleden, verwarmen, anders gaat het eraan.

Maar dat doende raakt de mens ook in een kultureel proces. Uit de primaire behoeften ontstaan nieuwe behoeften. Er ontstaat een proces, dat de mens wil loskomen uit de bittere noodzaak van de natuurlijke voorwaarden. Het rijk der vrijheid is eigenlijk, dat de mens door arbeid zijn materiële behoeften zo gemaipuleerd en georganiseerd heeft, dat het hele materiële levensonderhoud van de hele gemeenschap redelijk gegarandeerd is. Op die basis kan de mens dan overgaan tot een hogere vlucht van de menselijke ontplooiing. Dan is de voorgeschiedenis voorbij, dan begint pas de geschiedenis van de mens, dan pas kun je ook zeggen wat de mens is.

Marx weigert pertinent over 'de mens' te spreken, zolang tweederde van de mensheid de moord steekt. Hij kijkt vanuit het gezichtspunt van de grote massa. En zegt dan: wie zal nú onder deze omstandigheden zeggen wat de mens is? De mens is toekomst en daarom wil hij nú niet met een antropologie, in de zin van een mensbeeld werken. Hij wil het in beweging houden. Volgens Marx maakt de socialistische revolutie een einde aan de voorgeschiedenis der mensheid en scheidt de voorwaarden om eindelijk werkelijk geschiedenis te maken. Marx' einddoel is dus een begin. Als de vervreemding is opgeheven, kan de mens eindelijk zijn geschiedenis aanvangen. Dan begint het rijk der vrijheid.

Maar wat is vrijheid, als er geen beweging meer is. Er is in het Marxisme dus geen vastgelegd einddoel. Als in sommige landen wordt gezegd: dit is nu het kommunisme, dan geloof ik dat niet. Die voorbarige vereenzelving is eigenlijk heel onkommunistisch. Het kommunisme is bij Marx veel groter dan het Marxisme. Marx zelf is uiteraard geen Marxist. Het kommunisme is ook niet alléén maar toekomst. Het is oud. Karl Marx' medestrijder Friedrich Engels heeft onderzoekingen gedaan naar het kommunisme van de christelijke oergemeente. Dat heeft ook Rosa Luxemburg gedaan. Er zijn allerlei vormen van kommunisme in de menselijke geschiedenis. Het perspectief van Marx, niet een vastgelegd einddoel, is de klassenloze maatschappij. Hoe die eruit zal zien zegt Marx niet. Dat laat hij open. En ik vind het zeer goed, dat dat open blijft. Want als je het vastlegt, wordt het doel ook gebanaliseerd en als het doel gebanaliseerd wordt, dan pas wordt het gezegde: het doel heiligt de middelen, tot een dodelijk gevaar.

Wat wel opvalt bij Marx is, dat hij in zoverre negentiende eeuw is, dat hij erg van het besef doordrongen is te staan voor de drempel van de nieuwe tijd. Het rijk der vrijheid is nabij. Wat dat betreft heeft hij iets van zijn 'feindliche Bruder' Jezus van Nazaret, die ook uitriep dat het Rijk nabij was. En 'die Welt' is ons natuurlijk een beetje 'ab Handen gekommen', om met Gustav Mahler te spreken'.

Mogen we nog even terugkomen op die revolutionaire omslag in de evolutie, die de mens volgens Marx is? Je kunt toch zeggen, dat de mens een en ander wel van het dier heeft afgekeken. Van de bever, van de spin.

'Dat voorbeeld van de bever heeft Marx zelf ook. Als je naar de dieren kijkt kun je zeggen, dat ze allemaal in een of ander opzicht de mens de baas zijn. De antiloopt loopt harder, de leeuw is sterker, de aap is leniger. Alleen de mens heeft een keus gedaan, die is ze allemaal te slim af. Hij bouwt een huis tegen de kou, maakt pijl en boog en weet zo de leeuw als jager te overtreffen. Hij trekt een jas aan. Hij bouwt een dijk. De bever bouwt ook een dam, zegt Marx, alleen die dam bestaat niet in de kop van de bever voordat hij de dam maakt. Materialisme betekent niet, dat Marx niet zou weten, dat er ideeën in je kop moeten zitten, maar die ideeën zijn geen vogelideeën, geen beverideeën. Het zijn wel ideeën, die zijn ingegeven door het belang, het materiële belang. Als de mens aan een dijk denkt, denkt hij aan overstroming. Daarin verschilt hij van de bever. De bever legt zijn dam aan, zoals de spin haar web weeft. Maar een menselijke spinner en wever hebben al te voren de idee van een draad en van stof in hun hoofd. Zoals een architect een vermoeden heeft van wat wonen is voordat hij een huis tekent (al zou je dat van veel huizen niet zeggen)!'.

Als Marx dat allemaal weet van die bever, dan kan hij meer dan ik, want ik kan niet in de kop van de bever kijken.

'Dat kon Marx ook niet. Maar - en hier komen we terug op een dialektische regel die we al hebben aangehaald - de overgang van mens naar dier kun je kwantitatief beschrijven, maar als je het vanuit de resultaten bekijkt is er sprake van een kwalitatief verschil. Ik maak nu even een hybridische voorstelling: als er in de beverkop iets zou zijn als een instinktmatig idee des dams (dat is natuurlijk mogelijk want inderdaad we kunnen niet in dat koppie kijken), dan heeft dat niet geleid tot een cultuur, een zo bewust doordachte samenleving en cultuur als de mensen hebben opgebouwd. Maar in zover is het juist: als Marx voor onze televisie zat en hij zou de heer Lorenz of de heer Hillenius horen, dan zou hij ongetwijfeld een boze brief naar de VARA sturen. Hij zegt altijd: je kunt niet een menselijk samenleven zomaar direkt aflezen uit een dierlijke samenleving. Als er teveel ratten op een klein territorium zitten dan bijten ze mekaar dood, dus mensen doen dat ook: dat zijn voor Marx geen akseptabele theorieën. Want de mens is toch altijd weer het wezen, dat zijn eigen lot bepaalt, de mens is niet alleen object, maar subjeekt in de geschiedenis. Het dier drinkt als het dorst heeft, de mens kan ook drinken als hij geen dorst heeft.'

MARXISME HELPT AF VAN MORALISEREND ZONDE-BEGRIIP

Mogen we nu overgaan naar de bijbelse begrippen ongerechtigheid en zonde? Is de Marxistische manier van analyseren toe te passen op de joods-christelijk beelden- en begrippenwereld. Is deze wijze van ontleden via het begrip vervreemding verhelderend, inspirerend of irriterend voor mensen, die met woorden als ongerechtigheid en zonde vertrouwd zijn?

'De Marxistische analyse heeft mij enorm geholpen. Naar twee kanten toe. Om een beetje kijk te krijgen op de kapitalistische maatschappij, al stuit je daarbij ook op grenzen. Tussen twee haakjes: de dialektiek mag juist nooit dogmatisch zijn. Maar deze manier van analyseren heeft me ook tot een nieuw begrip gebracht van wat bij de profeten en in de evangeliën verhaald wordt. Zo kun je altijd zeggen: als in de heilige schrift ongerechtigheid wordt aangeklaagd (dat betekent dan, dat armoede, gebrek, honger en kommer voor Gods aangezicht niet mogen bestaan) dan komen er krasse teksten voor over uitbuitende geweldenaars die van de aarde verdelgd moeten worden. Het Marxisme heeft mij geholpen om dan te komen met een nuchtere analyse, die zulke situaties niet terugvoert op individuele gebreken van slechte mensen. We zitten allemaal met elkaar in een systeem dat mensen tot slachtoffer maakt. Het Marxisme heeft me dus afgeholpen van een zonde-begrip, dat ons met een moraliserende vinger naar bepaalde personen doet wijzen en laat zeggen: dat zijn de slechtaards. Ik vind overigens, dat een Marxisme, dat het woord 'kapitalist' als zo'n moraliserend woord gebruikt, een slecht Marxisme is. Het is helemaal niet de bedoeling van het Marxisme om zo moraliserend op te treden; het is een kritische methode van analyseren in een dialektische samenhang. In dit verband is kapitalist ook een begrip, een personifikatie van de privaatbezitter van produktiemiddelen, niet een individuele slechtaard met een kwalijk karakter of zoiets. Maar belangrijker is dat ik ook inhoudelijke verwantschappen ben gaan ontdekken. Je kunt door het Marxisme een nieuw begrip krijgen van wat er bij de profeten en in de evangeliën verhaald wordt.

Laat ik een voorbeeld geven. Wat wordt er nu eigenlijk in de evangeliën bedoeld, als Jezus spreekt van zonde? Voor Jezus is het falen niet goed; het missen van je bestemming is zonde. Maar dat veronderstelt een praxis, waarin Jezus zelf tezamen met zijn mensen staat. Wanneer je leest, dat je het op moet brengen om als je geslagen wordt je andere wang toe te keren, is dat los gezien van die praxis nietszeggend, vreemd. Alsof Jezus dan iets meer eist dan het gewone, zoals Boerwinkel zegt. Dat geloof ik nou juist niet. Dat van die andere wang is niet dat mooie, luxueuze van hele bijzondere mensen, van een hoog bijzonder soort. Nee, Jezus is (net als Marx) solidair met de verdrukten, die op hun donder krijgen. Hij stoot ze aan en zegt: je kunt je op een bepaald moment niet met geweld verweren, want wie het

zwaard opneemt, die vergaat door een sterker zwaard, namelijk dat van Pilatus, dat van de Romeinen. Maar er is nog een ander verweer en dat is wel vol te houden: desnoods je andere wang toe keren, en je niet laten kisten. Dit woord veronderstelt dus een praxis van solidariteit met de onderdrukten. Ik heb dat door Marx leren zien. Die zegt: ik presenteer de wetenschap van het socialisme, dat is een wetenschap vanuit de optiek van de massa en dat maakt alles anders. Ik ben steeds meer gaan zien, dat in het evangelie ook gedacht wordt vanuit de optiek van de massa, van de bekende schare zoals dat altijd zo fraai door het Nederlands Bijbel Genootschap wordt vertaald; want je mag vooral 'ochlos' niet vertalen met massa, dan komt het zo dichtbij, maar dat plechtige schááre moet het wezen. Dat zijn de vermoelden en de beladenen, de massa, die afgejakkerd wordt, maar die tot rust mag komen, zoals Jezus zegt. Een voorbeeld van een konkreet verhaal inzake zonde en vergeving. Er komen ineens vier mannen met een verlamde jongen, ze kunnen niet bij Jezus komen en ze laten hem op zijn bedje zo door het dak zakken. En Jezus, hun geloof, hun fiducie ziende, zegt dan tegen de jongen: je zonden zijn je vergeven. Dat verhaal ben ik steeds meer gaan verstaan als een opstandingsverhaal. Die jongen is letterlijk bezweken onder de vermoeienis en beladenheid. Wat betekent het dan, als Jezus zegt: je zonden zijn je vergeven. Kennelijk is de zonde van die jongen (schrik niet) het feit dat hij zich heeft laten koejeneren, dat hij in het defaitisme van de ontgoocheling daarover is blijven hangen. Hier zie je de dialektiek van het woord zonde. Op grond van de wet, die geldt en die door de machthebbers wordt gehanteerd (de heersende wet is de wet van de heersenden, dat geldt ook voor de Torah, want ook die wordt door manipulatie een dodende letter, op grond van die wet wordt tegen die jongen alsmaar gezegd, dat hij schuldig is, dat hij tekort schiet. Zo gaat dat immers: als je werkeloos bent is het toch je eigenschuld, want de luiertikken worden immers ontslagen, de ijverigen hebben nog werk, die 200 duizend werklozen zijn allemaal luie vlegels.

Zo ook met die jongen, die is er helemaal onderdoor gegaan. En dat zegt Jezus als profeet onder de profeten tot iemand die zo aan de schuld kapot gegaan is, dat het zonde is om in de zonde te blijven liggen. Dat je gewoon vanuit de ontgoocheling tot metanoia, tot bekering moet komen. Dat wil zeggen, dat je tot vernieuwing van zin, in beweging moet komen. (Overigens kan alleen een solidaire partijganger met zo'n bemoeidiging tot zo'n jongen spreken).

En dan zeggen de schriftgeleerden die daar gezeten zijn (schriftgeleerden zijn altijd gezéten): dat kan helemaal niet, want alleen God kan zonden vergeven. Dan zegt Jezus: het is maar dat je het weet, dat de zoon des mensen, dat is dus de mens, ik als voorman van mensen, zonden kan vergeven. En daarom zeg ik je: sta

op. En dan staat die jongen op, waggelt weg, voor hoe lang weet ik niet, maar hij komt weer op de been. Jezus zegt hier dus impliciet dat het goddelijk prerogatief, namelijk het vergeven van zonden, aan de Mensenzoon en dus aan de mensen toekomt. Er is de bestaande wet, dat betekent de bestaande vervreemding, waar de mensen onderdoor gaan, waardoor ze vermoeid en beladen raken. Dat gaan ze dan ook nog internaliseren zodat ze er ook innerlijk nog eens aan kapot gaan: schuldgevoel. Onder de bestaande wet is daar ook wel een oplossing voor; binnen dat kader hebben we die mooie zondenvergeving. Dat is een zaak van de religieuze functionarissen, de priesters (priestaards, zegt Tom Naastepad vaak). Alleen zij kunnen namens God de absolutie geven. Dat betekent in feite, dat je als priester een beetje olie in de wonde kan gieten, maar het systeem blijft onveranderd. Maar God is dan natuurlijk tegelijk de olie-achtige olie, de balsem schenkende bevestiger van het systeem. Dit soort zondevergeving is geen uitzondering die het systeem opheft, maar een uitzondering die het systeem bevestigt. Zo levert de religie binnen het systeem troost zonder enige uitzicht te bieden op werkelijke verandering. En dan zegt Jezus: nee, zondevergeving is dat wat je tot een mens maakt, die door het systeem heenbreekt, omdat het systeem door die God doorbroken is. Zijn Rijk is immers nabij. En mensen mogen vanuit die werkelijkheid leven. Zij mogen elkaar de zonden vergeven. En dan: opstaan!

Je kunt het dus ook zo zeggen: als de schriftgeleerden zeggen, dat God alleen zonden kan vergeven, dan is het antwoord van Jezus: nou dan ben ik inderdaad God, Ik, deze mens, Jezus van Nazaret, althans volgens jullie. Er staat dan: de scharen loofden God, omdat hij zulk een macht aan de mensen geschonken heeft. Die scharen ontdekten dus ineens, dat vergeving (dat wil zeggen een nieuw begin, een doorbraak) aan mensen gegeven is. Als de hogepriester Jezus later vraagt: zijt gij Gods zoon, dan zegt Jezus: gij zegt het (Luc. 26:64). Bij zulk een exegese dank ik veel aan Marx, omdat die me helpt inzien, dat Jezus vanuit de optiek van de massa kan worden begrepen. Er is hier sprake van verschil tussen onsterfelijkheid en opstanding. Kijk, onsterfelijkheid is een hoge gedachte van de idealistische filosofen, die hun eeuwige ideeën terugvoeren op een onsterfelijke ziel, welke vanuit de eeuwigheid zich die ideeën herinnert. Maar opstanding uit de doden is de 'wensdroom' van een ten dode gedoemde. Opstanding is het belang van profeten en onsterfelijkheid is de idee van filosofen'.

Dat is heel magnifiek, bevrijdend, maar er zijn in de bijbel ook hele stukken die niet zo bevrijdend zijn.

JOB ZIET GOD MATERIALISTISCH

'Ja, dat is juist heel interessant. Er zitten in de bijbel stukken vol klassenstrijd. Onder de optiek van

de een ziet zo'n verhaal er heel anders uit dan onder de optiek van de ander. Het gaat er nu maar om wat de eigenlijke, uiteindelijke tendens en optiek van de schrift is. In de bijbel zelf zijn de machthebbers bezig de zaak naar hun hand te zetten; het is niet zo, dat de bijbel een uit de hemel gevallen boek is, waarin de God der armen in reinkultuur aanwezig is.

Ik kan er een heel simpel voorbeeld van geven. Het beroemde verhaal van David en Batseba. David ziet haar in bad gaan, wordt helemaal gek, laat haar halen en bezwangert haar. Dan voert hij Batseba's man Uria dronken, wil hem naar huis laten gaan, maar de man weigert dat als goed soldaat, en dan zorgt David dat hij op het slagveld sneuvelt. Batseba wordt dan koningin, maar het eerste kind van David en Batseba sterft. Als straf voor de zonde van David. Inmiddels heeft de profeet Natan David diens zonde voorgehouden via het verhaal van de rijke die het ooïlam van de arme slachtte. Daar wond David zich verschrikkelijk over op, maar Natan zei: die rijke man dat ben jij. David krijgt een tweede zoon, zijn opvolger Salomo.

Als ik dat verhaal lees dan is het voor mij duidelijk, dat het oorspronkelijke verhaal een duidelijke profetisch-gerechtigheidsmotief heeft. Dat is het deel, waarin Natan naar de koning gaat en hem duidelijk maakt, dat hij de rijke man is die de arme zijn ooïlam afneemt, dat uit zijn beker dronk en op zijn schoot sliep. Dat lam jat de rijkaard maar even van die arme en hij slacht het. Koning David begrijpt niets van dat verhaal; hij zegt zelfs: zowaar de Here leeft, de man die dat gedaan heeft verdient de dood. Natan maakt hem dan duidelijk dat hij het zelf is.

Dat is de kern: een proletenverhaal. Maar wat heeft de redakteur van dat verhaal gedaan? Hij stopt dat stuk over het ooïlam in een wijd kader en zegt: kijk, zo is David dan gestraft voor die zaak met Batseba en Uria, want de zoon uit die bezwangering is gestorven. Daarmee was de zaak verzoend en toen is er een tweede zoon gekomen, Salomo. De redakteur gebruikt het verhaal dus om de legitimiteit van het koningschap van Salomo aan de lezer diets te maken. Maar het essentiële stuk is mijns inziens het waanzinnige verhaal over dat ooïlam van die profeet Natan, die daar plotseling aan het hof staat te oreren en de koning onderuit haalt. Bij de exegese moeten we kiezen voor het verhaal van die arme, voor die profeet, voor die profeet met zijn lam. Dat is de eigenlijke tendens van het verhaal.

Hoe weet je dat zoiets de eigenlijke kern is? Dat is een kwestie van, ja waarvan? Van exegese. En ook wel van gevoel voor literaire hoogtepunten. Je hebt precies hetzelfde in het boek Job. Het einde van dat boek is best mooi: Job krijgt alles weer terug en zo. Maar dat is maar een epiloog, een 'raamvertelling'. Het hoogtepunt is, als Job met God gaat twisten, God uitscheldt en tegen zijn vrienden zegt: die God van jullie moet ik niet, maar de God van mij, in wie ik geloof, dat is een wreker, een verlosser, een bevrijder. Hij ziet die God

materialistisch: hij zal op het stof optreden, hij zal mij wreken en ik zal uit dit mijn vlees (en dan wijst hij op zijn melaatsheid, de brokken vallen er af), uit dit mijn vlees zal ik God aanschouwen, met mijn eigen ogen zal ik hem zien en niet met die van een vreemde. Dat is het literaire hoogtepunt. Dat een mens niet berust, niet Gods advocaat speelt, maar met God vecht, worstelt, strijdt en daardoor een andere God oproept, een God, die 'eine ganz veränderende Tatsache ist', zegt Karl Barth'.

D. DE VOORGESCHIEDENIS

D-1 ds. M. Groenenberg, 'Zin en onzin uit de kerk', Hervormd Utrecht, jrg. 20 nr. 32. 456 vlg. Fragment.

Groenenberg (destijds praeses van de Visitatoren-Generaal, thans schrijver van de vaste rubriek 'Groen bekeken' in Hervorm Nederland) voorziet dat de synode de voordracht van de Raad voor Kerk en Israël inzake de opvolging van ds. Grolle zal verwerpen en Ter Schegget niet tot sekretaris van de Raad zal benoemen. 12.2.1965

N.B. In een uitvoerige brief aan de voorzitter van de Raad had prof. Miskotte Ter Schegget als opvolger van Grolle sterk aanbevolen; deze brief bleek echter helaas ten huize van de geadresseerde recent in het ongereede te zijn geraakt. Miskotte heeft Ter Schegget vanaf dat moment in alle benoemingskwesities gesteund, tot aan zijn dood op 31.8.1976.

Er zijn nog een paar belangrijke punten. 'k Denk aan de beleidsnota van 'Kerk en Wereld'. Hier is het apostolaat aan de orde en in een nota worden lijnen getrokken, die men nu als juist ziet. Ook belangrijk is de benoeming van een opvolger van ds. J.H. Grolle als sekretaris van de Raad voor Kerk en Israël. Ds. Grolle gaat met emeritaat. Voor deze opvolging worden twee namen genoemd: 'k Vermoed, dat er in de Synode heel wat over gepraat zal worden. Het lijkt me niet onmogelijk, dat Genesis 48 zich herhaalt en de Synode haar armen kruist en de rechterhand legt op het hoofd van de tweede, terwijl ook de eerste niet zonder zegen zal weggaan.

D-2 Notulen van de vergadering van de generale synode. Ter Schegget wordt met 24 tegen 25 stemmen gepasseerd. 16.2.1965

N.B. Miskotte sprak naar aanleiding hiervan verontwaardigd over een 'huzarenstuk van kerkpolitiek'.

Aan de orde komt een voorstel van de raad voor de verhouding van Kerk en Israël tot benoeming van een sekretaris in de a.s. vakature ds. J.H. Grolle

De praeses heet welkom in de vergadering ds. H. Dekker en dr. L.A. Sniijders als vertegenwoordigers van de raad. De generale synode neemt kennis van de stukken. Er vindt een uitvoerig beraad plaats. De stemming vindt schriftelijk plaats; uitgebracht worden op ds. G.H. ter Schegget 24 stemmen
ds. S. Gerssen 25 stemmen
zodat is benoemd ds. S. Gerssen.

D-3 ds. M. Groenenberg, 'Uit de kerkekamer', Hervormd Utrecht, 70e jrg. nr. 33. 474 Fragment.
Groenenberg toont zich zeer ingenomen met het besluit van de synode. 19.2.1965

Een benoeming, straks een beroeping

Dinsdagmiddag heeft de Generale Synode, vergaderend in het gebouw van het Seminarie in Hydepark, Doorn, een opvolger voor ds. Grolle gekozen, die straks dus beroepen zal worden als predikant in algemene dienst voor Kerk en Israël. Insiders hebben met spanning uitgezien naar deze benoeming. Het werd ... ds. Gerssen! Dat betekent, wanneer ds. Gerssen deze beroeping opvolgt, en voorshands ziet het er niet naar uit, dat hij zulks zou weigeren, een nieuwe vakature in Utrecht. Het is nog te vroeg, om reeds verder te gaan denken. Wel mag ik persoonlijk zeggen, dat hij een goede buur was, dat het ons bijzonder spijt, dat hij hoogstwaarschijnlijk de dienst der Utrechtse gemeente gaan vaarwelzeggen. Ook voor de wijk Noorderburg is dit een spijtige zaak. Ds. Gerssen zal het ons niet kwalijk nemen, dat dit de eerste reactie is. Daarna volgt echter onmiddellijk de tweede: van heler harte wensen we ds. Gerssen geluk met deze eervolle benoeming. Toen destijds ds. Grolle deze dienst aanvaardde, was hij de eerste, en wist hij niet, wat er uit groeien zou. Welnu: er is een stuk kerkelijke arbeid uit gegroeid, dat er wezen mag en zijn opvolger, die het stellig weer op eigen wijze zal gaan aanpakken, mag in ieder geval dankbaar zijn, dat het niet helemaal pionieren is, zoals toen.

Ds. Gerssen is jong, actief, een studie-mens, een scherp en helder denker, die zijn gedachten rustig weet te formuleren. Dat de keuze op hem viel, - vergeef me, dat het wat eigenwijs klinkt -, vind ik gewoonweg knap van de synode! Voor ons is ds. Gerssen nu eenmaal een stuk dichterbij.

Nu maar wachten op de definitieve beslissing. En hopen, dat er inmiddels spoedig wat definitiefs te melden zal zijn uit de beide andere vakatures. Want met dit drietal zou het Groot Moderamen van de centrale kerkeraad, dat ambtshalve altijd in een beroepingskommissie zit, het wel wat erg volhandig krijgen.

D-4 ds. M. Groenenberg, 'Zin en onzin uit de kerk',
Hervormd Utrecht, 20e jrg. nr. 34. 488 Fragment.
Nabeschouwing over de synodezitting van 16.2.65.
Een van de sekretarissen van de Raden behoort nu
tot de gereformeerde bond. 26.2.1965

't Was boeiend op de Synode

Er moeten ook vervelende synodevergaderingen zijn. Dat kan niet anders. Ook vervelende zaken moeten afgehandeld worden. Maar eigenlijk waren deze er niet op de synodevergadering van de vorige week. Ik heb u aangekondigd wat er aan de orde zou komen, zodat u de verslagen wat volgen kon.

Ik begin met twee benoemingen te vermelden, die u alle twee al uit de krant kent. Dr. G. de Ru van Rotterdam werd tot praeses van de Synode gekozen nadat hij een jaar assessor was geweest. Ds. S. Gerssen werd tot sekretaris van de Raad voor Kerk en Israël gekozen en gaat (als hij deze benoeming aanvaardt) ds. J.H. Grolle opvolgen, die met emeritaat gaat. Natuurlijk geschiedt zo'n benoeming op grond van iemands kwaliteiten. 't Gaat om de vraag naar de theologische bekwaamheid, het inzicht in de vragen rond Kerk en Israël, mogelijkheid van contact met Israël en ook met de kerkelijke gemeenten. 't Gaat dus niet om iemands 'modaliteit'. Die is ook niet ter sprake geweest, voorzover ik me herinner. Wel zit er voor mij iets verheugends in, dat voortaan een van de sekretarissen van de Raden tot de gereformeerde bond behoort. Misschien kan ik ook even memoreren (maar dat ligt iets buiten de belangstellingssfeer), dat drs. N. den Oudsten benoemd werd tot 'docent' aan de Utrechtse Universiteit. Hij was wetenschappelijk assistent.

D-5 Brief van T.W.O. aan G.H. ter Schegget.
Bevestiging van de ontvangst van zijn sollicitatie in de vakature van Niftrik te Amsterdam. Men zal hem eigener beweging ook laten gelden voor de vakature Lekkerkerker in Groningen. 27.12.1972

Waarde Ter Schegget,

Namens de Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs bevestig ik je hiermede de goede ontvangst van je sollicitatie voor het ambt van kerkelijk hoogleraar te Amsterdam.

Met de van andere zijde reeds binnengekomen aanbevelingen zal deze sollicitatie zowel in de Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs als in de Amsterdamse benoemingskommissie in de overwegingen bij het opstellen van een voordracht worden opgenomen.

Daar binnenkort ook een vakature voor een dogmatikus

in Groningen is te verwachten, zullen wij de namen voor alle gegadigden en aanbevolenen ook voor deze vakature laten gelden.

Het is dus niet nodig daarvoor een aparte sollicitatie in te zenden, tenzij je ons zoudt laten weten dat je voor deze post niet in aanmerking wilt komen.

Met vriendelijke groeten, je w.g. D.J. Karres

D-6 Brief van T.W.O. aan G.H. ter Schegget.

Mededeling dat Ter Schegget niet is geplaatst op de voordracht voor Groningen (later werd benoemd: A. Geense). 19.4.1973

Weleerwaarde Zeergeleerde Heer,

De Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs deelt U bij deze mede, dat zij de voorbereiding voor de vervulling van de vakature van wijlen Prof. Dr. A.F.N. Lekkerkerker heeft afgerond en een voordracht heeft opge- maakt in overeenstemming met de adviezen van de Fakul- teitsraad te Groningen en het kollege van kerkelijke hoogleraren.

Het spijt haar U te moeten berichten dat Uw naam niet op deze voordracht voorkomt.

Ten aanzien van de vakature van wijlen Prof. Dr. G.C. van Niftrik te Amsterdam deelt de Kommissie U mede dat ook daarvoor een voordracht was opgemaakt, overeenkomstig de adviezen van de Fakulteitsraad en het kollege van kerke- lijke hoogleraren met andere namen dan de Uwe.

Daar de eerst aanbevolen kandidaat bericht heeft zich niet beschikbaar te kunnen stellen, zal de benoemings- procedure voor Amsterdam opnieuw geopend moeten worden.

De Kommissie meende echter niet te mogen wachten met U op de hoogte te stellen van de gang van zaken tot nu toe.

Zij wil U tevens danken voor Uw bereidheid U beschikbaar te stellen voor een van de beide voor de kerk zo belang- rijke posten.

Met vriendelijke groeten, de Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs, w.g. E. Jansen-Schoonhoven, voorzitter
w.g. D.J. Karres, sekretaris

D-7 Brief van de Universiteit van Amsterdam aan G.H. ter Schegget.

Uit deze brief blijkt dat Ter Schegget nog steeds 'in the running is'. 2.5.1973

Zeer geachte Heer ter Schegget,

De kommissie van onze fakulteit die de benoeming voorbereidt van de opvolger van professor van Niftrik heeft haar werkzaamheden moeten hervatten omdat de door haar meest gewenste kandidaat niet beschikbaar bleek.

Tijdens de laatste vergadering bleek het de kie. gewenst wanneer drs. F.H. Breukelman, die als wetenschappelijk medewerker aan de sekte dogmatiek verbonden is met als speciale opdracht de hermeneutiek, met U een gesprek zou hebben n.a.v. de publikaties zowel van U als van hemzelf. De kie. heeft zich nog volstrekt niet op één of twee kandidaten vastgelegd, maar acht zo'n gesprek t.a.v. twee kandidaten zinvol.

Dit gesprek, waarbij ook prof. J.P. Boendermaker en drs. D. Boer aanwezig denken te zijn, zou kunnen plaats vinden op woensdag 16 mei, middag of avond, of donderdag 17 mei, tijdens de ochtend.

Ik stel mij voor U vrijdag a.s. op te bellen, om te vragen of U tot dit gesprek bereid bent, en zo ja, wanneer het U schikt.

Met de meeste hoogachting,

w.g. T.R. Noorman

D-8 ds. L.A. Kopmels, 'Wie volgt van Niftrik op?', In de Waagschaal. new jrg. 2. nr. 14.

Bij de benoeming van een opvolger voor prof. van Niftrik doen zich blijkbaar problemen voor, met name rond de figuur van Ter Schegget. Kopmels bepleit openheid. 13.10.1973

N.B. Medio 1977 schreef Kopmels een stuk met dezelfde strekking, nu rond de opvolging van prof. Strijd. De redaktie van In de Waagschaal weigerde echter dit op te nemen.

Wie volgt van Niftrik op?

Met de opvolging van prof. Van Niftrik, overleden 25 oktober 1972, schijnt het niet erg te willen vlotten. De leerstoel in de dogmatiek aan de G.U. te Amsterdam is na bijna een jaar nog steeds vakant en 't zou mij niet verbazen als die situatie nog enige tijd voortduurt. Voor wie niet geheel een vreemdeling is in het kerkelijk en theologisch Jeruzalem van de Ned. Herv. Kerk, laat het zich raden hoe de vork ongeveer in de steel zit. Men is ondertussen op gissingen en geruchten aangewezen, want publiekelijk, in krant. of periodiek, wordt er over de mogelijke voortgang of stagnatie van een dergelijke opvolgingsprocedure niet gerept of zelfs maar gespekuleerd. De niet direkt verantwoordelijke voor zo'n benoeming wordt kennelijk geacht niet mee te denken, althans niet hardop en openlijk zijn mening te geven. Des te meer wordt er, hier en daar, gefluisterd om niet te zeggen geroddeld over de betrokken

personen en instanties en het vermoede gesjacher, dat de kerk in zulke zaken allesbehalve vreemd is. Een kleine 'chronique scandaleuse' laat zich schrijven rond de benoeming van menig kerkelijk hoogleraar evenals rond die van niet-kerkelijke trouwens. Daar heb ik overigens geen behoefte aan. Ik laat dat gaarne over aan de latere kerkhistorici. Maar die kunnen niet veel meer dan nakaarten, terwijl eerlijke en kiese publiciteit bij lopende zaken de zuiverheid van de beslissingen ten goede kan komen. Bovendien is de benoeming van een hoogleraar in de dogmatiek een tamelijk belangrijke zaak, die de hele kerk aangaat en waarbij mogelijk een stukje kerkhistorie geïnaugureerd wordt. Mede daarom kan enige gedachtenwisseling rond zo'n op handen zijnde benoeming geen kwaad en dat dan zwart op wit, openlijk en gesigneerd, met woorden die 'op naam' staan en die niet als geruchten of roddels een eigen leven gaan leiden. Nu lijkt een benoeming in de vakature Van Niftrik niet al te moeilijk. Het aantal keuzemogelijkheden is binnen de hervormde kerk en binnen Nederland niet erg groot. Ziet men af van de al zittende hoogleraren in de systematische vakken dan kan men op de vingers van één hand gemakkelijk de reële kandidaten tellen. Men kan denken aan dr. E.J. Beker en aan drs. F.H. Breukelman, beiden wetenschappelijk medewerker resp. in Utrecht bij prof. Hasselaar en in Amsterdam bij wijlen prof. Van Niftrik. Zowel met de benoeming van Beker als van Breukelman zou men geen slechte keuze doen, al zouden de fakulteiten alleen dáárdoor geen versterking ondergaan, daar beiden reeds volop hun bijdrage leveren in de opleiding van de theologische studenten en naar ik aanneem voldoende ruimte hebben tot wetenschappelijke arbeid, méér wellicht nog dan hun als hoogleraar zou toekomen. Nu wordt evenwel van diverse zijden gezegd dat geen van hen beiden voor de vakante post in aanmerking wenst te komen. Als dit zo is dan lijkt niets zo voor de hand te liggen dan de dogmatikus-ethikus dr. G.H. ter Schegget te vragen. Deze heeft zich vooral de laatste jaren als een voortreffelijk theoloog doen kennen, die in ieder geval buiten de theologische fakulteiten, maar ook daarbinnen, zijn weerga nauwelijks vindt. Zeker, theologisch formaat zal niet de enige maatstaf mogen zijn, die men bij de benoeming van een hoogleraar aanlegt. Hij moet ook een goed en inspirerend docent zijn en, als 't even kan, eveneens een goed en produktief schrijver, zodat men ook buiten de aktieradius van de fakulteit de vruchten van zijn arbeid plukken kan. Het hoeft nauwelijks betoog dat Ter Schegget deze kwaliteiten in hoge mate bezit. Kwa intellectuele kracht en helderheid vergelijkbaar met iemand als Van Ruler, weet hij als docent de theologische en wijsgerige brokken, die de grote denkers ons toewerpen, creatief te ontginnen en te ontsluiten, waarbij hem visie en vaart niet ontzegd kunnen worden. Ik ben niet karig met mijn lof, maar meen hiermee geen woord te veel te zeggen. Natuurlijk, ik kan me goed voorstellen dat men

tegen Ter Schegget's wijze van theologiseren gegronde bezwaren heeft (al zijn die me nog niet onder ogen gekomen), maar dat pleit niet tegen iemands kundigheid noch tegen iemands waarde als docent. De waarde van een hoogleraar ligt vooral hierin dat hij, boven de schoolseheid uit, kan bemiddelen tussen heden en toekomst, de tradities kan bevrijden uit een steriel verleden en tegelijk nieuwe wegen open legt, de geest van de studenten losmaakt en tegelijk ordent.

Toch vrees is, de hervormde kerk een beetje kennende en afgaande op wat me ter ore komt, dat Ter Schegget niet zonder slag of stoot die plaats van Van Niftrik krijgt aangeboden.

Waarom niet? Het antwoord luidt: omdat hij 'te links' is of, God betere het, niet wetenschappelijk genoeg, uit bepaalde hoeken. Samen te vatten in het argument 'niet netjes genoeg'. Het eerste argument, dat van de linksheid, is nogal onzakelijk, maar tenminste eerlijk. Het zal dan ook buiten de kring van de Gereformeerde Bond en de Konfessionelen niet gebruikt worden. Goed, Ter Schegget is wat je noemt links in de politieke zin, bepaald niet in leerstellige zin, maar dan links zoals Karl Barth en Eduard Thurneysen het waren en Miskotte en Gollwitzer het zijn. Links vanuit het horen van het evangelie en het verstaan van wet en profeten en niet vanuit een ideologisch-religieuze binding aan een standpunt. Laat men dit weten als men deze maatstaf hanteert. Overigens in een kerk met richtingen bij een hoogleraarsbenoeming een oneigenlijk criterium m.i. Een tweede Van Ruler zou onmiddellijk benoemd moeten worden, evenals een tweede Abraham Kuyper als die zich onder ons bevonden, geheel afgezien van hun theologische en zeker politieke richting. We zijn per slot geen politieke partij, maar een kerk met richtingen, waarvan de één de ander uitnemender acht dan zichzelf.

Op het mogelijke argument van gebrek aan wetenschappelijkheid ga ik niet in ernst in. Het is waarschijnlijk hoogst hypokriet of op z'n best onhanteerbaar, werkend met een wetenschapsopvatting, waaraan geen twee systematische theologen, beiden voldoen. Was Van Niftrik wetenschappelijk? Zijn Berkhof, Hasselaar, Strijd, Berkhouwer, Kuitert, Schillebeeckx of Sperna Weiland het? Ze zijn het in ieder geval op een nogal verschillende manier, meen ik te mogen zeggen.

Mijn hoop met dit artikel is dat de benoeming niet al te zeer wordt beïnvloed door onzuivere argumenten, onkontroleerbare geruchten en gesjoemel achter de schermen, maar dat men in synode en fakulteit tot een goede en eerlijke beslissing komt.

D-9 Brief van prof. dr. J. Sperna Weiland aan G.H. ter Schegget.

Sperna Weiland verzet zich tegen de kandidatuur van Ter Schegget voor de vakature van Van Niftrik. Hij

komt alsnog met bezwaren tegen diens proefschrift.
(Zie: stuk B-4 van 13.7.73). 13.7.1973

Zeer geachte Dr. Ter Schegget,

U weet, dat aan U wordt gedacht i.v.m. de vakature voor de dogmatiek in Amsterdam. Ik heb mij er steeds tegen verzet dat de kommissie die tot taak heeft de benoeming van een hoogleraar in de dogmatiek voor te bereiden U op de voordracht zou plaatsen en ik verzet mij daar nog tegen. De kommissie heeft mij gevraagd mijn bezwaren tegen Uw proefschrift op te schrijven. Met de grootste tegenzin en alleen omdat de kommissie er op stond dat dat zou gebeuren heb ik het gedaan. Nu het is gebeurd acht ik het geboden U een doorslag van de tekst toe te zenden. Dat doe ik bij dezen.

U kunt zeggen, dat ik mijn bezwaren eerder naar voren had moeten brengen, nml. toen ik als co-referent bij de voorbereiding van Uw promotie betrokken was. Wanneer U dat zegt hebt U gelijk, maar U zult zich herinneren, dat prof. Van Niftrik en U indertijd haast hadden met de promotie en dat mijn verlangen om wat meer tijd te hebben om het typescript goed te kunnen lezen als storend werd ervaren. Een soort van 'fides implicita' in prof. Van Niftrik heeft mij toen doen besluiten om geen spelbreker te zijn. Achteraf betreur ik dat, en het zal mij ook niet weer overkomen, maar indertijd was het ook Uw wens, dat het zo zou gaan. Mijn eerste bezwaar heb ik indertijd trouwens naar voren gebracht. Ik geloof niet, dat dat in het boek gevolgen heeft gehad, maar het is mogelijk, dat ik mij daarin vergis.

Ik heb nog een nieuwsgierige vraag. Op bladzijde 39 van Uw boek citeert U een door Marx gegeven definitie van revolutie: Revolution ist die ruckartige Nachholung verhandelter Entwicklung. Ik heb de definitie bij Marx niet kunnen vinden en ben nieuwsgierig waar U hem hebt gevonden. Kunt U mij inlichten? Er is mij werkelijk veel aan gelegen het te weten.

Met de meeste hoogachting, w.g. J. Sperna Weiland

D-10 Brief van T.W.O. aan G.H. ter Schegget.
Ter Schegget is niet geplaatst op de voordracht voor Amsterdam (later werd benoemd: E. Beker).
9.11.1973

Weleerwaarde Zeergeleerde Heer,

De Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs deelt U bij deze mede dat zij haar voorbereidingen voor de vervulling van de vakature van wijlen Prof. Dr. G.C. van Niftrik met het opstellen van een voordracht aan de Generale Synode heeft afgerond. De Kommissie moet

U helaas mededelen dat zij Uw naam niet op de voordracht heeft geplaatst, omdat zij toch aan een andere kandidaat de voorkeur gaf toen bleek dat in de adviezen van de fakulteitsraad van Amsterdam en het kollege van kerkelijke hoogleraren slechts twee maal eenzelfde kandidaat werd aanbevolen.

Gezien de discussie die in de Amsterdamse benoemingskommissie over de wetenschappelijkheid van Uw werk is gevoerd, stelt de Kommissie voor het Theologische Wetenschappelijk Onderwijs het op prijs U mede te delen dat zij deze kwestie buiten haar overwegingen heeft gehouden.

De Kommissie dankt U voor Uw bereidheid het ambt van hoogleraar te willen aanvaarden.

Met vriendelijke groeten, De Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs,

w.g. E. Jansen-Schoonhoven,
voorzitter
w.g. D. Karres,
sekretaris

D-11 Profiel en Kriteria voor een te benoemen hoogleraar in de vakature Sperna Weiland. 4.10.1974

Profiel en criteria voor een te benoemen hoogleraar in de geschiedenis van het christendom en de christelijke leerstellingen in de 19e en 20e eeuw, in de Fakulteit der Godgeleerdheid van de Universiteit van Amsterdam, bij besluit van de Fakulteitsraad van 4 oktober 1974.

Profiel

Degene, die inzicht zal willen geven in de geschiedenis van het christendom in de 19e en 20e eeuw, zal de functie en invloed van kerk, christelijke groepen en individuele denkers moeten kunnen plaatsen in het geheel van de samenleving waarin de economisch-sociale faktor van groot belang is.

De leeropdracht beslaat de periode waarin het christendom wordt gekonfronteerd met de industriële revolutie en de ontwikkeling van techniek en wetenschap, die daarmee samenhangt, en haar gevolgen, vooral voor leven en werken van de arbeidende klasse. Verder heeft het christendom te maken met de zich breed makende machten van kolonialisme en imperialisme.

Van belang was tevens voor het christendom de konfrontatie met het in nauwe relatie met het kapitalisme ontstane fascisme, en daarin werd voor haar o.a. het verschijnsel van het antisemitisme en van het racisme in het algemeen, ook in eigen kring, opnieuw virulent. Dit is een reden te meer om in het kader van dit vak ook aandacht te schenken aan ontwikkelingen binnen het

jodendom. In het vak zal het daarbij gaan om de vraag in hoeverre het christendom op bovengenoemde ontwikkelingen zich konformerend dan wel kritisch heeft gereageerd.

De voor dit vak te benoemen persoon zal niet alleen aandacht moeten schenken aan de sociale plaats en aan de politieke rol van de instituties, groepen en individuele denkers, maar ook aan hun reflectie in de vorm van theologie. Deze heeft vaak in nauw verband gestaan met kontemporaine filosofische ontwikkelingen onderhevig geweest.

Het voorgaande heeft uiteraard konsekventies voor de methode. De te benoemen man of vrouw moet dan ook openstaan voor een benaderingswijze als in het historisch materialisme en de ideologiekritiek aan de orde is, zonder daarbij aan andere methoden en benaderingswijzen voorbij te gaan.

Degene, die deze functie ambieert, zal zich ervan bewust moeten zijn, dat dit vak zijn plaats heeft binnen de theologische fakulteit. Dat betekent dat hij/zij bereid moet zijn met behulp van een analyse van de maatschappelijke situatie te helpen zoeken naar de toekomstdragende momenten erin. Tevens wordt er van haar/hem verwacht, dat zij/hij de studenten zal willen begeleiden bij hun zoeken naar een verantwoorde keuze.

Kriteria

1. Zijn of haar kennis van de geschiedenis van het christendom in het bedoelde tijdvak behoort ook te omvatten inzicht in de economisch-sociale, de politieke, filosofische en kulturele geschiedenis.
2. a. Hij of zij moet kundigheid ontwikkeld hebben in het omgaan met historisch materiaal,
b. dient aandacht te hebben voor de problemen van de theoretische geschiedenis,
c. dient bereid te zijn zo mogelijk contact te onderhouden met de historische studierichtingen aan deze universiteit.
3. Hij of zij moet een open oog hebben voor de betekenis van de sociale wetenschappen.
4. Hij of zij dient kennis van de bijbelse traditie te hebben.
5. Hij of zij dient bereid te zijn tot een inter- c.q. multidisciplinaire samenwerking.
6. Hij of zij moet bereid zijn tot het operationeel maken van de kennis van het vak in een praktikum.
7. Hij of zij dient over voldoende didaktische kwaliteiten te beschikken.
8. Hij of zij moet bereid zijn tot samenwerking in de vakgroep.
9. Hij of zij moet bereid zijn tot het leveren van zijn of haar bijdrage aan de bestuurlijke werkzaamheden van de fakulteit.

D-12 Brief van de Universiteit van Amsterdam aan G.H. ter Schegget.

Na lange aarzeling heeft men in de vakature Sperna Weiland gekozen voor de berlijnse dr. F.W. Marquardt. 1.7.1975

N.B. Iets van de motieven voor deze keuze blijkt uit de brief van P. Booy e.a. van 1.8.1976. Het ging bij de vervulling van deze vakature in feite tussen Ter Schegget en Marquardt. Marquardt heeft later bedankt voor de benoeming. De vakature duurt voort.

Geachte heer ter Schegget,

Naar aanleiding van uw sollicitatie inzake de vakature van het hoogleraarschap in de geschiedenis van christendom en christelijke leerstellingen in 19e en 20e eeuw deel ik U het volgende mee.

In haar vergadering van 26 juni j.l. heeft de fakulteitsraad op advies van de benoemingskommissie het kollege van bestuur van de Universiteit van Amsterdam gemachtigd om de volgende voordracht aan de minister ter benoeming door te geven:

- 1) Dr. F.W. Marquardt te West-Berlijn
- 2) .....

Uit de lange duur van de werkzaamheden van de commissie en uit het feit dat wij U zo lang in het ongewisse hebben moeten laten, kunt U afleiden dat het de commissie, gezien het aantal geschikte kandidaten, moeilijk viel om tot een beslissing te komen.

De commissie wil U nogmaals danken voor uw sollicitatie.

Namens de benoemingskommissie, met vriendelijke groet,
hoogachtend, w.g. j.b. de jong

D-13 Brief van het Utrechtse dispuut 'Excelsior Deo Iuvante' aan de benoemingskommissie voor de vakature prof. dr. J. de Graaf te Utrecht.

Men draagt, met redenen omkleed, Ter Schegget voor. (Ter Schegget heeft niet naar deze functie gesolliciteerd). 19.2.1976

Geachte commissie,

Naar aanleiding van uw advertentie in het dagblad Trouw, waarin u een Gewoon hoogleraar in de ethiek, met inbegrip van de wijsgerige ethiek, en de encyclopedie der godgeleerdheid vraagt, willen wij u het volgende onder de aandacht brengen. Als theologisch studentengEZELSchAP hebben wij met deze leerstoel een bijzondere betrekking, aangezien

de huidige funktionaris als vaste eindkritikus aan ons gezelschap is verbonden. Ons gezelschap telt momenteel 61 leden en kan als vertegenwoordigend worden gezien voor een brede groep van de studentengeleding van de theologische fakulteit.

Onze belangrijkste overweging, waar het om de vervulling van de komende vakature gaat, is de volgende. Wij menen dat zowel de theologische fakulteit als de centrale interfakulteit gediend zal zijn wanneer gezocht wordt naar een kandidaat die bij onderwijs en onderzoek de nadruk legt op wat genoemd kan worden de materiële zijde van de ethiek. Dat wil niet zeggen dat wij een formele benadering, de zogenaamde meta-ethiek, onbelangrijk achten. Het belang van deze meta-ethiek is o.i. echter minder groot dan dat van de materiële of normatieve ethiek. Bij deze overweging willen wij in herinnering brengen, dat de andere ordinarius in de vakgroep wijsbegeerte en ethiek van de theologische fakulteit bij zijn onderwijs in de godsdienstwijsbegeerte een taal-analytische benadering heeft. Wanneer nu de ordinarius voor de ethiek ook een dergelijke benadering zou hanteren, lijkt het ons dat deze wijze van benaderen te zwaar vertegenwoordigd zal worden. Wanneer echter in genoemde vakgroep twee ordinarii met een verschillende benadering werken, zullen deze twee benaderingswijzen vruchtbaar op elkaar in kunnen werken.

Gezien het bovenstaande willen wij u, gehoord de mening van ons gezelschap, de volgende twee kandidaten van harte aanbevelen:

..... en
Dr. G.H. ter Schegget.

Deze volgorde wil geen rangorde zijn; de namen zijn in alfabetische volgorde gegeven.

Dr. G.H. ter Schegget is stafdocent ethiek aan de sociale akademie 'De Horst' te Driebergen. Als zodanig heeft hij onderwijskundige ervaring. Door een groot deel van de studenten aan de theologische fakulteit wordt hij gewaardeerd, wat blijkt uit zijn aanwezigheid op veel van de door de TSU georganiseerde studiedagen en uit zijn regelmatig optreden als eindkritikus bij de diverse disputen. Uit zijn geschriften blijkt, dat hij goed op de hoogte is van de theologie en de wijsbegeerte, waarbij we vooral denken aan Bloch, Marcuse, Barth en Miskotte.

Bovenstaande gegevens willen niet de indruk wekken volledig te zijn. Wij waren niet in staat om van beide kandidaten een curriculum vitae en een lijst van publikaties samen te stellen. Wij hopen, dat dit voor u geen belemmering zal zijn om deze kandidaten in serieuze overweging te nemen.

Intussen verblijven wij, met de meeste hoogachting,
namens het werkgezelschap, w.g. dick de jong,
h.t. ab-actis II

D-14 Brief van het Utrechtse dispuut 'Terzake' aan de benoemingskommissie voor de vakature De Graaf. Ter Schegget wordt voorgedragen. Men pleit voor de pluriformiteit van de opleiding. (Zie ook brief van 19.2.1976; stuk D-13). Uiteindelijk is een buitenlander benoemd. 5.3.1976

Lectori Salutem,

In verband met de op gang zijnde benoemingsprocedure in zake de opvolging van Prof. Dr. J. de Graaf wil ook het Theologisch Werkgezelschap Terzake een aanbevelingsbrief doen uitgaan. Op de laatste vergadering van ons gezelschap hebben de leden zich unaniem uitgesproken vóór de benoeming van Dr. G.H. ter Schegget.

Ons gezelschap verzoekt de leden van de benoemingskommissie het volgende hierbij in overweging te nemen: Dr. ter Schegget heeft zich de laatste jaren door zijn veelvuldige publikaties een grote wetenschappelijke reputatie opgebouwd. In deze publikaties heeft hij ons inziens zijn bekwaamheid als wijsgerig ethikus (met name als kenner van Bloch en het existentialisme) en als theoloog (zie hiervoor met name zijn laatste boek 'Het lied van de Mensenzoon') volop bewezen. Wat betreft het eerste kunnen wij wijzen op het feit dat Dr. ter Schegget al lange tijd wijsgerige ethiek doceert aan de Sociale Akademie 'De Horst', waarbij niet alleen zijn kennis van zaken in deze, maar ook zijn grote didaktische bekwaamheid is opgevallen. Ons gezelschap acht het voorts van het grootste belang, dat Dr. ter Schegget een ruime ervaring heeft als predikant. Hij is verscheidene jaren predikant geweest in diverse gemeenten en gaat nog steeds regelmatig voor in kerkdiensten, hetgeen voor de studenten, waarvan immers nog altijd een groot deel zich voorbereidt op de dienst van het Woord, van groot voordeel kan zijn.

Op de laatste studiedagen, die door de TSU werden georganiseerd, is gebleken hoe groot de behoefte bij de studenten is aan een brug tussen het vakgebied Wijsbegeerte/Ethiek enerzijds en met name de Systematische Theologie anderzijds. Moet niet wat wij theologisch-ethisch zeggen ook algemene zeggingskracht hebben? Moeten wij anderzijds niet datgene wat wij algemeen-ethisch stellen ook theologisch kunnen verantwoorden? Moeten wij niet voor alles ervoor waken, dat de duplex ordo in onze studie een heilloze breuk slaat tussen wetenschap en kerk?

Wij geven Dr. ter Schegget een reële kans om deze grote problemen dichterbij een oplossing te brengen. Zeker is in ieder geval, dat Dr. ter Schegget bij een groot deel van de studenten weerklank vindt. Dit is onder andere

af te lezen uit de gretigheid, waarmee zijn boeken op de disputen worden behandeld en uit het feit dat de TSU hem al enige malen heeft gevraagd voor, doorgaans goed bezochte, studiedagen.

Ons gezelschap acht het van het grootste belang dat bij een instelling voor wetenschappelijk onderwijs een pluriform docentenkorps garant staat voor een veelzijdige opleiding. Om wille van deze pluriformiteit mag geen groepering op onze fakulteit ondervertegenwoordigd zijn.

Wij achten het voor de fakulteit en voor de theologie van het grootste belang, dat Dr. ter Schegget de nieuwe hoogleraar Ethiek wordt!

Namens het Theologisch Werkgezelschap Terzake,
w.g. Wilken Veen, h.t. sekretaris

E. DE AMSTERDAMSE PROCEDURE

- E-1 Gedragslijn betreffende de benoeming voor kerkelijke hoogleraren aan de Universiteit van Amsterdam. Deze gedragslijn speelt een grote rol in de procedure rond de zaak Ter Schegget. Van belang is vooral art. VIII, dat neerkomt op een veto-recht van TWO. 18.9.1975
- I. In geval van een vakature van hoogleraar in Godgeleerdheid vanwege de Nederlandse Hervormde Kerk aan de Universiteit van Amsterdam waarin naar het oordeel der Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk dient te worden voorzien, doet zij daarvan door haar Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs mededeling aan de Minister van Onderwijs en Wetenschappen en aan het Kollege van Bestuur van de universiteit.
  - II. De Kommissie T.W.O. stelt zich in verbinding met het bestuur van de fakulteit der Godgeleerdheid, teneinde in onderling overleg tot een omschrijving van de opdracht van de te benoemen hoogleraar te komen en deze in een structuurrapport vast te leggen. Daarbij kan desgewenst ook een eventuele, daarmee samenhangende wijziging van de opdracht van de andere kerkelijke hoogleraar - uiteraard met diens instemming - aan de orde komen.
  - III. Indien het in artikel II bedoelde structuurrapport geen bezwaren ontmoet bij het kollege van bestuur benoemt de fakulteitsraad een voordrachtskommissie in overleg met de kerkelijke opleiding. De Kommissie T.W.O. treedt op als voordrachtskommissie van de Generale Synode. In onderling overleg tekenen zij het profiel van de te benoemen hoogleraar. De kommissies vergaderen afzonderlijk, maar nodigen een lid van de andere kommissie als adviseur tot hun vergadering uit. Indien een der beide kommissies dit wenselijk acht, wordt een gezamenlijke vergadering der beide kommissies gehouden. De notulen worden uitgewisseld.
  - IV. De kommissies vestigen op basis van het structuurrapport en het geschetste profiel in een gezamenlijke, door de zorgen van het kollege van bestuur te plaatsen advertentie de aandacht op de vakature. De kommissie van de fakulteitsraad konsulteert de zusterfakulteiten en hoort de in aanmerking komende vakgroep(en). De Kommissie T.W.O. vraagt advies aan

het kollege van kerkelijke hoogleraren van de Nederlandse Hervormde Kerk. De voordracht van de kommissie van de fakulteitsraad wordt met de daarop betrekking hebbende stukken voorgelegd aan de kommissie T.W.O. met het verzoek met de voordracht in te stemmen.

- V. De kommissies proberen door onderling overleg tot een eensluidende voordracht te komen, in elk geval ten opzichte van de kandidaat voor de eerste plaats op de voordracht. Indien deze overeenstemming wordt bereikt, wordt de voordracht voorgelegd aan de Generale Synode der N.H. Kerk en aan de fakulteitsraad.
- VI. Indien de Generale Synode der N.H. Kerk de voordracht aanvaardt legt de fakulteitsraad, tenzij hij overwegende bezwaren tegen de voordracht dan wel tegen de eerstvoorgedragene heeft, deze voor aan het kollege van bestuur, desgewenst met vermelding van een enkelvoudige voordracht indien over de tweede en eventuele verdere kandidaten, dan wel over hun onderlinge rangorde geen overeenstemming is verkregen. Bij meertallen drukt de volgorde van namen op de voordracht de voorkeur voor benoeming uit. De fakulteitsraad adviseert daarbij het kollege van bestuur de eerste kandidaat als de door de Generale Synode tot kerkelijk hoogleraar bestemde persoon ter benoeming tot gewoon hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam voor te dragen bij de Kroon.
Het advies van de fakulteitsraad wordt opgesteld met inachtneming van de procedures, die gelden voor de benoeming tot gewoon hoogleraar aan deze universiteit. Na benoeming door de Kroon volgt de benoeming tot hoogleraar vanwege de Nederlandse Hervormde Kerk.
- VII. Indien de Generale Synode de voordracht niet aanvaardt, geeft zij daarvan, met een gemotiveerde verklaring, kennis aan de Kommissie T.W.O. en het bestuur van de fakulteit der godgeleerdheid van de Universiteit van Amsterdam met het verzoek opnieuw een voordracht in te dienen.
Indien het kollege van bestuur het advies van de fakulteitsraad niet overneemt, geeft het daarvan, met een gemotiveerde verklaring, kennis aan het bestuur van de fakulteit der godgeleerdheid met het verzoek opnieuw een advies op te stellen. Het fakulteitsbestuur stelt de kommissie T.W.O. hiervan in kennis.
De beide benoemingskommissies zetten daarna hun werkzaamheden voort en zoeken aan de bezwaren van de Generale Synode, respektievelijk het kollege van bestuur tegemoet te komen door het opstellen van

een nieuwe voordracht óf, indien dit onmogelijk blijkt, deze bezwaren weg te nemen door een nieuwe aanbeveling van de voorgestelde kandidaten.

VIII. Indien de beide benoemingskommissies niet tot overeenstemming kunnen komen, stelt de Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs de voordracht op, waarna de fakulteitsraad van de fakulteit der godgeleerdheid van de Universiteit van Amsterdam eventuele overwegende bezwaren tegen deze voordracht kan inbrengen.

Indien deze bezwaren bestaan tracht de kommissie T.W.O. deze in onderling overleg weg te nemen of draagt zij, indien dit onmogelijk blijkt, een wel aanvaardbare kandidaat in plaats van de niet-aanvaardbare aan de Generale Synode voor.

IX. Met de nieuwe voordracht handelt de fakulteitsraad vervolgens overeenkomstig de in artikel VI. aangegeven regels.

X. De onderwijsopdracht van de desbetreffende hoogleraren omvat de in overleg met de Generale Synode aangewezen vakken met inachtneming van de aan deze vakken te verlenen voorrang.

E-2 Brief van T.W.O. aan de theologische fakulteit van de Universiteit van Amsterdam.

Men zal van de fakulteitsraad slechts bezwaren van wetenschappelijke aard aanvaarden. 30.12.1975

N.B. Het veto-recht van de universiteit wordt hier dus ingeperkt; die zal bijvoorbeeld niet iemand kunnen weigeren omdat zij een ander liever heeft, iets dat T.W.O. (o.i. ten onrechte) vindt wel te kunnen.

Hooggeacht Bestuur,

De Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs van de Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk ontving van het Moderamen der Synode het verzoek U ervan in kennis te stellen dat de concept-gedragslijn voor de benoeming van hoogleraren in de godgeleerdheid vanwege de Nederlandse Hervormde Kerk, tevens gewoon hoogleraar bij de Universiteit van Amsterdam in de november-vergadering der Generale Synode is aanvaard.

De Generale Synode stelde er echter prijs op U op de hoogte te brengen van een interpretatie van deze gedragslijn waarvan zij bij het betuigen van haar instemming is uitgegaan.

Wanneer zou kunnen blijken, dat deze veronderstelling niet door de Universiteit van Amsterdam zou worden gedeeld, achte de Generale Synode een nieuw overleg op dit punt

noodzakelijk.

Het gaat in het bijzonder om het bepaalde in artikel VI. Daarin staat het volgende: 'Indien de Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk de voordracht aanvaardt, legt de fakulteitsraad, tenzij hij overwegende bezwaren tegen de voordracht dan wel tegen de eervoorgedragene heeft, deze voor aan het kollege van bestuur, enz.'

De Generale Synode stipuleerde hierbij, dat de overwegende bezwaren van de fakulteitsraad uitsluitend van wetenschappelijke aard zouden kunnen zijn. Indien n.l. ook andere bezwaren zouden kunnen worden ingebracht, zou daarvoor de fakulteitsraad kunnen ingrijpen in de eigen verantwoordelijkheid en het daaruit voortvloeiend beleid van de Generale Synode. De Generale Synode ging er van uit, dat dit laatste zeker niet de bedoeling van de Universiteit zou kunnen zijn.

Hetzelfde geldt ook voor het bepaalde in artikel VIII, waar eveneens sprake is van overwegende bezwaren tegen de voordracht van de zijde van de fakulteitsraad.

De Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs zal het op prijs stellen van U te mogen vernemen of de hierboven gegeven interpretatie ook de Uwe is.

Met vriendelijke groeten, de Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs,

E-3 Brief van het fakulteitsbestuur van de Universiteit van Amsterdam aan T.W.O.

De universiteit aksepteert de interpretatie van T.W.O. 30.12.75. 12.1.1976

Hooggeachte Kommissie,

Uw brief van 30 december m.b.t. de koncept-gedraglijn voor de benoeming van hoogleraren kwam in onze vergadering van 9 januari ter tafel. De aanvaarding door de Generale Synode verheugt ons.

Gaarne bevestigen wij, dat de in Uw schrijven gegeven interpretatie ook de onze is, konform het antwoord, dat onze Dekaan op 17 november ter Synodevergadering op de betreffende vraag gaf. Eventuele overwegende bezwaren van de Fakulteitsraad (genoemd in de artikelen VI en VIII) zouden inderdaad uitsluitend van wetenschappelijke aard zijn.

Met vriendelijke groeten Uw dienstwillige namens het fakulteitsbestuur,

E-4 Struktuurrapport voor de vervulling van de vakature Strijd.

De te doceren vakken zullen zijn: bijbelse theologie, christelijke ethiek, praktische theologie (d.i. homilektiek + pastoraat + apostolaat + katechetiek) en kerkrecht. 6.2.1976

N.B. Een dergelijk rapport is wettelijk noodzakelijk. Het omschrijft de functie van de te benoemen hoogleraar. Het is gezamenlijk opgesteld en goedgekeurd door de fakulteitsraad en T.W.O.

STRUKTUURRAPPORT

i.v.m. het emeritaat van Prof.dr. Kr. Strijd sinds 1968 kerkelijk hoogleraar vanwege de Ned.Herv.Kerk, tevens gewoon hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam per 1 september 1976.

De Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs van de Ned. Herv. Kerk en de Fakulteitsraad van de Fakulteit der Godgeleerdheid hebben, gehoord de vaste kommissie van onderwijs en de vaste kommissie van wetenschapsbeoefening, gehoord de vakgroep ethiek/dogmatiek en de kerkelijke opleiding,

hebben het volgende vastgesteld in hun respectieve vergaderingen van 6 februari 1976 en 16 januari 1976:

1. De vakature, die ontstaat bij emeritaat van Prof.dr. Kr. Strijd dient te worden vervuld door een hoogleraar met dezelfde leeropdracht, te weten: de bijbelse theologie, christelijke ethiek, praktische theologie en kerkrecht.
2. Daarbij dient de procedure in acht te worden genomen welke is vastgelegd in 'Gedragslijn betreffende de benoeming van hoogleraren in de godgeleerdheid vanwege de Nederlandse Hervormde Kerk bij de Universiteit van Amsterdam, tevens hoogleraar in de Godgeleerdheid van deze Universiteit', aangenomen in de Synode van de N.H.K. november 1975 en in de Universiteitsraad van de UvA op 27 april 1976.
3. De vakken van de leeropdracht zijn vaste onderdelen van het curriculum van de kerkelijke opleiding (de andere vakken behoren tot de leeropdracht van de andere kerkelijke hoogleraar vanwege de N.H.K.) en liggen vast in de kerkorde van de Ned. Herv. Kerk. De verantwoordelijkheid van de hoogleraar ligt zowel bij onderwijs en onderzoek als bij examens.
4. Kolleges Inleiding in de theologie (samen met de andere kerkelijke hoogleraar) aan eerste- en tweedejaars studenten en kolleges christelijke ethiek aan tweedejaars studenten worden gerekend tot het algemene kollege-aanbod van de fakulteit.

5. De onderdelen christelijke ethiek, pastoraat (als onderdeel van de praktische theologie) en bijbelse theologie van de leeropdracht kunnen als doktoraalvak worden beoefend; studenten in één dezer vakken dienen te worden begeleid en geëxamineerd. Dit geldt met name voor de christelijke ethiek; de twee andere genoemde vakken worden momenteel verzorgd door één van de hoogleraren vanwege de Evang.-Lutherse Kerk.
6. Noch in het middellange termijnplan van de fakulteit noch in het tot nu toe gevoerde herprogrammerings-overleg zijn aanwijzingen om de leeropdracht te wijzigen.
7. Voor één onderdeel van de leeropdracht, te weten de praktische theologie, zijn bij de fakulteit aangesteld: een wetenschappelijk medewerker voor de halve werktijd en een wetenschappelijk ambtenaar voor 1/5 van de werktijd. Tevens zijn twee kandidaatassistenten aangesteld, waarvan één werk verricht ten bate van de christelijke ethiek en de ander in de praktijk ten dienste van het curriculum van de kerkelijke opleiding. Een wetenschappelijk medewerker voor het zwaarste deel van de taak, te weten de christelijke ethiek, ontbreekt.
8. Het wetenschappelijk onderzoek in de vakken van de leeropdracht wordt in de fakulteit van groot belang geacht.
9. Alle docenten van de kerkelijke opleiding, waarin begrepen de kerkelijke hoogleraren vanwege de Alg. Doopsgezinde Sociëteit en de Evangelisch-Lutherse kerk, regelen gezamenlijk de opzet van de kerkelijke opleiding en de aksenten van ieders onderwijs en onderzoek.
10. In profiel en advertentietekst zal, uit de veelheid van vakken binnen de leeropdracht, het aksent worden gelegd op de christelijke ethiek.
11. Tenslotte: in de gedragslijn, genoemd in punt 2, wordt geregeld, dat profiel en advertentietekst pas na goedkeuring van het hier geboden structuurrapport worden opgesteld.

E-5 Johan Lok, 'De duplex-orde en de praktische theologie'.

Voor deze dokumentatie speciaal geschreven, goed gedokumenteerd, artikel over de kwestie van de 'duplex-orde' (Vgl. structuurrapport van 6.2.76). Volgens Lok is er verwarring rondom de inhoud van het begrip 'praktische theologie'. Officieel is het een samenvattende aanduiding van de vakken homilektiek, katechetiek, liturgiek en apostolaat. Sommigen gebruiken het woord echter als aanduiding van een aantal ago-

gische methodieken waarvan men het (vooral onder druk van de oecumenische werkgroep 'praktische theologen') wenselijk acht ze in het curriculum in te voeren. T.W.O. was aanvankelijk tégen dit laatste, maar lijkt er nu vóór te zijn. De Amsterdamse fakulteit is overwegend tégen; men wil theologen blijven afleveren en geen religieus georiënteerde sociologen/psychologen/agogen. De discussie is nog niet afgesloten. 30.4.1978

N.B. Kennelijk verwachten de voorstanders van de agogische richting in de Praktische Theologie weinig steun van Ter Schegget.

DE DUPLEX-ORDO EN DE PRAKTISCHE THEOLOGIE: Vragen die nog onopgehelderd zijn.

Inleiding:

Zoals uit de stukken van de benoemingskommissie blijkt werd op een gegeven moment de vraag naar de mate van gekwalificeerdheid in de praktische theologie van de zijde van de Kommissie T.W.O. als toetsingskriterium naar voren gebracht. De fakultaire benoemingskommissie heeft dit (terecht) van de hand gewezen. Zij kon dit doen door eenvoudig te verwijzen naar profiel en criteria, waarover immers beide commissies het gemeenschappelijk eens waren geworden.

Er is hier echter meer in het geding, dan dat men argumenten zocht tegen de voorgestelde kandidaten. Want behalve dat (ook hierin) de handelwijze van de kommissie T.W.O. niet terug te leiden viel op profiel en criteria speelt hierbij m.i. wél een rol dat de kommissie T.W.O. ook nog nooit expliciet akkoord is gegaan met de manier waarop de Amsterdamse theologische fakulteit de herprogrammering van de studie inhoudelijk heeft ingevuld. Het is daarom niet ondenkbaar dat op de achtergrond bij T.W.O. de gedachte speelt dat via de benoemingsprocedure ook hierin achteraf nog 'korrekties' kunnen worden aangebracht.

Want wat is het geval?

Evenals ándere studierichtingen moesten ook de theologische fakulteiten aan de Rijksuniversiteiten er zorg voor dragen in het kader van de Wet Herstructurering Wetenschappelijk Onderwijs (de zgn. wet-Posthumus) een nieuw studieprogramma te ontwikkelen. Dit bood dus de mogelijkheid om een aantal veranderingen in het programma door te voeren. De discussie rond de herprogrammering veronderstel ik bekend. Wat betreft de theologische fakulteiten is het echter van belang te weten dat één van de 'nieuwe' vakken die om erkenning in de opleiding vocht (en vecht) gekroond werd met de naam 'praktische theologie', een benaming waaronder in feite echter een aantal vakken uit de zgn. 'kerkelijke opleiding' als homilektiek, katechetiek, liturgiek, aposto-

laat en pastoraat, werden ondergebracht. In tegenstelling tot andere theologische fakulteiten besloot nu de Amsterdamse fakulteit om een aantal fundamentele redenen dit vak vooralsnog niet als zelfstandig doktoraalvak in het nieuwe programma op te nemen. Dit in tegenstelling tot de vakken dogmatiek en christelijke ethiek, die wèl in het officiële doktoraalprogramma werden opgenomen.

Voor een goed begrip van deze beslissing en de 'tegenstelling' die er hierdoor met de kommissie T.W.O. kon optreden, moeten hier twee dingen verduidelijkt worden.

In de eerste plaats is dat de zgn. duplex-orde regeling waaronder de theologische fakulteiten aan de rijksuniversiteiten wettelijk ressorteren. Ten tweede is dat de situatie die er door de herprogrammering is ontstaan. In het navolgende komen beide aspecten - voorzover zij in dit kader van belang zijn - aan de orde.

Voor het overige beogen deze opmerkingen wèl duidelijk te maken dat er geen sprake is van eenduidige en (dus) zwart-wit tegenstellingen tussen fakulteit en (vertegenwoordigers van de) kerk. De beslissingen die door de kerkelijk verantwoordelijken (= de kommissie T.W.O.) voor het academisch theologisch onderwijs worden genomen vooronderstellen een inhoudelijk theologische discussie binnen die kerk. Deze discussie is noodzakelijk en zal dan ook gevoerd moeten worden.

1. De duplex-orde

De wettelijke regeling van de duplex-orde - tot stand gekomen bij de wet op het hoger onderwijs van (NB) 1876 - moet historisch begrepen worden als uitdrukking en gevolg van een bepaalde fase in de opkomst van de burgerij. De burgerlijke revolutie had een verandering van de verhouding tussen kerk en staat tot gevolg die ook zijn konsekwenties had voor de wijze waarop in het vervolg de theologische studie aan de rijksuniversiteiten werd ondergebracht. Met de burger traden 'verlichting' en 'rede' voor het voetlicht van de geschiedenis en de theologische fakulteiten werden voortaan fakulteiten der godsdienstwetenschappen, waarin alleen recht van bestaan werd toegekend aan de vakken, die in de zin van de positivistische wetenschapsopvatting van de 19e eeuw voor wetenschappelijk konden doorgaan. Zo leek het alsof de definitieve scheiding van kerk en staat werd doorgevoerd, de wetenschap werd geëmancipeerd en de kerk teruggedrongen. In feite behield de kerk echter wel degelijk een grote plaats.

Dit komt o.m. tot uitdrukking in het feit dat zij de gelegenheid kreeg aan de universiteit de 'wetenschappelijke' theologische opleiding aan te vullen met een 'kerkelijke' opleiding voor haar toekomstige ambtsdragers. Het benoemingsrecht voor de laatste lag(en) ligt bij de kerken. Er ontstond zo een scheiding en daarmee

'verdubbeling' van vakken (waarbij dogmatiek, christelijke ethiek, homiletiek, apostolaat, katechetiek etc. tot de 'kerkelijke' vakken behoren) die tot op de huidige dag voortduurt.

Het ligt voor de hand dat deze duplex-orde situatie al enige tijd de kapstok is waaraan theologische en wetenschapstheoretische diskussies binnen de theologie worden opgehangen. In deze diskussies zijn immers de vragen naar rol en functie van kerk en theologie in de maatschappij, hun verhouding tot de staat etc. aan de orde.

Het herprogrammeringsvoorstel van de fakulteit verwijst in dit verband naar de in 'Wending' december 1969 gepubliceerde stellingen ('Over theologie en theologische studie') van J. Sperna Weiland en A.J. Nijk. In deze stellingen werd gepleit voor een opheffing van de duplex-orde. De kerkelijke vakken zouden een plaats moeten krijgen binnen het doktoraal en de kerken zouden voor hun ambtsdragers het doktoraalexamen verplicht moeten stellen. Op een merkwaardige wijze zien we hier de historisch aangebrachte scheiding tussen kerk en staat vervagen doordat de staat een grotere functie krijgt toegewezen bij de opleiding van theologen. Een uiterst interessante vraag hierbij is die naar zowel het belang van de staat als van de kerk bij een dergelijke konstruktie. Begrijpelijkerwijs kan dat hier niet verder worden uitgewerkt.

De motivatie van Nijk en Sperna Weiland hierbij was in elk geval dat de theologie zich meer zou moeten oriënteren aan wat er in andere disciplines (als sociologie, psychologie etc.) aan de orde is en er daarom een grotere differentiatie in de theologische studie moest worden mogelijk gemaakt.

In het verlengde van deze probleemstelling (de vraag naar het bestaansrecht van theologische fakulteiten) kunnen de uitlatingen gezien worden van C.W. Mönnich en J. Sperna Weiland enige jaren later in een interview in Folia Civitatis waarin zij de gedachte opwerpen de theologische studie op te splitsen in haar onderdelen en die onder te brengen bij de andere bestaande fakulteiten (geschiedenis, letteren, etc.). In een later stadium stelt Mönnich de vraag fundamenteeler, doordat hij de noodzaak van een analyse van de kerkelijke praktijk bij de vraagstelling betreft.

'Wie een hervorming van het academisch onderricht en onderzoek in de theologie voorstaat ... zal goeddoen een behoorlijke analyse van dat gehele kompleks - de academische opleiding, de functie van de predikant of de theologisch opgeleide praktikus in andere kringen dan de gemeente, en de respons van degenen onder wie hij werkt - ter hand te nemen ..' (Eltheto nr. 52, 1976). Van een opheffing is dan geen sprake meer. Wel van de noodzaak tot 'historische analyse, ondernomen met de middelen van de sociale en economische geschiedenis ... om de bouwstoffen aan te dragen waarmee de theologische opleiding kan worden herbouwd'.

2. Herprogrammering

Het artikel van Mönnich wordt geschreven in een periode dat aan de fakulteit de herprogrammering volop in discussie is. Het kenmerk van deze discussie - zoals die vooral ook door studenten wordt gevoerd - is, dat ze sterke impulsen krijgt vanuit de praktijk van de theologische studie (d.w.z. de theoretische en praktische arbeidsverhoudingen van theologiestudent én docent) en de demokratiseringsbeweging zoals die aan de UvA plaatsvond (en vindt).

Het resultaat van de discussie is, dat gekozen wordt voor een slechts gedeeltelijke 'opheffing' van de duplex ordo: dogmatiek en christelijke ethiek zouden in het 'staats'-programma kunnen opgenomen terwijl de andere 'kerkelijke' vakken ten dele als onderdeel van de bestaande disciplines, ten dele in het kerkelijk beroepsvormend jaar gegeven zouden moeten worden. Inhoudelijk betekent dit dat m.n. de dogmatiek als 'een in gesprek met de traditie voltrokken onderzoek en toetsing van het godsdienstig spreken in de huidige christelijke kerk op haar overeenstemming met de bijbelse geschriften waar die kerk zich op beroept' meer naar het centrum van de studie wordt gehaald. Een soortgelijke motivatie geldt voor de christelijke ethiek die in feite niet van de dogmatiek losgekoppeld kan worden maar meer expliciet de vraag stelt naar de actuele situatie.

Deze vakken zouden zo een kritische functie kunnen gaan vervullen binnen het totaal van de studie. En juist deze kritische functie zou hard gemaakt kunnen worden, doordat in Amsterdam de unieke situatie bestaat dat voor deze oorspronkelijk 'kerkelijke' posten een benoemingsprocedure bestaat waarin ook de fakulteit zeggenschap heeft.

3. Praktische theologie

In het verlengde van het bovenstaande werd t.a.v. de vakken van de praktische theologie echter het standpunt ingenomen dat deze niet als aparte discipline in het doktoraalprogramma moest worden opgenomen. Men was tegen het kreëren van een nieuwe discipline - die als 'praxis theologie' een apart spoor zou vormen naast de andere vakken, die daarmee niet 'praktisch' mee zouden hoeven te zijn - en stelde zich op het standpunt dat de onderdelen waaruit dit vak zou bestaan op doktoraalniveau bestudeerd konden worden binnen de bestaande disciplines (bijvoorbeeld een vraag naar diverse ambtsopvattingen in het pastoraat bij dogmatiek, evt. kerkgeschiedenis) ofwel dat zij als onderdelen van een typische beroepsopleiding in het postdoctorale 'kerkelijke jaar' thuishoorden.

Deze opstelling was een direkt gevolg van de inhoudelijke keuze vóór het leggen van een zwaar aksent op de historische, systematische en bijbelse vakken.

Een verdere 'uitbouw' van de praktische theologie onder de voorwaarden waaronder de herprogrammering moest worden gerealiseerd (waartegen zoals bekend de fakulteit heftig protest aantekende, dat in zoverre erkenning vond dat zij een programma van $5\frac{1}{2}$ jaar door de UR aanvaard wist te

krijgen) zou tenderen in de richting van afbraak van deze voor de theologie essentiële vakken. In een later stadium zou blijken hoezeer deze stellingname haaks bleek te staan op de heersende ontwikkelingen binnen de andere theologische opleidingen, waaronder vooral ook de katholieke.

4. Verhouding tot de kerkelijke opleiding

In het uiteindelijke herprogrammeringsrapport werden in grote lijnen de bovengenoemde uitgangspunten overgenomen. M.b.t. de hieruit voortvloeiende verhouding tot de kerkelijke opleiding werd in juni 1976 een nota door de fakulteitsraad vastgesteld die aan de drie aan de fakulteit verbonden kerken werd voorgelegd (Algemene Doopsgezinde Sociëteit, Evangelisch Lutherse kerk en Ned. Herv. Kerk). In deze nota werd de motivatie voor deze beslissingen nader uitgewerkt en werd aansluiting gezocht bij de uitgangspunten die de kerken zelf t.a.v. de herprogrammering hadden kenbaar gemaakt.

Zo schreef de veelgewraakte commissie T.W.O. een half jaar voor deze beslissing van de fakulteit een brief (d.d. 9 januari 1976) waarin zij stelde van de fakulteiten te verwachten dat deze 'grote aandacht zullen blijven schenken aan met name de bijbelse, de systematische en de historische vakken die een integrerend onderdeel zijn van de theologische studie'. Van hieruit geredeneerd mag men toch stellen dat het naar het centrum van de studie halen van vakken als dogmatiek en christelijke ethiek een beslissing is, waarmee T.W.O. uiterst tevreden zou moeten zijn.

Ook de regering van de fakulteit m.b.t. de vakken van de praktische theologie (die als 'spitsen' binnen de bestaande disciplines op doktoraalniveau kunnen worden bestudeerd) leek niet in strijd te zijn met wat de commissie in januari 1976 zelf t.a.v. dit punt stelde, nl. dat zij van mening was 'dat ten hoogste één onderdeel van de 'kerkelijke vakken' als hoofd- of bijvak voor het gespecialiseerde doktoraalexamen mag worden gekozen ...'. Inmiddels gingen de ELK en de ADS in grone lijnen met de fakulteit mee en kwamen tot gedetailleerde overeenkomsten.

5. Reactie T.W.O.

In een brief van 30 september 1976 laat de N.H.K. (bij monde van de commissie T.W.O.) echter weten dat "zij de uitsluiting van de praktische theologie als een volwaardig doktoraalvak in D1 en D2 (= basis en gespecialiseerd doktoraal, J.L.) uit de opleiding te Amsterdam van een ingrijpende aard (acht) dan dat dit voor haar aanvaardbaar kan zijn". Zij beroept zich hierbij niet op een inhoudelijke argumentatie maar op ministeriële richtlijnen die betrekking hebben op de mogelijkheid van beroepsdifferentiatie binnen de doctorale fase. Opvallend aan deze brief is dat in tegenstelling tot de brief van 9 januari (waar er sprake is van 'een enkel onderdeel van de praktische theologie') nu opeens de

praktische theologie opduikt als zelfstandige en aparte discipline. Blijkbaar is de praktische theologie als zelfstandige discipline op de één of andere wijze inzet geworden van de herprogrammeringsdoelstellingen van de kerk, méér dan dat daarvoor het geval was. Wellicht moeten we hierin een poging zien de door de herprogrammering tot één jaar teruggebrachte kerkelijke opleiding ten dele opnieuw onder te brengen in het 'staat'programma door een aantal kerkelijke vakken te profileren tot één discipline die dan op 'wetenschappelijk' niveau gedoceerd zou kunnen worden.

Over de kwestie praktische theologie volgt een gesprek tussen het danmalige fakulteitsbestuur en een afvaardiging van de kommissie T.W.O. op 4 november 1976. Van beide zijden worden in dit gesprek de standpunten toege-licht: Amsterdam vraagt oog voor het feit dat in het nieuwe programma (in de vorm van 'spitsen' binnen de bestaande disciplines) de ruimte voor de vakken van de praktische theologie aanzienlijk groter is geworden dan zij voorheen was. De kommissie T.W.O. vreest echter dat deze niet voldoende tot hun recht zullen komen als zij niet als aparte zelfstandige discipline in het doktoraalprogramma worden opgenomen. (Zij reageert daarmee impliciet op een ontwikkeling aan de Leidse fakulteit waar geluiden te horen zijn om de duplex-orde onverkort te handhaven: een situatie die in het Amsterdamse geval volstrekt niet aan de orde is).

Het gesprek is zo een gesprek op het niveau van wederzijdse verheldering en toelichting van standpunten, konstatering dat er meningsverschillen zijn maar geen tegenstellingen etc. 'dat Amsterdam zeker goede predikanten kan afleveren maar wie praktische theologie als specialisatie wil moet niet in Amsterdam zijn' (Uit notulen van dit gesprek).

(Wat m.i. allesbehalve een ramp is omdat er in Nederland een x-aantal andere theologische fakulteiten bestaat waar deze specialisatie wel gevolgd kan worden en er bovendien binnen de theologie andere terreinen zijn die misschien eerder om verdere uitwerking en onderzoek vragen. Een gelijkshakeling van fakulteiten in dezen kan nooit in het belang van een goede theologiebeoefening zijn).

De Amsterdamse delegatie vraagt tenslotte de kommissie het 'onaanvaardbaar' van de brief van 30 september in te trekken. De delegatie van T.W.O. zegt toe de kwestie aan de kommissie te zullen voorleggen.

De fakulteit hoort niets meer van de kommissie (behalve dat de notulen worden gemaakt, toegezonden en wederzijds vastgesteld) tot het voorjaar van 1977.

Als de benoemingsprocedure inmiddels in het stadium is dat de kandidatuur van zowel Ter Schegget als Bakker aan de orde zijn, spreekt de kommissie in een brief van 9 mei opnieuw uit dat zij zich niet met de Amsterdamse voorstellen kan verenigen.

6. De 'werkgroep praktisch theologen'

Dat het in deze hele kwestie niet gaat om een toevallig incident maar dat het profileren van de praktische theologie als 'wetenschappelijke discipline' veeleer een tendens betreft die zich afspeelt aan vrijwel alle theologische fakulteiten en hogescholen was eerder al in de diskussies binnen de studentenbeweging aan de theologische fakulteit ingebracht.

Als toetsing van deze stelling mag gelden het feit dat de fakulteit ook nog eens 'bestookt' ging worden van een andere kant, m.n. de werkgroep 'praktisch theologen'. In een brief aan de fakulteit (d.d. 26 oktober 1976, geschreven in opdracht van de werkgroep door prof. dr. F. Haarsma, voorzitter en drs. H. Meeuws, sekretaris, vergezeld van een nota getiteld: 'Praktische theologie doktoraalvak binnen de theologische fakulteit' door de Groningse hoogleraar Roscam Abbing) wordt - ter introductie - gezegd dat de werkgroep sedert anderhalf jaar bijeenkomt en zich verdiept 'in allerlei vragen die zich voordoen op het terrein van de praktische theologie en wel ten aanzien van onderwijs, onderzoek en de plaats van deze disciplines in het geheel van de theologische opleidingen en curricula'.

Aan deze werkgroep blijken deel te nemen vertegenwoordigers van de universiteiten van Amsterdam (UvA en VU), Groningen, Leiden, Nijmegen en Utrecht, van de theologische hogescholen van Amsterdam, Heerlen, Kampen en Utrecht en van de Stichting Theologische Fakulteit Tilburg.

Een uiterst gemêleerde en vooral oecumenische lobby dus vóór invoering van de praktische theologie in de doktoraalpakketten van de theologische opleidingen ...

In de brief verweert men zich dan ook tegen het Amsterdamse besluit om dat laatste niet te doen.

Het is van belang om te zien in welke termen dit wordt gedaan omdat het m.i. aangeeft op welke noemer men de herprogrammering van de theologische opleidingen aangrijpt om voldongen feiten te kreëren, waar een grondige en vooral theologische diskussie wel eens een veel groter vereiste zou kunnen zijn.

Welnu: Waarom behoort de praktische theologie als volwaardig vak thuis in de doktoraalopleiding? Omdat, aldus de werkgroep, "aan het hermeneutisch proces zelf tekort gedaan wordt wanneer niet op uitdrukkelijke en specifieke wijze aandacht geschonken wordt aan de praktische aspecten van dit proces. Deze aspecten zijn van empirische aard, zij hebben betrekking op communicatieprocessen op mikro- meso- en makroniveau en vereisen een empirisch-kritische studie. Deze empirisch-kritische studie staat ten dienste van een juiste voortgang van genoemde communicatieprocessen en kan zich derhalve niet beperken tot het beschrijven van de verschijnselen. Deze studie is daarom agogisch (N.B.: dus het is eigenlijk helemaal geen theologie?) van aard, hetgeen een eigen aanpak en eigen vaardigheden vraagt'. Etc. etc.

De fakulteit reageert op deze brief door haar opvattingen-

argumentatie nog eens uiteen te zetten; de werkgroep reageert weer door te stellen dat zij deze niet overtuigend vindt en een gedegen gesprek over de materie van groot belang acht (21 februari 1977). De inhoud van deze briefwisseling op zichzelf is minder interessant dan de konstatering dat de lobby voor de opname van praktische theologie op z'n zachtst gezegd nogal breed is en als zodanig een sterke tendens te zien geeft in de academische theologie als zodanig. (In het stuk van Roscam Abbing wordt duidelijk gemaakt dat in feite de Amsterdamse faculteit de enige is die zich sterk maakt tégen deze ontwikkeling).

Bij deze ontwikkeling dreigen echter een groot aantal vragen niet te worden gesteld. Vragen die allemaal te maken hebben met het probleem van de rol en functie van kerk en theologie in de maatschappij. De vraag vooral ook in hoeverre in deze ontwikkeling niet de bijbelse vakken (en daarmee de bijbelse theologie) de systematische vakken (en daarmee de dogmatiek) en de historische vakken overspoeld dreigen te raken door een soms hoogst aanvaardbare (zie ook de discussies in de sociale wetenschappen) vorm van sociologie, communicatieleer, psychologie, agologie etc. Dringen hier niet allerlei disciplines de theologie binnen die als zodanig beter buiten de theologische fakulteiten kunnen worden beoefend? Lost het iets op als met het binnenhalen van dit kompleks van geleende 'wetenschap' de theologische studie in een nieuw jasje wordt gestoken?

Lost het iets op de dominee en de priester in zijn meest kerkelijke vorm te handhaven door hem een 'modern' agogisch pak aan te trekken?

Hebben we hier niet te maken met een zoveelste poging tot aanpassing van kerk en theologie aan de heersende trend die de trend van de heersers is?

Hoe verhoudt zich deze ontwikkeling tot een werkelijk bijbelse theologie? Deze en soortgelijke vragen zullen aan de orde moeten worden gesteld en moeten worden geanalyseerd in een breder verband dan waartoe dit gelegenheidsverhaaltje de mogelijkheid geeft. Al met al lijkt het me voer voor de bijbels-theoloog die ondergetekende in elk geval niet is ..

Opvallend is het wel dat de grootste zonde van de Amsterdamse faculteit lijkt te zijn, dat zij als enige de praktische theologie niet wil. Op zich zou je dan denken dat er toch nog plaats te over is in theologisch Nederland. Een kenmerk van heersende ideologie is echter dat zij alom heersend wil zijn. Dit geldt kennelijk ook voor de praktische theologie aan de theologische opleidingen. De lobby van de praktisch theologen en de handelwijze van de kommissie T.W.O. laten wellicht iets zien van de mechanismen door middel waarvan voor deze ontwikkeling ruim baan wordt gemaakt en andere worden tegengehouden. Tenzij deze ontwikkeling wordt gekeerd moet het wel ten koste gaan van een afbouw (want dat is de noodzakelijke

konsekwentie, gelet op de beperkingen van de studiemogelijkheden) van de historische, systematische en bijbelse vakken.

Aan de orde is hierbij de vraag naar de inhoud van de bijbelse verkondiging en vandaaruit naar de inhoud van de theologische opleiding.

noot: De in dit betoog geciteerde stukken stammen uit het archief van de theologische fakulteit van de UvA. Openbaarheid van stukken is één van de uitgangspunten van de daar gerealiseerde democratische bestuursstructuur.

F. DE ONTWIKKELING VAN HET CONFLICT

F-1 Profiel van de te benoemen hoogleraar in de vakature Strijd te Amsterdam.

Dit profiel is het uitgangspunt bij de discussie over de geschiktheid van personen. Over de inhoud waren fakulteitsraad en T.W.O. het eens. Uit het vervolg zal blijken dat een van de wrijfpunten tussen de benoemingskommissie en T.W.O. is geworden de vraag of T.W.O. zich al of niet hield aan dit profiel. april 1976.

Profiel van de te benoemen hoogleraar vanwege de Nederlandse Hervormde Kerk bij de Universiteit van Amsterdam, tevens gewoon hoogleraar aan deze universiteit.

1. De leeropdracht van de te benoemen hoogleraar omvat: de christelijke ethiek, de bijbelse theologie, de praktische theologie en het kerkrecht.
Het vak bijbelse theologie en de vakken pastoraat en katechetiek (als onderdelen van de praktische theologie) worden momenteel verzorgd door hoogleraren van de seminaria der Evangelische-Lutherse Kerk en de Algemene Doopsgezinde Sociëteit, maar vallen, wat de Nederlandse Hervormde Kerk betreft, onder de verantwoordelijkheid van de te benoemen hoogleraar.
2. Het aksent valt in deze leeropdracht op de christelijke ethiek. Daarnaast dient de te benoemen hoogleraar in staat te zijn de andere onderdelen van zijn opdracht op verantwoorde wijze te geven.
3. Van de te benoemen hoogleraar wordt in zijn taak als ethikus verwacht:
  - a. dat hij/zij ook dogmatisch geschoold is.
De christelijke ethiek gaat er immers van uit, dat het Woord, waarop de dogmatikus zich bezint in zijn betekenis voor heden en toekomst, direkt ethische beslissingen impliceert.
  - b. dat hij/zij de bijbels-theologische grondslagen van zijn/haar ethische bezinning zichtbaar zal maken.
  - c. dat hij/zij de historische ontwikkeling der ethische opvattingen in zijn/haar onderwijs betreft.
  - d. dat hij/zij tevens een grondige kennis heeft van de huidige sociale en politieke ontwikkelingen, om als ethikus met kennis van zaken juist ook het sociale en politieke handelen en gebeuren onder de kritiek van het bijbelse getuigenis te kunnen stellen.

4. Van de te benoemen hoogleraar wordt niet alleen verwacht, dat hij/zij helder kan doceren, maar ook, dat hij/zij de ethische implicaties van het wetenschappelijk en maatschappelijk handelen bespreekbaar kan maken. Dit zowel in de onderwijskontakten met studenten, als ook in de kontakten met andere vakken in faculteit en universiteit.
Daarnaast wordt van hem/haar verwacht dat hij/zij zijn/haar aandeel levert in het onderzoek van de vakgroep en de faculteit.
5. De te benoemen hoogleraar moet bereid zijn zijn/haar aandeel te leveren in het bestuurlijk werk van faculteit en universiteit, hetgeen o.a. inhoudt het lidmaatschap van de vakgroep 'dogmatiek en christelijke ethiek'.
6. De te benoemen hoogleraar zal als hoogleraar vanwege de Nederlandse Hervormde Kerk
  - tenminste vijf jaar als dienaar des Woords de Hervormde Kerk hebben gediend (ord. 7.3.4)
  - zich bij zijn arbeid aan de opleiding en vorming van de dienaren des woords naar artikel X van de Kerkorde bewegen in de weg van het belijden der Kerk
  - meewerken aan de opbouw van de Hervormde Kerk als openbaring van de ene heilige, katholieke of algemene christelijke kerk.

F-2 Brief van ds. R. Zuurmond aan de benoemingskommissie voor de vakature Strijd.

Zuurmond draagt voor: G.H. ter Schegget, en voor het geval die inmiddels elders zou zijn benoemd (de vakature Sperna Weiland is nog open): N.T. Bakker. Hij waarschuwt voor een herhaling van wat in de jaren '30 K.H. Miskotte overkwam (zie H.C. Touw in 'Woord en Wereld', feestbundel voor K.H. Miskotte - Amsterdam 1961 - blz. 33). 19.6.1976

Zeer geachte dames en heren,

Naar aanleiding van de advertentie in Hervormd Nederland van 29 mei 1976 zou ik het volgende onder uw aandacht willen brengen.

Het staat voor mij en vele anderen vast dat de in alle opzichten aangewezen kandidaat voor de functie van kerkelijk hoogleraar aan uw faculteit is: dr. G.H. ter Schegget te Doorn. Het lijkt mij overbodig de wetenschappelijke en andere kwaliteiten van Ter Schegget hier nog eens te ontvouwen, ik heb dat al eens bij een eerdere gelegenheid gedaan en ze zijn bovendien genoegzaam bekend. Net in deze dagen heb ik zijn laatste boek 'Het lied van de Mensenzoon' gelezen, een boek dat originaliteit en grondigheid paart op een wijze die men m.i.

zelden ontmoet. Alleen al dit boek zou een benoeming ruimschoots rechtvaardigen.

Ik hoop dan ook zeer dat uw kommissie weerstand zal kunnen bieden aan de theologisch zwakke, maar emotioneel zeer felle druk die vanuit de rechtervleugel van de hervormde kerk wordt uitgeoefend en in het bijzonder dat uw kommissie weerstand zal kunnen bieden aan de vormen waarin deze druk van 'rechts' zich in het 'midden' van de kerk manifesteert: vage en - dat kan ik u uit persoonlijke ervaring verzekeren - onjuiste bezwaren tegen Ter Scheggets karakter en persoonlijkheid en de behoefte om van het als irritant ervaren 'probleem Ter Schegget', dat in feite m.i. niets anders is dan het probleem van een in de zin van Romeinen 12:2 wereldgelijkvormige kerk, op een nette manier af te komen.

De overeenkomst met de moeilijkheden rondom een eventuele hoogleraarsbenoeming van dr. K.H. Miskotte in de dertiger jaren is onmiskenbaar. De argumenten pro en contra zijn vrijwel identiek. Nog vorige week vertelde professor Hasselaar uit Utrecht mij ontroerd hoe hij pas heel kort geleden op grond van uitlatingen van de nu zeer oude Miskotte had begrepen hoe diep men toen Miskotte heeft gekwetst. En hoe onterecht! Dit soort dingen mag toch in de kerk niet weer voorkomen.

Ik hoop en verwacht dat u sine ira et studio, op strikt zakelijke gronden, zult oordelen en dat in de geschiedenis van de hervormde kerk Ter Schegget niet zal behoeven te worden bijgezet op het ereveld van de vooraanstaande theologen die uit kortzichtige overwegingen van politiek of prestige niet - of veel te laat - een academische positie werd gegund: H.F. Kohlbrugge, C. Noordmans, K.H. Miskotte, en anderen.

Het is uitsluitend voor het geval dat dr. Ter Schegget - bijvoorbeeld ten gevolge van een benoeming elders - niet voor de bovenbedoelde plaats beschikbaar is, dat ik nóg een naam onder uw aandacht zou willen brengen, namelijk die van dr. N.T. Bakker, thans studentenpredikant te Eindhoven. Dr. Bakker, geboren in 1934, promoveerde in 1972 te Leiden op een proefschrift ('De Hermeneutiek van de Römerbrief van Karl Barth', duitse vertaling 'In der Krisis der Offenbarung', Neukirchen 1974) dat een zaak van grote theologische aktualiteit op een zeer grondige wijze aan de orde stelt; hoe groot die aktualiteit is zal m.i. in de thans wereldwijd opnieuw opblaiende discussie over de hermeneutiek eerst blijken.

Dr. Bakker heeft een lange en grondige doceer-ervaring achter de rug, eerst in Leiden, daarna in Kameroen. Als studentenpredikant is hij ook met de vragen van de hedendaagse studentenwereld zeer vertrouwd. Al vele jaren, eerst als mede-student (Bakker was - hoewel hij duidelijk een leerling van Miskotte was - lange tijd assistent van prof. van Holk voor filosofie en ethiek)

en recentelijk als studentenpredikant, ken ik Nico Bakker als een wetenschappelijk grondig en cultureel zeer ruim geïnteresseerd theoloog, als een amikabel mens en een goed en betrouwbaar kollega.
Met vriendelijke groet en hoogachting t.t.
w.g. R. Zuurmond

F-3 Brief van P. Booy e.a. aan de benoemingskommissie voor de vakature Strijd.

Ter Schegget wordt voorgedragen. Men wijst erop dat hij precies past in het 'profiel'. 1.8.1976

Geachte leden van de kommissie,

Gaarne maken wij van de in uw advertentie geboden mogelijkheid gebruik uw aandacht te vestigen op een onzes inziens geschikte kandidaat voor de vakature voor een hoogleraar vanwege de Nederlandse Hervormde Kerk tevens gewoon hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam in de christelijke ethiek, de bijbelse theologie, de praktische theologie en het kerkrecht. Wij willen bij u aanbevelen dr. G.H. ter Schegget te Doorn.

Wij schrijven u op persoonlijk initiatief als participanten van de fakulteit, die in de toevallige omstandigheid verkeren dat zij tevens lid van de fakulteitsraad waren in de periode april 1975 - januari 1976, in welke tijdsspanne de vergadering van 26 juni viel, waarop zich in besloten zitting een gedachtenwisseling over de heer ter Schegget heeft voorgedaan, waar wij u graag iets van willen doorgeven.

Het is immers niet uitgesloten dat de herinnering aan deze bespreking anders aan u voorbijgaat, terwijl zij naar onze mening in uw overleggingen wellicht een rol zou kunnen spelen.

Op genoemde vergadering van de fakulteitsraad kwam namelijk de vraag aan de orde, waarom de naam van Ter Schegget niet voorkwam op de voordracht voor een hoogleraar in de toenmalige vakature 'geschiedenis van het christendom en de christelijke leerstellingen in de 19e en 20e eeuw'. De raad heeft toen, gehoord de aanwezige leden van de toenmalige benoemingskommissie, in het rapport van de desbetreffende voordracht de volgende passage opgenomen:

'T.a.v. dr. ter Schegget was de kommissie onder de indruk van de kwaliteiten van zijn werk en konstateerde bij hem ook grote kennis van de historische ontwikkeling en de betekenis van de economisch-sociale factoren daarin, die evenwel in dienst staat van een ethische vraagstelling, waardoor de man, aan wiens professorabiliteit niet getwijfeld kan worden, naar het oordeel

van de kommissie meer op een systematische i.c. ethische leerstoel op zijn plaats is'.

U kunt uit de laatste bewoordingen opmaken dat het geheel in de lijn van de gedachten van de toenmalige fakulteitsraad ligt dat wij, nu er een vakature is gekomen in een (onder meer, maar toch voornamelijk) ethische leerstoel, uw kommissies op dr. ter Schegget wijzen.

Wij voegen daar, gelet op het profiel dat als richtsnoer voor uw werk dient, nog enige overwegingen aan toe, waarmee wij zullen trachten aan te geven wat dr. ter Schegget o.i. tot een geschikte kandidaat voor een hoogleraarschap in de christelijke ethiek maakt:

1. (ad criterium 3a). Van Ter Schegget kan, dunkt ons, zeker verwacht worden dat hij er bij het vervullen van 'zijn taak als ethikus' blijk van zal geven dat hij 'ook dogmatisch geschoold is'. Zijn dissertatie, die een ethische bezinning op het verschijnsel revolutie wil geven, heeft als ondertitel 'praktisch-dogmatische studie van de revolutie'. Evenals bv. Karl Barth beoefent hij dogmatiek als ethiek en ethiek als onderdeel van de dogmatiek. In dezelfde richting, waarin uw profiel formuleert dat 'het Woord, waar de dogmatikus zich op bezint (...) direkt ethische beslissingen impliceert', stelt hij: "Daarom reken ik de ethiek tot de dogmatiek, niet om de ethiek te 'dogmatiseren', maar om de dogmatiek praktisch te houden" (Het lied van de Mensenzoon, p 13). Dit betekent juist niet dat hij vanuit voorgegeven schema's dogmatistisch zou werken. "De ethiek mag niet voorschrijven, zij mag niet antwoorden in plaats van de mondige mens" (t.a.p.), en: "Ook normen en waarden doen mee in het dialektische spel der geschiedenis. Ze zijn er niet aan ontheven. De continuïteit van de ethiek ligt niet in deze waarden of in de idee erachter, maar in het doorgaande vragen van de mens naar de vervulling van zijn toekomst". (Het geheim van de mens, p 66).
2. (ad criterium 3b). Het 'zichtbaar maken van de bijbels-theologische grondslagen van zijn ethische bezinning' is één van de aspecten die in Ter Scheggets werk een zeer ruime plaats krijgen: op zijn ethisch onderzoek naar de revolutie volgde het opstel 'Jezus revolutionair?' (in het geheim van de mens, p 31-54), terwijl ook zijn theologische motivering om het verschijnsel staking ethisch te verstaan terug gaat op een studie naar het bijbelse sabbat- en jubeljaar motief (Klassenstrijd en staking, p 74-85). Zijn meest recente boek, 'Het lied van de Mensenzoon, studie van de Christuspsalm in Filippenzen 2,6-11' is zelfs opgezet als 'bijbels-theologische fundering van de theses die ik in mijn dissertatie en latere geschriften heb ontwikkeld' (p 9). Het kenmerkt hem, als hij verklaart "dat ik door de ter voorbereiding van mijn

preken noodzakelijke studie van tenach en evangelie van mijn zaak overtuigd ben geraakt" (t.a.p.).

3. (ad criterium 3c). M.b.t. Ter Scheggets aandacht voor de historische ontwikkeling der ethische opvattingen valt op, hoe hij voortdurend in zijn werk met de traditie in gesprek is. We wijzen op de passage in 'Het beroep op de stad van de toekomst' over de ethische functie van het geweten bij Schleiermacher en Barth, op het beroep op Calvijns opvatting over het ius resistentiae (geheim, p 59) op de dialoog met de pauselijke encyclieken op het punt van de klassenstrijd (Klassenstrijd en staking, p 17, 24 vlg, 69 vlg). Ook in zijn studie over phil. 2 zijn er (bijna al te) 'overvloedig bewijzen te vinden hoe hij zich tegenover eerdere interpreten voor zijn opvattingen tracht te verantwoorden.
4. (ad criterium 3d). Grondige kennis van de huidige sociale en politieke ontwikkelingen is bij uitstek van dr. ter Schegget te verwachten, de thema's van zijn ethische studies wijzen daar reeds op. In zijn dissertatie verdiept hij zich onder meer in de sociaal-ekonomische omstandigheden in Latijns-Amerika, p 62 vlg., en bij zijn behandeling van de klassenstrijd geeft hij (het klinkt vanzelfsprekender dan het is) evenzeer blijk van kennis van de sociale verhoudingen (zie bijvoorbeeld p 29-32).
Er zij nog opgemerkt dat Ter Schegget bij het aansnijden van dergelijke thema's een pioniersrol vervult (al komen ze in de totale theologische ontwikkeling veel te laat aan de orde). Dat heeft tot gevolg dat er in zijn ethische studies "alleen eerste woorden en geen laatste woorden staan" (Klassenstrijd, p 5). Er zal dan ook veel aan dit werk te bekritisieren zijn, maar wie de handschoen opneemt, zie toe of hij ook werkelijk op dezelfde klemmende wijze de vragen op zich af heeft laten komen als Ter Schegget.
5. (ad criterium 4). Ter Schegget lijkt ons een theoloog, die er tot nu toe blijk van heeft gegeven te trachten 'de ethische implicaties van het wetenschappelijk en maatschappelijk handelen bespreekbaar te maken'. Wat het wetenschappelijk handelen betreft wijzen wij op de kolleges in de ethiek die hij op verschillende medische fakulteiten in den lande heeft gegeven. Daarmee, zo komt ons voor, werkt hij in de lijn van het door de scheidende hoogleraar dr. Kr. Strijd aangegeven programma (vox theologica 1972 nr. 3). Ook in maatschappelijk opzicht heeft hij op soms moedige wijze van zich laten spreken, bijvoorbeeld bij het ontslag van de Zwolse leraar Gert Los (zie de preek, afgedrukt in Bulletin nr. 2 van de unie 'school en evangelie', maart 1975).

6. (ad criterium 5). Het komt ons voor, dat Ter Schegget goed past in de vakgroep dogmatiek en ethiek, zowel in bestuurlijk als in inhoudelijk opzicht. Wat dit laatste aspekt betreft: men legde datgene wat Ter Schegget als ethikus over Kirchliche Dogmatik IV/4 heeft gepubliceerd (eerst in 'In de Waagschaal' 1967/68, vervolgens in 'Partijgangers der armen') naast de artikelenreeks van de dogmatische sekte van de vakgroep over Barth's doopleer (eveneens in 'In de Waagschaal', nu in 1975) en men proeft enigszins hoe dogmatiek en theologische ethiek wederzijds bevruchtend op elkaar kunnen werken.
7. (ad criterium 6). Ter Schegget komt naar ons inzicht niet alleen in aanmerking voor een leerstoel als ethikus, maar ook voor een kerkelijk hoogleraarschap. Wel is het waar, dat Ter Schegget bij een sterk tegenover elkaar stellen van kerk en wereld, christelijke ethiek en andere ideologieën, grote vraagtekens zet ('Het lied van de Mensenzoon', p 13 en 'De weg der verwachting', p 75), maar dit doet hij juist op basis van theologische overwegingen. En deze theologisch-wetenschappelijke bezinning wil hij bewust in de eerste plaats verstaan als toerusting van de christelijke gemeente (Beroep op de stad, p 30/31). Kenmerkend voor hem is in dit verband bijvoorbeeld dat hij in genoemde Zwolse zaak geen politieke rede hield, maar een preek over het atheïsme, bedoeld om "hen, die zich voor de verkondiging van het evangelie willen openstellen, enige zelfkritiek los te maken".

In de hoop dat we u met deze motivering voldoende op dr. ter Schegget hebben geattendeerd,
w.g. P. Booy e.a.

F-4 Brief van T.W.O. aan G.H. ter Schegget.
Men verzoekt Ter Schegget met het verslag van 12.1.77
(stuk B-10) akkoord te gaan. 15.2.1977

Hooggeachte Heer,

De Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs zendt u bij deze een exemplaar van het verslag van het gesprek dat de Kommissie op 12 januari 1977 met u mocht hebben.

De Kommissie zou het op prijs stellen uw akkoordverklaring over dit verslag te ontvangen voor het ter kennis van de Amsterdamse benoemingskommissie wordt gebracht. Eventuele voorstellen tot wijziging zal de Kommissie zeker willen overwegen.

Met belangstelling uw antwoord tegemoetziende, verblijft met vriendelijke groeten, namens de Kommissie voor het Theologische Wetenschappelijk Onderwijs, w.g. D. Karres

F-5 Brief van T.W.O. aan G.H. ter Schegget.

Zijn opmerkingen van april 1977 zijn aan het verslag van 12.1.77 toegevoegd. De kommissie T.W.O. ziet af van het maken van een nieuw verslag. 4.5.1977

Hooggeachte Heer,

De Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs wil u gaarne ervoor danken dat u de moeite hebt willen nemen uw kommentaar te geven op het verslag dat van het gesprek tussen u en onze Kommissie is gevoerd. Uw reactie is aan de deelnemers van dat gesprek toegezonden. Het leek de Kommissie onmogelijk een nieuw verslag te maken. Daarom besloot zij in haar vergadering uw opmerkingen aan dit verslag toe te voegen.

Met vriendelijke groeten, de Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs,
w.g. D. Karres

F-6 Brief van de benoemingskommissie te Amsterdam aan G.H. ter Schegget.

Gezien de houding van T.W.O. blijft de kommissie niets anders over dan nu haar andere kandidaat (N.T. Bakker) te bespreken. Ter Schegget is 'om kerkpolitieke redenen' voor T.W.O. onaanvaardbaar.
7.4.1977

Geachte Heer,

Bijgaande zend ik u een kopie van de Nota Den Boer/Berkhof, die (zoals u reeds telefonisch hebt vernomen) in de discussies rondom uw kadidatuur inzake de vakature 'Strijd' een rol heeft gespeeld.

Van onze kant stellen wij er prijs op u mee te delen, dat de in deze Nota aangevoerde bezwaren door de Amsterdamse benoemingskommissie volstrekt van de hand zijn gewezen (Zie bijgaande fragment uit de notulen van de benoemingskommissie d.d. 1 februari 1977) en dat uw wetenschappelijke kwaliteiten in onze benoemingskommissie niet ter discussie staan.

Over de voortgang der procedure, waarvan u reeds telefonisch op de hoogte bent gesteld, deel ik u het volgende mee:

Hoewel wij van mening zijn (en blijven), dat u gezien het profiel en criteria als kandidaat no. 1 op de voordracht geplaatst dient te worden, hebben wij op grond van gesprekken met de Kommissie T.W.O. der Nederlandse Hervormde Kerk moeten konstateren, dat om redenen van kerk-politieke aard een dergelijke, door ons gewenste, gezamenlijke voordracht van de benoemingskommissie en T.W.O. niet tot de mogelijkheden behoort.

Dit gekonstateerd hebbende heeft de Amsterdamse benoemingskommissie de Kommissie T.W.O. voorgesteld de besprekingen voort te zetten rondom de tweede kandidaat van de Amsterdamse benoemingskommissie.

In de hoop u voor dit moment voldoende ingelicht te hebben, teken ik met vriendelijke groet en Hoogachting namens de Benoemingskommissie w.g. Olivier Elseman

F-7 Verslag van werkzaamheden van de benoemingskommissie, uitgebracht in de fakulteitsraad.

Dit - ter kennis van de beide kandidaten gebrachte verslag - is een zeer belangrijk stuk. Er blijkt uit dat men op 4.11.77 met beide voorgestelde kandidaten (Ter Schegget en Bakker) bij T.W.O. is vastgelopen. Ter Schegget heeft niet het vertrouwen der Kerk en Bakker heeft onvoldoende deskundigheid. De kommissie bestrijdt beide opinies, maar stelt vast dat T.W.O. er verder niet over wil praten. De kommissie spreekt tevens als haar mening uit dat geheimhouding in de ontstane situatie niet meer moreel is te verantwoorden. 4.11.1977

VERSLAG VAN WERKZAAMHEDEN van de Benoemingskommissie vakature prof.dr. K. Strijd.

Op basis van het profiel, dat mede door de fakulteitsraad in een van haar vergaderingen in het voorjaar van 1976 is vastgesteld, heeft de kommissie in eerste instantie gewerkt aan het opstellen van een voordracht om deze, konform art. IV van de Gedragslijn voor te leggen aan de Kommissie T.W.O.

In haar werkzaamheden heeft zij uiteraard verdiskonteerd: de sollicitaties, reacties en aanbevelingen op de geplaatste advertentie, de adviezen van de zusterfakulteiten en het advies van de scheidende hoogleraar. Na bestudering van het werk van een aantal kandidaten heeft de kommissie een drietal gesprekken gevoerd met de meest in aanmerking komende kandidaten.

Als resultaat van haar werkzaamheden heeft de kommissie op 13 oktober 1976 besloten de volgende voordracht aan de kommissie T.W.O. voor te leggen met het verzoek daarmee in te stemmen:

1. dr. G.H. ter Schegget
2. dr. N.T. Bakker

Tevens werd aan de kommissie T.W.O. voorgesteld een gemeenschappelijke vergadering te beleggen, voor het geval dat de kommissie T.W.O. overleg wenselijk achtte of ernstige bezwaren tegen ons voorstel had.

Deze gemeenschappelijke vergadering heeft inderdaad plaats gehad en wel op 21 december te Utrecht.

In deze vergadering heeft de toenmalige voorzitter van de benoemingskommissie, K.A. Deurloo, beide voorgestelde kandidaten uitvoerig bij de Kommissie T.W.O. geïntroduceerd.

Over dr. G.H. ter Schegget is het volgende ter argumentatie naar voren gebracht:

G.H. ter Schegget. Geboren in 1927. Leerling van de Amsterdamse fakulteit. Was assistent bij Smelik; was sekretaris van de AMVJ. Predikant te Vreeland, Curaçao en Berlijn (ESG). Doceerde aan een centrum der Waldenzen in Italië, was staflid voor kursus- en vormingswerk van Kerk en Wereld, en is sinds 1968 docent aan De Horst. Veelzijdig is hij ook in zijn publikaties: m.n. dogmatisch-ethisch en bijbels-theologisch. Zijn boeken zijn genoegzaam bekend. Naast zijn proefschrift het door Ter Schegget als het hem meest eigen boek gekarakteriseerde 'Het geheim van de Mens' (met o.a. maatschappelijk-ethische tendens) en 'Het lied van de Mensenzoon' (met nadruk op het bijbels-theologische aspekt).

Ter Schegget is een theoloog, die uitdagend frontposities waagt in te nemen, maar tegelijkelijk blijk geeft als diskussiant een voorzichtige luisteraar te kunnen zijn (bv. artikelen n.a.v. publikaties van Berkhof en Schillebeeckx) en een fijngevoelig kenschetser (artikel over Miskotte).

Hij is niet alleen theologisch en filosofisch, maar ook literair een zeer belesen man (bv. grote aandacht voor Achterberg, Brecht en Thomas Mann).

Hij is een helder en boeiend docent. Een theoloog, die de wetenschappelijk-ethische discussie met andere fakulteiten aankan (vgl. zijn kolleges in medische fakulteiten).

Ter Schegget is ook ná zijn predikantschap een trouw voorganger in vele gemeenten gebleven. Waar t.b.v. leerhuizen en gemeenteavonden in den lande een beroep op hem wordt gedaan, is hij paraat. Het is het uiterlijk kenmerk van zijn kritische én loyale kerkelijke instelling.

Naar het inzicht van de Amsterdamse benoemingskommissie vult dr. ter Schegget het vakuüm, dat ontstaan is door het vertrek van prof.dr. K. Strijd, op een eigen wijze voortreffelijk op. In het Kollege van Kerkelijke Hoogleraren brengt hij een facet binnen, dat daar nog niet aanwezig is. In zijn dienst aan de Synode zal hij een discussie open houden, die nu dreigt dicht te slibben (vgl. Buskus in het kerstnummer van H.N.). In de fakulteit zal hij de discussie tussen radikale studenten en docenten, die aan andere theologische fakulteiten zo moeizaam verloopt of in het geheel niet gevoerd wordt, weten voort te zetten.

Kortom: dr. ter Schegget is volgens de Kommissie van Amsterdam de kandidaat die het vertrouwen van zowel de kerk als van de akademie verdient. Hij is ook de kandidaat die het best past in het profiel, waarvan met nadruk gezegd moet worden, dat het erbij een evt. niet beschikbaar zijn van Ter Schegget wat Amsterdam betreft precies zo zou hebben uitgezien.

Over dr. N.T. Bakker wordt het volgende door de voorzitter van de commissie gezegd:

Dr. N.T. Bakker heeft niet voor niets in een voorlopig drietal nummer 1 gestaan. Hij is geboren in 1934, studeerde vanaf 1953 in Leiden, was assistent bij Van Holk (godsdienstfilosofie); deed in 1961 doktoraal cum laude, in 1962 kerkelijk examen. Studeerde in 1963 in Bazel, werd in dat jaar predikant te Vriesche Loo.

In 1967 werd hij docent (in dienst van de Raad voor de Zending) te Ndoungué, aan de theologische school van de Eglise Evangelique du Cameroun, voor de vakken dogmatiek en filosofie (m.n. marxisme en existentialisme). Daar aan proefschrift gewerkt. Promotie tijdens verlof in 1972 op 'De Hermeneutiek van de Römerbrief van Karl Barth', Duits 1974 'In der Krisis der Offenbarung'. In 1973 terug in Nederland, sinds 1974 studentenpredikant te Eindhoven.

Publikaties: referaat voor de synode in Cameroun, ingaand op vragen van Camerounse gemeenten i.v.m. de maanlandingen:

'Le Ciel d'après le langage biblique'

'De ethikus als demonstrant' in feestbundel voor Rasker 'Zendingssituatie als Theologisch Probleem', Dieskollege Leiden 1974, NTT 28 p 264-275.

'Tweeërlei vormen van semantiek', In de Waagschaal nr. 10, 1965.

Bakker maakte vanuit een oorspronkelijke filosofische belangstelling via Rosenstock, Miskotte, Breukelman en Barth een zwenking naar de theologie als zodanig. Typerend voor hem is zijn ontdekking van de kritische lading van Tenakh als anti-heidens (anti-afrikaans én anti-westeuropees) getuigenis. Dat bracht hem allereerst op het spoor van de hermeneutiek, hoewel hem in Cameroun reeds de maatschappelijk-ethische implicaties hoe langer hoe duidelijker werden.

Bakker hield zich na zijn terugkeer in Nederland opnieuw diepgaand bezig met het marxisme; met kritische distantie. Hij wil zichzelf geen 'marxist' noemen. De politiek-sociale dimensie van de Tenakh is voor hem primair. De titel van zijn proefschrift 'In der Krisis der Offenbarung' is voor hem ook een konfessie t.a.v. de ethiek als 'invuloefeningen in het anti-heidense'. Zijn werk in kringen, katechese en leerhuis te Eindhoven is getypeerd door inspiratie vanuit de theologie van Barth, en de bijbelse theologie. In het gesprek met hem noemde hij zelf in trefwoorden: leer van het gebed; functie van de fantasie als kennismedium van de openbaring; kritiek op het menselijk ethos; ontdekking van verhullingsmechanismen; ernst maken met het Gezicht; geen utopisme, maar wel analyse van de materiële basis. Hierin sluit Bakker aan bij het werk van Dippel in Eindhoven (Kerk en Wereld in de crisis, Verkenning en verwachting).

Wetenschappelijk is hij geïnteresseerd in een konfrontatie tussen christelijke ethiek en wijsgerige ethiek. Bakker is theologisch en filosofisch zeer belezen. In de cursus 'Geestelijke Vorming' te Eindhoven werd hij (volgens een

informant) bij de evaluatie als de beste docent ervaren. Bakker is geen man die aan de weg timmert. Zijn tegelijk bescheiden en besliste wijze van theologiseren is duidelijk in zijn publikaties. Even bescheiden en beslist is zijn kerkelijk engagement.

Tegen beide voorgestelde kandidaten worden door de Kommissie T.W.O. bezwaren ingebracht:

T.a.v. dr. ter Schegget werd door de kommissie T.W.O. bij monde van haar voorzitter prof. Bronkhorst opgemerkt: het gaat de Kommissie T.W.O. erom, dat iemand benoemd wordt die als kerkelijk hoogleraar het vertrouwen heeft van de Ned. Herv. Kerk. De kommissie T.W.O. kan op grond van deze overweging niet instemmen met de voordracht van de benoemingskommissie inzake de kandidatuur van dr. Ter Schegget, en meent niet de vrijmoedigheid te moeten hebben tegen eigen overtuiging in te proberen om de synode te overtuigen.

(ter vergadering is door Deurloo naar voren gebracht dat het niet aan de benoemingskommissie en de kommissie T.W.O. is om de vraag te beantwoorden of dr. G.H. ter Schegget al of niet het vertrouwen heeft van de Ned. Herv. Kerk. Dat is aan de kerk, derhalve aan de Synode om te beslissen. De beide kommissies moeten zich de vraag stellen, of zij vinden, dat dr. ter Schegget het vertrouwen van de hervormde kerk verdient. Van de kant van de kommissie T.W.O. is hierop niet geantwoord).

Verder is door één lid van de Kommissie T.W.O. prof. Den Boer, een aanzet gegeven tot het formuleren van wetenschappelijke kritiek op een recente publikatie van dr. ter Schegget, nl. 'Het lied van de Mensenzoon'. Tijdens de vergadering is afgesproken dat deze kritiek op schrift gesteld zou worden. Dit heeft geresulteerd in een (door Berkhof mede ondertekende) recensie, welke ook aan de benoemingskommissie is voorgelegd. Deze kritiek heeft de Amsterdamse benoemingskommissie geenszins kunnen overtuigen en zij heeft haar bezwaren tegen/reaktie op de Nota Den Boer/Berkhof kenbaar gemaakt aan de kommissie T.W.O. Op deze kritiek (nota Den Boer/Berkhof) is tevens door dr. ter Schegget middels een uitvoerige uiteenzetting gereageerd.

Tegen dr. N.T. Bakker is door de kommissie T.W.O. bij monde van haar voorzitter op deze gezamenlijke vergadering in eerste instantie naar voren gebracht dat hier sprake is van een krediet benoeming. Het is de vraag voor de Kommissie T.W.O. of dr. Bakker genoeg specifieke deskundigheid bezit t.a.v. de christelijke ethiek. Hetzelfde geldt t.a.v. de praktische theologie. De kommissie T.W.O. wil de voordracht van dr. Bakker dan ook niet voetstoots overnemen.

Behalve deze twee door de benoemingskommissie voorgestelde

kandidaten is er, op verzoek van de kommissie T.W.O., nog gepraat over een derde kandidaat, die volgens T.W.O. mede op grond van het profiel de voorkeur verdient boven de door Amsterdam voorgestelde kandidaten. Ten aanzien van deze kandidaat meent de kommissie de plicht tot geheimhouding zo te moeten interpreteren, dat zij een kort aanvullend verslag in gesloten envelop aan het fakulteitsbestuur heeft overhandigd.

Op haar vergadering van 1 februari 1977 heeft de kommissie zich de vraag gesteld, hoe verder te handelen na deze gezamenlijke vergadering. Besloten werd de Kommissie T.W.O. een brief te sturen met o.a. de volgende inhoud:

"De argumentatie van de Kommissie T.W.O. t.a.v. de wetenschappelijke kwaliteiten van dr. ter Schegget, zoals bv. is neergelegd in de Nota Den Boer/Berkhof, overtuigt ons volstrekt niet.

Wij menen, dat bij de Kommissie T.W.O. kerkpolitieke overwegingen (representativiteit, loyaliteit) zwaarwegender zijn dan de wetenschappelijke. Wij stellen dan ook vast, dat de Kommissie T.W.O. de kandidaatstelling van dr. ter Schegget ongewenst en onhaalbaar acht.

Hoewel wij dit ten zeerste betreuren en wij van mening blijven dat dr. ter Schegget zowel op grond van zijn wetenschappelijke kwaliteiten als op grond van profiel en criteria ook voor het kerkelijk hoogleraarschap de meest geschikte kandidaat is, willen wij, de bezwaren van de Kommissie T.W.O. gehoord hebbende, uw kommissie voorstellen dr. N.T. Bakker als nummer 1 op de gezamenlijke voordracht te plaatsen".

Nadat enkele leden van beide commissies 'en petit comité' de onstane moeilijkheden, irritaties en mogelijke verdere gang van zaken op informele wijze hebben besproken, besluit de benoemingskommissie, - op een eveneens informele bijeenkomst in maart 1977 - staande voor de keuze de opdracht aan de fakulteitsraad terug te geven of de kandidatuur van dr. Bakker nog eens zeer duidelijk relief te geven, tot het laatste. Aan de Kommissie T.W.O. wordt uitvoerige informatie verzonden inzake de argumenten, die haar inziens pleiten voor de kandidatuur van dr. Bakker, inzake de positie van de praktische theologie aan de Amsterdamse fakulteit en de positie van het vak christelijke ethiek in de geherprogrammeerde studie. Deze laatste twee punten zijn vooral naar voren gebracht omdat de gekwalificeerdheid in de praktische theologie een belangrijke rol was gaan spelen in de discussie rond de kandidaten.

Door de benoemingskommissie is hierover o.m. het volgende naar voren gebracht:

In de kerkelijke opleiding in Amsterdam bestaat een samenwerkingsverband tussen Doopsgezinde, Hervormde en Lutherse kerkelijke hoggleraren. Dat wil zeggen, er bestaat een

taakverdeling t.a.v. de vakken bijbelse theologie, apostolaat, liturgiek, homiletiek, katechetiek en pastoraat. Van deze taakverdeling kan gezegd worden dat deze door de Ned. Herv. Kerk is gesanktionerd, in dien verstande dat de hoogleraren vanwege het seminarium der Evangelisch Lutherse Kerk en vanwege het seminarium vanwege de Algemene Doopsgezinde Societeit een opdracht vanwege de Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk hebben ontvangen voor de hen toegewezen vakken. Over hun werkzaamheden dienaangaande brengen zij jaarlijks verslag uit aan de Generale Synode der Ned. Herv. Kerk.

De kerkelijke opleiding is een zaak van de gezamenlijke docenten in samenwerking met de studenten. Naast de taakverdeling krijgt de samenwerking gestalte in onderling contact en gezamenlijk overleg over het geheel der kerkelijke opleiding.

Overzien we het geheel der docenten dan zal duidelijk zijn dat de vakken der praktische theologie alleen al kwa mankracht een voorname plaats innemen binnen de kerkelijke opleiding in Amsterdam.

Het zal dan ook duidelijk zijn dat t.a.v. de vervulling van vakature prof. dr. K. Strijd de praktische theologie niet in het geding is, maar dat het hier gaat om de vervulling van de opengevallen plaats voor christelijke ethiek en homiletiek binnen het geheel der kerkelijke opleiding. Zowel in het structuurrapport als in het profiel is dit benadrukt. De overweging, dat met een benoeming, in de zin als door de Amsterdamse commissie voorgesteld, is dan ook niet gegrond.

Bij de discussies rond de herprogrammering heeft de fakulteit uitgesproken, dat de vakken dogmatiek en christelijke ethiek centrale vakken binnen de theologie studie zijn, en dat zij derhalve in het gewone curriculum dienden te worden opgenomen. Vandaar dat er de fakulteit veel aan gelegen is, dat bij deze benoeming de nadruk valt op de christelijke ethiek. Zowel in het profiel als in het structuurrapport is dat dan ook benadrukt.

Na o.a. kennis te hebben genomen van deze informatie besluit de commissie T.W.O. in haar vergadering van 30 september 1977 dat - gehoord het eenstemmig advies van het kollege van kerkelijke hoogleraren - dr. Bakker niet aanvaardbaar is voor deze vakature. De Kommissie T.W.O. motiveert haar besluit als volgt:

"..... Dat niet, omdat zij hem niet professorabel zou achten. Het motief voor deze afwijzing is dat dr. Bakker zich op de twee centrale punten van zijn opdracht niet wetenschappelijk genoeg heeft gespecialiseerd. Dat geldt voornamelijk de christelijke ethiek, maar evenzeer de gehele praktische theologie".

In de brief, waarin dit besluit aan de commissie wordt meegedeeld, vraagt de commissie T.W.O. de Amsterdamse commissie tevens, of zij het met de commissie T.W.O. eens

is, dat het initiatief nu aan de kommissie T.W.O. is en het verdere overleg moet plaats vinden met de Fakulteitsraad (d.w.z. dat art. VIII van de gedragslijn in werking treedt).

Op haar vergadering van 24 oktober 1977 heeft de Benoemingskommissie zowel de afwijzing van de kandidatuur van dr. Bakker als de bovenstaande vraag van de kommissie T.W.O. besproken.

Met grote teleurstelling heeft de kommissie kennis genomen van de afwijzing van de kandidatuur van dr. Bakker. Zij konstateert voorts, dat de argumentatie daarbij even teleurstellend als mager is.

De kommissie stelt vast dat de kommissie T.W.O. in haar argumentatie

1. volstrekt voorbijgaat aan het profiel
2. niet ingaat op de argumentatie van de benoemingskommissie t.a.v. de kandidatuur van dr. Bakker
3. niet inhoudelijk ingaat op het werk van dr. Bakker.

Gezien de hele gang van zaken en in het bijzonder gezien het feit, dat tot tweemaal toe de voordracht van de benoemingskommissie op ons inziens ontorechte gronden door de kommissie T.W.O. is afgewezen, ziet de benoemingskommissie geen heil in verdere onderhandelingen met de kommissie T.W.O. om alsnog tot overeenstemming te komen. Op grond daarvan besluit de kommissie haar opdracht aan de fakulteitsraad terug te geven. Naar de mening van de kommissie is hiermee de situatie bereikt, waarop art. VIII van de gedragslijn van toepassing is. Dit betekent dat T.W.O. het initiatief overneemt en rechtstreeks onderhandelt met de fakulteitsraad. Het is echter aan de fakulteitsraad om hierover te beslissen.

Duidelijk zal zijn, dat de benoemingskommissie de fakulteitsraad adviseert art. VIII op de ontstane situatie van toepassing te achten.

T.a.v. de verdere gang van zaken wil de kommissie, nog het volgende onder de aandacht van de fakulteitsraad brengen:

De Kommissie is van mening, dat beide kandidaten, die voorgedragen zijn door de benoemingskommissie, op ontorechte gronden zijn afgewezen door de kommissie T.W.O. Bovendien is er met het profiel nauwelijks rekening gehouden. Met name dr. ter Schegget is o.i. door de argumenten van de Kommissie T.W.O. (het-niet-vertrouwen-hebben van de Hervormde kerk, onwetenschappelijkheid) onrecht gedaan.

De Kommissie acht het wenselijk, dat de Fakulteitsraad (indien zij instemt met de mening van de benoemingskommissie) in het openbaar een duidelijke verklaring aflegt t.a.v. de wetenschappelijke kwaliteiten van dr. Bakker en dr. ter Schegget en dat beide kandidaten in het profiel passen.

De fakulteit zou o.i. van de Hervormde kerk moeten vragen de vermeende onwetenschappelijkheid van dr. ter Schegget aan te tonen. Voorts acht de kommissie het wenselijk, dat de fakulteit bevordert dat een discussie over de vraag, of dr. ter Schegget al of niet het vertrouwen van de Ned. Herv. kerk verdient/heeft, dáár plaatsvindt, waar hij hoort, nl. in een publieke discussie binnen de Hervormde kerk.

De kommissie ziet in, dat hiermee de bij benoemingskwesties te betrachten geheimhouding doorbroken zou worden. Geheimhouding echter dient om te voorkomen, dat aan personen schade berokkend wordt. Geheimhouding dient ten bate van personen. In dit geval is echter het omgekeerde het geval: handhaven van geheimhouding gaat hier ten koste van personen, aan wie schade berokkend is en onrecht is aangedaan. Bovendien gaat het hier om een zaak, die welhaast tot openbaarheid dwingt.

Bovenstaande rechtvaardigt naar de mening van de kommissie de door de kommissie wenselijk geachte doorbreking van de geheimhouding. *

Duidelijk moet echter ook zijn, dat de fakulteitsraad de zaak niet publiek kan maken, dan nadat beide genoemde kandidaten, Ter Schegget en Bakker, hiertoe hun toestemming hebben gegeven.

* deze mening wordt door 1 lid van de kommissie niet gedeeld.

F-8 Toespraak van Johan Lok (namens de grote meerderheid van de student-leden van de fakulteitsraad) op de vergadering van de fakulteitsraad.

Lok beschouwt de houding van T.W.O. als een regelrechte aanval op de fakulteit. Hij bepleit het gesprek tussen de benoemingskommissie en T.W.O. niet af te sluiten voordat T.W.O. haar argumenten voor afwijzing van Ter Schegget heeft genoemd. (Dit voorstel is door de fakulteitsraad met grote meerderheid aanvaard).

4.11.1977

Bij de vergadering van de fakulteitsraad d.d. 4 november 1977, agendapunt 6,

'Verslag benoemingskommissie vakature Strijd'.

Voorzitter,

Naar aanleiding van de stukken die de benoemingskommissie ons heeft voorgelegd, willen we een viertal zaken naar voren brengen.

Deze punten betreffen achtereenvolgens:

- a. de voordracht in kwestie,
- b. de werkwijze van de beide kommissies,
- c. de betekenis van het optreden van de kommissie T.W.O. in dezen,

d. wat de fakulteit nu verder te doen zal staan.

I. Om over het eerste punt meteen maar geen onduidelijkheid te laten bestaan: we zijn het van harte eens met de voordracht zoals die door onze kommissie is opgesteld. We hebben hiervoor een aantal argumenten waarvan wij het goed achten de belangrijkste hier nu naar voren te brengen.

a. Onze herprogrammering gaat uit van een 'programmatische' EENHEID van de theologische studie. Vanuit deze eenheid dienen de disciplines niet alleen formeel in hun samenhang te worden gezien, maar ook meer en meer praktisch in een samenhang te worden gebracht. Als wij praten over konfrontatie van wetenschapsopvattingen, integratie van studieinhouden, gezamenlijk studieaanbod vanuit diverse vakgroepen en alle kwesties die hiermee te maken hebben, dan moet dat binnen dit kader worden beoordeeld. Het betreft hier een intentie, een doelstelling, waarvoor wij ons bij de herprogrammering hebben uitgesproken (zie ook de opname van dogmatiek en christelijke ethiek als voor alle studenten verplichte vakken in de doctorale fase).

Voor een deel zijn de vruchten van dit 'programma' al te zien (zij het soms uit de nood geboren). Als voorbeeld noem ik slechts het gezamenlijke boek van Beker en Deurloo over de schepping (recentelijk in 'Trouw' op een ondermaatse manier door v.d. Woude besproken) zoals dat direkt is voortgekomen uit de opzet van een gezamenlijk doktoraalkollege.

Deze 'programmatische' eenheid van de studie ligt mede ten grondslag aan het door de kommissie opgestelde en door de FR aanvaarde profiel van een hoogleraar christelijke ethiek etc. Ik mag in dit verband vooral wijzen op criterium 3, waar een duidelijk verband wordt gelegd tussen dogmatiek, ethiek, bijbelse theologie en kennis van de huidige sociale en politieke ontwikkelingen.

Welnu: gemeten aan dit criterium vinden wij dat nr. 1 van de voordracht, dr. ter Schegget, één van de weinigen - zonet de enige - is die voor deze post in aanmerking komt.

Ik wil ter motivatie hiervan verwijzen naar zijn publicaties. Uit (bv.) een boek als 'Het geheim van de mens' blijkt hoe hier wordt getheologiseerd vanuit een duidelijk sociaal-politiek engagement. En juist in dit engagement wordt de eenheid in bijbels-theologische, dogmatische en ethische reflectie tot stand gebracht op een wijze waar wij maar al te graag mee aan het werk zouden willen.

Op het terrein van de ethiek betekent zijn wijze van benadering een verfrissende breuk met iedere vorm van slaapverwekkende kasuïstiek en ontstaat er een grote

openheid voor vragen die o.i. uiterst relevant zijn. Het is uiteraard erg verleidelijk om Ter Schegget ten bewijze hiervan op diverse plaatsen te citeren ... terwille van de tijd zal ik dat niet doen. En ik neem overigens aan dat zijn werk genoegzaam bekend is.

Onze konklusie kan zijn, dat Ter Schegget iets te melden heeft ... en dat is een kwalifikatie die slechts weinig theologen met hem delen.

Ik kan het niet nalaten in dit verband eveneens te wijzen op het boekje 'Klassenstrijd en staking'. Zoals misschien niet iedereen meer weet is deze publikatie het rechtstreekse resultaat van een werkweek aan deze fakulteit. U kunt dit in het voorwoord nalezen. Het is ontstaan in een wisselwerking met de vraagstelling zoals die in deze week door studenten werd opgeworpen en waarmee vanuit een multi-disciplinaire opzet werd gewerkt. Deze ervaring versterkt slechts het bovenstaande, evenals de kolleges die de kandidaat heeft gegeven aan de medische fakulteit van de VU en die ook door de kommissie zijn genoemd.

b. Bij de herprogrammering is eveneens de beslissing gevallen dat christelijke ethiek een voor alle studenten verplicht vak zal worden. Ook vanhieruit moet het bovenstaande extra zwaar wegen: het gaat niet alleen om kerkelijke studenten en fakultatieve kolleges ... het gaat bij deze benoeming om een post die een zeer centrale rol gaat spelen in het totaal van de theologische studie. Ik mag eraan herinneren dat indertijd deze beslissing is genomen door de fakulteit met de overweging dat zij een grote invloed op deze benoeming kon uitoefenen. Deze stand van zaken mag niet uit het oog verloren worden als het gaat om de beoordeling van de argumenten die er van de kant van T.W.O. tegen een door ons gestelde kandidaat worden ingebracht.

II. De werkwijze van de kommissies.

Voorzitter,

Het stuk zoals dat nu voor ons ligt is zowel bemoedigend als beschamend. Bemoedigend is het om te zien op welke wijze onze kommissie het door de FR vastgestelde profiel heeft 'gevuld' met kandidaten.

Beschamend is het stuk waar het inzicht geeft in de wijze waarop de kommissie T.W.O. heeft gemeend de verlangens van de fakulteit terzijde te moeten schuiven. Wij moeten dan ook konstateren dat deze kommissie (Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs) haar naam ten onrechte draagt. Deze kommissie houdt zich (zie pag. 3) namelijk in het geheel niet bezig met de bevordering van het wetenschappelijk theologisch onderwijs, wat zij zich tot haar taak zou mogen rekenen.

Deze kommissie houdt zich kennelijk uitsluitend bezig met

het screenen van kandidaten op uiterst aanvechtbare (want onkontroleerbare en daardoor willekeurig te hanteren) criteria als 'het vertrouwen van de kerk hebben'. Een dergelijk criterium is o.i. op geen enkele wijze uit het profiel af te leiden en mag daarom bij de toetsing van kandidaten geen rol spelen.

Wij willen dit bewust scherp stellen: als de stelling van T.W.O., nl. dat Ter Schegget het vertrouwen van 'de' N.H.K. niet heeft (wat dat dan ook moge zijn en hoe zou dit anders getoetst kunnen en mogen worden dan door een formele vaststelling van het feit of de kandidaat gedurende een x-aantal jaren deze kerk als ambtsdrager dient/heeft gediend?) niet in alle openheid binnen die kerk zelf ter discussie kan worden gesteld (ofwel het hanteren van een dergelijk criterium) dan is er hier sprake van een Berufsverbot. Alleen al hierom moet de handelwijze van T.W.O. worden teruggevoerd.

Behalve dat deze handelwijze onaanvaardbaar is, is zij ook uitermate kortzichtig. Zij betekent nl. een directe blokkering van een voortgaande ontwikkeling van onderwijs en onderzoek. Dit betekent het negeren van een ontwikkeling die zich voordoet en het volstrekt uit handen geven van deze ontwikkeling. Deze kortzichtigheid blijkt o.m. uit de wijze waarop in een latere fase door de commissie T.W.O. de wetenschappelijke kritiek is verwoord: we moeten kennelijk onder de indruk komen van de namen van de ondertekenaars, van de inhoud raken we het zeker niet. De hele (nou ja: twee velletjes) kritiek steunt op niet meer dan het leggen van een taboe op het problematiseren van het religieus karakter van de begrippen deemoed en gehoorzaamheid. De bijbel verschijnt in deze 'wetenschappelijke' kritiek als een bonte verzameling van godsdienstige ervaringen, en dient dat kennelijk te blijven. Een soort grabbelton dus, waar overigens niet alles zomaar in kan. Ter Schegget's interpretatie, bv. niet. Een dergelijke benadering gaat nu juist volstrekt voorbij aan datgene wat Ter Schegget problematiseert, nl. "dat de bijbel geen boek is van religie maar van exodus uit het godshuis" ('Het lied van de Mensenzoon, inleiding'). Een wetenschappelijke kritiek zou nu juist deze these moeten toetsen en niet de vraagstelling zelf tot heiligschennis verklaren. Het laatste wordt door Berkhof en Den Boer gedaan. Deze kritiek verdient daarom niet het predikaat 'wetenschappelijk' en is daarom door onze commissie terecht terzijde gelegd.

III. Wat betekent dit optreden van T.W.O.?

Voorzitter,

We kunnen deze hele kwestie niet ernstig genoeg opvatten. Het op deze wijze schofferen en isoleren van een man als Ter Schegget kunnen wij niet zien als een ongecontroleerde aanval op een individu. HET IS EEN AANVAL OP AL DIEGENEN DIE IN HEM EEN GESPREKSPARTNER, EEN MEDESTANDER EN EEN LEERMEESTER ZIEN. Een dergelijke aanval betekent in tendens (NB: in tendens) het ongewenst zijn in de kerk van grote groepen mensen aan deze fakulteit en daarbuiten die in de kerk een ambt willen bekleden - of dat reeds doen - en die daarbij o.m. Ter Schegget als een betrouwbare gids ervaren.

Het betekent in de derde plaats een aanval op de fakulteit in haar geheel. Dit laatste zal ik toelichten: uit de stukken blijkt hoe opnieuw het vraagstuk van de praktische theologie op oneigenlijke manier in de discussie is ingebracht. Dit berust niet op toeval. Ik mag herinneren aan de pressie die in een eerder stadium door 'de' 'werkgroep praktisch theologen' op onze fakulteit is uitgeoefend om ons van onze inhoudelijke herprogrammerings-uitgangspunten te bekeren (nl. het besluit om 'praktische theologie' niet als zelfstandig vak in de doktoraalstudie op te nemen maar in de vorm van 'spitsen' binnen de bestaande disciplines). In deze voorkeur voor het doordrukken van de praktische theologie in de studieprogramma's (wat gezien studieduurverkortung etc. per definitie ten koste gaat van vakken als exegese, kerkgeschiedenis etc), komt een tendens tot uitdrukking die ik (al te schematisch) maar even samenvat onder de slogan: geen profeten maar priesters - ofwel: geen onrust maar berusting.

Ik mag eraan herinneren dat ook T.W.O. nog steeds niet met onze herprogrammering akkoord is gegaan, en ook hierin de wensen van de fakulteit kennelijk wil negeren.

We hebben bij dit alles te maken met een verscherpte poging/tendens om al wat progressief is uit de kerk te weren, het althans monddood te maken en het zeker geen academische stem te geven.

We hebben hier (opnieuw) als fakulteit mee te maken. We zijn hierin (opnieuw) als fakulteit partij, of we dat nu leuk vinden of niet.

Welnu: de rol die we hierin hebben, zullen we moeten spelen, en we zullen die hard moeten spelen. En de inzet hiervan zal geen andere kunnen zijn dan dat deze tendens - nl. om progressief te weren - gekeerd wordt (al was het maar uit naam van de 'pluriformiteit' van de grabbelton).

Uit dit alles volgt, dat we van mening zijn dat we als fakulteit onder de maat zouden blijven als we niet het uiterste zouden doen om Ter Schegget op deze post te krijgen. Het moet duidelijk zijn, dat als er al iemand anders zou komen, dat tegen onze wil gebeurt.

IV. Wat staat ons nu verder te doen?

Voorzitter,

Tot nu toe hebben we vooral gesproken over dr. ter Schegget. Dit was niet toevallig. We zijn het er mee eens dat ook dr. Bakker in het profiel past. We zijn het er daarom ook mee eens dat hij op de voordracht voorkomt. We zouden het er echter niet mee eens zijn, als hij op de eerste plaats zou komen. Op dit punt willen wij de kommissie *dèsavoueren*: de aangevoerde argumenten kunnen nooit reden zijn tot een wijziging van de voordracht.

Wij stellen voor:

1. Dat de FR art. VIII van de gedragslijn niet van toepassing acht op de nu ontstane situatie (dit i.t.t. T.W.O.) en wel omdat de gronden waarop Ter Schegget door T.W.O. werd afgevoerd volstrekt ondeugdelijk zijn en in een benoemingsprocedure geen rol mogen spelen. Er zal daarom opnieuw getracht moeten worden tot overeenstemming te komen op basis van profiel en criteria. Mocht het tot een afwijzing komen van Ter Schegget door T.W.O. dan zal dit derhalve op grond van een uitvoeriger en grondiger argumentatie moeten gebeuren die op profiel en criteria zijn terug te leiden.

Zoals wij de werkwijze van T.W.O. nu hier voorgeschoteld krijgen heeft het er alle schijn van dat deze kommissie rechtstreeks op art. VIII is afgestevend om vervolgens het initiatief te kunnen overnemen. Om alle voornoemde redenen heeft de fakulteit er echter alle belang bij zelf dit initiatief in handen te houden.

2. Dat de FR een verklaring uitgeeft zoals dat door de kommissie wordt voorgesteld. Deze verklaring zal een zodanige toespitsing moeten krijgen dat het voor T.W.O. onmogelijk zal zijn om alsnog stilzwijgend Ter Schegget te passeren door Bakker een kredietbenoeming te geven. Kompromissen in een kwestie als deze zijn wat ons betreft volstrekt ondenkbaar.

Wat nu zal de functie van deze verklaring moeten zijn? Ik ben van mening dat we ervoor moeten waken een dergelijke handelwijze als een machteloos protest te beschouwen. Ook bij de herprogrammering (kwestie aanvr 5½ jaar) dachten we slechts een machteloos protest te laten horen. Ook toen bleek echter dat we veel sterker waren dan we zelf hadden gedacht ...

We gaan ervan uit, met de kommissie, dat Ter Schegget het vertrouwen verdient om deze post te bezetten. Dat betekent dat we er ook vanuit gaan dat er in de kerk steun te vinden is voor zijn kandidatuur. In een eerder stadium is er van deze steun middels een petitie al blijk gegeven ...

Een door de FR uit te geven verklaring zal daarom een mobiliserend karakter moeten hebben. Op grond van deze verklaring zal het mogelijk moeten zijn dat de steun voor

deze kandidatuur binnen de kerk zich kan gaan organiseren. De kring van adhaerenten zal opnieuw moeten worden aangesproken en uitgebreid met als inzet dat binnen de kerk ruimte ontstaat om deze benoeming gerealiseerd te krijgen.

Johan Lok, uitgesproken mede namens het overgrote merendeel van de student-leden van de FR met wie de kwestie voorafgaand aan de vergadering werd doorgesproken.

F-9 Openbare verklaring van de fakulteitsraad.

De fakulteitsraad heeft met teleurstelling en grote verontrusting kennis genomen van het optreden van T.W.O. Zij is van oordeel dat andere argumenten dan de in 'profiel en criteria' genoemde een doorslaggevende rol hebben gespeeld. Men wenst de geheimhouding op te heffen. 4.11.1977

N.B. De vergaderingen van de fakulteitsraad zijn openbaar. Vanaf dit moment is derhalve 'de zaak Ter Schegget' officieel in de openbaarheid.

De Fakulteitsraad heeft niet alleen met teleurstelling maar ook met grote verontrusting kennis genomen van het feit, dat de Kommissie T.W.O. niet bereid was de door de benoemingskommissie vakature-Strijd voorgestelde kandidaat dr. G.H. ter Schegget, noch ook bereid was de tweede kandidaat dr. N.T. Bakker op de gezamenlijke voordracht voor fakulteit en synode te plaatsen.

De Fakulteitsraad acht de argumentatie van de Kommissie T.W.O., zoals die gebleken is uit het verslag van de benoemingskommissie, geheel onvoldoende, aangezien daarin andere argumenten dan de in 'profiel en criteria' genoemde een doorslaggevende rol hebben gespeeld.

De Fakulteitsraad meent, dat bij deze gang van zaken aan de strekking van de 'gedraglijn' - waar het initiatief om redenen van kennis van de situatie der theologische fakulteit (wetenschappelijk, didactisch en personeel) bij haar benoemingskommissie ligt - tekort wordt gedaan.

Het belang van deze strekking is des te dwingender vanwege de plaats die de te benoemen hoogleraar zal gaan innemen in de geherprogrammeerde studie.

De Fakulteitsraad neemt met instemming van de betrokken kandidaten de vrijheid hun namen te noemen, enerzijds omdat geheimhouding in dit geval hun meer schade zou berokkenen dan openbaarheid, anderzijds omdat de fakulteitsgemeenschap recht heeft op informatie over deze om bovenstaande redenen reeds zo lang slepende benoemingsprocedure.

De Fakulteit zal zich met vragen over gang en voortgang van zaken tot de Kommissie T.W.O. wenden

F-10 Verslag van werkzaamheden van de benoemingskommissie voor de vakature Strijd (vervolg op verslag van 4.11.77).

Men is met T.W.O. niets verder gekomen. Twijfel wordt geuit over de gang van zaken op de besloten synodezitting. De aktie van Kroon c.s. wordt met instemming begroet. Men stelt voor de opdracht aan de benoemingskommissie voorlopig te continueren. (Dit besluit wordt met ruime meerderheid aangenomen). 3.3.1978

Het verslag, dat ik u vanmiddag wil geven, loopt vanaf de FR van 4 november tot heden.

Over de periode daarvóór heeft de benoemingskommissie reeds een uitvoerig verslag uitgebracht op die FR vergadering van 4 november.

Op 4 november bood de benoemingskommissie haar ontslag aan de FR aan en adviseerde zij om art. VIII van de gedragslijn van toepassing te verklaren.

De Raad wilde dit ontslag niet aanvaarden, omdat zij van mening was dat er door de kommissie niet in voldoende mate geprobeerd was om over de eerste voordracht van de kommissie, t.w. 1. dr. ter Schegget en 2. dr. Bakker, met de kommissie T.W.O. tot overeenstemming te komen.

De fakulteitsraad achtte - en zij heeft dat ook neergelegd in een verklaring aan de fakulteitsgemeenschap - de argumentatie voor de afwijzing volstrekt onvoldoende.

Dit overwegende heeft de FR de benoemingskommissie verzocht haar werk voort te zetten en zich met vragen over de gang en voortgang van zaken tot de kommissie T.W.O. te wenden en vooral het gesprek met de kommissie T.W.O. voort te zetten over beide door Amsterdam voorgedragen kandidaten, nl. 1. dr. ter Schegget, 2. dr. N.T. Bakker.

Eén en ander heeft het fakulteitsbestuur nader uitgewerkt in een brief, gedateerd op de 11.11.1977 aan de benoemingskommissie.

De benoemingskommissie heeft zich in haar vergadering van 16 november beraden op de ingeperkte opdracht van de FR en besloten deze opdracht te aanvaarden.

Het kontakt met T.W.O. is middels een brief (gedateerd op 22 november) weer opgenomen. In deze brief hebben wij aan de kommissie T.W.O. het standpunt van de FR meegedeeld en hen een aantal vragen voorgelegd:

1. nadere argumentatie voor de afwijzing van dr. ter Schegget. Hierbij ging het met name om twee zaken: a. het niet-vertrouwen hebben van de Hervormde Kerk, b. wetenschappelijke kwaliteiten.
2. is de kommissie T.W.O. verzocht om nader in te gaan op

de argumenten van de benoemingskommissie tegen de afwijzing van de kandidatuur van dr. N.T. Bakker. (a. men gaat volstrekt voorbij aan het profiel. b. men gaat niet in op onze uitvoerige argumenten. c. men gaat niet inhoudelijk in op het werk van N.T. Bakker).

3. is het belang van de voortgang der procedure aan de kommissie T.W.O. haar standpunt gevraagd inzake een drietal punten:
  - a. dat de praktische theologie in deze vakature niet in het geding is, maar dat het gaat om de opengevallen plaats voor ethiek en homiletiek.
  - b. dat profiel en criteria h t toetsingskriterium is bij de afweging der kandidaten.
  - c. dat het de strekking van de gedragslijn is, dat het initiatief van de procedure bij de fakulteit ligt.

Tevens is aan T.W.O. voorgesteld om op vrij korte termijn met elkaar contact op te nemen middels een bespreking 'en petit comité'.

Op 5 januari heeft dit gesprek 'en petit comité' plaatsgevonden te Utrecht. Voor ons waren aanwezig: Boendermaker, de Jong en Eldering; van T.W.O.: Mevr. van Ruler, Karres, Bronkhorst en Berkelbach v.d. Sprenkel.

Dit gesprek, dat in een uitermate vervelende en slechte sfeer is verlopen, heeft niets opgeleverd. T.W.O. weigerde op onze brief in te gaan. Zij wilde het gesprek over de Amsterdamse kandidaten niet verder voeren. Voor haar was de kous af. Zij achten art. VIII van toepassing.

Op 16 januari 1978 heeft de kommissie T.W.O. vergaderd, zonder hierbij een vertegenwoordiger van de Amsterdamse kommissie uit te nodigen. Zij beargumenteerde dit achteraf door mee te delen, dat het in deze vergadering om het interne beleid van de kommissie T.W.O. ging.

1 Februari 1978 ontvingen wij een brief van de kommissie T.W.O.

+ T.W.O. wil niet verder ingaan op onze vragen.

De argumenten voor afwijzing zijn reeds gegeven, bovendien Ieder persoonlijk lid heeft zijn eigen persoonlijke motivatie t.a.v. de afwijzing, maar de kommissie T.W.O. acht zich niet gebonden om daarvan verantwoording af te leggen aan de B.C.

+ naar de mening van T.W.O. dient art. VIII in werking te treden.

+ mededeling, dat het Moderamen van de Synode informatie over het beleid van T.W.O. als punt op de agenda heeft

geplaatst.

Op 8 februari vindt er een informele bijeenkomst van de Benoemingskommissie plaats, om ons te beraden op de brief van T.W.O. en de komende synode.

Dit overleg binnen de kommissie en overleg met het fakulteitsbestuur resulteert hierin, dat er op 9 februari namens het fakulteitsbestuur een brief gezonden wordt aan de leden der synode, waarin wij het standpunt van de fakulteit t.a.v. de gang van zaken nog eens uiteenzetten.

Op 13 februari vindt de besloten synodezitting plaats. De Kommissie heeft over deze vergadering geen officiële mededelingen ontvangen:

Uit informatie kunnen we echter opmaken dat:

- + de brief uit Amsterdam is weggewuifd als een brief vol onjuistheden.
- + dat het de synode niet erg duidelijk was, wat ze nu met dit punt op de agenda aan moest.
- + dat er géén kritische opmerkingen gemaakt en vragen gesteld zijn aan het adres van T.W.O. t.a.v. de procedure en de afwijzing der Amsterdamse kandidaten.
- + kortom: onder het mom: wie zwijgt stemt toe, de synode het beleid van T.W.O. ondersteund heeft.

Positief valt uit de synodezitting te konkluderen: dat er over het al of niet in werking treden van art. VIII van de gedragslijn, géén uitspraak is gedaan. Dit wordt nog eens bevestigd door de brief van het Moderamen, waarin geen sprake is van art. VIII, maar waarin zij juist spreekt over voortzetting van de gevolgde procedure.

M.a.w. art. VIII van de gedragslijn is nog niet van toepassing.

Op 16 februari vergadert T.W.O., waarbij Jaap de Jong aanwezig is. Op deze vergadering interpreteren sommigen de synodezitting inderdaad als een steun in de rug, als een ondersteuning van haar beleid. En anderen beschouwen de zitting als een louter informatieve aangelegenheid waaruit verder geen konklusies hoeven worden getrokken. Men is verder niet bereid om een verslag van de synodezitting te geven. De fakulteit moet zich daarover tot het Moderamen wenden.

De kommissie T.W.O. neemt verder geen initiatieven, zij wacht af, wat voor initiatieven Amsterdam nu gaat ontplooiën. Zolang dat nog niet duidelijk is zal ook geen vertegenwoordiger de vergadering van de benoemingskommissie bijwonen.

Op 27 februari en 2 maart komt de benoemingskommissie bijeen.

We laten de werkzaamheden vanaf 4 november nog eens de revue passeren en moeten konstateren dat we er tot nu toe niet in geslaagd zijn om aan de ingeperkte opdracht van de FR van 4 november 1977 te voldoen:

- + op onze brief van november is botweg een antwoord geweigerd.
- + het gesprek 'en petit comité' heeft niets opgeleverd.
- + T.W.O. heeft zich van de stilzwijgende steun van de synode verzekerd.

Kortom, we zijn niets verder gekomen, dan waar we reeds op 4 november 1977 waren aangeland.

Positief te waarderen valt echter de brief van het Moderamen en tevens is een nieuw feit geschapen door de Open Brief-actie van Van Dijk, Kroon enz.

Het is met name op grond van deze twee laatste punten, dat de kommissie aan de FR verzocht om de aan de Kommissie verleende ingeperkte opdracht voorlopig te continueren!

F-11 Brief van de benoemingskommissie aan de fakulteitsraad te Amsterdam.

Met T.W.O. blijkt absoluut geen overleg mogelijk. Aanblijven met de opdracht om verder te praten is zinloos. De kommissie biedt haar ontslag aan.

14.3.1978

Geachte Dames en Heren,

De benoemingskommissie vakature 'Strijd' moet u helaas mededelen, dat zij er niet in is geslaagd om aan de opdracht te voldoen, die de Fakulteitsraad op 4 november 1977 aan de kommissie gegeven heeft en die zij op 3 maart 1978 verlengd heeft. Dat wil zeggen, dat de benoemingskommissie er niet in is geslaagd om de Kommissie T.W.O. te bewegen een nadere argumentatie te leveren voor haar afwijzing van de voordracht van de Benoemingskommissie, t.w. 1. dr. G.H. ter Schegget en 2. dr. N.T. Bakker, en het overleg over genoemde kandidaten te heropenen.

De kommissie T.W.O. houdt derhalve vast aan een voor ons en ook voor de raad onaanvaardbare argumentatie t.a.v. de eerste kandidaat, t.w. dr. G.H. ter Schegget (heeft niet het vertrouwen der Nederlandse Hervormde Kerk en twijfel aan zijn wetenschappelijkheid), noch

wenst zij iets toe te voegen aan haar afwijzing van onze tweede kandidaat, dr. N.T. Bakker. Aangezien een dergelijke handelwijze in een overlegsituatie - en dat is toch bedoeld, wanneer de gedragslijn spreekt van het tot overeenstemming komen van de fakultaire kommissie en de kommissie T.W.O.? - o.i. volstrekt onaanvaardbaar is, is de benoemingskommissie tot de konklusie gekomen dat, waar geen sprake is van overleg, verder overleg geen zin heeft. Konkreet betekent dit, dat de benoemingskommissie u hierbij haar ontslag aanbiedt.

met vriendelijke groet en Hoogachting namens de benoemingskommissie, w.g. Olivier Elseman

F-12 Fragment uit de notulen van de vergadering van de fakulteitsraad.

De fakulteitsraad schort de werkzaamheden van de benoemingskommissie op. Men gaat nu zelf met het moderamen praten. Verder doet men de eerste stappen om zo nodig te kunnen komen tot een tijdelijke benoeming in de vakature Strijd. Het onderwijs mag niet langer de dupe worden van de patstelling met T.W.O. 7.4.1978

Voorzitter kommissie geeft toelichting. Reden van ontslagaanvraag: T.W.O. gaf geen nadere informatie of adstruktie. De aanleiding tot ontslagaanvraag op zo korte termijn na besluit tot kontinuering van de opdracht op 3 maart: op 2 maart waren de leden van de kommissie het eens over kontinuering; vrij snel na 3 maart was de gemeenschappelijkheid niet meer aanwezig. Op 13 maart niet meer mogelijk een route uit te zetten. Er zouden leden uit de boot vallen. Daarom in totaliteit afgetreden. De informatie in Folia over verschillen van opvatting in de kommissie zijn onjuist. Voorz. brengt enige mogelijkheden van handelen in/diskussie:

1. Ontslag aanvaarden, neerleggen bij initiatief aan T.W.O. (art. VIII van gedragslijn).
  - 1a. idem plus brief naar Moderamen van N.H.K.
  2. ontslag niet aanvaarden, zelfde opdracht of (2a) uitgebreider opdracht.
  3. ontslag aanhouden. Verzoeken aan FB zich tot moderamen te wenden over werk T.W.O. en de vraag: hoe verder.
- K. Een poging zich te ontdekken aan art. VIII werkt verhardend. Weinig juridische grond voor 3. Zolang een procedure aan de gang is, heb je je eraan te houden. Moderamen zal T.W.O. niet laten vallen en straks hebben we toch met T.W.O. te maken. Moeilijkheden binnen de perken houden: óf kommissie vragen met T.W.O. door te praten met verruiming van opdracht, óf art. VIII in werking laten treden, T.W.O.

dat berichten en aan moderamen zeggen dat dat contre coeur geschiedt.

(K. vertrekt).

- A. Gezien impasse moeten FR en Synode praten als opdrachtgevers van benoemingskommissie en commissie T.W.O. Kapituleren helpt niet, met inwerkingtreden van art. VIII ben je niet van de problemen af. Door ontslag te aksepteren blokkeer je de aktie buiten de fakulteit.
- B. is voor derde mogelijkheid. Eerste maal dat er met deze, herziene procedure wordt gewerkt. Gesprek met moderamen goed met oog op de toekomst.

Lok eens met A., heeft daarom motie opgesteld.

- E. is voor 2a. Spreekt van zigzagkoers van de commissie. Hij wijst erop dat de commissie op 27 februari wel bereid was met een 3e en 4e kandidaat in zee te gaan. Op 2 maart kontinuering van haar opdracht van november 1977 wenste en op 13 maart niet over 3e en 4e kandidaat wilde praten en ook niet meer haar opdracht wenste uit te voeren, maar ontslag vroeg.
- C. commissie heeft gepoogd in haar geheel beleid te voeren. Hij vermoedt dat, als FR de opdracht handhaaft, groot aantal leden toch opstapt.
- D. vorige keer steunde de voorz. het voorstel dat commissie moest blijven om T.W.O. argumenten te vragen. Deze opdracht is niet uitgevoerd. Konkludeert dat art. VIII in werking dient te treden.
- B. heeft commissie gefaald of heeft T.W.O. zich niet volgens gedragslijn gedragen?
- C. een lid commissie T.W.O. twijfelde aan wetenschappelijke kwaliteiten. T.W.O. antwoordde niet op de vraag of de hele commissie er zo over dacht. Onze commissie heeft tenslotte niet meer met T.W.O. gepraat omdat men niet wist hoe.

Lok trekt zijn motie in.

Tenslotte wordt gestemd over de volgende voorstellen:

- I Niet aanvaarden van ontslag van de benoemingskommissie met zelfde opdracht in zee sturen - iedereen tegen.
  - Ia Ontslag niet aanvaarden, uitgebreidere opdracht - 3 voor, 9 tegen.
  - II Aanvaarden ontslag, initiatief zonder meer aan T.W.O. - 2 voor, 10 tegen.
  - IIa Aanvaarden van ontslag, initiatief aan T.W.O. laten en opdracht aan het FB zich te wenden tot moderamen N.H.K. - 1 voor, 11 tegen.
  - III Ontslag aanhouden, opdracht aan het FB op korte termijn te spreken met moderamen N.H.K. over hoe verder te gaan, nu benoemingskommissie geen kans ziet verder met T.W.O. te praten - 9 voor, 2 tegen, 1 onthouding.
- Hiermee is voorstel III aangenomen.

Lok stelt een tweede motie aan de orde, waarin aan de vakgroep dogmatiek/christelijke ethiek wordt gevraagd de noodzaak te onderzoeken aan het universiteitsbestuur te verzoeken een tijdelijk wetenschappelijk hoofdmedewerker (evt. deel van de werktijd) boven de normale formatie aan te stellen, vanwege de eigen verantwoordelijkheid t.a.v.

de voortgang van onderwijs en onderzoek in de vakgroep (tekst is uitgedeeld).
D. vindt dat je dat niet kunt vragen.
E. we hebben hierover nog niet kunnen nadenken.
Voorz. De vraag is nu alleen aan de vakgroep, het komt terug in de FR. Motie wordt aangenomen met 8 voor, 3 tegen en 1 onthouding.
F. vindt de motie overbodig: de vakgroep kan zijn eigen boontjes wel doppen.

F-13 Redactionele mededeling in 'Trouw' op grond van 'inlichtingen van de zijde van de theologische fakulteitsraad'.
Ter Schegget is geenszins de kandidaat van de fakulteit. 4.3.1978

- N.B. 1. Zoals de fakulteitsraad in een Ingezonden stuk in Trouw van 22.3.78 laat weten, berust deze mededeling op een persoonlijk initiatief van een lid van de fakulteitsraad (het bewuste lid is inmiddels afgetreden).
- N.B. 2. De mededeling dat Ter Schegget niet 'de kandidaat van de fakulteit' zou zijn is misleidend en berust op verwarring van woordbetekenissen. In het jargon van de benoemingsprocedure is iemand pas 'kandidaat' wanneer de benoemingskommissie hem aan de fakulteitsraad vóórdragt. Maar - zie de gedragslijn d.d. 18.9.75 - de benoemingskommissie kán alleen iemand voordragen wanneer T.W.O. daarmee akkoord gaat. Ergo: wanneer T.W.O. iemand niet wenst wordt hij nooit 'kandidaat' in die specifieke zin van het woord. Dat de grote meerderheid van de fakulteitsraad Ter Schegget als 'kandidaat' wenste, is uit de stukken wel duidelijk. Wanneer wij uitgaan van de normale betekenis van het woord 'kandidaat', volgens Van Dale: "Iemand die in aanmerking komt of meent te komen om tot een ambt of betrekking benoemd of verkozen te worden", is het zeker niet onterecht om Ter Schegget 'kandidaat' te noemen. Het moderamen doet dit trouwens zelf ook; zie de brief aan de opstellers van de 'Open Brief' van 7.3.78, punt 4.
- N.B. 3. Het 'argument' dat Ter Schegget niet 'de kandidaat' van de fakulteit(sraad) zou zijn wordt ook gehanteerd door dr. A.H. van den Heuvel. Eerst in zijn brief aan de heren Klapwijk en Eielts van 20.4.78 (met expliciete verwijzing naar persberichten), daarna in de eerste week van mei nog weer telefonisch aan Huub Oosterhuis.

Van de zijde van de theologische fakulteitsraad van de Universiteit van Amsterdam wordt ons medegedeeld, dat dr. G.H. ter Schegget - in tegenstelling tot wat wij gisteren meldden - geenszins de kandidaat van de fakulteit is (in de vakature prof. dr. K. Strijd). De benoemingskommissie heeft de fakulteitsraad geen enkel voorstel met een dergelijke strekking gedaan, reden waarom de raad zich ook op geen enkele wijze een oordeel over de eventuele geschiktheid van dr. ter Schegget voor deze post heeft gevormd. Wel heeft de fakulteitsraad geprotesteerd tegen de handelwijze van de Kommissie T.W.O. met betrekking tot de benoemingsprocedure.

F-14 Rob Bartlema, 'Benoeeming van Ter Schegget van de baan', Folia Civitatis (orgaan van de Universiteit van Amsterdam) 31e jrg. nr. 28. Uitstekend gedocumenteerd artikel; slechts de konklusie in de kop is voorbarig. De strekking van het artikel is dat de Universiteit niet eerst Ter Schegget zelf kan vragen om hem vervolgens zonder tot het alleruiterste te zijn gegaan weer te laten vallen. 18.3.1978

"Ik had niet gedacht, dat ik ooit hoogleraar zou worden. Als er eens een vakature kwam, ging ik er maar van uit, dat men mij toch te links zou vinden. En toen de Universiteit van Amsterdam mij dan ook in 1967 aanzocht heeft de Hervormde Synode nog getracht een stokje voor mijn benoeming te steken. De fakulteit hield echter voet bij stuk en uiteindelijk is men toen gezwicht". In deze bevoordingen blikte prof. Krijn Strijd ruim anderhalf jaar geleden in Folia Civitatis terug op de aanzet tot zijn hoogleraarschap, waarvan hij in oktober 1976 afscheid nam. En de geschiedenis herhaalt zich, want ook tussen de Fakulteit der Godgeleerdheid en de Nederlandse Hervormde Kerk. Dit keer heeft de fakulteit het onderspit moeten delven: op maandag 13 maart werd definitief duidelijk, dat noch de nummer 1 op de verlanglijst van de fakulteit, dr. G.H. ter Schegget, noch de nummer 2 dr. N.T. Bakker voor benoeming in aanmerking zal kunnen komen. Nadat de benoemingskommissie van de fakulteit anderhalf jaar tevergeefs heeft getracht op één lijn te komen met de zgn. Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs (T.W.O.), die namens de Hervormde Kerk de benoeming voorbereidde, heeft eerstgenoemde kommissie jongstleden maandagavond besloten af te treden. Hetgeen betekent, dat nu de kommissie van de Hervormde Kerk kandidaten mag voorstellen. En de konsequentie dáárvan is, dat de fakulteit der Godgeleerdheid van de Universiteit van Amsterdam in de vakature Bijbelse godgeleerdheid, de christelijke zedekunde, de praktische godgeleerdheid en het Nederlands Hervormd Kerkrecht niet

die man kan benoemen, die daar volgens haar eigen benoemingskommissie het best op zijn plaats zou zijn, dr. G.H. ter Schegget.

"De gemeente van Jezus Christus kan niet neutraal zijn. Zij kan niet zeggen: wij weten van niets, politiek is onze zaak niet, wij zijn er voor de ziel, voor het innerlijk, voor de geest en niet voor de materie, niet voor het uiterlijk, niet voor de geschiedenis, niet voor de maag. Neutraliteit is de afschuwelijkste van partijdigheid die er is: het is kiezen voor de machthebbers, het is goedkeuren van onrecht zonder er verantwoordelijkheid voor te nemen, het is de slechtste, allerslechtste politiek. Dat is de onzin, die uitgekraamd wordt door hen, die geen politiek op de kansel willen. De keuze ligt niet tussen politisering of neutraliteit, maar tussen de goede of de slechts politieke keuze. Wij moeten de moed hebben te kiezen. De gemeente is geroepen partijganger der armen te zijn. De kerk is katholiek, solidair met de mensen. Dat kan zij alleen, als zij voor de armen kiest. Want hun beyrjding is de verlossing van alle mensen".

Een citaat (p 73) uit het boek 'Partijgangers der armen' van de docent aan de Sociale Akademie 'De Horst' dr. G.H. ter Schegget (50) die volgens de benoemingskommissie van de Fakulteit der Godgeleerdheid het eerst in aanmerking kwam prof. Strijd als hoogleraar in de christelijke ethiek op te volgen aan de Universiteit van Amsterdam. Ter Schegget paste volgens de commissie het beste bij het profiel, dat al in april 1976 werd vastgesteld en dat de contouren vormde van een man of vrouw, die niet alleen 'dogmatisch geschoold' zou moeten zijn, maar ook een 'grondige kennis' zou moeten bezitten van de 'huidige sociale en politieke ontwikkelingen, om als ethikus met kennis van zaken juist ook het sociale en politieke handelen en gebeuren onder de kritiek van de bijbelse getuigenis te kunnen stellen'. We citeren het, vertrouwelijke, verslag van de benoemingskommissie:

Ter Schegget is een theoloog, die uitdagend frontposities waagt in te nemen, maar tegelijkertijd blijkt geeft als diskussiant een voorzichtige luisteraar te kunnen zijn. Hij is een helder en boeiend docent. Een theoloog, die de wetenschappelijk-ethische diskussie met andere fakulteiten aan kan... Naar het inzicht van de Amsterdamse benoemingskommissie vult dr. ter Schegget het vakuum, dat ontstaan is door het vertrek van prof.dr. K. Strijd, op een eigen voortreffelijke wijze op ... In zijn dienst aan de Synode zal hij een diskussie open houden, die nu dreigt dicht te slibben. In de fakulteit zal hij de diskussie tussen radikale studenten en docenten die aan andere fakulteiten zo moeizaam verloopt of in het geheel niet gevoerd wordt voort weten te zetten. Kortom, dr. ter Schegget is volgens de commissie de kandidaat, die het vertrouwen van zowel de

kerk als de akademie verdient'.

PROBLEMEN

'Zowel in de kerk als de akademie' staat er, en daar beginnen de problemen. Want is het in Leiden, Groningen en Utrecht zo, dat de Nederlandse Hervormde Kerk voor eigen (buitengewone) kerkelijke hoogleraren zorgt, die de opleiding tot het kerkelijk examen (waarmee gepreekt mag worden) voor hun rekening nemen, in Amsterdam ligt dat op grond van historische afspraken anders. In 1946 kwamen de gemeente Amsterdam en het bestuur van de Hervormde Synode overeen, dat de kerkelijk hoogleraren in Amsterdam tevens 'gewoon hoogleraar' en kroondocent zouden zijn. En dat betekent, dat zij zowel door de Kroon als door de Hervormde Synode benoemd moeten worden en dat beide partijen (fakulteit én Synode) het met elkaar eens moeten zijn over de meest geschikte kandidaat.

Voordeel van de Amsterdamse konstellatie is wel, dat de integratie van de belangrijkste 'kerkelijke' vakken dogmatiek en christelijke ethiek in het 'doktoraal-curriculum' aanmerkelijk soepeler verlopen kan, en in Amsterdam ook verlopen is. De scherpe scheiding, die aan andere fakulteiten dikwijls bestaat tussen het kerkelijk en het doktoraal examen is in Amsterdam minder duidelijk. Sommige kerkelijke onderdelen kunnen in het huidige curriculum al als keuzevak worden opgenomen in het doktoraal programma, terwijl in de geherprogrammeerde studie de vakken dogmatiek (gegeven door prof. Beek) en christelijke ethiek (vakature Strijd) zelfs in het basis-doktoraal als verplichte onderdelen zijn opgenomen. Waarmee het fakulteitsbelang bij de benoeming duidelijk is aangegeven, onverlet het overduidelijke belang dat de Nederlandse Hervormde Kerk heeft bij een deugdelijke specifiek kerkelijke opleiding.

Dat die belangen nog wel eens uit elkaar zouden kunnen lopen, is door de betrokkenen na de problemen rond de benoeming van prof. Strijd duidelijk genoeg ingezien. En voor Strijd vertrok lag er dan ook een 'gedragkode' klaar, die zowel door de Synode als door de theologische fakulteitsraad en het Kollege van bestuur van de Universiteit van Amsterdam was goedgekeurd. De kode voorzag in twee commissies, een benoemingscommissie namens de fakulteit, en een zgn. Commissie voor de Theologische Wetenschappelijke Opleiding (T.W.O.), die zich namens de Hervormde Synode met de benoemingen bezig hield. Die commissie T.W.O. hield zich ook al vóór het afspreken van de gedragskode met de benoemingen bezig. Het probleem was alleen, dat nergens geregeld was hoe het overleg tussen fakulteit en commissie T.W.O. er uit moest zien en wat er gebeuren moest, als de partijen het niet eens konden worden. Zoals in het geval Strijd, die pas benoemd werd toen de Generale Synode onder druk van de gezaghebbende hoogleraar Van Niftrik besloot dat Strijd de man

voor Amsterdam was, niettegenstaande het feit, dat de kommissie T.W.O. toen ook een andere kandidaat in gedachten had.

ARTIKEL ACHT

Voornaamste oogmerk van de kode was dan ook het overleg dusdanig te structureren, dat de kansen op een gemeenschappelijke kandidaat zo groot mogelijk zouden worden. Volgens de gedragskode moeten notulen worden uitgewisseld, wordt er zonodig gezamenlijk vergaderd, en is er altijd een lid van een kommissie bij de vergaderingen van de andere kommissie aanwezig. Voor het geval dat overeenstemming onverhoopt onmogelijk blijkt, werd het binnen de theologische fakulteit inmiddels beruchte artikel VIII ontworpen. Dat luidt:

"Indien de beide benoemingskommissies niet tot overeenstemming kunnen komen, stelt de Kommissie T.W.O. de voordracht op, waarna de Fakulteitsraad van de Fakulteit der Godgeleerdheid van de UvA eventuele overwegende bezwaren tegen deze voordracht kan inbrengen. Indien deze bezwaren bestaan, tracht de kommissie T.W.O. deze weg te nemen of draagt zij, indien dit mogelijk is, een wel aanvaardbare kandidaat in plaats van de niet aanvaardbare aan de Generale Synode voor". Het vermag duidelijk te zijn, dat de procedure rond de opvolging van prof. Strijd inmiddels in deze fase is aangeland. Dat ging als volgt:

Volgens artikel IV van de inmiddels ingevoerde gedragslijn ligt het initiatief in eerste instantie bij de benoemingskommissie van de fakulteit. Nadat het structuurrapport in overleg met de kommissie T.W.O. is opgesteld, gaat er een advertentie uit en vervolgens stelt de benoemingskommissie van de fakulteit een voordracht op, die zij vervolgens voorlegt aan de kommissie T.W.O. Wel, het afscheid van prof. Strijd was al lang van tevoren bekend, en het pleit voor de voortvarendheid van de kommissie, dat reeds drie dagen vóór Strijds afscheidsrede, namelijk op 13 oktober 1976, de volgorde duidelijk was: Ter Schegget op de eerste plaats en Niek Bakker op de tweede. Over de laatste (een broer van de Groningse filosoof prof. Bakker) merkt de kommissie onder meer op: "Bakker hield zich na zijn terugkeer in Nederland opnieuw diepgaand bezig met het marxisme; met kritische distantie. Hij wil zichzelf geen 'marxist' noemen ... Zijn werk in kringen, katechese en leerhuis te Eindhoven is getypeerd door inspiratie vanuit de theologie van Barth en de bijbelse theologie. Wetenschappelijk is hij geïnteresseerd in een confrontatie tussen christelijke ethiek en wijsgerige ethiek. Bakker is theologisch en filosofisch zeer belezen ... Hij is geen man, die aan de weg timmert. Zijn tegelijk bescheiden en besliste wijze van theologiseren is duidelijk in zijn publikaties. Even bescheiden en beslist is zijn kerkelijk engagement". Al op 21 december 1976 vergaderden de beide kommissies gezamenlijk over de voorstellen van de benoemingskommissie.

sie en tijdens die vergadering leek overduidelijk, dat de Kommissie T.W.O. maar weinig vertrouwen had in de door de benoemingskommissie naar voren geschoven kandidaten. Ten aanzien van Bakker vroeg men zich af, of deze wel genoeg deskundigheid bezat ten aanzien van de christelijke ethiek, terwijl voorts een rol speelde, dat hij nauwelijks praktiserend predikant geweest was, waardoor hij de verantwoordelijkheid niet zou kunnen dragen voor de 'praktisch' theologische vakken als bijbelse theologie, apostolaat, liturgiek, nomiletiek, katechetiek en pastoraat. Ook zou Bakker zich hierin niet voldoende wetenschappelijk hebben verdiept. Ten aanzien van Ter Schegget was de argumentatie, die aan de afwijzing ten grondslag lag nog summierder uitgevallen. De voorzitter van de Kommissie T.W.O. prof. Bronkhorst merkt bijvoorbeeld op: "Het gaat er bij de kommissie T.W.O. om, dat er iemand als kerkelijk hoogleraar benoemd wordt, die het vertrouwen heeft van de Nederlandse Hervormde Kerk. De kommissie T.W.O. kan op grond van deze overweging niet instemmen met de voordracht van de benoemingskommissie en meent niet de vrijmoedigheid te moeten hebben om tegen eigen overtuiging in te proberen de synode te overtuigen". Tegenwerpingen van de kant van de benoemingskommissie, als zou het niet gaan over de vraag of Ter Schegget het vertrouwen van de Hervormde Kerk heeft, maar of hij het verdient konden de Kommissie T.W.O. niet verleiden tot het doen van nadere uitspraken.

KRITIEK

Het lid van de Kommissie T.W.O. prof. Den Boer bleek ter vergadering tevens wetenschappelijke kritiek te hebben op de laatste publikatie van Ter Schegget 'Het lied van de Mensenzoon'. Deze had hij echter nog niet op schrift gesteld. Op verzoek van de benoemingskommissie werd in een later stadium een door de kerkelijk hoogleraar prof. Berkhof medeondertekende recensie van Ter Scheggets laatste werk bij de benoemingskommissie ingeleverd. Deze kritiek werd overigens niet door de kommissie T.W.O. overgenomen. Zowel Ter Schegget als de benoemingskommissie van de theologische fakulteit hebben een volgens ingewijden vernietigend weerwoord geschreven. Men is vanwege de 'ongehoorde stupiditeit' verbaasd over het feit, dat Berkhof, die wetenschappelijk een naam heeft op te houden, het stuk mede heeft ondertekend. Vermoed wordt, dat hij het niet gelezen heeft. We schrijven inmiddels februari 1977 als de benoemingskommissie zich over de ontstane situatie beraadt. Duidelijk is, dat de kommissie T.W.O. met Ter Schegget zeker niet in zee zal gaan en men besluit tot de volgende brief:

De argumentatie van de kommissie T.W.O. t.a.v. de wetenschappelijke kwaliteiten van dr. ter Schegget, zoals bijvoorbeeld is neergelegd in de nota Den Boer/Berkhof, overtuigt ons volstrekt niet. Wij menen, dat

bij de kommissie T.W.O. kerkpolitieke overwegingen (representativiteit, loyaliteit) zwaarwegender zijn dan wetenschappelijke. Wij stellen dan ook vast, dat de kommissie T.W.O. de kandidaatstelling van dr. ter Schegget ongewenst en onhaalbaar acht.

En dan komt de benoemingskommissie met het opmerkelijke voorstel Ter Schegget te laten vallen en Bakker gezamenlijk voor te dragen. In een later stadium wordt 'de kandidatuur van Bakker nog meer reliëf gegeven' door er met nadruk op te wijzen, dat de bezwaren tegen de volgens de kommissie niet tot volle wasdom gekomen praktisch theologische kwaliteiten van Bakker niet zo zwaarwegend behoeven te zijn, aangezien er al jaren een afspraak bestaat tussen de Hervormde Kerk, de Lutherse Kerk en de Doopsgezinde Kerk, dat de kerkelijk hoogleraren vanwege de laatste twee kerken de praktisch theologische kant van de opleiding voor hun rekening nemen, ook voor de Nederlandse Hervormde predikanten in spe. Zodat, volgens de benoemingskommissie, het hier vooral gaat om de vervulling van de opengevallen plaats voor de christelijke ethiek en homiletiek. Waarbij weer de nadruk ligt op de christelijke ethiek vanwege de opname in het verplichte basisdoktoraalprogramma.

De kommissie T.W.O. blijft evenwel van mening "dat Bakker zich op de twee centrale punten van zijn opdracht niet genoeg heeft gespecialiseerd. Dat geldt voornamelijk de christelijke ethiek, maar evenzeer de gehele praktische theologie". De kommissie besluit zulks op 30 september 1977, een behoorlijk tijdje later dus, en opteert voor een derde, niet nader te noemen kandidaat, die volgens haar ook beter bij het profiel past. Een patstelling kortom.

GEEN HEIL

Dat vindt de benoemingskommissie ook en zij besluit op 24 oktober haar opdracht aan de fakulteitsraad terug te geven "omdat zij geen heil ziet in verdere onderhandelingen met de kommissie T.W.O. Laatstgenoemd orgaan is volgens de kommissie "volstrekt voorbij gegaan aan het profiel, niet ingegaan op de argumentatie van de kommissie t.a.v. de kandidatuur van dr. Bakker en niet inhoudelijk ingegaan op het werk van dr. Bakker. De benoemingskommissie adviseert de fakulteitsraad het al genoemde artikel VIII in werking te laten treden, hetgeen zoveel wil zeggen, dat de kommissie T.W.O. nu met haar kandidaten op de proppen mag komen.

En daarmee gaat de fakulteitsraad op 4 november 1977 niet akkoord. Men weigert de ontslagaanvraag van de kommissie en in plaats daarvan wordt een motie aangenomen, waarin "niet alleen met teleurstelling, maar ook met verontrusting" kennis genomen wordt van de zoëven geschetste gang van zaken. De fakulteitsraad acht de argumentatie van de kommissie T.W.O. "geheel onvoldoende, aangezien daarin andere argumenten dan in profiel en criteria vastgelegde en doorslaggevende

rol hebben gespeeld". Gedoeld wordt daarbij op de nadruk, die de kommissie T.W.O. steeds legde op de praktisch theologische kant, terwijl in het profiel vooral de 'christelijke ethiek' centraal werd gesteld. De motie verwijst daar ook nog naar, door te wijzen op de plaats, die de te benoemen hoogleraar gaat innemen in de geherprogrammeerde studie. De fakulteitsraad besluit voorts, op voorstel van de kommissie met instemming van de betrokkenen de namen te noemen van de twee kandidaten enerzijds, omdat geheimhouding in dit stadium hun meer schade zou berokkenen dan openbaar, anderzijds omdat de fakulteitsgemeenschap recht heeft op informatie over deze zo lang slepende procedure. Aan de beneemingskommissie wordt verzocht opnieuw contact op te nemen met de kommissie T.W.O. teneinde nadere informatie te verkrijgen met betrekking tot de redenen van afwijzing. Laatste kommissie reageert echter afwijzend op het verzoek, volgens de sekretaris van die kommissie ds. Karres omdat "immers steeds een vertegenwoordiger van de andere kommissie onze vergaderingen heeft bijgewoond en andersom. Men is van alle argumenten op de hoogte, daar heeft onze kommissie niets aan toe te voegen", aldus Karres desgevraagd. De brief, waarin de kommissie T.W.O. zulks meedeelde arriveerde vorige maand bij de beneemingskommissie.

AKTIEF

Inmiddels was men ook buiten de theologische fakulteit actief geworden. Een aantal verontruste hervormd predikanten richtte samen met twee Amsterdamse theologiestudenten een 'open brief' aan de generale synode van de Nederlandse Hervormde Kerk, waarin zij stellen, dat een uitspraak over het vertrouwen, dat Ter Schegget al of niet heeft bij de Hervormde Kerk teniet gedaan kan worden door een kommissie, maar slechts door de Generale Synode. Volgens de ondertekenaars van de brief "is het volstrekt duidelijk, dat andere redenen bij een benoeming van dr. ter Schegget een rol spelen". De briefschrijvers vragen de synode om een openbare discussie "waarin moet duidelijk worden, of voor dr. ter Schegget en grote groepen, die hij vertegenwoordigt al of niet plaats is binnen de Nederlandse Hervormde Kerk." In de op 2 maart verstuurde brief wordt geëist, dat de "handelwijze van de kommissie in een openbare vergadering van de synode aan de orde wordt gesteld". Volgens de brief "heeft de kommissie T.W.O. geen afdoende argumenten tegen de kandidatuur van Ter Schegget ingebracht. Wij wijzen de Generale Synode erop, dat een afwijzing van dr. G.H. ter Schegget op kerkpolitieke gronden, waarover niet in het openbaar is gesproken, een beroepsverbod voor dr. ter Schegget betekent", aldus de briefschrijvers, die besluiten met de opmerking, dat ze dat niet zullen aksepteren. De teneur van de brief, die inmiddels is ondertekend door een 250-tal sympathisanten (onder wie veel predikanten) werd

later door ds. Buskus in een artikel in het dagblad Trouw onderschreven. Opmerkelijk: ook Bakker heeft de brief ondertekend en is van mening, dat Ter Schegget benoemd zou moeten worden.

KOEL

De reactie van de kant van de Hervormde Kerk inmiddels is enigszins koel te noemen. Op 13 februari heeft de Generale Synode het verslag van de kommissie T.W.O. aangehoord "en geen reden gezien verdere stappen te ondernemen", waaruit mag worden afgeleid, dat het standpunt van de benoemingskommissie binnen de synode nog niet al te veel begrip heeft kunnen wekken. Het Moderamen (dagelijks bestuur) van de Generale Synode heeft de open brief beantwoord met te stellen, dat men de verwijzing naar het beroepsverbod "onzorgvuldig en verwerpelijk" vindt, terwijl het moderamen daarnaast mededeelt, dat het de Generale Synode niet zal adviseren in juli in een openbare vergadering over de affaire van gedachten te wisselen.

Mede in het licht van deze ontwikkeling besloot de benoemingskommissie afgelopen maandagavond 13 maart opnieuw de opdracht terug te geven. Sommige leden van de kommissie wilden achter de kandidaat van Ter Schegget blijven staan, een meerderheid achtte dit een hope-loze weg en wilde het belang, dat de fakulteit had bij een snelle vervulling van de vakature Strijd nu voor-rang geven. Om de eenheid naar buiten toe te bewaren besloot de kommissie uiteindelijk de fakulteitsraad voor de tweede keer te verzoeken haar van haar opdracht te ontslaan, nadat nu toch tevergeefs getracht was meer argumentatie voor de afwijzing van de kandidaten los te peuteren bij de kommissie T.W.O.

LATEN VALLEN

En daarmee liet de kommissie in feite de door haar voorgedragen kandidaten vallen: want als de fakulteitsraad het ontslag van de kommissie aksepteert (en de raad kan de leden van de kommissie moeilijk dwingen aan te blijven) dan gaat cf artikel VIII van de gedragskode het initiatief van de voordracht naar de kommissie T.W.O. Die zal de fakulteitsraad voorstellen moeten doen en het is natuurlijk uitgesloten, dat die T.W.O.-kommissie met Ter Schegget of Bakker zal komen aanzetten. Voorzitter van fakulteitsraad en fakulteitsbestuur bij de theologen, tevens lid van de benoemingskommissie prof.dr. K.A. Deurloo ziet geen andere oplossing meer. "Je kunt alleen maar hopen, dat de Kommissie T.W.O. bij die voordracht rekening houdt met de wensen van de fakulteit. Ik heb daar wel goede hoop op. Men weet hoe er bij ons wordt gedacht". Op de stelling, dat de benoemingskommissie de kandidaten in feite in de steek gelaten heeft reageert hij met: "het was een noodsituatie, waarin een patstelling op een of andere wijze doorbroken

moest worden. De konsekwentie is inderdaad, dat met deze procedure de kandidaten van onze kommissie zijn uitgeschaald. Maar de fakulteitsraad is machteloos. De raad is destijds zelf akkoord gegaan met deze afspraak met de synode. Maar om op de vraag terug te komen ... je laat ze in de steek, maar niet met plezier". De fakulteitsraadsvoorzitter laat zich over de Kommissie T.W.O. in zeer omzichtige bewoordingen uit als hij tenslotte ietwat moede-loos het gevraagde kommentaar op de gang van zaken levert: "De fakulteit vindt het bijzonder onaangenaam, dat haar benoemingskommissie door de kommissie T.W.O. zo behandeld is. Dat wil niet zeggen, dat de raad eraan wanhoopt, dat er een goede kandidaat uit de bus komt". Het is niet onbegrijpelijk, dat Deurloo zich als fakulteitsvoorzitter voorlopig voorzichtig uitdrukt. Maar zo gemakkelijk als hij het voorstelt zal de raad er naar alle waarschijnlijkheid niet afkomen. Inmiddels is namelijk tijdens een vergadering van een tachtigtal zgn. 'basisgroepen' in Amsterdam op zaterdag 11 maart een motie aangenomen, waarin eveneens op de benoeming van Ter Schegget wordt aangedrongen. Die basisgroepen, die tijdens die vergadering besloten zich landelijk te organiseren, vormen een steeds groter en aktiever wordend ledenbestand van de kerk, een bestand, waarop de Wereldraad van Kerken met uitspraken over bijvoorbeeld racisme ideologisch heel dicht in de buurt zit. En dat natuurlijk ook recht heeft op een geestverwante kerkelijk hoogleraar, al zou je sommigen van de zittende kerkelijk hoogleraren onrecht aandoen door hen geen geestverwant te noemen. Duidelijk is echter wel, dat Ter Schegget juist bij deze stroming - in totaal gaat het om zo'n 35000 mensen - hoog in aanzien staat. De basisgroepen zouden in deze affaire dan ook nog wel eens een zeer belangrijke rol kunnen spelen.

Verder zijn er in de gemeentes, waar Ter Schegget vroeger als predikant gewerkt heeft allerlei aktiegroepen opgericht, die hem willen zuiveren van de geruchten, als zou hij zijn pastorale taken verwaarloosd hebben. Ter Schegget daar zelf over: "Ja, dat zijn van die geruchten, daar kun je gewoon niets tegen doen, gelukkig hoorde ik toevallig, dat in mijn oude gemeentes mensen aktief geworden zijn, handtekeningen verzamelen en brieven schrijven. Omdat het onzin is, wat men beweert. Ik zou wel bekwaam, maar niet geschikt zijn. Dat soort uitspraken. Wel, die geruchten zijn dan hoop ik nu snel uit de wereld. En wellicht, dat die verandering van beeldvorming nog een rol speelt".

ZWARTBOEK

Wat óók nog een rol zou kunnen spelen is een zwartboek, dat binnenkort over de affaire zal verschijnen, en waarin behalve een verslag van eerdere mislukte benoemingsprocedures rond Ter Schegget tevens de 'wetenschappelijke' kritiek van Den Boer en Berkhof op het laatste werk van Ter Schegget zal zijn opgenomen. Het zwartboek is momenteel in voorbereiding bij de aktiegroep, die ook de open

brief naar de Generale Synode heeft gestuurd, en volgens ingewijden, zullen vooral de halve en onvolledige citaten, die gebruikt zijn om Ter Schegget als een ongenueanceerde Revolutionair af te schilderen nog wel wat stof doen opwaaien.

Maar behalve deze van buiten komende protesten zou de fakulteitsraad het ook nog wel eens heel moeilijk met zichzelf kunnen krijgen. Niet alleen werd namelijk destijds besloten om de namen van de kandidaten openbaar te maken, hetgeen al een zware claim legt op de solidariteit van de raad, maar bovendien heeft Ter Schegget niet zelf uit eigener beweging gesolliciteerd, maar is hij door de commissie benaderd. En er is nauwelijks een ernstiger belediging denkbaar, dan eerst een kandidaat te vragen om te solliciteren, vervolgens zijn naam bekend te maken om dan in laatste instantie voor een ander te kiezen. Ter Schegget "zwijgt verbijsterd", zoals hij het omschrijft, wanneer wij hem ook deze mogelijke voortzetting voorleggen.

BEROEPSVERBOD

Wèl wil hij kwijt, waarom hij niet heeft gesolliciteerd. Ter Schegget: "Ik had al in een eerdere procedure ervaren, dat de zaak heel gevoelig lag. Ik wist, dat er weerstanden waren en daarom heb ik bewust niet gereageerd. Ik weet ook dat het geen wetenschappelijke bezwaren zijn, die ze tegen mij aanvoeren. Ik heb een brief, nog uit die vorige procedure, van diezelfde commissie T.W.O., met misschien een paar andere mensen erin toen, waarin zwart op wit staat, dat er geen wetenschappelijke bezwaren zijn". Een beroepsverbod dus ...

Ter Schegget: "Zo zou ik het nóg niet willen zeggen. Dit is nu de vijfde keer, dat ik voor een functie binnen de Hervormde kerk gepasseerd wordt. En het is niet, dat ik nu perse hoogleraar wil worden, want ik heb het in mijn huidige werkkring best naar de zin, ik publiceer veel, heb tijd om na te denken en dat wordt allemaal minder, als je hoogleraar bent. Dus zo fanatiek ben ik niet ... Maar ik vind zo langzaamaan wél, dat men moet ophouden met het verzwijgen van de werkelijke argumenten. Die geheimzinnigheid tendeert in de richting van een beroepsverbod, zo zou je het kunnen omschrijven ..."

In het geval dat de fakulteitsraad zich onvoorwaardelijk solidair verklaart met Ter Schegget - een ontwikkeling, die overigens door ingewijden niet erg waarschijnlijk wordt geacht, dan is een levensgroot konflikt met de Nederlandse Hervormde Kerk niet uitgesloten. Dat konflikt zou ertoe kunnen leiden, dat de synode besluit de kerkelijke opleiding uit Amsterdam terug te trekken, met alle gevolgen voor het beroepsperspektief van de Amsterdamse theologiestudenten vandien. Ter Schegget is daar vooralsnog niet zo bang voor: "Zo'n vaart zal dat wel niet lopen. Ik zou mij als synode wel drie keer bedenken om de zaak zo op de spits te drijven. Uiteindelijk is er een grote groep Nederlands Hervormden, die zeer maatschappij-

kritisch theologisch bezig zijn. Bijvoorbeeld in die basisgroepen ja ... En die leden van de kerkgemeenschap hebben toch ook een vorm van theologische leiding nodig. Die voorziening, waarin Amsterdam een belangrijke plaats heeft, kun je zo maar niet afstoten.

F-15 Twee artikeltjes in Trouw: 'Benoeming Ter Schegget van de baan'.

Het gaat hier om een uittreksel uit het artikel van Bartlema in Folio Civitatis van 18.3.78. 18.3.1978

N.B. De fakulteitsraad reageert op dit stuk in een Ingezonden van Trouw van 22.3.78

De benoemingskommissie van de theologische fakulteit van de Universiteit van Amsterdam is afgetreden. Daarmee is de benoeming van dr. G.H. ter Schegget tot hoogleraar zo goed als zeker van de baan.

De benoemingskommissie ziet geen heil meer in verdere onderhandelingen met de kommissie voor het theologisch onderwijs (T.W.O.) van de hervormde kerk. Het aftreden van de kommissie betekent, dat het recht om kandidaten voor te stellen in de vakature prof.dr. K. Strijd nu overgaat naar de kommissie T.W.O. Deze wil dr. ter Schegget beslist niet op deze plaats.

De strijd om de opvolging van prof.dr. K. Strijd als hoogleraar ethiek en praktische theologie aan de Universiteit van Amsterdam duurt al anderhalf jaar. Reeds in oktober 1976 stelde de benoemingskommissie van de fakulteit een voordracht op, die bestond uit 1. dr. G.H. ter Schegget; 2. de Eindhovense studentenpredikant dr. N.T. Bakker (die onlangs een benoeming tot hoogleraar in Brussel heeft aangenomen). Beide kandidaten zijn onaanvaardbaar voor de kommissie T.W.O. van de hervormde kerk.

De benoeming van kerkelijke hooglerars aan de Amsterdamse universiteit is een gemeenschappelijke zaak van de fakulteit en de hervormde synode. Volgens de tevoren overeengekomen gedragskode zou het initiatief van de voordracht in eerste instantie liggen bij de benoemingskommissie van de fakulteit. Indien beide kommissies het echter niet met elkaar eens zouden worden, zou het initiatief van de voordracht overgaan naar de kommissie T.W.O.

Naar nu pas bekend geworden is, had de benoemingskommissie op 24 oktober van het vorig jaar haar opdracht ook al aan de fakulteitsraad teruggegeven, maar deze weigerde toen het ontslag. Het wordt echter onwaarschijnlijk geacht, dat de fakulteitsraad opnieuw het ontslag van de kommissie zal weigeren.

PATSTELLING

In het blad Folia Civitatis van de universiteit zegt prof.dr. K.A. Deurloo, voorzitter van de fakulteitsraad en tevens lid van de benoemingskommissie: "Het was een noodsituatie, waarin een patstelling op een of andere wijze doorbroken moest worden. De konsekwentie is inderdaad, dat met deze procedure de kandidaten van onze kommissie zijn uitgeschakeld. Maar de fakulteitsraad is machteloos". Hij zegt toch goede hoop te hebben, dat de kommissie T.W.O. bij haar voordracht rekening zal houden met de wensen van de fakulteit. Intussen is de actiegroep, die de open brief van 2 maart naar de hervormde synode stuurde, bezig een zwartboek over de hele affaire samen te stellen.

WEINIG ERVARING

Volgens Folia Civitatis zou de kommissie T.W.O. Bakker afgewezen hebben, omdat hij onvoldoende gespecialiseerd zou zijn op de twee centrale punten van zijn opdracht (ethiek en praktische theologie). Ook zou hij te weinig ervaring als predikant hebben. Ter Schegget zou onvoldoende vertrouwen in de hervormde kerk genieten, terwijl er ook twijfel zou zijn aan zijn wetenschappelijke kwaliteiten.

Dat laatste werd door de kommissie T.W.O. geargumenteerd met een nota van de Leidse hoogleraars H. Berkhof en W. den Boer over Ter Scheggets boek 'Het lied van de Mensenzoon'. Zowel Ter Schegget als de benoemingskommissie schreven op deze nota een volgens het universiteitsblad 'vernietigend' weerwoord.

De nota Den Boer/Berkhof zou van 'ongehoorde stupiditeit' getuigen. Volgens het blad heeft de benoemingskommissie in een later stadium nog geprobeerd tot een oplossing te komen door Ter Schegget te laten vallen en Bakker nummer één te stellen.

VIJFDE KEER

Dr. ter Schegget zelf is 'verbijsterd'. "Dit is nu de vijfde keer, dat ik voor een functie binnen de hervormde kerk gepasseerd wordt. Het is niet, dat ik nu perse hoogleraar wil worden. Maar ik vind zo langzamerhand wél, dat men moet ophouden met het verzwijgen van de werkelijke argumenten. Die geheimzinnigheid tendeert in de richting van een beroepsverbod. Ik heb een brief, nog uit een eerdere procedure, van diezelfde kommissie T.W.O., met misschien een paar andere mensen erin toen, waarin zwart op wit staat, dat er geen wetenschappelijke bezwaren zijn".

Folia Civitatis vindt het vooral kwalijk, dat de benoemingskommissie Ter Schegget nu heet laten vallen, terwijl hij niet uit eigener beweging had gesolliciteerd, maar door de commissie was benaderd.

F-16 Twee ingezonden stukken in Trouw.

In het eerste zet het fakulteitsbestuur enkele onjuistheden recht. In het tweede doet dr. N.T. Bakker hetzelfde. 22.3.1978

Onder het hoofd 'van de zijde van de fakulteitsraad vernamen wij' heeft Trouw op 4 maart een officieel bericht geplaatst. Het betrof hier een persoonlijk initiatief van een van de leden van de fakulteitsraad.

In Trouw van jl. zaterdag treffen wij een artikel aan van een van uw medewerkers, waarop het fakulteitsbestuur nu graag werkelijk officieel wil reageren, omdat dit verslag berust op onjuist geïnterpreteerde informatie.

In geval van een vakature moet de benoemingskommissie van de fakulteit in overleg met de commissie T.W.O. der Nederlandse Hervormde Kerk tot een gezamenlijke voordracht komen. Op 4 november 1977 bood de benoemingskommissie van de fakulteit aan de fakulteitsraad haar ontslag aan, omdat zij met de commissie T.W.O. niet tot overeenstemming kon komen. De fakulteitsraad akcepteerde dit ontslag niet, omdat hij van mening was dat de argumentatie van de zijde van de commissie T.W.O. onvoldoende was en voorbijging aan het gezamenlijk vastgestelde stuk over profiel en criteria voor de vervulling van deze vakature. De fakulteitsraad droeg zijn commissie op de gevraagde argumentatie alsnog te verkrijgen.

Omdat de benoemingskommissie moest konstateren dat de commissie T.W.O. niet verder wilde overleggen op basis van wederzijdse informatie en argumentatie, bood zij op 13 maart andermaal haar ontslag aan.

De fakulteitsraad zal zich in zijn eerstvolgende vergadering moeten beraden over het al dan niet aanvaarden van de ontslagaanvraag en over de in de vervolgens ontstane situatie te volgen procedure.

Nu bestaat er een gedragsregel, overeengekomen door synode en fakulteit, waarbij in artikel VIII geformuleerd wordt, dat waar de beide commissies 'niet tot overeenstemming kunnen komen' over de op initiatief van de benoemingskommissie van de fakulteit voorgedragen kandidaten, het initiatief van voordracht over gaat naar de commissie T.W.O.

Wij menen dat het volstrekt prematuur is er nu al van uit te gaan dat de fakulteitsraad zich akkoord zal verklaren

met het in werking treden van artikel VIII van de gedragsregel.

Dit impliceert dat uw bericht 'Benoeming Ter Schegget van de baan' evenzeer prematuur genoemd kan worden.

w.g. fakulteitsbestuur Theologische fakulteit Universiteit van Amsterdam

Het bericht in Trouw van 18 maart dat dr. N.T. Bakker onlangs een benoeming tot hoogleraar in Brussel heeft aangenomen, geeft een onjuiste voorstelling van zaken. Dr. Bakker is als studentenpredikant werkzaam in Eindhoven en staat in dienst van de hervormde gemeente aldaar. Zijn benoeming als docent aan de theologische fakulteit te Brussel betreft een part-time baan, op voorlopige basis, met als opdracht 30 kollege-uren per jaar in de vakken hermeneutiek en filosofie.

Naar aanleiding van de door de kommissie T.W.O. over hem gedane uitspraken in het betreffende artikel moet worden opgemerkt, dat dr. Bakker gedurende 14 jaar dienstdoende predikant is in de Hervormde Kerk, waarvan drie en een half jaar in Vriescheloo (Oost-Groningen), drie en een half jaar als studentenpredikant te Eindhoven en zeven jaar als zendingspredikant in Cameroun in dienst van de Raad van de Zending van de Nederlandse Hervormde Kerk.

w.g. Dr. N.T. Bakker

G. CORRESPONDENTIE KROON -STUDENTENPREDIKANTEN -HET TWO EN MODERAMEN

G-1 Brief van K.H. Kroon e.a. (mede-ondertekend door 44 hervormde predikanten) aan T.W.O.
Gevraagd wordt om een gesprek n.a.v. geruchten als zouden andere dan theologische factoren een voordracht van Ter Schegget verhinderen. 24.3.1977

Weleerwaarde Heer,

Namens vier en veertig hervormde predikanten zenden wij U ingesloten een aan Uw kommissie gericht schrijven betreffende de vervulling van de vakature Strijd te Amsterdam. Wij verzoeken U dit schrijven zo spoedig mogelijk in Uw kommissie aan de orde te stellen.

Uw antwoord ontvangen wij gaarne op het boven in het briefhoofd vermelde adres.

Met hoogachting, w.g. K.H. Kroon R. Zuurmond

Mijne Heren,

Voor de vervulling van de vakature Strijd in Amsterdam achten de hieronder genoemden hun kollega dr. G.H. ter Schegget te Doorn de aangewezen kandidaat, zoals een hunner ook schriftelijk aan de Amsterdamse benoemingskommissie heeft kenbaar gemaakt.

Er gaan in verband met de langdurige procedure voor deze benoeming geruchten, dat dr. ter Schegget inderdaad als zodanig door de Amsterdamse kommissie is voorgedragen maar dat deze voordracht is gestuit op verschillende bezwaren Uwerzijds.

Veronderstellende dat deze geruchten op waarheid berusten zouden ondergenoemden gaarne, en liefst op korte termijn, bij monde van enigen van hen een gesprek met Uw kommissie willen hebben over de criteria van Uw benoemingsbeleid in dezen.

Zij namelijk achten een benoeming van dr. ter Schegget van groot belang voor kerk en theologie beide, en maken zich zorgen over mogelijke niet-theologische factoren, die deze benoeming zouden kunnen verhinderen.

Tj. Alkema, Emmen
 W.M. van Asperen, Amsterdam
 H.J. ter Bals, Oud-Loosdrecht
 Y. Bekker, Amsterdam
 Th. Boas, Vreeland
 F. Bobeldijk, Zwolle
 J. Borghardt, Nieuw-Vennep
 K. Bouhuys, Leiden
 P. Bijleveld, Amsterdam
 R. Crouwel, Bunnik
 J.A. Deenik-Moolhuizen, Amsterdam
 J. Diepersloot, Rotterdam
 Joh. Diepersloot, Wageningen
 N. den Dulk, Richmond, Engeland
 P. van Dijk, Enschede
 J.A. Eekhof, Leiden
 N. van Egmond, Utrecht
 W.S. Evenhuis, Amsterdam
 J.L. v.d. Eijk, Assen
 D. Groeneboer, Haarlem
 G.A. de Groot, Heerhugowaard
 S.E. Hof, Amsterdam
 H.D. van Hoogstraten, Nijmegen
 M. de Jong, Velzen
 H.J. Kater, Amsterdam
 L.A. Kopmels, Delft
 K.H. Kroon, Amsterdam
 J. Langenbach, Leiden
 J.W. Mazurel, Amsterdam
 J.G. de Pater, St. Oedenrode
 W.G. Overbosch, Amsterdam
 J. Plasman, Spankeren
 R. Pomp, Heemskerk
 J.W. Falkenburg, Delft
 W.K. Post, Delft
 M.C. Rientsma, Amsterdam
 J. Rienstra, Goßnga
 C.B. Roos, Amsterdam
 B.E.Th. Rutgers, Utrecht
 H.W. v.d. Toorn, Delft
 J. v.d. Wiel, Haarlem
 H. Witvliet, Amsterdam
 J.Th. Witvliet, Naarden
 R. Zuurmond, Delft

G-2 Toevoeging aan de lijst met namen onder de brief van
 K.H. Kroon c.s. van 24.3.77.
 In totaal hebben nu 108 predikanten der N.H. Kerk
 deze brief getekend. 19.4.1977

C.P. van Andel, Laren (N.H.)
 R.W. Bartlema, Nuenen
 J.F. Bennekers, Laren (N.H.)

H.R. Blankesteyn, Hilversum
L.L. Blok, Amsterdam
R. Boerma, Tilburg
F.H. Breukelman jr., Vrouwenparochie
J.C. de Bruïne, Scheveningen
L. Buenk, Amsterdam
J.J. Buskes, Amsterdam
C.H. Bijl, Castricum
A.J. van Cruyningen, Rijswijk
C. Dijkmeester, Rijswijk
K.E. Eijkman, Amsterdam
Maria de Groot, 's Gravenhage
D.H. Gijsbers, Veghel
B.C. Helmers, Andijk
C. van Herwaarden, Udenhout
J. Hoekert, Amstelveen
J.H. Hoekert, Oudendoorn
W.J.H. Hoekert, Groningen
W. Hoekstra, Amsterdam
B. Holl, Zuidwolde
H. de Jonge, Vught
G. Kalsbeek, 's Gravenhage
P. Kikstra, Hoogeveen
J. Koper, Amsterdam
A.J. Lamping, Leiden
G. Lans, St. Michielsgestel
W. de Leeuw, Maasbracht
G.H. Lensink, Amsterdam
D. van Loo, Didam
Th.M. Loran, Arnhem
J.J.F. van Melle, Hem (N.H.)
C. Meijer, Haarlem-Noord
D.J. Monshouwer, Hoevelaken
D. Nicolaï, Oostzaan
H. de Nie, Amsterdam
L. Nieuwpoort, Scharsterbrug
T.R. Noorman, Holwerd
P. Oskamp, Purmerend
A. Polhuis, Koog-Zaandijk
P.B.W. Polvliet, Zaandam
W.A. de Pree, Leeuwarden
H.E.G. Reefhuis, Hoogkarspel
A.E. Ruys, Berlijn
H.O. Sasse, Oegstgeest
W. Schaap, Gasselternijveen
P.C. Schoonenboom, Krommenie
K. van der Sluys, Papendrecht
H.P. Venema, Blaricum
R.C.H. Verhoef, Muiderberg
A.W. Vlieger, Denekamp
J. Vuyst, Zeist
C.H.W. Waardenburg, Oisterwijk
A.J. Wilzing, 's Gravenhage
R. Witvoet, Midwolda
H. Woldendorp, Amsterdam

A.J. Wtenweerde, Naaldwijk
W.R. van der Zee, 's Gravenhage
H. Zunneberg, Driebergen
J. van Zwieten de Blom, Bochum

Aldus - voorlopig - afgesloten op 19 april 1977

(mede namens J.A. Eekhof en R. Zuurmond) w.g. K.H. Kroon

G-3 Brief van T.W.O. aan K.H. Kroon c.s.

T.W.O. wijst een gesprek af; het is geen usance de vertrouwelijkheid van de procedure te doorbreken.

T.W.O. is uitsluitend aan de generale synode verantwoording schuldig. Men wijst Kroon c.s. er op dat het nu te laat is om 'aanbevelingen in te dienen'. 4.5.1977

Weleerwaarde Heer,

De Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs bevestigt U bij deze de goede ontvangst van het door U haar toegezonden schrijven van een aantal predikanten die een aanbeveling indienden voor de benoeming van dr. G.H. ter Schegget in de vakature Strijd te Amsterdam. Een aanvullende brief is eveneens door de Kommissie ontvangen en in haar vergadering besproken.

In antwoord hierop deelt de Kommissie T.W.O. U mede dat zij bij advertentie ieder die dit wilde in de gelegenheid gesteld heeft aanbevelingen voor deze vakature te doen.

De datum van sluiting is al geruime tijd verstreken. De Kommissie acht het daarom niet nodig en gewenst een onderhoud te hebben met een afvaardiging uit de ondertekenaren van het bovengenoemde schrijven. Dit is geen usance omdat de voorbereiding van een benoeming door de Generale Synode zo vertrouwelijk mogelijk moet worden uitgevoerd.

Tenslotte is de Kommissie voor haar voordracht ook alleen aan de Generale Synode verantwoordelijk.

De Kommissie vertrouwt dat U voor deze zienswijze begrip zult hebben en verblijft met vriendelijke groeten,

w.g.

D. Karres

G-4 Brief van K.H. Kroon c.s. aan T.W.O.

Het antwoord van T.W.O. (4.5.77) is onaanvaardbaar. Men wenst zich thans tot het moderamen en zal zich zo nodig tot de generale synode zelf wenden.

24.10.1977

N.B. Dit laatste is gebeurd in de 'Open Brief' van 2.3.78

Weleerwaarde Heer,

Wij verzoeken U het volgende antwoord op Uw schrijven van 4 mei j.l. aan Uw Kommissie over te brengen. De door Uw Kommissie achteloos 'een aantal' genoemde meer dan honderd predikanten onzer kerk dienden geen te late 'aanbeveling' bij U in, zoals U suggereert, maar vroegen bezorgd naar de criteria van het voor de betreffende vakature gevolgde benoemingsbeleid. Uw antwoord ontweek deze duidelijke vraag en haar achtergrond en is daarom volstrekt onaanvaardbaar voor ons. Derhalve zullen wij namens die genoemde predikanten ons nu tot het moderamen der Generale Synode wenden en, wellicht, vervolgens tot de Generale Synode zelf.

Hoogachtend, w.g. J.A. Eekhof, K.H. Kroon, R. Zuurmond

G-5 Brief van K.H. Kroon c.s. aan het Moderamen van de synode.

Gezien de mislukte démarche bij T.W.O. vraagt men nu bij het moderamen om een onderhoud over de criteria van het benoemingsbeleid. 24.10.1977

Mevrouw, mijne Heren,

Op 24 maart en 19 april richtten wij ons namens meer dan honderd hervormde predikanten bezorgd tot de Kommissie voor het Theologisch Hoger Onderwijs met het verzoek om een gesprek over de criteria van het benoemingsbeleid inzake de vervulling van de vakature Strijd te Amsterdam. Het antwoord der Kommissie was voor ons volstrekt onaanvaardbaar. Daarom wenden wij ons tot U, eveneens namens die predikanten, met het verzoek om een gesprek op korte termijn over deze aangelegenheid. Gaarne ontvangen wij Uw antwoord op het boven - in het briefhoofd - vermelde adres.

De gevoerde correspondentie voegen wij te Uwer informatie in fotokopie hierbij.

Met vriendelijke groten, hoogachtend,

w.g. J.A. Eekhof, K.H. Kroon, R. Zuurmond

G-6 Brief van K.H. Kroon c.s. aan het Moderamen van de synode.

Kroon c.s. sturen een afschrift van de openbare verklaring van de fakulteitsraad van 4.11.77 ter kennisname aan het moderamen. Zij verzoeken nogmaals om een onderhoud. 8.11.1977

Mevrouw, mijne Heren,

Een onzer, behorende tot de gemeenschap der theologische fakulteit van de Universiteit van Amsterdam, deelde ons mee, dat de fakulteitsraad aldaar op 4 november j.l., na een uitvoerig beraad over de opvolging van professor Strijd, gehouden in besloten zitting, vervolgens in openbare zitting een verklaring heeft afgelegd, waarvan de tekst hierbij te Uwer informatie is ingesloten, en heeft meegedeeld dat aan de benoemingskommissie werd opgedragen om zich over de kandidatuur van dr. G.H. ter Schegget opnieuw tot de Kommissie T.W.O. te wenden gezien de volstrekt onvoldoende argumentatie voor haar afwijzing van deze kandidatuur.

Omdat hierdoor onze aan de Kommissie T.W.O. en vervolgens aan U kenbaar gemaakte bezorgdheid maar al te zeer bevestigd blijkt, vragen wij U nogmaals dringend om een spoedig gesprek met U over de criteria voor het benoemen van hervormde kerkelijke hoogleraren, en nu bovendien over de vraag hoe die criteria in onze kerk (zo nodig) openlijk in discussie kunnen worden gebracht.

hoogachtend, met vr. gr. w.g. J.A. Eekhof, K.H. Kroon,
R. Zuurmond

G-7 Brief van T.W.O. aan K.H. Kroon c.s.

De brief van 24.10.77 is voor kennisgeving aangenomen.
T.W.O. is uitsluitend aan de generale synode verantwoordig. 9.11.1977

Weleerwaarde Heer,

De Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijke Onderwijs heeft kennis genomen van Uw brief van 24 oktober 1977, mede ondertekend door de predikanten J.A. Eekhof en R. Zuurmond.

Gezien het feit dat U het voornemen hebt zich direkt te richten tot het Moderamen der Generale Synode en vervolgens tot de Generale Synode zelf - de enige instantie tegenover wie de Kommissie meent verantwoording te moeten afleggen over haar gevolgde benoemingsbeleid en de daarbij gevoegde criteria, heeft de Kommissie Uw schrijven voor kennisgeving aangenomen.

U dankend voor de berichtgeving in deze, verblijft met de meeste hoogachting de Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs, w.g. A.J. Bakker
D. Karres

G-8 Brief van het Moderamen van de synode aan K.H. Kroon c.s.

Deze brief is antwoord op de brief van 24.10.77. Uitgelegd wordt hoe de procedure luidt. Het moderamen

wijt de lange duur (op dat moment al ruim 1½ jaar) aan de 'ingewikkeldheid van de procedure'. Voorstanders van Ter Schegget worden geplaatst tegenover tegenstanders. Geen onderhoud. 11.11.1977

Zeer geachte kollega,

Hierbij berichten wij U de goede ontvangst van Uw schrijven van 24 oktober j.l. met de bijbehorende bijlagen. Uw verzoek stelt ons voor een moeilijk parket. Zoals U bekend is, is de benoemingsprocedure voor kerkelijke hoogleraren te Amsterdam uitvoerig gereguleerd. Dit houdt mede verband met de omstandigheid dat de te benoemen hoogleraren tevens ordinarii zijn van de Universiteit van Amsterdam. Wat de Hervormde Kerk betreft dient de commissie voor het theologisch wetenschappelijk onderwijs een voordracht op te stellen en aan de generale synode voor te leggen. Alvorens tot de voordracht te komen roept de commissie per advertentie sollicitanten op, terwijl tevens de mogelijkheid wordt gesteld om aanbevelingen te doen voor bepaalde theologen die men gaarne in een zodanige vakature benoemd zou zien. Wat de vakature Strijd betreft is de procedure op gang gebracht en zij is nog steeds aan de gang. Gezien de ingewikkeldheid van de procedure is het zeer wel mogelijk, dat zich bepaalde vertragingen voordoen. Deze houden mede verband daarmee, dat tal van instanties hierbij betrokken zijn.

In dit kader vermogen wij niet in te zien hoe wij aan Uw verzoek zouden kunnen voldoen aangezien dit, hoe dan ook, een ingrijpen zou zijn in de bovenbedoelde procedure, die uitdrukkelijk is vastgesteld door de generale synode en door het bestuur van de universiteit van Amsterdam. Wij menen dat een dergelijk ingrijpen niet op onze weg ligt. De generale synode zou immers pas kunnen ingrijpen wanneer er onrechtmatige dingen gebeuren of wanneer de zekerheid bestond, dat bepaalde bepalingen niet werden nagekomen of anderszins. Dit nu is in het geheel niet het geval. Wij kunnen ons begrijpen dat een groot aantal predikanten een bepaalde voorkeur heeft voor de vervulling van de vakature, Daar staat echter tegenover, dat een groot aantal andere predikanten weer op een andere wijze de vakature vervuld zouden willen zien. Hier staat het verlangen van de een tegenover het verlangen van de ander.

In deze situatie kunnen wij niet anders doen dan de formele weg bewandelen en de voorbereiding van een benoeming overlaten aan de instanties aan wie dit uitdrukkelijk is opgedragen.

In dit licht bezien kunnen wij niet helemaal begrijpen waarom het schrijven van de commissie voor het theologisch wetenschappelijk onderwijs voor U zo onaanvaardbaar is. Het schrijven was misschien wat beknopt geformuleerd, maar de inhoud ervan is naar onze mening, formeel gesproken, volstrekt juist.

Namens het moderamen van de generale synode:
w.g. praeses scribe

G-9 Brief van K.H. Kroon c.s. aan het Moderamen der synode.

Reaktie op de brief van de synode van 11.11.77.
Gewezen wordt op de inmiddels ingetreden openbaar-
baarheid. Opnieuw wordt verzocht om een onder-
houd. 18.11.1977

Mevrouw, mijne Heren,

Het was wellicht begrijpelijk, dat U in Uw antwoord op ons schrijven van 24 oktober, dat wij dezer dagen ontvingen, nog van oordeel waart U te moeten bepalen tot het bewandelen van eenzelfde formele weg als ook reeds de Kommissie T.W.O. jegens ons verkoos.

Intussen zonden wij U een tweede schrijven op 8 november, omdat de situatie zich aanmerkelijk bleek te hebben toegespitst. Vrijdagmiddag 4 november verweet de Fakulteitsraad van de Theologische Fakulteit aan de Universiteit van Amsterdam in het openbaar de Kommissie T.W.O. een 'geheel onvoldoende argumentatie', waarin 'andere argumenten dan de in profiel en kriteria genoemde een doorslaggevende rol hebben gespeeld'. Hij maakte daarom, vervolgens wijzende op het schadelijke van een volgehouden geheimhouding, openlijk de namen van de door de Kommissie T.W.O. gediskwalificeerde kandidaten bekend.

Het lijkt ons duidelijk, dat de Fakulteitsraad daarmee doelde op argumenten, die niet van theologisch-wetenschappelijke maar van kerk-politieke aard zijn. Het is eveneens duidelijk, dat na deze publieke verklaring een en ander niet meer buiten de publiciteit zal blijven. Naar onze mening kan alléén een openlijke én openhartige discussie over deze zaak wellicht nog verhinderen, dat de Hervormde Kerk daardoor in opspraak komt.

Daarom dringen wij aan op een positief antwoord op ons tweede verzoek om een gesprek met U zowel over de kriteria voor het benoemingsbeleid als over het in feite gevoerde beleid.

Met de meeste hoogachting, met vriendelijke groeten,
mede namens de kollegae Eekhof en Zuurmond, Uw d.w.
w.g. K.H. Kroon

G-10 Brief van het moderamen aan K.H. Kroon c.s.

Gezien de gewijzigde situatie wordt een gesprek nu toegestaan. Maar het moderamen heeft geen bevoegdheden in de zaak Ter Schegget. 1.12.1977

Zeer geachte Kollega,

In antwoord op uw tweede schrijven delen wij u mede dat ook wij van oordeel zijn dat door de démarche van de fakulteitsraad in Amsterdam een nieuwe situatie ontstaat, waarin de gedragslijn welke door de synode en het kollege van bestuur van de fakulteit in 1975 werd aanvaard, niet voorziet. Wij moeten thans in eerste instantie de reactie van de kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs afwachten. In dit verband hebben wij aan de kommissie gevraagd een spoedvergadering te beleggen teneinde de thans ontstane situatie te bestuderen. Onzerzijds zijn wij uiteraard graag bereid u te ontvangen voor een gesprek, al moeten wij u tegelijkertijd erop wijzen dat het moderamen van de generale synode bij een zaak die nog in behandeling is bij een synodaal orgaan, niet veel mogelijkheden tot handelen heeft en in dit stadium geen bevoegdheden bezit.

Wij verzoeken u voor het vaststellen van een datum voor een gesprek contact op te nemen met dr. A.H. van den Heuvel.

Met vriendelijke groeten, namens het moderamen van de generale synode, w.g. dr. R.J. Mooi

G-11 Verslag van het gesprek dat Kroon c.s. voerden met het moderamen.

De predikanten willen nog steeds met T.W.O. praten over de criteria van het benoemingsbeleid. Zij vinden T.W.O. niet het aangewezen orgaan voor 'kerkpolitiek'. Zij vragen het moderamen om bemiddeling (Verslag opgemaakt door de predikanten).
13.12.1977

Nadat eerst de kommissie T.W.O. en daarna het moderamen van de synode hadden geweigerd in te gaan op het verzoek van meer dan honderd predikanten om een gesprek (zie de korrespondentie hierboven), heeft er na herhaalde - o.a. telefonische - aandrang toch een gesprek plaatsgevonden met het moderamen van de generale synode. Dit gesprek vond plaats op 13 december 1977, 's middags van 16.30 tot 17.30 uur op Carnegielaan 9. Van de zijde van de predikanten waren aanwezig: K. Bouhuys (Leiden), P. van Dijk (Enschede), J.A. Eekhof (Leiden) en K.H. Kroon (Amsterdam). Het moderamen was vertegenwoordigd door de heren Spilt, van den Heuvel en (gedurende een klein gedeelte van de vergadering) van Kolmeschate.

De vragen die men had willen stellen aan de kommissie T.W.O. werden nu voorgelegd aan het moderamen van de synode. Die vragen waren:

1. Wat zijn de criteria welke de kommissie T.W.O. hanteert bij haar selectiebeleid?
2. In een brief d.d. 7 april aan dr. G.H. ter Schegget deelde de benoemingskommissie van de Universiteit van Amsterdam mede: "Hoewel wij van mening zijn (en blijven), dat U gezien het profiel en de criteria als kandidaat no. 1 op de voordracht geplaatst dient te worden, hebben wij op grond van gesprekken met de kommissie T.W.O. der Nederlandse Hervormde Kerk moeten constateren, dat om redenen van kerk-politieke aard een dergelijke, door ons gewenste, gezamenlijke voordracht van de benoemingskommissie en T.W.O. niet tot de mogelijkheden behoort". Welke zijn die redenen van kerkpolitieke aard?
3. De fakulteitsraad van de theologische fakulteit van Amsterdam gaf op 4 november een openbare verklaring uit, waarin de volgende zinsnede voorkomt: "De fakulteitsraad acht de argumentatie van de kommissie T.W.O., zoals die gebleken is uit het verslag van de benoemingskommissie, geheel onvoldoende, aangezien daarin andere argumenten dan de in 'profiel en criteria' genoemde een doorslaggevende rol hebben gespeeld". Welke zijn die andere argumenten, welke blijkbaar voor de kommissie T.W.O. de doorslag hebben gegeven?

De delegatie van predikanten heeft aan het moderamen gevraagd bemiddelend te willen optreden, om alsnog een gesprek hierover met de kommissie T.W.O. mogelijk te maken. Indien de kommissie T.W.O. dit gesprek opnieuw zou weigeren, kon het moderamen - zo verzocht de delegatie dringend - deze vragen aan de kommissie T.W.O. voorleggen. Het moderamen heeft tijdens dit onderhoud toegezegd dit te zullen doen.

De delegatie heeft er het moderamen tevens met nadruk op gewezen dat, wanneer de kommissie T.W.O. zou volharden in haar weigering de gerezen moeilijkheden met de betrokkenen te bespreken, het op ruime schaal openbaar werden van de kontroverse tussen de fakulteitsraad en de kommissie T.W.O. op den duur onvermijdelijk zou zijn.

Tot op heden (10 mei 1978) is van het moderamen niets vernomen.

H. DE 'OPEN BRIEF' EN ZIJN REACTIES

H-1 Open Brief aan de Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk.

De ondertekenaars vragen om een openbare vergadering van de synode. 2.3.1978

Zeer geachte dames en heren,

Sinds september 1976 is er aan de theologische fakulteit van de Universiteit van Amsterdam een vakature in de bijbelse godgeleerdheid, de christelijke zedekunde, de praktische godgeleerdheid en het Nederlands Hervormd kerkrecht.

Het gaat hier om de benoeming van een opvolger van Prof. dr. Kr. Strijd.

In de vergadering van de fakulteitsraad van de theologische fakulteit van 4 november 1977 gaf de fakulteitsraad in een verklaring ondermeer het volgende te kennen: "De fakulteitsraad heeft niet alleen met teleurstelling, maar ook met grote verontrusting kennis genomen van het feit dat de kommissie T.W.O. niet bereid was de door de benoemingskommissie vakature Strijd voorgestelde kandidaat Dr. G.H. ter Schegget, noch ook bereid was de tweede kandidaat Dr. N.T. Bakker op de gezamenlijke voordracht voor fakulteit en synode te plaatsen. De fakulteitsraad acht de argumentatie van de kommissie T.W.O., zoals die gebleken is uit het verslag van de benoemingskommissie, geheel onvoldoende, aangezien daarin andere argumenten dan de in profiel en criteria vastgelegde een doorslaggevende rol hebben gespeeld".

De argumentatie, die door de kommissie T.W.O. gebruikt wordt ten aanzien van dr. G.H. ter Schegget, is de volgende:

1. De kommissie T.W.O. is van mening dat dr. G.H. ter Schegget niet het vertrouwen geniet van de Ned. Herv. Kerk.
2. De kommissie T.W.O. trekt de wetenschappelijke kwaliteiten van dr. G.H. ter Schegget in twijfel.

Ten aanzien van punt 1 doet de kommissie T.W.O. een uitspraak voor de gehele Ned. Herv. Kerk.

Ondertekenaars van deze brief zijn van mening dat een dergelijke uitspraak ten aanzien van dr. G.H. ter Schegget slechts gedaan kan worden door de Generale Synode van deze kerk.

Verder is het ons volstrekt onduidelijk hoe de kommissie T.W.O. tot deze bewering komt. Immers Dr. G.H. ter Schegget is lid van de Ned. Herv. Kerk en is al vele

Jaren werkzaam als predikant in deze kerk. Hij heeft dus wel degelijk het vertrouwen van deze kerk. Het is volstrekt duidelijk, dat daarom andere redenen bij een benoeming van dr. G.H. ter Schegget een rol spelen.

Wij vinden dat een discussie hierover openbaar in de kerk en in de Generale Synode dient plaats te vinden. Hier moet duidelijk worden of er voor dr. G.H. ter Schegget en grote groepen, die hij vertegenwoordigt, al of niet plaats is binnen de Ned. Herv. Kerk.

Ten aanzien van punt 2 zijn wij van mening dat de wetenschappelijke kwaliteiten van dr. G.H. ter Schegget op schandelijke wijze in diskrediet zijn gebracht, doordat de kommissie T.W.O. zijn wetenschappelijk werk op grond van onvoldoende argumentatie heeft gediskwalificeerd.

Wij eisen van de Generale Synode dat de handelwijze van de kommissie T.W.O. in een openbare vergadering van de synode aan de orde wordt gesteld en een openbare discussie plaats vindt over de door T.W.O. aangevoerde argumenten tegen dr. G.H. ter Schegget, daar wij van mening zijn, dat de kommissie T.W.O. geen afdoende argumenten tegen zijn benoeming heeft ingebracht.

Wij wijzen de Generale Synode er op, dat een afwijzing van dr. G.H. ter Schegget op kerkpolitieke gronden, waarover niet in het openbaar is gesproken, een beroepsverbod voor dr. G.H. ter Schegget betekent. Een beroepsverbod voor dr. G.H. ter Schegget zullen wij niet aksepterem!

Hoogachtend,
Ds. P. van Dijk
Ds. J.A. Eekhof
Ds. K.H. Kroon
Ds. R. Zuurmond
D. Floors
J. Leijdekkers
J. Lok

H-2 Brief van het moderamen der generale synode aan de opstellers van de 'Open Brief'.
Het moderamen legt de procedure uit. Het merkt op dat 'kandidaten die door wie ook worden gepousseerd' niet in het openbaar kunnen worden besproken, maar dat de generale synode eventueel deze beslotenheid kan doorbreken. Gekonstateerd wordt dat tijdens de besloten vergadering van de synode niemand bezwaar tegen T.W.O. heeft aangetekend. De verwijzing naar 'Berufsverbote' wijst het moderamen (zonder argumentatie) van de hand.
7.3.1978

Geachte dames en heren,

Naar aanleiding van uw open brief d.d. 2 maart 1978 stelt het moderamen van de generale synode er prijs op het volgende te verklaren:

1. De aanbeveling voor de benoeming van kerkelijke hoogleraren door de synode is volgens de kerkorde opgedragen aan de commissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs (ord. 7-3-2).
2. De commissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs legt van haar beleid verantwoording af aan de generale synode, die volledige openheid van zaken mag en kan verlangen.
3. Niet de commissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs, maar de generale synode benoemt de kerkelijke hoogleraren.
De synode kan de aanbeveling van de commissie al of niet aanvaarden.
4. Zolang de commissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs werkt aan haar aanbeveling, wordt zij uiteraard niet geacht naar buiten te treden om kandidaten die door wie ook worden gepousseerd of minder geschikt geacht in het openbaar te bespreken.
5. De generale synode kan besluiten de gebruikelijke gang van zaken, waarbij over personen in besloten vergadering wordt gesproken, te doorbreken en in open vergadering de kandidaten te bespreken.
Het moderamen zal de generale synode hiertoe niet adviseren.
6. In haar vergadering van februari 1978 heeft de generale synode in besloten zitting een tussentijds rapport van de commissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs ontvangen. Geen der synodeleden heeft bij die gelegenheid - hoewel hun de door u genoemde verklaring van de Fakulteitsraad bekend was - voorgesteld dat de commissie een andere dan de normale weg zou bewandelen.
7. De verwijzing naar 'Berufsverbote' acht het moderamen onzorgvuldig en verwerpelijk.

Namens het moderamen van de generale synode,
w.g. G. Spilt, praeses   A.H. van den Heuvel, scriba

H-3 'Aktie voor professoraat van dr. ter Schegget',
Trouw.
Trouw spreekt van een aktie van 'Vrienden van Ter Schegget' en legt verband met de beweging 'Christenen voor het Socialisme'.

Een aantal medewerkers en studenten van de theologische fakulteit van de gemeentelijke universiteit in Amsterdam is boos op de kommissie theologisch wetenschappelijk onderwijs (T.W.O.) van de hervormde synode, omdat deze de kandidaat van de fakulteit voor de opvolging van prof. dr. Krijn Strijd, dr. G.H. ter Schegget, te licht heeft bevonden. Zij geven blijk van hun teleurstelling in een brief aan de synode, waarin de kommissie T.W.O. er van beschuldigd wordt een beroepsverbod tegen Ter Schegget te hebben uitgevaardigd.

De opvolging van prof. Strijd is in de laatste hervormde synodezitting aan de orde geweest tijdens een besloten vergadering. Dit is gebruikelijk terwille van de bescherming van de reputatie van de kandidaten. De vrienden van Ter Schegget menen echter dat in dit geval de naam van Ter Schegget juist geschaad is door de geheimzinnigheid en vragen de synode om een openbare behandeling.

Voorzitter van de kommissie T.W.O. is de Utrechtse hoogleraar dr. A.J. Bronkhorst. Hij acht zich gehouden aan de hem in de kerkorde opgelegde zwijgplicht.

Volgens de vrienden van Ter Schegget heeft de kommissie T.W.O. Ter Schegget afgewezen omdat hij niet het vertrouwen van de hervormde kerk zou bezitten en uit twijfel aan zijn wetenschappelijke kwaliteiten. Prof. Bronkhorst wil deze argumenten bevestigen noch ontkennen.

POLITIEKE OVERWEGINGEN

De vrienden van Ter Schegget menen dat politieke overwegingen in het spel zijn. Omdat hij al jaren dominee in de hervormde kerk is, menen zij dat er geen twijfel aan kan bestaan dat Ter Schegget vertrouwen in de kerk geniet. Zij vinden dat door de kommissie T.W.O. de wetenschappelijke kwaliteiten van Ter Schegget 'op schandelijke wijze' in diskrediet zijn gebracht.

De kommissie T.W.O. heeft alvorens tot haar afwijzing van Ter Schegget te komen een gesprek gehad met het kollege van kerkelijk hoogleraren in de hervormde kerk. Verder heeft de kommissie een van de recente werken van Ter Schegget bestudeerd. Na een gesprek met de kandidaat kwam de kommissie tot het afwijzende oordeel.

De vrienden van Ter Schegget menen dat door de afwijzing van Ter Schegget twijfel is gerezen of er voor dr. ter Schegget en de groepen die achter hem staan plaats is binnen de hervormde kerk. Ter Schegget is lid van de beweging van Christenen voor het Socialisme. De brief aan de synode is ondertekend door o.m. ds. J.H. Eekhof (Leiden), ds. P. van Dijk (Enschede), ds. K.H. Kroon (Amsterdam) en ds. R. Zuurmond (Delft). In Amsterdam zijn op het moment twee vakatures, een ter opvolging van

prof. Strijd en de andere in de plaats die opengekomen is na het vertrek van prof. Sperna Weiland. De beide plaatsen zijn al geruime tijd onvervuld. De opvolging van Sperna Weiland is gestagneerd, doordat kandidaten de financiële voorwaarden onvoldoende vonden. De opvolging van Strijd wordt opgehouden doordat de benoemingskommissie van de fakulteit het aldoor niet eens kan worden met de synodale kommissie T.W.O. Prof. Strijd is kerkelijk hoogleraar. Ook zijn opvolger zou dat zijn. Alle kerkelijke hoogleraren zijn lid van het kollege van kerkelijk hoogleraren in de hervormde kerk. De indruk bestaat dat dit kollege niet van zins is Ter Schegget als opvolger van Strijd in zijn midden toe te laten.

De aktie voor Ter Schegget heeft intussen van verscheidene studenten en tientallen predikanten in de hervormde kerk steun verworven. De ondertekenaars van de brief zijn onder meer: ds. Ype Bekker (Amsterdam), ds. J. Diepersloot (Rotterdam), T. Naastepad (Rotterdam), ds. R. Pomp (Heemskerk), ds. K. van der Sluys (Papendrecht), ds. W.R. v.d. Zee (Den Haag) en ds. H. Zonnenberg (Driebergen).

H-4 Brief van de ondertekenaars van de 'Open Brief' aan de kerkredaktie van Trouw.
Naar aanleiding van het bericht in Trouw van 3.3.78 worden enkele onnauwkeurigheden rechtgezet. 3.3.1978

N.B. Deze brief is mondeling toegelicht aan de heer Klei, de verantwoordelijke redakteur. Hij vond het niet nodig het stuk op te nemen. De uitdrukking 'vrienden van Ter Schegget' (die de indruk wekt als zou het om een privé-zaak gaan in plaats van om adhaesie aan de zaak van de fakulteitsraad) zou worden vermeden. Een dag later stond er echter in Trouw een artikelje van de hand van de heer Klei, waarin hij met deze uitdrukking de spot dreef. Ook de voorstelling dat Ter Schegget zo graag professor wil worden (de benoemingskommissie heeft hem voorgedragen; hij heeft zelf niet eens gesolliciteerd; zie het artikel van Rob Bartlema in Folia Civitatis van 18.3.78) is van de heer Klei afkomstig.

Zeer geachte dames en heren,

Aangezien de strekking van de geplaatste artikelen over de benoeming van dr. G.H. ter Schegget in Trouw d.d. 3.3.78 niet geheel duidelijk is, zullen wij het een en ander nader toelichten.

Het politieke aspekt van de zaak nl. dat het gaat om een beroepsverbod zonder duidelijke argumentatie door

de kommissie T.W.O. wordt verduisterd doordat de indruk wordt gewekt, dat de groep sympathisanten van deze actie slechts bestaat uit 'vrienden van dr. G.H. ter Schegget'. De afwijzing van dr. G.H. ter Schegget is niet alleen een aanval op een individu, maar betekent in tendens het ongewenst zijn van zeer grote groepen binnen de Ned. Herv. Kerk, die door dr. G.H. ter Schegget vertegenwoordigd en geïnspireerd worden.

De opstellers en mede-ondertekenaars van de Open Brief gaat het om het volgende:

Zij eisen van de Generale Synode dat de handelwijze van de kommissie T.W.O. is een openbare vergadering van de synode aan de orde wordt gesteld en een openbare discussie plaats vindt over de door T.W.O. aangevoerde argumenten tegen dr. G.H. ter Schegget, daar zij van mening zijn, dat de kommissie T.W.O. geen afdoende argumenten tegen zijn benoeming heeft ingebracht.

Zij wijzen de Generale Synode er op, dat een afwijzing van dr. G.H. ter Schegget op kerkpolitieke gronden, waarover niet in het openbaar is gesproken, een beroepsverbod voor dr. G.H. ter Schegget betekent. Een beroepsverbod voor dr. G.H. ter Schegget zullen zij niet aksepteren!

Adhesiebetuigingen met de Open brief kunnen gezonden worden aan de initiatiefnemers tot de Open brief p/a ds. K.H. Kroon

H-5 dr. J.J. Buskes, 'Kerkelijk rumoer rondom Ter Schegget', Trouw.

In dit artikel een beknopt overzicht van de procedure. Van belang is o.a. de volgende passage: "Vanaf het begin heb ik vooraanstaande figuren in de hervormde kerk met een zekere verbetering horen zeggen: 'Ter Schegget? Uitgesloten, dat nooit!' en dat heus niet vanwege hun twijfel aan zijn wetenschappelijke kwaliteiten. Het zijn de politieke en socialistische overtuigingen van Ter Schegget die achter de genoemde argumenten schuil gaan". Buskes spreekt nog niet van een 'beroepsverbod', maar denkt wel in die richting. 6.3.1978

Prof. Strijd die in 1976 afscheid van de Universiteit van Amsterdam nam, heeft nog steeds geen opvolger gekregen. Nu komt er voor de benoeming van een opvolger in dit geval heel wat kijken, omdat het gaat om een kerkelijk hoogleraar, die tegelijk staatshoogleraar is. Een hele procedure. In dit geval met veel haken en ogen. Op het ogenblik stukt de zaak.

De fakulteitsraad en de kommissie theologisch wetenschappelijk onderwijs (T.W.O.) moeten samen een voordracht indienen bij de fakulteit en de hervormde synode. Zijn die

het eens, dan wordt de voorgestelde kandidaat in politiek Den Haag tot gewoon hoogleraar en in kerkelijk Den Haag tot kerkelijk hoogleraar benoemd. De procedure begint met een voorstel van een benoemingskommissie aan de kommissie T.W.O. en de fakulteitsraad.

Uit een verslag van de benoemingskommissie blijkt, dat de kommissie T.W.O. niet bereid is de door haar als eerste kandidaat voorgestelde dr. G.H. ter Schegget te aanvaarden. Het schijnt, dat in een besloten vergadering van de synode de kommissie T.W.O. de zaak al met de synode behandeld heeft. De fakulteitsraad kan nog geen besluit nemen, omdat de benoemingskommissie haar nog geen voorstel kan doen.

Uit een verslag van de benoemingskommissie blijkt, dat de kommissie T.W.O. twee bezwaren heeft. Zij meent, dat Ter Schegget het vertrouwen van de hervormde kerk niet geniet en zij twijfelt aan zijn wetenschappelijke kwaliteiten. De benoemingskommissie vindt deze argumenten onvoldoende en vraagt om een andere beoordeling.

In een brief aan de synode heeft een aantal studenten en dominees tegen de gang van zaken geprotesteerd. De brief is gedateerd 2 maart 1978. De bedoeling was een open brief, als advertentie geplaatst is Trouw.

Op 3 maart werd mij telefonisch gevraagd, deze brief te ondertekenen. Ik heb nee gezegd. Ik teken geen open brieven, die in de pers komen en waarvan de inhoud mij op het laatste ogenblik telefonisch wordt meegedeeld. Ik had er ook bezwaar tegen, dat deze brief als advertentie in Trouw zou worden geplaatst. Bovendien hoorde ik dat aan het slot van de brief gezegd werd: "Wij eisen van de generale synode ..". Ik ben niet zo synodaal aangelegd, maar een open brief aan de synode als advertentie in Trouw met aan het einde de woorden 'Wij eisen' liggen mij niet en vind ik kerkelijk onjuist. Ik heb de brief dus niet ondertekend.

Met de zakelijke inhoud van de brief ben ik het echter eens. Het is in het belang van de hervormde kerk, de Amsterdamse universiteit, de theologische fakulteit en Ter Schegget, dat er in deze zaak open kaart wordt gespeeld. Wat is er door de kommissie T.W.O. met de synode besproken?

Daarover gaan allerlei geruchten. We weten allen, dat wat Ter Schegget betreft, bepaalde kontroversen een rol spelen, die het wenselijk, zo niet noodzakelijk maken, de zaken in een niet besloten vergadering open en eerlijk te bespreken. Heeft de kommissie T.W.O. de bevoegdheid uit te spreken, dat Ter Schegget niet het vertrouwen van de hervormde kerk geniet? Is hier sprake van een verkapte vorm van tucht? Wat wil het zeggen, dat iemand

niet het vertrouwen van de hervormde kerk geniet? Wie maakt dat uit? En: op welke gronden? En dan de wetenschappelijke kwaliteiten van Ter Schegget. Door velen met mij wordt Ter Schegget als een van onze meest begaafde jonge theologen beschouwd. De kommissie T.W.O. trekt zijn wetenschappelijke kwaliteiten in twijfel. Daarmee diskwalificeert ze in elk geval het inleidend woord van prof. Miskotte in de handelseditie van de dissertatie van Ter Schegget. Naar mijn overtuiging spelen andere niet genoemde motieven een rol. Vanaf het begin heb ik vooraanstaande figuren in de hervormde kerk met een zekere verbeterheid horen zeggen: "Ter Schegget? Uitgesloten, dat nooit!" en dat heus niet vanwege hun twijfel aan zijn wetenschappelijke kwaliteiten. Het zijn de politieke en socialistische overtuigingen van Ter Schegget die achter de genoemde argumenten schuil gaan: zijn kritische solidariteit met de 'Christenen voor het Socialisme', al is hij noch lid noch leider van deze groep. Ik meen, dat wij als leden van de hervormde kerk er recht op hebben, precies te weten, welke de eigenlijke drijfveer van de kommissie T.W.O. en welke de houding van de synode is. Onze synode zal onze kerk een dienst bewijzen door klare wijn te schenken en zo aan alle geheimzinnigheden en elkaar tegensprekende geruchten een einde te maken.

Met Ter Scheggets socialistische overtuigingen ben ik het in menig opzicht niet eens. Is dat noodzakelijk? Heeft de kerk zich daarover uitgesproken? Ik vraag om een open en eerlijke behandeling. Ik wil weten waarom men Ter Schegget weren wil en met mij willen velen dat weten. De genoemde argumenten zijn de eigenlijke argumenten niet.

In de situatie, waarin onze kerk zich bevindt, moeten we ons open en eerlijk tegenover elkaar uitspreken. De eigenlijke motieven, die ik noemde, zijn naar mijn overtuiging volstrekt onwettig, wanneer het gaat om de vraag, of Ter Schegget kerkelijk hoogleraar mag worden.

Wanneer de kommissie T.W.O. haar zin krijgt, zullen we na verloop van tijd voor de zoveelste keer te laat tot de ontdekking komen, dat wij het weer fout hebben gedaan.

In de brief aan de synode zeggen de schrijvers van de brief, dat afwijzing van Ter Schegget op kerkpolitieke gronden, waarover niet in het openbaar is gesproken, voor Ter Schegget een beroepsverbod betekent. Ik wil het woord beroepsverbod op dit moment liever niet gebruiken. Maar, wanneer er geen klare wijn geschonken wordt, zal er zeker zo gedacht en gesproken worden. Ik spreek zo nog niet, maar ik denk wel in die richting.

H-6 Brief van de Amsterdamse studentenpastores aan de
generale synode.
Adhaesie met de 'Open Brief'. 8.3.1978

Geachte dames en heren,

Hierbij delen wij u mede, dat wij ons aansluiten bij de 'Open brief' d.d. 2 maart 1978, aan u gericht door ds. P. van Dijk en anderen, in zake de benoeming van een opvolger in de vakature Strijd aan de theologische fakulteit van de Universiteit van Amsterdam.

Hoogachtend, Y. Bakker
P. Bijlefeld
S.E. Hof
J. van Kilsdonk
S. de Lange
H. Oosterhuis
L. Ringnalda
A. Schippers
J. Streng
H. Wiersinga studentenpastores te Amsterdam.

H-7 Tekst van een motie, aangenomen op een openbare vergadering van de 'Werkgroep Dienst aan Basisgroepen en Kritische Gemeenten in Nederland'.
Namens enige duizenden leden adhaesie met de 'Open brief'. 14.3.1978

MOTIE

De landelijke basisbeweging van kritische gemeenten en basisgroepen in Nederland, op 11 maart 1978 in Amsterdam bijeen, heeft kennis genomen van uw aktie om de 'kwestie Ter Schegget' in de Synode van de Hervormde Kerk in het openbaar aan de orde te krijgen en betuigt nadrukkelijk instemming met uw aktie.

Voor velen in de beweging van kritische gemeenten en basisgroepen is dr. ter Schegget een medestander en leermeester. Zijn bijbelse theologie en zijn kennis van en inzicht in de huidige sociale en politieke ontwikkelingen hebben hen geholpen verder te komen op de weg van Jezus van Nazareth.

Evenals u achten zij het dringend nodig, dat er spoedig klaarheid komt in deze al lange tijd zich voortslepende benoemingskwestie.

Ingediend door de basisgroep Kerk en Samenleving te Heemskerk

Mede-ondertekend door de aanwezigen van de groepen:

Oekumenische Werkgroep, Alphen aan de Rijn

Politiek Avondgebed, Amersfoort
Politiek Beraad Dominicusgemeente, Amsterdam
Het Kompas, Amsterdam
Basisgroep, Apeldoorn
Basisgroep, Baarn
Kritische Gemeente, Gooi
Experimentele werkgroep 'Appelkamer', Heemstede
Tafelgemeenschap, Den Haag-Loosduinen
Basisgroep, Harderwijk
Basisgroep, Helmond
Studenecclesia, Leiden
Basisgroep, Leusden
Citykerk, Maastricht
Basisgroep, Montfoort
Leefgemeenschap 'de Dam', Nederhorst den Berg
Jonge Kerk, Roermond
Open Kerk, Roermond
Basisgroep, Roosendaal
Basisgroep Rotterdam Ommoord, Rotterdam
Studentengemeente, Rotterdam
Groep van negen, Tilburg
Basisgroep 't Sticht', Utrecht
Leefgemeenschap Procedamus, Utrecht
Politiek Avondgebed, Utrecht
Agogisch Theologische Opleiding, Utrecht
Jongerenkerk, Venlo
Werkplaats, Zwolle

H-8 Brief van het landelijk KIWTO-beraad aan de leden van de generale synode.

Verontrusting over beroepsverbod-achtige toestanden in de theologische opleiding. De zaak Ter Schegget kan reperkussies hebben, ook in andere kerken. Men dringt met klem aan op openbare behandeling.

18.4.1978

Zeer geachte leden,

Het Landelijk Kiwto Beraad, beraad van studenten aan katholieke instellingen voor wetenschappelijk theologisch onderwijs, op 15 april jl. te Heerlen in vergadering bijeen, doet in navolging van de ondertekenaars van de zgn. 'Open brief' d.d. 2 maart jl. een dringend beroep op U de benoeming van dr. G.H. ter Schegget aan de Theologische Fakulteit van de Universiteit van Amsterdam en de daartegen aangevoerde bezwaren van de Kommissie Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs van de Nederlandse Hervormde Kerk in een openbare vergadering van Uw kollege aan de orde te stellen. Naar onze mening heeft de genoemde Kommissie geen afdoende argumenten tegen de benoeming van dr. G.H. ter Schegget ingebracht. Afwijzing van de heer Ter Schegget

op enerzijds kerkpolitieke en anderzijds onvoldoende beargumenteerde theologisch-wetenschappelijke gronden heeft o.i. verregaande reperkussies voor het gehele theologisch onderwijs in Nederland: zowel de wijze waarop dr. G.H. ter Schegget niet benoemd dreigt te worden als de diskwalifikatie van Ter Scheggets theologie bedrijven zouden in vergelijkende zin toepasbaar kunnen zijn op het benoemingsbeleid aan alle theologische fakulteiten in Nederland.

Openbare bespreking van deze kwestie lijkt ons ten zeerste in het belang van de kerkgenootschappen en hun theologische opleidingen.

In het volste vertrouwen dat U Uw verantwoordelijkheid in deze niet uit de weg zult gaan teken ik,

met de meeste hoogachting, namens het LKB,
w.g. Joost Divendal, voorzitter

H-9 K.H. Kroon, 'De kwestie Ter Schegget', De Nieuwe Linie, 33e jrg. nr. 12.

Kroon wijst erop dat niet alleen Ter Schegget is afgevozen door T.W.O., maar ook Bakker. Beiden zijn leerlingen van Barth (en Miskotte), beiden hebben een 'links' image. Volgens Kroon is de onafhankelijkheid van de theologie in het geding. Kroon gaat tevens in op de kwestie van de geheimhouding en op de problemen rond de 'duplex ordo' (zie hierover uitgebreid het artikel van Johan Lok van 30.4.78). 22.3.1978

Wanneer de dingen geen wending ten goede nemen dreigt de Hervormde Kerk in ons land, en in elk geval haar synode, geducht in opspraak te komen door een fataal verloopende benoemingsprocedure, die verontruste en verontwaardigde theologische studenten in Amsterdam in een 'open brief' aan die synode al het ominieuze woord 'beroepsverbod' in de pen heeft gegeven. Wat is er namelijk aan de hand?

De theologische fakulteit van de Universiteit van Amsterdam tobt al anderhalf jaar met de opvolging van de alom bekende professor Krijn Strijd. Dat ligt niet aan de benoemingskommissie van die fakulteit. Integendeel, deze kommissie droeg al spoedig nadat in 1976 dat komende afscheid bekend was geworden, de twee in haar en veler ogen meest geschikte kandidaten voor. Ze houdt daar nog steeds aan vast. De kandidaten: dr. G.H. ter Schegget te Driebergen als eerste en dr. N.T. Bakker te Eindhoven als tweede. De moeilijkheid wordt veeleer veroorzaakt door de 'Kommissie voor het theologisch-wetenschappelijk onderwijs' (T.W.O.) van de hervormde synode. Die blijft namelijk zowel de eerste als de tweede kandidaat afwijzen. Zogenaamd omdat ze beide 'wetenschappelijk' onvoldoende zouden zijn en bovendien met name Ter Schegget niet het 'vertrouwen der Kerk' zou hebben.

Een groeiend aantal predikanten en gemeenteleden echter (onder wie met name de bekende geestverwant van prof. Strijd: dr. J.J. Buskes) vallen openlijk de Amsterdamse studenten bij in hun overtuiging, dat de ware redenen van afwijzing van een verheimelijkt politiek allooi zijn. Beide kandidaten komen niet alleen duidelijk uit de leerschool van Karl Barth, maar zijn ook (evenals Barth dat was) politiek zeer overtuigd 'links' georiënteerd. En vooral de oudste en stellig meest gerijpte van de twee, dr. ter Schegget, heeft een zodanige reeks van markante publikaties op zijn naam staan, dat ze hem in 'rechtse' kringen, en dat niet alleen binnen de Hervormde Kerk, reeds lang de naam hebben bezorgd een gevaarlijke 'marxistische revolutie-theoloog' te zijn.

Nu is het merkwaardige, dat men ter synode de oorzaak van de ontstane komplikatie veeleer omgekeerd zoekt in de konstellatie te Amsterdam. Daar moet (anders dan aan de theologische fakulteiten in Leiden, Groningen en Utrecht) naar men dan zegt: "een kerkelijk hoogleraar óók gewoon hoogleraar zijn" (en dus tevens door 'de Kroon' worden benoemd). In plaats dat men dankbaar is, dat men na de oorlog althans in die jonge fakulteit in Amsterdam (van 1946) de uit de vorige (burgermans)-eeuw stammende 'duplex ordo' begon te overwinnen, vindt men het naar het schijnt nog steeds voor 'de kerk' veiliger en vooral gemakkelijker, dat er twee soorten hoogleraren blijven. In twee soorten theologie, de ene soort van en voor 'de kerk', en de andere soort van en voor 'de (neutrale) godsdienstwetenschap'. Maar het is nog veel dwazer en gevaarlijker, dat men ter synode en vooral in haar kommissie voor het theologisch-wetenschappelijk onderwijs T.W.O. blijft vinden, dat benoemingen van haar zg. 'kerkelijke' hoogleraren niet als één aangelegenheid van openbaar belang hoeven te worden behandeld. Maar dat die benoemingen zich 'in besloten zitting' moeten blijven afspelen 'terwille van de eer en goede naam der betrokkenen'. In de onderhavige kwestie betekent dit namelijk, dat twee kandidaten, wier namen al lang publiek bekend zijn geworden, toch om onheldere en verzwegen kerkpolitieke redenen afgewezen kunnen blijven, wat weer tot gevolg heeft dat hun eer en goede naam openlijk, zowel in de kerk als daar buiten, juist worden aangetast.

PUBLIEK REKENSCHAP VAN BELEID

Bovendien dreigt het gevolg, dat de Amsterdamse fakulteitsraad door dit gedrag van de synodale kommissie T.W.O. voornoemd wordt gedwongen óf een primair 'synodaal' doorgedreven benoeming van een andere kandidaat in vredesnaam dan maar te aanvaarden óf anders een konflikt met de Hervormde Kerk te riskeren. Dat zou misschien nog tot daaraantoe zijn, als zo die fakulteit niet tevens werd verleid om de grofst denkbare

belediging te gaan plegen jegens kandidaten, wier namen juist hij (uiteindelijk terecht) publiek heeft gemaakt en die de raad bovendien, naar ik meen te weten, zelfs heeft áángezocht. Het was mij althans van dr. ter Schegget al lang bekend, dat hij gezien vroegere ervaringen bewust niet naar deze benoeming wilde solliciteren.

Als gevolg van die volgehouden 'zwijgplicht' van de synode zal dan ook binnenkort een 'zwartboek' over deze zaak verschijnen van de hand van dezelfde kerkelijke 'actie-groep', die ook de Open Brief tot de synode heeft gericht. Met alle kracht moet immers worden bewerkstelligd, dat de synodale kommissie T.W.O. in een openbare zitting van de synode publiekelijk rekenschap gaat geven van haar beleid en haar criteria. Tevens kan dan de valse bewering worden weerlegd, dat "alleen maar een groepje lastige marxisten" aan de Hervormde Kerk met alle geweld een "eigen partijbenoeming" (om niet te zeggen een eigen theologie) wil opdringen. Veeleer is hierbij de eigen aard, de bijzondere kwaliteit, de openlijke onafhankelijkheid en de vrijheid van de gehele theologie en van alle theologen in het geding.

H-10 M. Groenenberg, 'Ook dit 'huwelijk' loopt niet' en 'Een merkwaardig dus', Hervormd Nederland, 34e jrg. nr. 13.

Reakties op de 'Open Brief'. In het eerste artikel geeft Groenenberg zijn visie op de 'duplex-orde' (zie het stuk van Johan Lok d.d. 30.4.78 nr E-5). Hij voorziet dat de bezwaren in de synode nog aanmerkelijk groter zullen zijn dan bij de benoeming van prof. Strijd.

In het tweede artikel stelt Groenenberg dat in feite niemand het vertrouwen der kerk geniet. Hij somt een aantal eisen op waaraan volgens hem een kerkelijk hoogleraar moet voldoen. 1.4.1978

N.B. 1. Wij vinden dat Ter Schegget bepaald aan deze eisen voldoet. Zie bv. de stukken over zijn verblijf in Curaçao (deze bundel onder letter K)

N.B. 2. Deze artikelen van Groenenberg vertonen een opvallende gelijkenis met zijn bijdragen in Hervormd Utrecht van februari 1965 (vgl. D 1-4).

Na de oorlog is wel niet alles nieuw geworden, maar wel enkele zaken. Zo kon je vroeger, als je dominee wilde worden, niet aan de stedelijke universiteit van Amsterdam gaan studeren. Daar was wel een theologische fakulteit, maar er waren geen kerkelijke hoogleraren vanwege de hervormde kerk. Niet omdat de kerk dat niet wilde, maar omdat Amsterdam ze niet wilde betalen. In de andere universiteiten die van het rijk uitgingen, waren ook steeds twee kerkelijke hoogleraren, die door het rijk werden betaald. Deze hoogleraren werden en worden

door de kerk, dat wil zeggen door de synode, benoemd. Zo'n benoeming was altijd toch een wat spannende gebeurtenis. Maar na de oorlog werd in Amsterdam alles nieuw. Stad en kerk vonden elkaar. Ineens ging Amsterdam voorop lopen. Waarom? Omdat in Amsterdam de twee kerkelijke hoogleraren ook gewoon hoogleraar zouden worden. Ze zouden geen aparte plaats innemen in de theologische fakulteit maar volwaardig mee gaan doen.

De bruid en de bruidegom straalden alle twee en bleven nog jarenlang stralen. Zoals het in Amsterdam was, moest het overall worden. Maar langzamerhand werd alles toch minder stralend. Dat bleek als er weer eens nieuwe hoogleraar in Amsterdam moest worden benoemd. Bij een vakature aan een andere universiteit was alles betrekkelijk eenvoudig. De synode benoemde en daarmee uit. Natuurlijk niet altijd tot ieders tevredenheid en daar zouden aardige verhalen over te vertellen zijn. Maar in Amsterdam lag alles ingewikkelder. Daar moest men tot overeenstemming komen met de fakulteit, omdat de te benoemen man ook gewoon hoogleraar moest worden. In mijn onschuld heb ik toen gedacht, dat het eenvoudig lag: de kerk is de meest betrokkene en draagt iemand voor, Amsterdam toetst hem of haar op de theologische bekwaamheid voor de vakken die hij moet doceren en de zaak is voor elkaar.

Maar zo eenvoudig bleek het niet te liggen. In ieder geval is de procedure ingewikkelder. De kerk komt er aan te pas in de vorm van haar commissie voor theologisch wetenschappelijk onderwijs, de Amsterdamse fakulteit en niet te vergeten in deze tijd de inspraak van studenten. Als één naam aller hope is dan is er geen vuiltje aan de lucht. Maar zodra dat niet het geval is betreft de lucht en kan het donderen worden.

Dat leek al zo toen Strijd werd benoemd. Dat heeft heel wat voeten in de aarde gehad. Ik las dat iemand toen het gezang had gevarieerd: Wanneer komt toch dat uur dat Strijd heeft afgedaan? Hij werd toch benoemd door de synode en wie daar zich het vuur voor uit de sloffen heeft gelopen was prof. Van Niftrik! Maar hij ging in 1976 met emeritaat en nog steeds is er geen opvolger benoemd. De situatie die er ook was bij de benoeming van Strijd is er nu opnieuw maar in veel versterkter mate. Uit de krant heb ik begrepen, dat men in Amsterdam dr. G.H. ter Schegget wil, maar de commissie voor theologisch wetenschappelijk onderwijs vindt hem niet geschikt. Men hoeft trouwens geen profeet te zijn om te kunnen voorspellen dat de bezwaren in de synode nog aanmerkelijk groter zullen zijn dan bij de benoeming van Strijd. In ieder geval is de fleur van het huwelijk af en er zijn mensen die verzuchten: was het in Amsterdam maar net zo geregeld als in Leiden, Utrecht en Groningen.

We zouden niet in 1978 leven als er niet een protestgroep zou zijn, die zich breed maakt voor de benoeming van dr. ter Schegget. Een aantal predikanten schreef zo'n brief aan de synode. Ik las in hun brief een zinnetje dat mij

trof en waarbij ik wat opmerkingen wilde maken. Er staat in dat Ter Schegget al jaren predikant is en 'dus' het vertrouwen heeft van de hervormde kerk.

Ik vind dat een merkwaardige uitspraak. Wat bedoelt men met 'de hervormde kerk'? Men kan daarmee het kerkvolk bedoelen. Dan moet ik zeggen dat ik niemand weet te noemen die het vertrouwen heeft van het hele kerkvolk. Je mag al blij zijn als je het vertrouwen hebt van een deel van het kerkvolk.

Ik zal wel ergens bij ingedeeld worden al heb ik me nooit bij enige groepering gevoegd. Maar ik weet dat ik bijvoorbeeld nooit in Elspeet zal mogen spreken. Inder tijd weigerde de kerkeraad zelfs het verzoek dat ik daar een huwelijksinzegening zou leiden. Amsterdam was Sodom en Gomorra en er stond niet één dominee die in de Waarheid was onderwezen. De dominee van Elspeet heeft zijn best gedaan dat ik toch zou komen, maar het was tevergeefs.

Ik heb het toen geweldig in hem gewaardeerd, dat hij in de kerk zat met zijn vrouw, toen ik in de kapel in Starverden, even over de grens van Elspeet, het huwelijk inzegende. Zo staat het met het vertrouwen in de hervormde kerk.

Prof. Berkhof heeft veel vertrouwen in de hervormde kerk, maar er zijn grote groepen die bedenkelijk of afwijzend naar hem kijken.

De ondertekenaars van de brief zullen misschien niet aan het kerkvolk in het algemeen gedacht hebben, maar aan de synode. Maar ook dan moet ik zeggen, dat je je daar niet teveel bij moeten denken. Je bent toegelaten tot het predikambt in de hervormde kerk. Ook dat gebeurt door een commissie. De synode komt er zelf niet aan te pas. En er moet heel wat gebeuren wil je, als je eenmaal dominee bent, van je ambt ontheven worden. Vroeger zei men: als je overspel pleegde of er met de kas van door ging, werd je uit het ambt gezet. Tegenwoordig kun je dat zelfs niet eens meer zeggen. Maar je kunt ook allerminst zeggen, dat de synode met welgevallen naar je kijkt. Er is ook na 1951 niemand uit het ambt gezet vanwege zijn leer. Doodeenvoudig omdat we huiverig zijn voor toepassing van de leertucht. Van Niftrik en Van Ruler zijn ons in die huiver voorgegaan. Maar daarom mag je ook niet zeggen: ik ben zolang predikant en 'dus' geniet ik het vertrouwen van de hervormde kerk. De synode mag ten hoogste eens een brochure laten verschijnen over een uitspraak die iemand heeft gedaan. Zo over de verzoening. Zo over dood en opstanding uit de dood.

Natuurlijk bestaat 'de' synode ook niet. Zelden spreekt de synode als uit één mond. Het is altijd een grotere of kleinere meerderheid uit de synode. De synode weerspiegelt de hele verscheidenheid binnen de hervormde kerk. Ook het wantrouwen en de afwijzing van elkaar. Dat

is niet persoonlijk, maar wordt bepaald door het belijden. Als iemand uit Elspeet naar de synode is afgevaardigd, moet ik niet verwachten, dat hij daar mij het vertrouwen wel zal geven, dat hij mij plaatselijk ontzegde. Ook al vindt hij me verder nog zo aardig. Hij zal ook een ander soort hoogleraar willen dan ik. En dat mag.

Het gaat in Amsterdam niet om een hoogleraar, maar om een kerkelijk hoogleraar. Met de benoeming van een gewoon hoogleraar bemoeit de kerk zich niet. Dat is een zaak van de minister van Onderwijs. Onder de gewone hoogleraren zijn er ook die tot geen enkele kerk behoren en weigeren tot de 'gelovigen' gerekend te worden. Maar bij de benoeming van een kerkelijk hoogleraar spreken meer dingen mee. Hij moet niet zonder meer theologie onderwijzen (ook dat natuurlijk), maar ook mensen toerusten tot het ambt van predikant. Hij kan dat voor zijn eigen gevoel ook wel doen, maar als het resultaat is dat er geen studenten meer komen die predikant willen worden, omdat ze zich in dat ambt niet meer thuis voelen of omdat ze door hun vorming haaks zijn komen te staan op de kerk zoals zij zich in praktisch alle gemeenten, ondanks verschillen, vertoont, dan zal de kerk daar niet gelukkig mee kunnen zijn. Dan kunnen er goede theologen komen, die leraar worden of aan de universiteit graag een baan willen hebben, maar de kerk bedoelt toch met de benoeming van een hoogleraar iets anders. Men kan dan aanvoeren, dat men dan steeds een kerkbevestigende benoeming doet en dwarsliggers uitsluit, maar dat argument werkt dan naar twee kanten. Zelfs een tekening van de voorwaarden waaraan een te benoemen man moet beantwoorden is zelfbevestigend.

In ieder geval is het zo, dat de 54 leden van een synode bij het uitbrengen van hun schriftelijke stem toch verschillend zullen stemmen. Dan zullen ze nog niet eens het zwaarst tillen aan het feit, dat de te benoemen man ook eens in de vier jaar een jaar lang de synode zal moeten adviseren.

H-11 Drie ingezonden stukken in Hervormd Nederland 34e jrg. nr. 15.

Reakties op Groenenberg in HN van 1.4.78.

Y. Bekker en A.C. Verwaal stellen vast dat er dankzij Ter Schegget nog velen zijn die het in kerk en theologie uithouden. Wanneer de kerk Ter Schegget niet tot het hoogleraarsambt zou toelaten dreigt zij grote groepen van zich te vervreemden. Zuurmond wijst erop dat als niemand "het vertrouwen der kerk geniet" T.W.O. dit argument moeilijk tegen Ter Schegget kan gebruiken. Hij vraagt zich af of T.W.O. wel het vertrouwen der kerk verdient. 15.4.1978

Ik wil op twee puntjes reageren n.a.v. 'Groen bekeken' in HN van 1 april. Ds. M. Groenenberg schrijft, dat prof. Berk-

hof veel vertrouwen geniet in de hervormde kerk, 'maar er zijn grote groepen die bedenkkelijk of afwijzend naar hem kijken'. Nu kan hetzelfde gezegd worden van dr. G.H. ter Schegget. Het is daarom jammer, dat ds. Groenenberg alleen valt over het zinnetje uit de open brief aan de synode, waarin gezegd wordt dat dr. ter Schegget al jaren predikant is en 'dus' het vertrouwen heeft van de hervormde kerk, terwijl hij met geen woord rept over de opvatting van de kommissie theologisch wetenschappelijk onderwijs (waarvan prof. Berkhof lid is), dat dr. ter Schegget 'niet' het vertrouwen verdient van de hervormde kerk.

Ds. Groenenberg wekt de indruk alsof dr. ter Schegget zo'n kerkelijk hoogleraar zou worden, door wie studenten geen predikant meer willen worden, omdat ze door hun vorming haaks op de kerk komen te staan. Omgekeerd is mij bekend, dat er theologische studenten zijn, die liever geen predikant worden in een kerk, die dr. Ter Schegget als kerkelijk hoogleraar weert.

w.g. Ype Bekker, studentenpredikant, Amsterdam

In HN van 1 april schrijft ds. M. Groenenberg over een ook door mij ondertekende Open Brief aan de synode. Daarin staat o.a. dat dr. ter Schegget al jaren predikant is in de Hervormde Kerk en dus het vertrouwen heeft van die kerk. Ds. Groenenberg is het daar niet mee eens en wijst ons erop dat in feite niemand het vertrouwen heeft der kerk. Ik hoop dat de leden van de kommissie voor Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs van deze uitspraak van de gewezen praeses van de Visitatoren-Generaal hebben kennis genomen of dat anders de synode hen daarop wil wijzen. Want zij wezen de kandidatuur van Ter Schegget als kerkelijk hoogleraar af omdat hij niet het vertrouwen geniet der kerk. Als niemand dat vertrouwen geniet is dit niet zo'n sterk argument en kan men zich gaan afvragen hoeveel vertrouwen een kommissie die iemand op dit soort 'gronden' afwijst in de kerk nog verdient.

w.g. R. Zuurmond, Delft

In zijn rubriek 'Groen bekeken' van 1 april jl. reageerde ds. M. Groenenberg op de 'Open brief aan de generale synode der hervormde kerk'. Ik voel me genoodzaakt op enkele punten te reageren.

1. Ds. Groenenberg verbaast zich over het zinnetje, waarin staat dat Ter Schegget al jaren lang predikant is en 'dus' het vertrouwen heeft van de hervormde kerk. Ik vind het merkwaardiger, dat ds. Groenenberg geen woord uit over de mening van de kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs, dat dr. ter Schegget 'niet' het vertrouwen geniet van de hervormde kerk. Dit overigens zonder nadere argumentatie. Een dergelijke uitspraak kan mijn inziens slechts gedaan worden door de generale

synode van de kerk.

2. Ds. Groenenberg verwacht blijkbaar, dat bij een eventuele kerkelijk hoogleraarschap van dr. ter Schegget 'er geen studenten meer komen die predikant willen worden, omdat ze zich in het ambt niet meer thuis voelen of omdat ze door hun vorming haaks zijn komen te staan op de kerk'. Dr. ter Schegget vertegenwoordigt grote groepen, die in hem een gesprekspartner, medestander en leermeester zien. In ieder geval komen de toekomstige theologen gevormd door Ter Schegget niet haaks te staan op deze groepen.

De mening van ds. Groenenberg, dat een eventuele vorming door Ter Schegget er toe leidt, dat studenten zich niet meer thuisvoelen in het ambt zou ik willen bestempelen als prematuur en onzorgvuldig. Eerder vormt de uitspraak van de kommissie, dat ik grote twijfels heb over een mogelijk predikantschap binnen een kerk, waar het onduidelijk is of er wel plaats is voor dr. ter Schegget en de groepen, die hij vertegenwoordigt. Ik hoop, dat de leden van de synode in een openbare vergadering duidelijk afstand nemen van de handelwijze van de kommissie en laten blijken, dat er wel plaats is.

w.g. Arie-Cees Verwaal, student theologie, Amsterdam

H-12 M. Groenenberg, 'Groen bekeken', Hervormd Nederland, 34e jrg. nr. 17.

Groenenberg verdedigt zich tegen de ingezonden stukken in HN van 15.4.78. Hij interpreteert nu het argument 'geen vertrouwen der kerk' (dat volgens hem - in tegenstelling tot dr. v.d. Heuvel in zijn brief van 20.4.78 aan de heren Klapwijk en Eieltes - inderdaad van T.W.O. afkomstig is) als een verantwoord vooruitlopen op de vermoedelijke beslissing van de generale synode. (Vgl. Brief van A.H. v.d. Heuvel d.d. 3.4.78 aan Klapwijk/Eieltes). Vervolgens legt Groenenberg de bewijslast 'dat de kandidaat het vertrouwen der kerk verdient' bij ongenoemden die 'daar mat riaal voor zullen moeten aandragen'. Dat doen wij bij dezen! Tenslotte verklaart Groenenberg zich tegen openbare behandeling. 29.4.1978

Toch maar wel, was mijn konklusie, toen ik de vraag overwoog of ik zou reageren op wat inzenders schreven naar aanleiding van mijn Een merkwaardig 'dus'. Niet omdat ik hun tegenwerpingen niet de moeite waard vond, maar omdat een discussie in een weekblad voor lezers zo makkelijk duister wordt. Je kunt er niet van uit gaan dat lezers na veertien dagen nog precies weten wat je hebt geschreven, laat staan na een maand. Er zijn mensen die stukken uitknippen en bewaren. Zij kunnen snel nagaan wat er door

mij is beweerd en wat degenen schreven die daar op reageerden. Maar de meeste mensen doen dat niet en zij bevinden zich dan snel in de mist. Toch zal ik nog een keer proberen te verduidelijken wat ik bedoelde. Dat was in de eerste plaats: aangeven hoe het bij de benoeming van een kerkelijk hoogleraar toegaat. Je kunt het geen mens kwalijk nemen als dat al een mistige zaak voor hem is. Men weet eigenlijk nauwelijks wat een hoogleraar in de theologie is en doet. Ik denk dat bij een enquête zou blijken dat men zegt: hij leert studenten hoe zij preken moeten. Dat je dat er nou juist helemaal niet leert, zal hen met verbazing vervullen. Een tweede punt zal hen nog duisterder zijn: dat er ook nog kerkelijke hoogleraren zijn en wat hun taak is. Men weet niet, dat de kerk niets te maken heeft met de benoeming van de gewone hoogleraar in de theologie, maar wel een beslissende vinger in de pap heeft bij de benoeming van de twee kerkelijke hoogleraren. Danduikt de vraag op: wat zijn zo ongeveer de eisen die men aan een kerkelijk hoogleraar mag en moet stellen. Ik somde ze op: hij of zij moet aan duidelijke eisen van wetenschappelijkheid voldoen. Het mogen niet een soort 'blikken professoren' zijn op wie de andere hoogleraren met een wat minachtende glimlach neer zouden kunnen zien. Ze zullen daarom gepromoveerd moeten zijn en de doctorstitel voeren. Dat hoeft geen wet van Meden en Perzen te zijn, maar wel een soort regel. Er wordt ook door de kerk nooit van af geweken. Althans niet door de hervormde kerk. In de tweede plaats moeten zij een goede binding met de kerk hebben. Iemand die negatief tegenover de kerk staat, hoe hij dat ook formuleert, kan een goed hoogleraar zijn maar geen kerkelijk hoogleraar. Hij moet als doel hebben mensen te vormen die de kerk gaan dienen als predikant. Men heeft kennelijk de indruk gekregen dat ik deze eisen zo formuleerde om de benoeming van de man die Amsterdam graag benoemd zou zien te ondermijnen. Men voerde opnieuw een merkwaardig 'dus' in. 'Groen bekeken' somt deze eisen op en konkludeert dat 'dus' Ter Schegget niet benoemd kan worden. Maar dit zijn geen eisen die met het oog op deze benoeming of deze man zijn uitgevonden, maar die gelden voor elke man of vrouw, die in aanmerking komt. Een kommissie van voordracht aan de synode die deze vraag volkomen laat liggen, schiet tekort. Een maand geleden schreef ik, dat het wat vreemd was te zeggen dat iemand het vertrouwen van de kerk had omdat hij al zolang predikant was.

Ik toonde aan dat in de uitspraak: 'dus' heeft hij het vertrouwen van de kerk dit 'dus' een loos 'dus' is. Inderdaad had de kommissie als eerste deze uitdrukking gebruikt. Maar toch had de uitspraak van de Kommissie Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs iets meer inhoud dan het inhoudloze 'dus' van de briefschrijvers. De kommissie wordt geacht de synode te kennen. Ze heeft op dat punt ervaring en vanuit die ervaring schrijft zij. Natuurlijk is het mogelijk dat zo'n kommissie zou denken: och, we weten wel dat de synode deze man niet zal benoemen, maar we

geven toch deze naam maar door en de synode moet dan zelf maar zeggen wat zij wil. Maar daarvoor is de kommissie niet benoemd in de eerste plaats. En in de tweede plaats wordt een benoemingsprocedure eindeloos lang. Want de synode mag juist in Amsterdam niet zelf benoemen buiten de voordracht om. Zij mag alleen de hele voordracht terugsturen en om een nieuwe voordracht vragen. De vakature heeft nu al lang geduurd, maar op deze wijze zou ze eindeloos kunnen zijn. Daarom: de kommissie zal, kennende de synode, de vraag moeten overwegen of deze man of deze vrouw het vertrouwen zal hebben die voor een benoeming nodig is. Ik dacht dat de briefschrijvers goed zouden hebben gedaan niet alleen te onderstrepen dat zij vertrouwen hebben in een bepaalde kandidaat. Gelukkig heeft bijna iedereen nog mensen, die iets of veel in hem zien. Maar men moet aantonen dat de kandidaat inderdaad het vertrouwen van de kerk verdient. Daar moet dan materiaal voor worden aangedragen en dat kan toch niet onmogelijk zijn. Maar men moet niet komen met een 'dus' dat niets zegt.

OPENBARE ZITTING

Buskes heeft gevraagd deze benoeming te doen plaats hebben in een openbare zitting van de synode. Op het eerste gezicht spreekt me dat wel aan. Een gesloten zitting roept al gauw de gedachte op aan een wat stiekem gedoe, aan konkelarij. Gooi de deuren maar open, dan kan iedereen zien en horen wat er gebeurt. Bij nader inzien voel ik er toch niet voor. In de eerste plaats omdat het zou breken met een vaste gewoonte: wanneer het gaat over personen dan wordt de zitting besloten, of zoals dat in synodale taal heet: gaat de synode in comité generaal. De pers verlaat dan de zaal en ook degenen die uit belangstelling een vergadering meemaken. Dat kan namelijk altijd. De synodeleden moeten dingen kunnen zeggen, die ze liever niet zeggen waar de pers bij is. Ook voorgedragenen zullen er voor passen het risico te lopen dat ze de volgende dag in de krant lezen wat er over hen is gezegd. Men kan zo'n regel niet voor één keer opheffen. Men moet dan gewoon de regel opheffen, en alle zaken waarbij personen zijn betrokken openlijk behandelen. Maar in de tweede plaats is die openbaarheid slechts betrekkelijk. Het beslissende ogenblik is als de synodeleden stemmen. Dat gebeurt schriftelijk. Ze schrijven een naam op hun stembriefje. Ze schrijven er niet bij waarom ze zo stemmen. De discussie die er aan vooraf gaat kan zelfs misleidend zijn. In elke vergadering beslissen uiteindelijk niet de sprekers maar de zwijgers. Ik heb eens een vergadering meegemaakt, waarin iemand benoemd moest worden. Het was geen synodevergadering. Voor de discussie gaven zich zeven mensen op. Zes pleitten voor de man. Eén tegen. Alles goed geargumenteerd. Iedereen dacht dat de benoeming vast stond, maar toen de briefjes waren gelezen bleek dat hij slechts zes stemmen had gekregen, precies de stemmen van de sprekers, maar de overgrote meerderheid bleek een ander te hebben gestemd. Wanneer men alleen let

op de sprekers dan krijgt en geeft men een onjuist beeld van wat er in een vergadering leeft. Daarom heb ik altijd bezwaar tegen voorzitters, die zeggen: ik merk wel dat de vergadering tegen is en daarmee een punt van de agenda afvoeren. Ik vraag dan altijd stemming, want dan weet je het pas hoe een vergadering oordeelt.

Ik moet er ook niet aan denken wat er gebeurt als zulke vergaderingen 'open' zouden zijn. Als er enige emotie is rondom een zaak, dan stroomt alles toe. De televisie inkluis. Ik herinner me dat op een gegeven ogenblik de hele televisieschare binnenrukte met toestellen en lichten en draden. We waren stom verwonderd. Ik vroeg wat hen zo interesseerde in het punt dat in behandeling zou komen? Nou, zeiden ze, de hervormde kerk is toch van plan een derde van haar leden af te schrijven? Dat zou inderdaad een sensationele zaak geweest zijn, waard om met dikke letters in de kranten te komen. Maar het was niet zo. Het zou alleen maar gaan over de vraag of een bepaald bestand van adressen niet naar de gemeenten zou worden gestuurd, maar op verzoek van de gemeenten in Delft zou worden opgeslagen. Meer niet. O, zeiden de televisiejongens, meer niet? En ze doofden de lichten en pakten alle spullen in en verdwenen haastig. Ik heb de vrees dat bij zo'n open vergadering de leden der synode zullen gaan zwijgen en alleen maar zullen stemmen. Zo'n stemming zal dan ook onthutsing kunnen veroorzaken. Met een openbare zitting schiet je dus niets op. Je vergroot alleen maar het getal van de zwijgers en daarmee de verkeerde indruk van wat het resultaat zal zijn.

K. DOSSIER CURAÇAO

Publikaties in de pers en het hun ter ore komen van kwalijke geruchten hebben de oud-kerkeraadsleden van de Verenigde Protestantse Gemeente Emmastad, de heren C. Klapwijk en C. Eielts, ertoe gebracht getuigenis af te leggen van hun ervaringen in de gemeente Emmastad ten tijde van ds. Ter Schegget.

Dr. W.C. Burger, oud-ouderling van de Prot. Gem. Emmastad ten tijde van ds. Ter Schegget voegt hier een persoonlijke bijdrage aan toe.

Tevens treft U de korrespondentie aan die Mevrouw K. Eielts - Quist, oud-gemeentelid en wijkmedewerkster van de Prot. Gem. Emmastad met dr. van den Heuvel gevoerd heeft.

K-1 dr. J. Hartog, 'Mogen de eilanden zich verheugen. Geschiedenis van het Protestantisme op de Nederlandse Antillen' (Curaçao 1969). Fragment.
Op 18.6.59 ontstond de Unie van Protestantse Kerken op de Antillen. Bij de totstandkoming daarvan speelde Ter Schegget een belangrijke rol. 18.6.1959

Ds. G.H. ter Schegget was van 16.11.1958 tot 1963 predikant van de Protestantse Gemeente Emmastad.

Zijn bijdrage aan de totstandkoming van de Unie van Protestantse kerken van de Nederlandse Antillen was zeer groot.

Wij lezen hierover o.a. in 'Mogen de eiland zich verheugen', geschiedenis van het protestantisme op de nederlandse antillen. door dr. J. Hartog.

In 1957 resulteerden de veelvuldig gehouden besprekingen

van de kontaktkommissie in een concept-ordening van de Nederlands Antilliaanse Protestantse Kerkunie, van de hand van Dr. Carel Th. Steenstra van de Emmakerk.

Voordat men verder omtrent dit concept-Steenstra tot een beslissing kon komen, ging de ontwerper in 1958 met emeritaat. Zijn opvolger was ds. Gijsbertus H. ter Schegget die, toen hij zich in de materie begon in te werken, zich de vreemde situatie realiseerde welke er op Curaçao bestond, waar twee in opvattingen niet van elkaar verschillende gemeenten, de Verenigde Protestantse Gemeente en de Protestantse Gemeente Emmastad, organisatorisch naast elkaar bestonden. De redenen welke in 1930, tegen het advies van de indische kommissie in, hadden geleid tot de oprichting van een zelfstandige gemeente te Emmastad - o.a. geen berijdbare weg om het Schottegat - hadden in 1958 natuurlijk allang opgehouden te bestaan. Tijdens de tweede wereldoorlog was het niet altijd even praktisch gebleken, wanneer beide gemeenten, hoe goed haar samenwerking ook was, niet als één organisatie konden optreden. Dit probleem neep nog meer, toen na de oorlog ook de protestantse kerk haar positie moest herbepalen in een veranderende wereld. De toen al 64-jarige predikant van de Fortkerk, ds. Hendrik W. Eldermans had daarom terstond na de oorlog het initiatief genomen tot een samenspreking en op 13 september 1946 hadden de twee kerkeraden van Curaçao onder zijn leiding vergaderd om over de mogelijkheid van een samenvloeiing te spreken. Tot resultaat hadden deze besprekingen echter niet geleid, vermoedelijk ook wel, omdat de initiatiefnemer ds. Eldermans in 1947 met emeritaat ging. Nu, in 1958 lagen de kaarten anders. Het naast elkaar bestaan de de Verenigde Protestantse Gemeente en de Protestantse Gemeente Emmastad in een tijd, dat overal de handen ineens werden geslagen, was historisch wel verklaarbaar, maar een anachronisme. Zó zagen het de nieuwe jeugdige predikanten ds. ter Schegget van de Emmakerk, en dr. Meerburg en de pas uitgekomen ds. Stoof van de Fortkerk, die wij in een vorig hoofdstuk al hebben leren kennen. De kerkeraden van beide gemeenten zetten zich tot samenspreking en ds. ter Schegget ontwierp een concept-Unieordening, waarbij hij uitging van de nieuwe kerkorde van de Nederlandse Hervormde Kerk en die van de Evangelische Kerk van Nieuw Guinea, waar vergelijkbare toestanden bestonden en natuurlijk eigen inzicht. Wat dit laatste betreft, ging ds. ter Schegget ervan uit, dat de twee op Curaçao bestaande gemeenten eerst een fusie zouden aangaan en dan als één nieuwe Verenigde Protestantse Gemeente op voet van gelijkheid met de Protestantse Gemeente van Aruba en van Bonaire een Unie of federatie zou aangaan. Dit was dus een belangrijk onderscheid vergeleken bij de door dr. Steenstra in 1957 voorgestelde Kerkunie.

De kontaktkommissie vergaderde niet steeds voltallig. Op een samenkomst, gehouden op 8 maart 1959 in de konsistoriekamer van de Emmakerk, waarbij alleen de twee Curaçaose gemeenten vertegenwoordigd waren, stelde Dr. Meerburg van de Verenigde Protestantse Gemeente de vraag of de Protestantse Gemeente van Emmastad 1. de fusie van de twee Curaçaose gemeenten wilde, en 2. of zij voorstander was van de concept-Unieverordening van ds. ter Schegget. Beide vragen werden bevestigend beantwoord, maar de afgevaardigden in de kontaktkommissie achtten het begrijpelijkerwijze gewenst, alvorens het concept in behandeling te nemen, hierin de kerkeraden van Aruba en Bonaire en ook die van de twee Curaçaose gemeenten te betrekken.

Ds. ter Schegget verklaarde vervolgens, wanneer zijn kerkeraad, dus die van de Protestantse Gemeente Emmastad, ermee akkoord ging, naar Aruba te willen gaan om daar over het vormen van een Antilliaanse protestantse kerk te spreken.

Hier en op de volgende vergaderingen van de kontaktkommissie bleek de wens over te gaan tot vorming van een federatieve Unie zowel op Aruba als Curaçao te bestaan.

Het concept Ter Schegget voor een Ordening van de Unie van Protestantse Gemeenten in de Nederlandse Antillen kwam in de loop der jaren op de vergaderingen van de kontaktkommissie vele malen ter tafel, het werd besproken en gewijzigd, maar tenslotte vond men een vorm, welke aanvaardbaar was voor de participerende gemeenten, nu niet meer vier, maar drie, één van elk eiland.

Reeds een goed half jaar na de ambtsaanvaarding van ds. ter Schegget legden de kerkeraden van deze twee gemeenten de volgende verklaring af:

De kerkeraden van de Verenigde Protestantse Gemeente van Curaçao en de Protestantse Gemeente van Emmastad, in vergadering bijeen op 18 juni 1959 te Willemstad, hebben besloten tot samenvloeiing van beide gemeenten onder de naam van de Verenigde Protestantse Gemeente van Curaçao. Zij zijn ervan overtuigd hiermede te gehoorzamen aan de opdracht van Jezus Christus en hun taak in de zich ontwikkelende maatschappij van dit eiland beter te kunnen vervullen.

Op zondag 29 november is ter gelegenheid van de samenvloeiing der twee gemeenten een officiële dankdienst gehouden, waarin ds. Johannes Mietes van de Fortkerk en ds. Gijsbertus H. ter Schegget van de Emmakerk voorgingen. De nu 77-jarige emeritus-predikant ds. Hendrik W. Eldermans, die al dertien jaar eerder gepoogd had deze fusie te bewerkstelligen, woonde de dienst bij evenals de rabbijnen van de twee joodse gemeenten.

K-2 Brief van de heren C. Eielts en C. Klapwijk, mede-ondertekend door 38 anderen, aan dr. A.H. van den Heuvel.

Deze oud-gemeenteleden van Ter Schegget uit de periode van diens predikantschap te Curaçao, spreken hun verbazing uit over persberichten als zou de hervormde kerk een benoeming van Ter Schegget blokkeren. Zij hebben Ter Schegget in Curaçao leren kennen als een inspirerend pastor en predikant. 20.3.1978

Zeer geacht kollege,

Ondergetekenden oud-kerkeraadsleden en gemeenteleden van de Protestantse Gemeente Emmastad en leden van de Protestantse gemeente uit Venezuela hebben met verbijstering kennis genomen van persberichten (zie bijvoorbeeld N.R.C. van 3 maart) waaruit bleek, dat de Ned. Herv. Synode zich op kerkpolitieke gronden verzet tegen een benoeming als hoogleraar van Dr. G.H. ter Schegget bij de Theologische Fakulteit van de Universiteit van Amsterdam, ondanks het feit, dat hij met algemene stemmen tot kandidaat gesteld werd door de benoemingskommissie van de fakulteit.

Het verdriet ons zeer, dat iemand als Ter Schegget op een zo negatieve manier in de publiciteit gekomen is, dit temeer waar wij met vreugde en dankbaarheid terugblikken op de jaren 1958 - 1963 toen hij op Curaçao onze herder en leraar was.

In die periode hebben wij Dr. ter Schegget leren kennen als een inspirerend pastor, die in de korte tijd, dat hij bij ons was veel tot stand mocht brengen, zowel op kerkelijk organisatorisch vlak als op geestelijk terrein.

Zo is de totstandkoming van de fusie tussen onze Prot. Gem. Emmastad en de Ver. Prot. Gem. van Curaçao voor een belangrijk deel te danken aan zijn niet aflatende ijver en inzicht. In het verlengde hiervan was hij ook één van de inspirators van de gesprekken, die geleid hebben tot de vorming van de Unie van Protestantse kerken van de Ned. Antillen.

Op geestelijk terrein verkondigde hij de opgestane Heer niet op een vrijblijvende wijze doch op een charismatische manier, waarbij zijn eigen evangelische betrokkenheid op de gemeente werd overgebracht. Zijn prediking getuigde van een zoeken naar en worstelen met de vraag naar het antwoord op Gods woord door de gemeente hier en nu. Zijn intense betrokkenheid op het O.T. en de Joodse traditie uitte zich behalve in de prediking ook in de nauwe contacten met de verschillende Joodse gemeenten op Curacao.

Van de activiteiten naast de kerkdiensten noemen wij het

kringenwerk, waarbij ook buitenkerkelijken werden betrokken. Ook dit deel van zijn werk heeft in belangrijke mate bijgedragen tot de bewustwording van de gemeente.

Zijn werkterrein was evenwel niet beperkt tot het eiland Curaçao. Kringen van Protestantse Nederlanders in Venezuela (Caracas, Cardon, en langs het meer van Maracaibo) werden bij toerbeurt, maandelijks bezocht door de predikanten gevestigd op Curaçao.

Ook zij hebben de beste herinneringen aan de periode dat Ds. ter Schegget langs kwam met zijn eenvoudige indringende boodschap. Het grote aantal kinderen, dat op de Hollandse school in Cardon zijn godsdienstonderwijs volgde, ook van buitenkerkelijke ouders, wijst er dunkt ons op welk een getalenteerd pastor hij is.

Deze bezoeken, die een extra belasting betekenden voor de betrokken predikanten werden door hem met liefde en trouw volbracht.

In de gemeente op Curaçao werd het huisbezoek hoofdzakelijk gedaan door de ouderlingen. De predikant werd vooral ingeschakeld daar waar een bijzondere nood was. Hoewel hij daarover zelf niet sprak, heeft hij naar wij menen in die gevallen de mensen pastoraal goed kunnen begeleiden.

De waardering van zijn totale inzet als pastor op Curaçao vond ook zijn erkenning bij de overheid. Dit bleek aan het einde van zijn 5-jarige kontraktuele verbintenis, toen hem door de Antilliaanse regering (die de predikantsplaats bekostigde) 4 maanden extra verlof werd verleend om een nieuw beroep te aanvaarden bij de Evangelische Studenten Gemeinde in Berlijn.

Gemeente en kerkeraad betreurden zijn heengaan, doch meenden dit niet in de weg te moeten staan.

Wij hebben gemeend, dat het dienstig was het bovenstaande onder Uw aandacht te brengen, aangezien wij het bijzonder zouden betreuren als iemand als Dr. ter Schegget vanwege onvoldoende gegevens van een functie werd uitgesloten, waarin hij naar onze mening op grond van zijn capaciteiten uitstekend tot zijn recht zou komen.

Als gemeenteleden verwachten wij van ons hoogste kollege, dat het afwegen van de feiten op een verantwoorde wijze geschiedt en dat het bovenstaande ernstig in Uw overwegingen betrokken wordt.

Desgewenst zijn wij gaarne bereid tot nader overleg.

Met broederlijke groet, w.g. C. Klapwijk C. Eielts

N.B. De inhoud van bovenstaand schrijven is voorgelegd aan

een aantal oud-kerkeraads- en gemeenteleden op Curaçao en Venezuela uit de periode 1958-1963. Hun steun en bijval was hartverwarmend en wij mochten nog diverse spontane reakties ontvangen, waarvan wij een enkele ter illustratie bij deze brief voegen.

Een lijst van namen van hen die schriftelijk hun instemming getuigden is hierbij gevoegd. Hierbij verzoeken wij U te bedenken dat wij binnen de korte tijd, die wij ons gesteld hadden slechts diegenen benaderd hebben, waarvan ons de adressen bekend waren, maar die naar onze mening U toch een getrouw beeld van de gemeente zouden verschaffen.

Wij ontvingen 52 handtekeningen van, voor zover achterhaalbaar, de voltallige kerkeraad, gemeenteleden en ten tijde van ds. ter Schegget aanwezige predikanten op Curaçao.

Mevr. L. schreef ons het volgende:

Vandaag ontving ik een schrijven van twee oud-kerkeraadsleden vanuit de Prot. Gemeente Emmastad Curaçao.

Zeer tot mijn verbazing, zo niet verontwaardiging blijkt hieruit dat er onware verhalen de ronde doen over onze vroegere wijkpredikant: ds. ter Schegget.

Het bevreemdt ondergetekende dan ook ten zeerste dat haar van deze verhalen niets bekend is. Zeker toen ook zij in die jaren met haar gezin in Emmastad woonde, heeft zij nimmer iets ten nadele van ds. ter Schegget en zijn gezin in de jaren 1958-1963 vernomen. Persoonlijk heb ik ds. ter Schegget zeer goed gekend en leren waarderen. Dit mede daar ik zelf in die jaren met nare gezinsmoeilijkheden te maken had en juist ds. ter Schegget mij en mijn man erg geholpen heeft.

Het verbaast en verdriet mij dan ook dat ds. ter Schegget van die jaren in Curaçao kritiek krijgt.

Ook heb ik in 1961-1962 nog mogen helpen met de zondagschoolleiding, waarbij ik de fam. ter Schegget ten zeerste betrokken was, en ook hier veel in heeft bijgedragen.

Ds. ter Schegget was een zeer vooruitstrevend mens, waarmee wij allen prettig hebben samengewerkt.

Ik hoop voor ds. ter Schegget dat mijn brief mag bijdragen om die wilde geruchten uit de wereld te helpen, en wens hem sterkte, vertrouwen en Gods zegen toe.

en de fam. E.:

Onder invloed van ds. ter Schegget is een wereld van geestelijke en maatschappelijke bewustwording voor mij opengegaan. Hij heeft de gave duidelijk te maken hoe het mogelijk is in de wereld van vandaag toch rechtzinnig te geloven en hiermee anderen te inspireren.

w.g. jeugdarts te Curaçao van 1959-1964 - buitenkerkelijk

Indien ik ter Scheggets visie op het evangelie niet had leren kennen had ik de kerk allang de rug toegedraaid. Nu is het evangelie nog steeds bepalend voor handel en wandel.

w.g. Mw. C. E-C

K-3 Brief van mevr. K. Eielts-Quist aan dr. A.H. van den Heuvel.

Volgens mevr. Eielts vertegenwoordigt Ter Schegget de wellicht niet erg talrijke, maar wel belangrijke groep christenen die openstaat voor wat er in de wereld gebeurt. Deze groep zal een harde klap krijgen wanneer zou blijken dat de hervormde kerk iemand als Ter Schegget weert. 22.3.1978

Zeer geachte Heer van den Heuvel,

Aansluitend aan het schrijven van de heren Klapwijk en Eielts in verband met de benoeming van Dr. ter Schegget zou ik gaarne nog een persoonlijke bijdrage toe willen voegen.

Het verzet van de Synode tegen zijn benoeming begrijp ik niet helemaal.

Als belijdend lidmaat van de hervormde kerk ben ik inmiddels zo'n dertig jaar actief betrokken bij het gemeentelven in Nederland en ook vele jaren in het buitenland (Curaçao, Pakistan).

Wat mij steeds en overal weer opvalt is, dat gemeenteleden, die zich positief opstellen ten opzichte van bijvoorbeeld de wereldraad van kerken, amnesty international, de 2 % ontwikkelingshulp; kortom degenen, die weet hebben van recht en gerechtigheid, ook de mensen zijn, die op een oprechte manier met elkaar van gedachten kunnen wisselen. Zij zijn te vinden zowel in de wat meer traditioneel ingestelde groeperingen als in de diverse linkse schakeringen. Mensen met een open oog en oor voor wat het evangelie werkelijk betekent in de wereld, waarin zij leven. Gemeenteleden, die door de etikettering van die is rechts, die marxist, die humanist, die kommunist heen zien. Zelf mondig genoeg om hun weg te bepalen.

Helaas zijn er ook nog zovelen in de gemeente, die zich door de slechte raadgever, die angst heet, laten leiden. Dat zijn degenen, die zich krampachtig verzetten tegen alles wat een aantasting zou kunnen zijn van hun zekerheden en verworvenheden, zowel geestelijk als materieel. Hier vindt men geen voorstanders van de wereldraad; tegenwerking als het gaat om ontwikkelingshulp. Ook, dat moet ik wel zeggen zeer vaak eenvoudige oprechte vromen, maar helaas zo op zichzelf gericht.

Wanneer iemand van youth for Christ mij (nadat ik verteld had van het ten onrechte lijden van zovele gevangenen, waarvoor amnesty international zich inzet) op mijn vraag of ze in haar voorbede ook de gevangenen van de maand zou willen opnemen, mij ten antwoord geeft, - dat het wel erg moeilijk is te bidden voor iemand, waarvan je

niet weet of het wel een christen is -, wordt het mij benauwd te moede.

Dan vraag ik mij af: Is het nu ter bescherming van deze groepering in de kerk, dat een Dr. ter Schegget gewerd moet worden?

Dan vraag ik mij ook af of het bij de Synode wel bekend is, dat de stemmen van de ambtsdragers en gemeenteleden uit de eerste door mij beschreven groepering, die moeizaam op hoop tegen hoop strijden om alleen bijvoorbeeld maar het wantrouwen weg te nemen tegen een wereldraad van kerken in sommige wijkgemeenten steeds flauwer doorklinken door het opdringen van de geluiden uit de andere groep. Ik spreek hier uit bittere ervaring. Ik woon momenteel in Delft.

Vele jaren ben ik op Curaçao in de gemeente werkzaam geweest. Aanvankelijk ten tijde van Ds. Steenstra, daarna met Ds. ter Schegget. Aan beide perioden denk ik met dankbaarheid terug.

De vernieuwende wijze waarop Ds. ter Schegget het evangelie bracht voegde een nog wijdere dimensie toe aan wat Ds. Steenstra in de jaren daarvoor op zo oprechte wijze gebracht had.

Veel heb ik van beiden geleerd hoe in gesprekken met de gemeenteleden het evangelie uit te dragen. Daaraan moet ik nog toevoegen, dat het vooral Ds. ter Schegget geweest is, die de weg gewezen heeft om tot een zinvol gesprek met buitenkerkelijken te komen. Licht ook dat niet op onze weg?

Tot slot nog deze vraag. Is er in onze rijkgeschakeerde hervormde kerk inderdaad ruimte voor een ieder naar zijn gaven of nemen sommigen net teveel ruimte in, zodat er broeders naast vallen?

Met de meeste hoogachting, w.g. K. Eielts-Quist

K-4 Brief van C. Klapwijk aan G.H. ter Schegget
De heer Klapwijk heeft zich tot T.W.O. gewend (20.3.78). Ds. Karres heeft hem medegedeeld 'dat de gehele procedure nu vast zit bij de benoemingskommissie van de fakulteit te Amsterdam'. Klapwijk wenst zijn oud-predikant veel sterkte. 29.3.1978

Beste Bert,

Wij vonden het fijn om een steentje te mogen bijdragen in de vorm zoals gesteld in ons schrijven aan de sekr. Gen. v.d. Herv. Kerk d.d. 20.3. j.l. N.a.v. dit schrijven heb ik nog telf. contact gehad met Ds. D.J. Karres v.d. komm. T.W.O. 23.3. j.l. Hij heeft mij toegezegd genoemd

schrijven in de komm. T.W.O. te brengen.
Verder deelde hij mij mede, dat de gehele procedure nu vast zit bij de benoemingskomm. van de fakulteit te Amsterdam, zij moeten nu antwoord geven aldus Karres.

In deze geest van handelen wordt vaak de betrokken mens een speelbal en het verdriet je soms dat dit maar al te vaak op het kerkelijk erf voorkomt!

Voor ons gezin was je een fijne pastor - huisvriend en geestelijk hebben wij heel veel steun van je mogen ontvangen!

Bert en Mies - jullie beide sterkte toegewenst in deze zo onsmakelijke toestand waarin jullie verkeren!

een vriendelijke groet, w.g. C. Klapwijk

K-5 Persoonlijke brief van de arts W.C. Burger aan dr. A.H. van den Heuvel.
Hartelijk en zakelijk pleidooi voor Ter Schegget. Zij kenden elkaar goed op Curaçao. 31.3.1978

Zeer geachte dr. van den Heuvel,

Als medeondertekenaars van het schrijven van de heren Klapwijk en Eielts van 20 maart j.l. zijn mijn echtgenote en ik pijnlijk getroffen door de vele onjuiste geruchten die de ronde doem omtrent het werk en de persoon van dr. ter Schegget.

Daarbij wordt o.a. beweerd dat dr. ter Schegget te kort zou zijn geschoten in het pastorale werk voor zijn gemeente.

Niets is minder waar en ik voel mij dan ook geroepen mijn stem te verheffen tegen een dergelijke ongefundeerde bewering.

In de zes jaren die hij als predikant op het eiland Curaçao doorbracht, was ik ouderling in zijn gemeente. Met velen heb ik gesproken die hem dankbaar zijn voor wat hij voor hen persoonlijk heeft gedaan. Zijn prediking lokte nader contact uit en de door hem georganiseerde bijbelstudie- en gesprekskringen hebben voor zeer velen een blijvende verdieping van hun geloofsleven gebracht en een herbeleving van de bijbelse boodschap, die vaak beleefd werd als een openbaring. Daarvoor zullen zij, en ook mijn vrouw en ik, hem dankbaar blijven door de jaren.

In het pastorale werk was deze man onvermoeibaar, zowel in het persoonlijke vlak als bij de organisatie van kerkconcerten, kerst- en paasfeesten. In moeilijke problemen zocht hij de hulp van deskundigen die in dat geval tot oordelen bevoegd waren. Zo heeft hij mij als arts geraadpleegd in medische en psychologische gevallen. Daarbij stond hij open voor suggesties, luisterde naar kritische

geluiden en stelde zich nooit op een voetstuk. Door zijn goede samenwerking met de kollega's kwam de uitwisseling van predikanten in de kerken van Curaçao tot stand. Ook de marine werd in het streven naar eenwording betrokken, waardoor niet slechts de marinepredikant vaak diensten in de Julianakerk leidde, maar ook militairen de kerkdiensten buiten hun rayon bezochten en deelnamen aan de organisatie van vieringen. Waar het nodig was sprak dr. ter Schegget zich duidelijk uit. Daardoor heeft hij een enorme bijdrage gegeven in het doen verdwijnen van racistische tendensen in de kerkelijke samenleving.

Kort geleden kwam mij ter ore de bewering dat hij zijn radikale overtuiging bij zijn werk aan De Horst op autoritaire wijze aan zijn leerlingen zou hebben opgedrongen. Daarop kan ik, gezien mijn vroegere ervaringen, het volgende antwoorden: tijdens de vele bijbelstudie- en gesprekskringen die ik met dr. ter Schegget heb gehad, heeft hij steeds met aandacht geluisterd naar kritische opmerkingen en daar alle aandacht aan geschonken. Nooit heeft hij iemand door een schampere of kleinerende opmerking monddood gemaakt.

Bij een man van zijn geestelijk en intellectueel niveau, die bovendien zijn boodschap op een zo heldere en inspirerende wijze kan overbrengen, bestaat de mogelijkheid dat zijn leerlingen, wanneer hun vooropleiding ontoereikend is, onvoldoende tegenweer hebben in hun kritiek. Ter Schegget heeft sindsdien een belangrijke ontwikkeling doorgemaakt en is rijp voor werk onder studenten van akademisch niveau.

Blijkbaar is zijn radikale inslag een hinderpaal geweest voor zijn benoeming en wel keer op keer. Hoe eenvoudig zou het voor een man van zijn intellect en verbale begaafdheid geweest zijn om op 'taktische' wijze de weg tot het professoraat te effenen. Maar zijn sociale inzichten betekenden voor hem gehoorzaamheid aan de evangelische boodschap en hij heeft konsekwent geweigerd datgene te doen wat in strijd was met zijn geweten. In stede van bewondering heeft het hem verdachtmaking en laster bezorgd. Als arts en vriend weet ik dat hem dat veel geestelijke en lichamelijke pijn heeft gegeven. Tenslotte ligt er zoveel wetenschappelijk onderzoek te wachten dat onder zijn leiding zou kunnen worden gedaan, dat het voortdurend verlies van tijd hem steeds zwaarder gaat benauwen.

Wanneer de weg tot de universiteit voor hem thans weer wordt geblokkeerd, zal dit zijn boodschap niet kunnen verhinderen. Wel zal de volgende generatie zich met verwondering afvragen hoe een zo belangrijk theoloog niet in de functie waartoe hij geroepen was, is benoemd. Ik moge u verzoeken deze brief aan de betrokken instanties ter inzage te geven en verblijf inmiddels met de meeste hoogachting,

w.g. W.C. Burger, arts   oud-direkteur van de gemeentelijke
geneeskundige- en gezondheidsdienst
Amstelveen.

K-6 Brief van dr. A.H. van den Heuvel aan de heren Eielts en Klapwijk.

Ter Schegget is nooit voorgedragen. De publiciteit is het gevolg van het feit dat de procedure niet vertrouwelijk is gehouden door leden van de benoemingskommissie in Amsterdam. T.W.O. is midden in haar werkzaamheden gestoord. De 'vrienden van dr. ter Schegget' hebben door een vroegtijdige publiciteit zijn kandidatuur ernstig geschaad (1). V.d. Heuvel somt de criteria op van waaruit T.W.O. kandidaten stelt: 1. wetenschappelijke kwaliteiten, 2. didaktische gaven, 3. "Het oordeel van de commissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs (T.W.O. wie de synode zou willen opdragen om de toekomstige predikanten in Amsterdam op te leiden". 3.4.1978

N.B. Dit laatste criterium noemt ook ds. M. Groenenberg in Hervormd Nederland van 29.4.78. M.a.w.: T.W.O. loopt vooruit op de vermoedelijke beslissing van de synode. Een zuiver kerkpolitiek criterium dus.

Zeer geachte broeders,

Met enige bezorgdheid heb ik kennis genomen van uw brief van 20 maart 1978 met betrekking tot de kandidatuur van dr. ter Schegget voor het kerkelijk hoogleraarschap in Amsterdam.

Laat mij haastig en kategorisch verklaren, dat de hervormde synode zich op geen enkele wijze verzet heeft tegen de benoeming van dr. ter Schegget als hoogleraar om het simpele feit, dat hij nooit is voorgedragen. Met u betreuren wij, dat dr. ter Schegget op een negatieve manier in de publiciteit is gekomen, maar dat is niet van synodewege geschied, noch vanwege de Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs, waar de voorbereiding van een voordracht voor een kerkelijk hoogleraar in Amsterdam nog steeds berust.

De normale procedure voor een benoeming van een kerkelijk hoogleraar is dat de Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs een voordracht voor de synode voorbereidt. In het geval van Amsterdam gaat het initiatief hiervoor uit van de Fakuliteit. Alle publiciteit die dr. ter Schegget gekregen heeft, staat in verband met het feit, dat de procedure, waarbij de Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs en de Benoemingskommissie Amsterdam (en dat is nog niet de Fakuliteit of het Fakulteitsbestuur) betrokken zijn, niet vertrouwelijk is gehouden door leden van de Benoemingskommissie in Amsterdam.

De Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs heeft als opdracht om vanuit drie criteria kandidaten voor te stellen: hun wetenschappelijke kwaliteiten, hun didactische gaven en het oordeel van de kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs wie de synode zou willen opdragen om de toekomstige predikanten in Amsterdam op te leiden. Het is de gewoonte dat de Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs in alle rust werkt. Zij heeft ook deze keer niet kandidaten naar buiten gebracht en is midden in haar werkzaamheden gestoord.

De generale synode heeft in besloten zitting een vertrouwelijk verslag van de kommissie angehooord en geen der synodeleden heeft de wijze waarop de Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs heeft gewerkt bekritiseerd.

Dat de vrienden van dr. ter Schegget door een vroegtijdige publiciteit zijn kandidatuur ernstig hebben geschaad, is zelfs niet te bewijzen. U mag ervan verzekerd zijn, dat de generale synode zeer uitgebreid wordt ingelicht over de eventuele kandidaten en dat dan bovendien de synodeleden mans genoeg zijn om oneigenlijke argumenten bij een dergelijke voordracht - zo die er ook zouden zijn - kunnen onderkennen.

Ik hoop dat u de mensen, die u over de zaak Ter Schegget hebt aangeschreven, mededeling wilt doen van het feit dat zowel de publiciteit in het algemeen, als ook uw aktie prematuur is. Ik heb desalniettemin uw brief doorgezonden naar de sekretaris van de Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs, waar alle aanbevelingen en suggesties voor de benoeming van een kerkelijk hoogleraar in Amsterdam worden gewikt en gewogen.

Met vriendelijke groet, gaarne uw
w.g. A.H. van den Heuvel

K-7 Brief van dr. A.H. van den Heuvel aan mevr. Eielts-Quist.

Antwoord op haar brief van 22.3.78. De inhoud van de brief is voor een groot deel gelijk aan die van 3.4.78 aan Klapwijk/Eielts.

De synodeleden zijn mans genoeg om oneigenlijke argumenten bij een voordracht te onderkennen. 5.4.1978

N.B. Voor alle duidelijkheid moet worden gesteld dat er - voorafgaande aan de besloten zitting van de synode - slechts een zeer oppervlakkig contact is geweest tussen een enkel lid van de synode en een enkele ondertekenaar van de Open Brief. Er is geen sprake van dat synodeleden, wie dan ook, uitvoerig door ons zouden zijn ingelicht. Dat geschiedt pas nu, met dit 'zwartboek'. Of daardoor een nieuwe situatie ontstaat

is uitsluitend ter beoordeling aan synodeleden;
wij vermoeden van wel.

Zeer geachte mevrouw Eielts,

Dank voor uw brief van 22 maart j.l. met betrekking tot de kandidatuur van dr. ter Schegget voor het kerkelijk hoogleraarschap te Amsterdam.

Laat mij haastig en kategorisch verklaren, dat de hervormde synode zich op geen enkele wijze verzet heeft tegen de benoeming van dr. ter Schegget als hoogleraar om het simpele feit, dat hij nooit is voorgedragen.

Met u betreuren wij dat dr. ter Schegget op een negatieve manier in de publiciteit is gekomen, maar dat is niet van synodewege geschied, noch vanwege de Kommissie voor het Theologisch Onderwijs, waar de voorbereiding van een voordracht voor een kerkelijk hoogleraar in Amsterdam nog steeds berust.

De normale procedure voor een benoeming van een kerkelijk hoogleraar is dat de Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs een voordracht voor de synode voorbereidt. In het geval van Amsterdam gaat het initiatief hiervoor uit van de Fakulteit. Alle publiciteit die dr. ter Schegget gekregen heeft, staat in verband met het feit dat de procedure, waarbij de Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs en de Benoemingskommissie Amsterdam (en dat is nog niet de Fakulteit of het Fakulteitsbestuur) betrokken zijn, niet vertrouwelijk is gehouden door leden van de Benoemingskommissie in Amsterdam

De Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs heeft als opdracht om vanuit drie criteria kandidaten voor te stellen: hun wetenschappelijke kwaliteiten, hun didactische gaven en het oordeel van de Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs wie de synode zou willen opdragen om de toekomstige predikanten in Amsterdam op te leiden. Het is de gewoonte dat de Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs in alle rust werkt. Zij heeft ook deze keer niet kandidaten naar buiten gebracht en is midden in haar werkzaamheden gestoord.

De generale synode heeft in besloten zitting een vertrouwelijk verslag van de kommissie angehóord en geen der synodeleden heeft de wijze waarop de Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs heeft gewerkt bekritiseerd.

Dat de vrienden van dr. ter Schegget door een vroegtijdige publiciteit zijn kandidatuur ernstig hebben geschaad, is zelfs niet te bewijzen. U mag ervan verzekerd zijn, dat de generale synode zeer uitgebreid wordt ingelicht over de

eventuele kandidaten en dat dan bovendien de synodeleden mans genoeg zijn om oneigenlijke argumenten bij een dergelijke voordracht - zo die er ook zouden zijn - kunnen onderkennen.

Met vriendelijke groet, gaarne uw,
w.g. A.H. van den Heuvel

K-8 Brief van C. Klapwijk en C. Eielts aan dr. A.H. van den Heuvel.

Antwoord op brief van 3.4.78 Klapwijk en Eielts begripen niet waarom het geven van relevante informatie 'praematuur' zou zijn. 10.4.1978

N.B. De heer Eielts heeft in de zomer van 1976, geheel privé, reeds een gemotiveerde aanbeveling voor Ter Schegget gezonden naar T.W.O. Deze brief moet zich bevinden in het archief van T.W.O.

Zeer geachte broeder,

Met enige teleurstelling hebben wij kennis genomen van Uw antwoord op onze brief van 20 maart, waarvan de strekking kennelijk in onvoldoende mate bij U is overgekomen.

In onze brief gingen wij uit van het in de openbaarheid gekomen gegeven, dat in de beoordeling van de geschiktheid van dr. G.H. ter Schegget als hoogleraar gesteld werd, dat hij in onvoldoende mate het vertrouwen in de Hervormde Kerk zou genieten.

Onze brief heeft in deze discussie een bijdrage willen leveren aangezien wij ervan uitgaan, dat wanneer er over vertrouwen binnen de Hervormde Kerk gesproken wordt ook het oordeel van het gewone lid meetelt.

De gemeente op Curaçao is door Ter Schegget voor langere tijd als herder en leraar gediend.

Wij dachten, dat de schat aan informatie, afkomstig van praktisch de geheel kerkeraad en een groot aantal gemeenteleden (dus niet de mening van een geselecteerde enkeling) zeker representatief genoemd mag worden en als feitelijk gegeven in de oordeelsvorming van de commissie T.W.O. (en dus ook de Synode) over de geschiktheid van dr. ter Schegget als kandidaat betrokken zou worden.

Zoals U stelt is deze commissie nog midden in haar werkzaamheden, en het bedroeft ons dan ook, dat U onze als konstruktief bedoelde bijdrage als prematuur aanmerkt in

plaats van haar dankbaar te aanvaarden als bijdrage tot de toch ook door U gewilde uitgebreide voorlichting van de Synode.

Volgens ons zouden wij als gemeente tekort schieten, wanneer wij U deze, volgens ons waardevolle informatie, zouden onthouden en deze pas nadat definitieve beslissingen bekend zouden worden te Uwer kennis zouden brengen.

Wij vragen U nu eerlijk op de man af of U onze informatie nu van belang acht in de beoordeling van de stelling, dat dr. ter Schegget onvoldoende vertrouwen geniet in de Hervormde Kerk.

Als eenvoudige gemeenteleden achten wij het antwoord op deze vraag minstens zo belangrijk als een schets van al dan niet korrek te gevolgd procedures.

Met verlangen zien wij Uw antwoord op bovenstaande tegemoet, met broederlijke groeten,
w.g. C. Klapwijk   C. Eielts

K-9 Brief van mevr. K. Eielts-Quist aan dr. A.H. van den Heuvel.

Antwoord op diens brief van 5.4.78. Mevrouw Eielts voelt intuïtief aan dat er rond Ter Schegget onrecht geschiedt. Zij ziet dit als een symptoom van een ontwikkeling in de hervormde kerk die haar, als lid dat in binnen- en buitenland jarenlang in die kerk heeft gewerkt, met zorg vervult. 15.4.1978

Zeer geachte Heer van den Heuvel,

Het is kennelijk moeilijk om hetgeen je over wilt dragen op de juiste wijze naar voren te brengen. Ik vind het dan ook jammer U te moeten schrijven, dat ik in Uw antwoord op mijn brief van 22 maart jl. het beoogde aanknopingspunt niet kon vinden.

Ik zal trachten door nog een ander aspekt naar voren te halen één en ander te verduidelijken.

Wanneer zogenaamde verontruste gemeenteleden, die lang niet altijd aanwezig blijken te zijn als het gaat om trouw aan de wijk, opbouw van het gemeentelven, goede taakverdeling, openheid in de omgang met elkaar, de bouwers gaan worden van een muur van wantrouwen en zwijgende tegenwerking (hiermee bedoel ik o.a. verkeerde voorstellingen van zaken bewust laten doorwerken) rondom de gemeente, onder het motto hen te beschermen tegen de kwade invloeden van buitenaf, dan is er gewoon iets mis. Naar binnen toe werkt dit verstikkend en het ver-

armt; naar buiten werkt het vijandigheid in de hand.

Ik ken ambtsdragers en medewerkers met veel hart voor de gemeente aan de basis, die keer op keer proberen vertrouwen te winnen, barrières pogen te doorbreken. Zij worden ten lange leste ontmoedigd; ziek soms. Zij ervaren, dat alle inzet zinloos is. Zo zij de kerk al niet de rug toekeren, voelen zij zich toch in de steek gelaten. Waar is het oor, dat naar hun nood luistert?

Ook in de affaire rondom dr. ter Schegget proef ik sporen van een niet reële verontrusting, onnodig voeden van wantrouwen en het niet tot de juiste proporties terugbrengen van geruchten.

Wanneer deze tendens zich voortzet komen mensen met een goede inbreng in de kerk niet meer op een plaats waar zij zegenrijk werk voor anderen kunnen verrichten. Noch aan de basis, noch op belangrijke andere functies.

Persoonlijk ervaar ik één en ander als onrecht. U zult hieruit hopelijk willen begrijpen, dat ik mij liever niet wil laten rangschikken onder het 'alweer een vriend van Ter Schegget', maar meer erkend wil worden als een belijdend lidmaat van de hervormde kerk, dat met een diepe bezorgdheid bepaalde ontwikkelingen in deze kerk gadeslaat.

In vertrouwen zie ik Uw antwoord tegemoet.
Met de meeste hoogachting, w.g. C. Eielts-Quist

K-10 Brief van dr. A.H. van den Heuvel aan de heren Klapwijk en Eielts.

Antwoord op hun brief van 10.4.78. Met verwijzing naar persberichten (bedoeld wordt vermoedelijk Trouw van 4.3.78, zie boven) wordt opgemerkt dat de fakulteit nog geen 'kandidaat heeft gesteld'.
"De stelling dat dr. ter Schegget onvoldoende vertrouwen in de hervormde kerk geniet, is niet van ons afkomstig, maar van hen die hem graag benoemd willen zien". 20.4.1978

- N.B. 1. Over de kwestie van de kandidatuur zie boven, Trouw 4.3.78.
2. Volgens het verslag van werkzaamheden van de benoemingskommissie van 4.11.77 is de stelling dat dr. ter Schegget onvoldoende vertrouwen in de hervormde kerk geniet afkomstig van prof. Bronkhorst namens T.W.O.

Geachte broeders,

De misverstanden stapelen zich op. Uw uitgebreide brieven

zijn allen naar de Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs gezonden. Dat was uw bedoeling en dat is gebeurd.

Wat preamatuur was en blijft, is uw opmerking dat de Nederlandse Hervormde Kerk dr. ter Schegget heeft afgewezen. Dat is n.l. niet gebeurd. Onjuist in uw brief van 20 maart j.l. was, dat u de benoemingskommissie van Amsterdam met de fakulteit van Amsterdam verwarde. Anders dan u stelde, heeft dus de fakulteit nog geen kandidaat gesteld - en dat in de pers ook nog eens gesteld - en heeft de synode niets afgewezen. De stelling dat dr. ter Schegget onvoldoende vertrouwen in de hervormde kerk geniet, is niet van ons afkomstig, maar van hen die hem graag benoemd willen zien. Het gaat ook helemaal niet om vertrouwen in een persoon, maar om een gewone benoemingsprocedure, waarbij het gaat om geschiktheid voor een positie als kerkelijk hoogleraar. Ik hoop niet dat u zou willen zien, dat het moderamen van de generale synode daarover uitspraken zou doen voordat het aangewezen orgaan van bijstand zijn advies heeft uitgebracht.

Uw brief wekt even de indruk dat u de procedure minder belangrijk acht dan een persoonlijke uitspraak. Dat is wel begrijpelijk, maar ook levensgevaarlijk in een hervormde kerk. Wij zijn gewend om dit soort dingen in breed overleg te behandelen, waarbij personen minder belangrijk zijn dan vergaderingen. En dat is o.i. een groot goed.

Natuurlijk was uw brief belangrijk. Daarom hebben wij hem ook naar ds. Karres doorgestuurd, zoals wij gewend zijn te doen met alle post die benoemingen betreffen.

Met hartelijke groet, gaarne uw w.g. A.H. van den Heuvel

K-11 Brief van dr. A.H. van den Heuvel aan mevr. Eielts-Quist.

Antwoord op haar brief van 15.4.78. V.d. Heuvel verklaart o.a. dat de stemming in de Amsterdamse fakulteit niet dezelfde is als in de benoemingskommissie. 24.4.1978

N.B. In de fakulteitsraad is het beleid van de benoemingskommissie altijd met grote meerderheid (variërend van 80 - 95%) gesteund. Zelfs na een uitputtingsslag van ruim twee jaar is deze steun nauwelijks verminderd. (Zie de notulen van de vergadering van de fakulteitsraad van mei 78).

Zeer geachte mevrouw Eielts,

Uw brief van 15 april j.l. ligt voor mij. Ik vind het moeilijk om daar nog verder op in te gaan. De reden daarvoor is, dat ik het met veel van uw brief volstrekt eens ben. Ik begrijp dan ook best dat mijn eerste brief aan u geen aansluiting bij u vond. Dat kon ook niet, omdat in eerste instantie mijn functie meebracht, dat een aantal formele onjuistheden moesten worden rechtgezet.

Nu steekt u af naar een veel dieper niveau. Daar deel ik een heel stuk van uw onrust. Ik denk alleen, dat u aan het eind van uw brief nog een stap extra zet, die niet nodig is. U zegt: persoonlijk ervaar ik een en ander als onrecht. Mij dunkt dat dat niet het geval is. Onrecht zou geschieden wanneer dr. ter Schegget niet meer zou mogen voorgaan in hervormde kerkdiensten, of wanneer hem het uitoefenen van zijn functie aan De Horst onmogelijk zou worden gemaakt, of wanneer hij niet meer beroepbaar zou zijn als predikant.

Nu vooralsnog blijkt dat hij geen kandidaat is van de voorbereidingskommissie voor een benoeming van kerkelijk hoogleraar en bovendien blijkt dat de stemming in de Amsterdamse fakulteit niet bepaald dezelfde is als in de benoemingskommissie van die fakulteit, denk ik dat er niet van onrecht sprake is, maar hoogstens van een ontwikkeling die u niet hebt gewild.

Dat onderscheid lijkt mij belangrijk. Wanneer een door mij gekozen partij niet in de regering komt, dan is dat wel een teleurstelling, maar geen onrecht. Als mijn kandidaat voor een functie in de hervormde kerk niet wordt voorgedragen of benoemd, is dat ook geen onrecht.

Het lastige en ook verdrietige in de hele affaire Ter Schegget is, dat de kerk alszodanig een zorgvuldige procedure heeft opgesteld en dat nu de voorstanders van een kandidaat, die binnen deze procedure niet in aanmerking blijkt te komen, de hele procedure aanvechten. Daarbij hebben de tegenstanders de vrijheid om buiten de procedure om hun vrijmoedigheid in woord en geschrift te hanteren, die degenen die zichzelf aan de procedure gebonden weten niet mogen opbrengen. Als u nog een grapje kunt velen in deze akelige materie: misschien is daar wel onrecht aan de orde!

Overigens wil ik ook deze brief nog een keer met klem zo besluiten: degenen die willen dat dr. ter Schegget hoogleraar van de Nederlandse Hervormde Kerk wordt, worden niet beknot in hun vrijheden. Zij hebben er al voor gezorgd dat de hele synode zich bezighield met wat in feite een interne commissiezaak was. Dat heeft

hen niet geholpen. Zij kunnen bij de behandeling van de uiteindelijke voordracht in de synode alsnog een poging wagen om wat huns inziens had moeten geschieden te laten geschieden. Ik zit op deze stoel mede om dat proces en de eerlijkheid daarvan te bewaken. Maar ik denk niet dat we in de kerk een bepaalde kandidaat, hoe belangrijk we zijn benoeming ook zouden vinden, kunnen doorvoeren tegen de meerderheid van de synode in. Dan zouden we in dit geval de democratie, die we in de hervormde kerk zo hoog houden ten opzichte van hiërarchisch gestructureerde kerken, verstieren.

Met vriendelijke groet, gaarne uw w.g.
A.H. van den Heuvel

K-12 Brief van de heren Eielts en Klapwijk aan dr. A.H. van den Heuvel.

Antwoord op brief van 20.4.78. Zij spreken hun verontrusting uit over de opvatting van v.d. Heuvel dat personen minder belangrijk zijn dan vergaderingen. Zij zijn er niet van overtuigd dat vooroordelen t.a.v. Ter Schegget geen rol hebben gespeeld bij beslissingen over hem. 25.4.1978

Zeër geachte broeder,

Met vreugde mochten wij in Uw brief van 20 april verne-
men, dat U de inhoud van onze brief belangrijk vond.

Wij zien hierin een erkenning van ons streven om een konstruktieve bijdrage te leveren tot een betere stand-
puntbepaling in de diskussie rondom een eventuele be-
noeming van dr. ter Schegget als hoogleraar en wel in
het bijzonder, daar waar het gaat om de mate van ver-
trouwen die dr. ter Schegget in de Hervormde Kerk
geniet.

Wij respekteren Uw positie, die U beperkingen oplegt,
wat betreft allerlei zaken, die te Uwer kennisname
komen en daarom willen wij ons nu niet begeven in een
meer persoonlijke diskussie over sommige aspecten van
Uw brief. Hier komt dan nog bij, dat ook wij, ons als
vertegenwoordigers van een grote groep voormalige
kerkeraads- en gemeenteleden van Curaçao dienen te
bepalen bij de hoofdzaak van wat in onze brief van
20 maart naar voren gebracht werd.

Met inachtnaam van deze beperkingen kunnen wij echter
toch niet nalaten op één punt van Uw laatste brief in
te gaan, daar n.l. waar U stelt, dat U gewend bent
dit soort dingen in breed overleg te behandelen,
waarbij personen minder belangrijk zijn dan vergaderingen.

Deze uitspraak is zonder meer verontrustend. De gehele samenleving en dus ook (of juist) de vergaderingen der Kerk vallen onder de kritiek van het Evangelie, waarbij bepalend is of er gerechtigheid geschiedt.

En wat in dit soort situaties gerechtigheid is, wordt doorgaans vrij duidelijk als men beziet hoe diegenen, die de beslissingen nemen, handelen t.o.v. diegenen, die aan hun macht onderworpen zijn.

Het wordt ons dan angstig te moede als wij in Trouw van 6 maart van ds. Buskes vernemen - "Vanaf het begin heb ik vooraanstaande figuren in de hervormde kerk met een zekere verbetering horen zeggen: Ter Schegget? Uitgesloten, dat nooit! en dat heus niet vanwege hun twijfel aan zijn wetenschappelijke kwaliteiten -"

Wij zullen van U niet verlangen om te antwoorden op de vraag of dit soort geluiden in Uw vergaderingen (misschien subtieler geformuleerd) een rol spelen of bepalend kunnen zijn bij beslissingen.

Het is ons te doen om getuigenis af te leggen hoe de gemeente in Curaçao ds. ter Schegget als herder en leraar ervaren heeft, opdat diegenen die straks beslissingen moeten nemen des te beter kunnen oordelen.

Met broederlijke groeten, w.g. C. Klapwijk C. Eielts

K-13 Brief van mevr. K. Eielts-Quist aan dr. A.H. van den Heuvel.

Mevr. Eielts blijft erbij dat er onduidelijkheid heerst over de gronden waarop Ter Schegget - in welk stadium van de procedure dan ook - is afgevoerd. De centrale vraag is: waarom wenst de hervormde kerk Ter Schegget niet op een leerstoel? Men moet de aandacht daarvan niet afleiden door de personen die deze vraag aan de orde stellen in het centrum van de aandacht te zetten. 27.4.1978

Zeer geachte Heer van den Heuvel,

Het was bemoedigend voor mij uit Uw brief te mogen vernemen, dat ook U tot op zekere hoogte mijn gevoelens van onrust deelt.

Toch moet mij nog even van het hart, dat ik een kleine aksentverlegging waarneem, waar het gaat om de door mij gebruikte zin "persoonlijk ervaar ik één en ander als onrecht".

U schrijft "wanneer een door mij gekozen partij niet in de regering komt, dan is dat een teleurstelling, maar

geen onrecht". Natuurlijk niet, wie zou U hierin tegen kunnen spreken.

Maar ik spreek over "niet reële verontrusting, onnodig voeden van wantrouwen, niet tot de juiste proporties terugbrengen van geruchten, zwijgende tegenwerking (het dus bewust laten doorwerken van verkeerde voorstelling van zaken)". In een dergelijke sfeer kan het gebeuren dat er aan de basis voor mensen niet meer te werken is en waar het om belangrijke functies gaat, zouden mensen niet meer in aanmerking kunnen komen om zelfs maar kandidaat gesteld te worden. In dit kader spreek ik van onrecht.

De aandacht valt eigenlijk steeds op, zoals U het stelt de mensen, die willen dat dr. ter Schegget hoogleraar wordt. Zij hebben hier dacht ik goede gronden voor.

Wellicht zou het ook belangrijk zijn eens de goed geargumenteerde gronden van de andere kant te mogen vernemen, waarop het dan aan een ieder duidelijk kan worden, waarom het nu feitelijk gaat.

U neemt het mij hopelijk niet kwalijk, dat ik nog even het grapje terugspeel. Het deed mij namelijk een moment denken aan iemand, die een huis tot in de perfectie met alle voorzieningen heeft gebouwd en bij bewoning tot de ontdekking komt, dat iets in de konstruktie meer tot ongerief dan tot gemak van de bewoners is. Dan is het wijs iets aan die konstruktie te veranderen. Wellicht zou een kleine bijstelling van een procedure het onbehagelijke gevoel van toch wat onrecht aangedaan worden, weg kunnen nemen.

Ik realiseer mij overigens terdege, dat dit een wat al te simpele voorstelling van zaken is. Aan de andere kant is het natuurlijk wel zo, dat het in vrijmoedigheid hanteren van woord en geschrift niet inhoudt, dat alles maar geschreven en gezegd kan worden. Ook hier gelden, zij het dan ongeschreven, regels.

Ik eindig in het volste vertrouwen, dat U in deze uiterst moeilijke materie de juiste weg zult weten te gaan.

Met de meeste hoogachting, w.g. K. Eielts-Quist

K-14 Brief van dr. A.H. van den Heuvel aan de heren Klapwijk en Eielts.

Antwoord op hun brief van 25.4.78. V.d. Heuvel heeft een misverstand veroorzaakt en wil dat wegnemen. Hij heeft alleen willen zeggen, dat de hervormde kerk bij bepaalde benoemingen de zaken gelukkig niet aan een of twee mensen overlaat, maar een hele serie kolleges en vergaderingen er aan laat werken. 17.5.1978

N.B. Onze dokumentatie wil zulk een zorgvuldigheid mee helpen bevorderen!.

Zeer geachte broeders,

Dank voor uw brief van 25 april j.l., waarin toch nog weer een misverstand, ongetwijfeld door mijn schuld, is ingeslopen. In mijn brief van 20 april ging het mij er niet om te zeggen dat personen minder belangrijk zijn dan vergaderingen, maar dat bij de behandeling van bepaalde benoemingen de hervormde kerk gelukkig deze dingen niet overlaat aan één of twee mensen, maar een hele serie kolleges en vergaderingen aan een dergelijke zaak laat werken. Het voorkomt willekeur en machtsvorming.

Wat de zaak betreft, die u zo ter harte gaat (en mij ook!), zullen daarom niet één of twee mensen een beslissing moeten nemen, maar mag de hele synode voorgelicht door de volle kommissie en met kennis van alles wat er rond een dergelijke zaak wordt gepubliceerd in alle rust vergaderen en beslissingen nemen. Dat bedoelde ik met een groot goed in de hervormde kerk.

Iedere dag kennisnemend van argumenten en tegenargumenten rond de benoeming in de vakature voor een kerkelijk hoogleraar in Amsterdam zou ik niet graag persoonlijke verantwoordelijkheid dragen zonder door een ambtelijke vergadering te zijn omgeven.

Met hartelijke groet, gaarne uw,

w.g. A.H. van den Heuvel

CHRONOLOGISCH OVERZICHT

van alle in deze bundel opgenomen artikelen, brieven, rapporten en andere stukken, met korte inhoudsopgave en toelichting.

18.6.1959 K-1

dr. J. Hartog, Mogen de eilanden zich verheugen. Geschiedenis van het Protestantisme op de Nederlandse Antillen (Curaçao 1969). Fragment.

Op 18.6.59 ontstond de Unie van Protestantse Kerken op de Antillen. Bij de totstandkoming daarvan speelde Ter Schegget een belangrijke rol.

12.2.1965 D-1

ds. M. Groenenberg, 'Zin en onzin uit de kerk', Hervormd Utrecht (jrg. 20, nr. 32) 456 vlg. Fragment.

Groenenberg (destijds praeses van de Visitatoren-Generaal, thans schrijver van de vaste rubriek 'Groen Bekeken' in Hervormd Nederland) voorziet dat de synode de voordracht van de Raad zal verwerpen en Ter Schegget niet zal benoemen.

16.2.1965 D-2

Notulen van de vergadering van de generale synode. Ter Schegget wordt met 24 tegen 25 stemmen gepasseerd. (Hij was de kandidaat van de Raad en stond no.1).

N.B. K.H. Miskotte sprak naar aanleiding hiervan over een 'huzarenstuk van kerkpolitiek'.

19.2.1965 D-3

ds. M. Groenenberg, 'Uit de kerkekamer', Hervormd Utrecht (jrg. 70 nr. 33) 474 Fragment.

Groenenberg toont zich zeer ingenomen met het besluit van de synode.

26.2.1965 D-4

ds. M. Groenenberg, 'Zin en onzin uit de kerk', Hervormd Utrecht (jrg. 20 nr. 34) 488 Fragment.

Nabeschouwing over de synodezitting van 16.2.65. Een van de sekretarissen van de Raden behoort nu tot de gereformeerde bond.

1.5.1970 B-1

Prof.dr. K.H. Miskotte, 'de derde dimensie', voorwoord bij de dissertatie van G.H. ter Schegget, Het beroep op de stad der toekomst (Haarlem 1970).

Miskotte spreekt zijn grote waardering uit voor dit proefschrift.

juni 1970 B-2

G.H. ter Schegget, 'De finaliteit der demokratisering', Kosmoschrift 6 (1970) 30-31.

De visie van Ter Schegget op de zin van de demokratisering van het onderwijs, in het bijzonder op de sociale academie 'De Horst'.

N.B. Deze publikatie komt niet voor in de lijst van R. Crouwel. De reden is dat hij - naar men in Kosmoschriften gewoon was - niet is ondertekend. Het was echter iedereen duidelijk dat Ter Schegget de auteur was.

27.12.1972 D-5

Brief van T.W.O. (1) aan G.H. ter Schegget.
Bevestiging van de ontvangst van zijn sollicitatie in de vakature v. Niftrik te Amsterdam. Men zal hem eigener beweging ook laten gelden voor de vakature Lekkerkerker in Groningen.

19.4.1973 D-6

Brief van T.W.O. aan G.H. ter Schegget.
Mededeling dat Ter Schegget niet is geplaatst op de voordracht voor Groningen (later werd benoemd: A. Geense).

2.5.1973 D-7

Brief van de Universiteit van Amsterdam aan G.H. ter Schegget.
Uit deze brief blijkt dat Ter Schegget nog steeds in the running is.

13.7.1973 D-10

Brief van prof.dr. J. Sperna Weiland aan G.H. ter Schegget.
Sperna Weiland verzet zich tegen de kandidatuur van Ter Schegget voor de vakature van Van Niftrik. Hij komt alsnog met bezwaren tegen diens proefschrift.

13.7.1973 B-3

J.A. Sperna Weiland, Enkele kritische opmerkingen bij dr. G.H. ter Schegget: Het beroep op de stad der toekomst.
Bijlage bij de brief van 13.7.1973 aan Ter Schegget.
Sperna Weiland bestrijdt in zeven stellingen inhoud en methode van het proefschrift van Ter Schegget.

31.8.1973 B-4

G.H. ter Schegget, Memorandum naar aanleiding van prof. dr. J. Sperna Weiland 'Enkele kritische opmerkingen enz.'
Ter Schegget protesteert tegen de brief van 13.7.73 en bestrijdt uitvoerig de zeven stellingen uit de Bijlage.

13.10.1973 D-8

L.A. Kopmels, 'Wie volgt Van Niftrik op?', In de Waagschaal (nwe jrg. 2 nr. 1).
Bij de benoeming van een opvolger voor prof. Van Niftrik doen zich blijkbaar problemen voor, met name rond de figuur van Ter Schegget. Kopmels bepleit openheid.
N.B. Medio 1977 schreef Kopmels een stuk met dezelfde strekking, nu rond de opvolging van prof. Strijd.
De redactie van In de Waagschaal weigerde echter dit op te nemen.

9.11.1973 D-9

Brief van T.W.O. aan G.H. ter Schegget.
Ter Schegget is niet geplaatst op de voordracht voor
Amsterdam (later werd benoemd: E. Beker).

4.10.1974 D-11

Profiel en Criteria voor een te benoemen hoogleraar in
de vakature Sperna Weiland.

1.7.1975 D-12

Brief van de Universiteit van Amsterdam aan G.H. ter
Schegget.

Na lange aarzeling heeft men in de vakature Sperna
Weiland gekozen voor de Berlijnse dr. F.W. Marquardt.
N.B. Iets van de motieven voor deze keuze blijkt uit
de brief van P. Booy e.a. van 1.8.1976 (stuk
F-3). Het ging bij de vervulling van deze vakature
in feite tussen Ter Schegget en Marquardt. Mar-
quardt heeft later bedankt voor de benoeming.
De vakature duurt voort.

18.9.1975 E-1

Gedragslijn betreffende de benoeming voor kerkelijke hoog-
leraren aan de Universiteit van Amsterdam.
Deze gedragslijn speelt een grote rol in de procedure
rond de zaak Ter Schegget. Van belang is vooral art.
VIII, dat neerkomt op een veto-recht van T.W.O.

30.12.1975 E-2

Brief van T.W.O. aan de theologische fakulteit van de
Universiteit van Amsterdam.

Men zal van de fakulteitsraad slechts bezwaren van weten-
schappelijke aard aanvaarden.

N.B. Het veto-recht van de universiteit wordt hier dus
ingeperkt; die zal bijvoorbeeld niet iemand kunnen
weigeren omdat zij een ander liever heeft, iets dat
T.W.O. (o.i. ten onrechte) vindt wel te kunnen.

12.1.1976 E-3

Brief van het fakulteitsbestuur van de Universiteit van
Amsterdam aan T.W.O.

De universiteit aksepteert de interpretatie van T.W.O.
30.12.75.

6.2.1976 E-4

Struktuurrapport voor de vervulling van de vakature Strijd.
De te doceren vakken zullen zijn: bijbelse theologie, chris-
telijke ethiek, praktische theologie (d.i. homiletiek +
pastoraat + apostolaat + katechetiek) en kerkrecht.

N.B. Een dergelijk rapport is wettelijk noodzakelijk. Het
omschrijft de functie van de te benoemen hoogleraar.
Het is gezamenlijk opgesteld en goedgekeurd door de
fakulteitsraad en T.W.O.

19.2.1976 D-13

Brief van het Utrechtse dispuut 'Excelsior Deo Iuvante' aan de benoemingskommissie voor de vakature prof. dr. J. de Graaf te Utrecht.

Men draagt, met redenen omkleed, Ter Schegget voor. Ter Schegget heeft niet naar deze functie gesolliciteerd. Uiteindelijk is een buitenlander benoemd.

2.3.1976 B-8 (bijlage 1)

Prof. dr. H. Berkhof, 'Kop, klauw en Delft', Trouw.

N.B. Ter Schegget was bij de commissie voor het opzicht in Utrecht en Noord-Holland aangeklaagd wegens vermeend kwetsend taalgebruik in een preek. Hij werd daarvan op 16.10.1975 vrijgesproken. De zaak kwam in de publiciteit toen prof. van Ittersson er enkele maanden later op terugkwam.

Ter Schegget citeert dit ingezonden stuk van H. Berkhof bij zijn bestrijding van het rapport Berkhof/Den Boer van 15.4.77 (stuk B-9).

5.3.1976 D-14

Brief van het Utrechtse dispuut 'Ter Zake' aan de benoemingskommissie voor de vakature De Graaf.

Ter Schegget wordt voorgedragen. Men pleit voor de pluriformiteit van de opleiding. (Zie ook brief van 19.2.76; stuk D-13).

april 1976 F-1

Profiel van de te benoemen hoogleraar in de vakature Strijd te Amsterdam.

Dit profiel is het uitgangspunt bij de discussie over de geschiktheid van personen. Over de inhoud waren fakulteitsraad en T.W.O. het eens. Uit het vervolg zal blijken dat een van de wrijfpunten tussen de benoemingskommissie en T.W.O. is geworden de vraag of T.W.O. zich al of niet hield aan dit profiel.

± 1.5.1976 B-5

Prof. dr. A.F.J. Klijn (hoogleraar voor het Nieuwe Testament te Groningen), aankondiging van het boek van G.H. ter Schegget 'Het lied van de Mensenzoon', Prisma-lectuurinformatie jrg. 76 nr. 181.

Prof. Klijn spreekt met waardering over dit boek.

19.6.1976 F-2

Brief van ds. Zuurmond aan de benoemingskommissie voor de vakature Strijd.

Zuurmond draagt voor: G.H. ter Schegget, en voor het geval die inmiddels elders zou zijn benoemd (de vakature Sperna Weiland is nog open), N.T. Bakker. Hij waarschuwt voor een herhaling van wat in de jaren '30 K.H. Miskotte overkwam (zie H.C. Touw in 'Woord en Wereld', feestbundel voor K.H. Miskotte - Amsterdam 1961 - blz. 33).

1.8.1976 F-3

Brief van P. Booy e.a. aan de benoemingskommissie voor

de vakature Strijd.

Ter Schegget wordt voorgedragen. Men wijst erop dat hij precies past in het 'profiel'.

oktober-december 1976

De eerste geruchten beginnen te lopen dat zowel T.W.O. als het Moderamen der Ned. Herv. Kerk (of leden daarvan) een absoluut veto over de kandidatuur van Ter Schegget hebben uitgesproken. (Buskes refereert daaraan in zijn artikel in Trouw van 6.3.78, Kroon in zijn brief van 24.3.77). T.W.O. zou een soort obstructie voeren. Slechts met behulp van de (vertrouwelijke) notulen kan worden uitgemaakt of deze geruchten op waarheid berusten. De leden der synode kunnen om openbaarmaking daarvan vragen.

± 1.1.1977 A-1

Curriculum vitae van G.H. ter Schegget.

± 1.1.1977 B-6

H. Berkhof en W. den Boer, Rapport aan de commissie T.W.O. betreffende de interpretatie van Filippenzen 2: 6-11.

Zowel op wetenschappelijke als op kerkelijke gronden wordt de kandidatuur van Ter Schegget voor een hoogleraarschap in de praktische theologie en in de christelijke ethiek afgewezen.

12.1.1977 B-9

Verslag, opgemaakt door T.W.O. (1), van een gesprek dat men voerde met Ter Schegget op 12.1.77.

Voornaamste punt van kritiek op Ter Schegget: te weinig deemoed.

1.2.1977 B-7

Fragment van de notulen van de benoemingscommissie, die in haar vergadering het rapport Berkhof/Den Boer besprak.

De leden van de commissie uiten zich zeer kritisch over dit rapport.

N.B. Dit fragment uit de notulen werd op 7.4.77 aan Ter Schegget toegezonden.

15.2.1977 F-4

Brief van T.W.O. aan G.H. ter Schegget.

Men verzoekt Ter Schegget met het verslag van 12.1.77 (stuk B-10) akkoord te gaan.

24.3.1977 G-1

Brief van K.H. Kroon e.a. (mede-ondertekend door 44 hervormde predikanten) aan T.W.O.

Gevraagd wordt om een gesprek n.a.v. geruchten als zouden andere dan theologische factoren een voordracht van Ter Schegget verhinderen.

april 1977 B-10

Brief van Ter Schegget aan T.W.O.
Ter Schegget gaat niet akkoord met het verslag van 12.1.77.
Hij wijst op enkele z.i. ernstige tekortkomingen van dit verslag en stuurt liever zijn eigen verslag in.

7.4.1977 F-6

Brief van de benoemingskommissie te Amsterdam aan G.H. ter Schegget.

Gezien de houding van T.W.O. blijft de kommissie niets anders over dan nu haar andere kandidaat (N.T. Bakker) te bespreken. Ter Schegget is 'om kerkpolitieke redenen' voor T.W.O. onaanvaardbaar.

15.4.1977 B-8

G.H. ter Schegget, Opmerkingen bij het rapport voor T.W.O. betreffende de interpretatie van Filip. 2:6-11.

Volgens Ter Schegget heeft men 'veel niet gezien of niet gelezen, verkeerd gelezen, citaten aangezien voor eigen tekst, termen omgeduid enz.'. De kritiek van Berkhof/Den Boer wordt ongegrond geacht. Met twee bijlagen.

19.4.1977 G-2

Toevoeging aan de lijst met namen onder de brief van K.H. Kroon e.a. van 24.3.77.

In totaal hebben nu 108 predikanten der N.H. Kerk deze brief getekend.

4.5.1977 F-5

Brief van T.W.O. aan G.H. ter Schegget.

Zijn opmerkingen van april 1977 zijn aan het verslag van 12.1.77 toegevoegd. De kommissie T.W.O. ziet af van het maken van een nieuw verslag.

4.5.1977 G-3

Brief van T.W.O. aan K.H. Kroon e.s.

T.W.O. wijst een gesprek af. Het is geen usance de vertrouwelijkheid van de procedure te doorbreken. T.W.O. is uitsluitend aan de generale synode verantwoording schuldig. Men wijst Kroon e.s. er op dat het nu te laat is om aanbevelingen in te dienen.

24.10.1977 G-4

Brief van K.H. Kroon e.s. aan T.W.O.

Het antwoord van T.W.O. (4.5.77) is onaanvaardbaar. Men wendt zich thans tot het moderamen en zal zich zo nodig tot de generale synode zelf wenden.

N.B. Dit laatste is gebeurd in de 'Open Brief' van 2.3.78.

24.10.1977 G-5

Brief van K.H. Kroon e.s. aan het Moderamen van de synode.

Gezien de mislukte démarche bij T.W.O. vraagt men nu bij het moderamen om een onderhoud over de criteria van het benoemingsbeleid.

'vrienden van Ter Schegget' (die de indruk wekt als zou het om een privé-zaak gaan in plaats van om adhaesie aan de zaak van de fakultei-straat) zou worden vermeden. Een dag later stond er echter in Trouw een artikeltje van de hand van de heer Klei, waarin hij met deze uitdrukking de spot dreef. Ook de voorstelling dat Ter Schegget zo graag professor wil worden (de benoemingskommissie heeft hem voorgedragen; hij heeft zelf niet eens gesolliciteerd; zie het artikel van Rob Bartlema in Folia Civitatis van 18.3.78 (stuk F-14) is van de heer Klei afkomstig.

3.3.1978 F-10

Verslag van werkzaamheden van de benoemingskommissie voor de vakature Strijd (vervolg op verslag van 4.11.77). Men is met T.W.O. (1) niets verder gekomen. Twijfel wordt geuit over de gang van zaken op de besloten synodezitting. De actie van Kroon c.s. wordt met instemming begroet. Men stelt voor de opdracht aan de benoemingskommissie voorlopig te continueren. (Dit besluit wordt met ruime meerderheid aangenomen).

4.3.1978 F-13

Redactionele mededeling in Trouw op grond van inlichtingen "van de zijde van de theologische fakulteitsraad".

Ter Schegget is geenszins de kandidaat van de fakulteit.

N.B. 1. Zoals de fakultei-straat in een Ingezonden stuk in Trouw van 22.3.78 laat weten, berust deze mededeling op een persoonlijk initiatief van een lid van de fakulteitsraad (het bewuste lid is inmiddels afgetreden).

2. De mededeling dat Ter Schegget niet de kandidaat van de fakulteit zou zijn is misleidend en berust op verwarring van woordbetekenissen. In het jargon van de benoemingsprocedure is iemand pas 'kandidaat' wanneer de benoemingskommissie hem aan de fakulteitsraad voordraagt. Maar - zie de gedragslijn d.d. 18.9.75 (stuk E-1) - de benoemingskommissie kan alleen iemand voordragen wanneer T.W.O. daarmee akkoord gaat. Ergo: wanneer T.W.O. iemand niet wenst wordt hij nooit 'kandidaat' in die specifieke zin van het woord. Dat de grote meerderheid van de fakulteitsraad Ter Schegget als 'kandidaat' wenste, is uit de stukken wel duidelijk. Wanneer wij uitgaan van de normale betekenis van het woord 'kandidaat', volgens van Dale: "iemand die in aanmerking komt of meent te komen om tot een mabt of betrekking benoemd of verkozen te worden", is het zeker niet onterecht om Ter Schegget 'kandidaat' te noemen. Het moderamen doet dit trouwens zelf ook; zie de brief aan de opstellers van de 'Open Brief' van 7.3.78, punt 4.

3. Het 'argument' dat Ter Schegget niet de 'kandidaat' van de fakulteit(sraad) zou zijn wordt ook gehanteerd door dr. A.H. van den Heuvel. Eerst in zijn brief aan de heren Klapwijk en Eielts van 20.4.78 (stuk K-10) (met expliciete verwijzing naar pers-

berichten), daarna in de eerste week van mei nog weer telefonisch aan Huub Oosterhuis.

6.3.1978 H-5

J.J. Buskes, 'Kerkelijk rumoer rondom Ter Schegget', Trouw.

In dit artikel een beknopt overzicht van de procedure. Van belang is o.a. de volgende passage: "Vanaf het begin heb ik vooraanstaande figuren in de hervormde kerk met een zekere verbetering horen zeggen: "Ter Schegget? Uitgesloten, dat nooit!" en dat heud niet vanwege hun twijfel aan zijn wetenschappelijke kwaliteiten. Het zijn de politieke en socialistische overtuigingen van Ter Schegget die achter de genoemde argumenten schuil gaan". Buskes spreekt nog niet van een beroepsverbod, maar denkt wel in die richting.

7.3.1978 H-2

Brief van het moderamen der gene synode aan de opstellers van de 'Open Brief'.

Het moderamen legt de procedure uit. Het merkt op dat "kandidaten die door wie ook worden gepousseerd" niet in het openbaar kunnen worden besproken, maar dat de generale synode eventueel deze beslotenheid kan doorbreken. Gekonstateerd wordt dat tijdens de besloten vergadering van de synode niemand bezwaar tegen T.W.O. heeft aangetekend. De verwijzing naar 'Berufsverbote' wijst het moderamen (zonder argumentatie) van de hand.

8.3.1978 H-6

Brief van de Amsterdamse studentenpastores aan de generale synode.

Adhaesie met de 'Open Brief'.

14.3.1978 H-7

Tekst van een motie, aangenomen op een openbare vergadering van de 'Werkgroep Dienst aan Basisgroepen en Kritische Gemeenten in Nederland'.

Namens enige duizenden leden adhaesie met de 'Open Brief'.

14.3.1978 F-11

Brief van de benoemingskommissie aan de fakulteitsraad te Amsterdam.

Met T.W.O. blijkt absoluut geen overleg mogelijk. Aanblijven met de opdracht verder te praten is zinloos. De kommissie biedt haar ontslag aan.

18.3.1978 F-14

Rob Bartlema, 'Benoeming van Ter Schegget van de baan', Folia Civitatis (orgaan van de Universiteit van Amsterdam) 31e jrg. nr. 28.

Uitstekend gedocumenteerd artikel, slechts de konklusie in de kop is voorbarig. De strekking van het artikel is dat de Universiteit niet eerst Ter Schegget zelf

kan vragen en hem vervolgens zonder tot het alleruiterste te zijn gegaan weer laten vallen.

18.3.1978 C-1

Bert van Duyn en Kees Waagmeester, 'Partijganger zijn van de armen, daar draait alles om', Hervormd Nederland, 34e jrg. nr. 11 (Lijst nr. 121).
Interview met Ter Schegget over enkele aspecten van diens theologie.

18.3.1978 F-15

Twee artikeltjes in Trouw: 'Benoeming Ter Schegget van de baan'.
Het gaat hier om een uittreksel uit het artikel van Bartlema in Folia Civitatis van 18.3.78.
N.B. De fakulteitsraad reageert op dit stuk in een Ingezonden van Trouw van 22.3.78.

20.3.1978 K-2

Brief van de heren C. Eielts en C. Klapwijk, mede-ondertekend door 38 anderen, aan dr. A.H. van den Heuvel.
Deze oud-gemeenteleden van Ter Schegget uit de periode van diens predikantschap te Curaçao spreken hun verbaazing uit over persberichten als zou de hervormde kerk een benoeming van Ter Schegget blokkeren. Zij hebben Ter Schegget in Curaçao leren kennen als een inspirerend pastor en predikant.

22.3.1978 F-16

Twee ingezonden stukken in Trouw.
In het eerste zet het fakulteitsbestuur enkele onjuistheden recht. In het tweede doet dr. N.T. Bakker hetzelfde.

22.3.1978 B-11

R. Zuurmond, 'Het 'marxisme' van Ter Schegget'.
Dit artikel, geschreven voor Eltheto, is de uitwerking van een voetnoot bij een artikel in Wending (jrg 33, nr. 2, april '78, blz. 116). Betoogd wordt dat het vermeende 'marxisme' bij Ter Schegget niet valt onder de categorie 'ismen' die in de theologie gangbaar is. Bij een leerling van Barth en Miskotte is een dergelijk filosofisch Vorverständnis ondenkbaar.

22.3.1978 K-3

Brief van mevr. K. Eielts-Quist aan dr. A.H. van den Heuvel.
Volgens mevr. Eielts vertegenwoordigt Ter Schegget de wellicht niet erg talrijke, maar wel belangrijke groep christenen die openstaat voor wat er in de wereld gebeurt. Deze groep zal een harde klap krijgen wanneer zou blijken dat de hervormde kerk iemand als Ter Schegget weert.

22.3.1978 H-9

K.H. Kroon, 'De kwestie Ter Schegget', De Nieuwe Linie,

33e jrg. nr. 12.

Kroon wijst erop dat niet alleen Ter Schegget is afgewezen door T.W.O., maar ook Bakker. Beiden zijn leerlingen van Barth (en Miskotte), beiden hebben een 'links' image. Volgens Kroon is de onafhankelijkheid van de theologie in het geding. Kroon gaat tevens in op de kwestie van de geheimhouding en op de problemen rond de 'duplex ordo' (zie hiervoor uitgebreid het artikel van Johan Lok van 30.4.78 - stuk E-5).

25.3.1978 C-2

G.H. ter Schegget, 'Hoe de verstarring kan worden doorbroken', Hervormd Nederland, 34e jrg. nr. 12. (Lijstnr. 122).

Artikel over de betekenis van Pasen.

29.3.1978 K-4

Brief van C. Klapwijk aan G.H. ter Schegget. De heer Klapwijk heeft zich tot T.W.O. gewend (20.3.78). Ds. Karres heeft hem medegedeeld "dat de gehele procedure nu vast zit bij de benoemingskommissie van de fakulteit te Amsterdam". Klapwijk wenst zijn oud-predikant veel sterkte.

31.3.1978 K-5

Persoonlijke brief van de arts W.C. Burger aan dr. A.H. van den Heuvel. Hartelijk en zakelijk pleidooi voor Ter Schegget. Zij kenden elkaar goed op Curaçao.

1.4.1978 H-10

M. Groenenberg, 'Ook dit 'huwelijk' loopt niet' en 'Een merkwaardig dus', Hervormd Nederland, 34e jrg. nr. 13. Reakties op de 'Open Brief'. In het eerste artikel geeft Groenenberg zijn visie op de 'duplex-orde' (zie het stuk van Johan Lok d.d. 30.4.78; stuk E-5). Hij voorziet dat de bezwaren in de synode nog aanmerkelijk groter zullen zijn dan bij de benoeming van prof. Strijd. In het tweede artikel stelt Groenenberg dat in feite niemand het vertrouwen der kerk geniet. Hij somt een aantal eisen op waaraan volgens hem een kerkelijk hoogleraar moet voldoen.

N.B. 1. Wij vinden dat Ter Schegget bepaald aan deze eisen voldoet. Zie bv. de stukken over zijn verblijf in Curaçao (deze bundel onder letter K).
2. Deze artikelen van Groenenberg vertonen een opvallende gelijkenis met zijn bijdragen in Hervormd Utrecht van februari 1965 (vgl. D 1-4).

3.4.1978 K-6

Brief van dr. A.H. van den Heuvel aan de heren Eielts en Klapwijk. Ter Schegget is nooit voorgedragen. De publiciteit is het gevolg van het feit dat de procedure niet vertrouwelijk is gehouden door leden van de benoemingskommissie in

Amsterdam. T.W.O. is midden in haar werkzaamheden gestoord. De 'vrienden van dr. ter Schegget hebben door een vroegtijdige publiciteit zijn kandidatuur ernstig geschaad' (!). V.d. Heuvel somt de criteria op van waaruit T.W.O. kandidaten stelt: 1. wetenschappelijke kwaliteiten, 2. didaktische gaven, 3. "het oordeel van de kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs (T.W.O.) wie de synode zou willen opdragen om de toekomstige predikanten in Amsterdam op te leiden". N.B. Dit laatste criterium noemt ook ds. M. Groenberg in Hervormd Nederland van 29.4.78 (stuk H-12). M.a.w.: T.W.O. loopt vooruit op de vermoedelijke beslissing van de synode. Een zuiver kerkpolitiek criterium dus.

5.4.1978 K-7

Brief van dr. A.H. van den Heuvel aan mevr. K. Eielts-Quist.

Antwoord op haar brief van 22.3.78. De inhoud van de brief is voor een groot deel gelijk aan die van 3.4.78 aan Klapwijk/Eielts. De synode-leden zijn mans genoeg om oneigenlijke argumenten bij een voordracht te onderkennen.

N.B. Voor alle duidelijkheid moet worden gesteld dat er - voorafgaande aan de besloten zitting van de synode - slechts een zeer oppervlakkig contact is geweest tussen een enkel lid van de synode en een enkele ondertekenaar van de 'Open Brief'. Er is geen sprake van dat synodeleden, wie dan ook, uitvoerig door ons zouden zijn ingelicht. Dat geschiedt pas nu, met dit 'zwartboek'. Of daardoor een nieuwe situatie ontstaat is uitsluitend ter beoordeling aan synodeleden; wij vermoeden van wel.

7.4.1978 F-12

Fragment uit de notulen van de vergadering van de fakulteitsraad.

De fakulteitsraad schort de werkzaamheden van de benoemingskommissie op. Men gaat nu zelf met het moderamen praten. Verder doet men de eerste stappen om zo nodig te kunnen komen tot een tijdelijke benoeming in de vakature Strijd. Het onderwijs mag niet langer de dupe worden van de patstelling met T.W.O.

10.4.1978 K-8

Brief van C. Klapwijk en C. Eielts aan dr. A.H. van den Heuvel.

Antwoord op brief van 3.4.78. Klapwijk en Eielts begripen niet waarom het geven van relevante informatie 'praematuur' zou zijn.

N.B. De heer Eielts heeft in de zomer van 1976, geheel privé, reeds een gemotiveerde aanbeveling voor Ter Schegget gezonden naar T.W.O. Deze brief moet zich bevinden in het archief van T.W.O.

10.4.1978 B-12

Prof.dr. H.W. Bartsch, 'Over de verhouding van de exe-gese van het Nieuwe Testament en haar methode tot de leer der kerk.

Speciaal voor deze dokumentatie geschreven artikel. Prof. Bartsch, die eveneens een boek over de Christus-hymne in Filip. 2 heeft geschreven, verdedigt de methode van Ter Schegget in 'Het lied van de Mensenzoon'.

12.4.1978 C-3

Rouke van der Hoek, 'Links moet herders leveren die de weg weten', De Groene Amsterdammer, 102e jrg. nr. 15 (Lijstnr. 124).

Interview met Ter Schegget, o.a. over diens 'Kernwoorden bij Marx'. Aan het slot spreekt Ter Schegget over zijn rol in de democratisering van 'De Horst', waarover allerlei negatieve verhalen de ronde doen die bij deze benoeming kennelijk een rol spelen. "Van Berkeley tot Tokio zette de studentenbeweging de instituten op de kop, behalve in Driebergen. Daar heeft Ter Schegget het gedaan".

15.4.1978 H-11

Drie ingezonden stukken in Hervormd Nederland, 34e jrg. nr. 15.

Reakties op Groenenberg in Hervormd Nederland van 1.4. 73.

Y. Bekker en A.C. Verwaal stellen vast dat er dankzij Ter Schegget nog velen zijn die het in kerk en theologie uithouden. Wanneer de kerk Ter Schegget niet tot het hoogleraarsambt zou toelaten dreigt zij grote groepen van zich te vervreemden. Zuurmond wijst erop dat als niemand "het vertrouwen der kerk geniet" T.W.O. dit argument moeilijk tegen Ter Schegget kan gebruiken. Hij vraagt zich af of T.W.O. wel het vertrouwen der kerk verdient.

15.4.1978 B-13

Prof. dr. F.W. Marquardt, Hermeneutische opmerkingen bij 'Het lied van de Mensenzoon'.

Speciaal voor deze bundel geschreven grondige studie over enkele aspecten van het boek van Ter Schegget. Het rapport Berkhof/Den Boer (1.1.77) wordt impliciet verworpen. Marquardt weigert te geloven dat Ter Schegget op grond van deze bijbelse (op Miskotte georiënteerde) theologie door de kerk de toegang tot de theologische fakulteit zou worden afgesloten.

15.4.1978 K-9

Brief van mevr. K. Eielts- ist aan dr. A.H. van den Heuvel.

Antwoord op diens brief van 4.78. Mevr. Eielts voelt intuïtief aan dat er rond Ter Schegget onrecht geschiedt. Zij ziet dit als een symptoom van een ontwikkeling in de hervormde kerk die haar, als lid dat in binnen-en buiten land jarenlang in die kerk heeft gewerkt, met zorg vervult.

18.4.1978 H-8

Brief van het landelijk KIWTO-beraad aan de leden van de generale synode.

Verontrusting over beroepsverbod-achtige toestanden in de theologische opleiding. De zaak Ter Schegget kan re-perkussies hebben, ook in andere kerken. Men dringt met klem aan op openbare behandeling.

20.4.1978 K-10

Brief van dr. A.H. van den Heuvel aan de heren Klapwijk en Eielts.

Antwoord op hun brief van 10.4.78. Met verwijzing naar persberichten (bedoeld wordt vermoedelijk Trouw van 4.3.78, zie stuk F-13) wordt opgemerkt dat de fakulteit nog geen "kandidaat heeft gesteld". "De stelling dat dr. ter Schegget onvoldoende vertrouwen in de hervormde kerk geniet, is niet van ons afkomstig, maar van hen die hem graag benoemd willen zien".

N.B. 1. Over de kwestie van de kandidatuur zie boven, Trouw 4.3.78, stuk F-13.

2. Volgens het verslag van werkzaamheden van de benoemingskommissie van 4.11.77 (stuk F-7) is de stelling dat dr. ter Schegget onvoldoende vertrouwen in de hervormde kerk geniet afkomstig van prof. Bronkhorst namens T.W.O.

24.4.1978 K-11

Brief van dr. A.H. van den Heuvel aan mevr. K. Eielts-Quist.

Antwoord op haar brief van 15.4.78. V.d. Heuvel verklaart o.a. dat de stemming in de Amsterdamse fakulteit niet dezelfde is als in de benoemingskommissie.

N.B. In de fakulteitsraad is het beleid van de benoemingskommissie altijd met grote meerderheid (variërend van 80-95%) gesteund. Zelfs na een uitputtingsslag van ruim twee jaar is deze steun nauwelijks verminderd. (zie de notulen van de vergadering van de fakulteitsraad van 7.4.78, stuk F-12).

25.4.1978 K-12

Brief van de heren Eielts en Klapwijk aan dr. A.H. van den Heuvel.

Antwoord op brief van 20.4.78. Zij spreken hun verontrusting uit over de opvatting van v.d. Heuvel dat personen minder belangrijk zijn dan vergaderingen. Zij zijn er niet van overtuigd dat vooroordelen t.a.v. Ter Schegget geen rol hebben gespeeld bij beslissingen over hem.

26.4.1978 C-4

Gerard van den Boomen, 'Dr. Bert ter Schegget, theoloog', De Nieuwe Linie, 33e jrg. nr. 17. (Lijstnr. 125).

Lang en gedegen interview met Ter Schegget, vooral over de verhouding van de theologie tot het marxisme.

27.4.1978 A-2

Lijst van Publikaties van G.H. ter Schegget (in voorlopig-

heid) samengesteld door ds. R. Crouwel te Bunnik. Uit deze lijst zijn in deze dokumentatie opgenomen de nrs. 121, 122, 124 en 125.

27.4.1978 K-13

Brief van mevr. K. Eielts-Quist aan dr. A.H. van den Heuvel.

Mevr. Eielts blijft erbij dat er onduidelijkheid heerst over de gronden waarop Ter Schegget - in welk stadium van de procedure dan ook - is afgewezen. De centrale vraag is: waarom wenst de herv. kerk Ter Schegget niet op een leerstoel? Men moet de aandacht daarvan niet afleiden door de personen die deze vraag aan de orde stellen in het centrum van de aandacht te zetten.

29.4.1978 H-12

M. Groenenberg, 'Groen bekeken', Hervormd Nederland, 34e jrg. nr. 17.

Groenenberg verdedigt zich tegen de ingezonden stukken in Hervormd Nederland van 15.4.78. Hij interpreteert nu het argument "geen vertrouwen der kerk" (dat volgens hem - in tegenstelling tot dr. van den Heuvel in zijn brief van 20.4.78 aan de heren Klapwijk en Eielts - inderdaad van T.W.O. afkomstig is) als een verantwoord vooruitlopen op de vermoedelijke beslissing van de generale synode. (Vgl. Brief van A.H. van den Heuvel d.d. 3.4.78, stuk K-10 aan Klapwijk/Eielts). Vervolgens legt Groenenberg de bewijslast "dat de kandidaat het vertrouwen der kerk verdient" bij ongenoemden die "daar materiaal voor zullen moeten aandragen". Dat doen wij bij dezen! Tenslotte verklaart Groenenberg zich tegen openbare behandeling.

30.4.1978 E-5

Jchan Lok, De duplex-orde en de praktische theologie.

Voor deze dokumentatie speciaal geschreven, goed gedokumenteerd artikel over de kwestie van de 'duplex-orde' (Vgl. struktuurrapport van 6.2.76, stuk E-4). Volgens Lok is er verwarring rondom de inhoud van het begrip 'praktische theologie'. Officieel is het een samenvattende aanduiding van de vakken homiletiek, katechetiek, liturgiek en apostolaat. Sommigen gebruiken het woord evenwel als aanduiding van een aantal agogische methodieken, waarvan men het (vooral onder druk van de oekumenische werkgroep 'praktisch theologen') wenselijk acht ze in het curriculum in te voeren. T.W.O. was aanvankelijk tégen dit laatste, maar lijkt er nu vóór te zijn. De Amsterdamse fakulteit is overwegend tégen; men wil theologen blijven afleveren en geen religieus georiënteerde sociologen/psychologen/agogen. De discussie is nog niet afgesloten.

N.B. Kennelijk verwachten de voorstanders van de agogische richting in de Praktische Theologie weinig steun van Ter Schegget.

2.5.1978 B-14

G.H. ter Schegget, Twee vragen aan Marquardt.

Ter Schegget gaat in op de 'hermeneutische opmerkingen' van Marquardt (15.4.78) en preciseert zijn positie.

mei 1978

Uit mondelinge gegevens blijkt dat het gewenste gesprek tussen een afvaardiging van de fakulteitsraad en een gedeelte van het moderamen (A. v.d. Heuvel is afwezig) inderdaad heeft plaatsgevonden. Men is van mening dat de zaak Ter Schegget opnieuw in de synode moet komen. Later hoort Huub Oosterhuis van A. v.d. Heuvel echter dat de zaak niet in de synode zal komen.

N.B. Het lijkt ons van het grootste belang dat de zaak wel in de synode aan de orde zal komen, en wel in een openbare zitting.

14.5.1978 Voorwoord

Brief van vijf predikanten en drie studenten aan de leden van de generale synode. Men verzoekt met grote nadruk om openbare behandeling en meent dat er in dit 'zwartboek' voldoende feiten aan het licht zijn gebracht om die te rechtvaardigen.

17.5.1978 K-14

Brief van dr. A.H. van den Heuvel aan de heren Klapwijk/Eielts.

Antwoord op hun brief van 25.4.78. V.d. Heuvel heeft een misverstand veroorzaakt en wil dat wegnemen. Hij heeft alleen willen zeggen, dat de hervormde kerk bij bepaalde benoemingen de zaken gelukkig niet aan één of twee mensen overlaat, maar een hele serie kolleges en vergaderingen er aan laat werken.

N.B. Onze dokumentatie wil zulk een zorgvuldigheid mee helpen bevorderen!

Voetnoot

- (1) T.W.O. is de aanduiding van de Kommissie voor het Theologisch Wetenschappelijk Onderwijs, een kommissie van de generale synode die o.a. belast is met het opstellen van een voordracht voor de benoeming tot kerkelijk hoogleraar. Voorzitter van de kommissie is prof. dr. A.J. Bronkhorst, sekretaris is ds. D.J. Karres. Zie voor de functie van deze kommissie bijvoorbeeld de brief van het moderamen aan ds. P. van Dijk c.s. van 7.3.78, de brief van dr. van den Heuvel aan de heren Klapwijk en Eielts van 3.4.78 en de 'Gedragslijn' van 18.9.75.

NAWOORD

Het Vormingscentrum van de Amsterdamse Studenten-
ekklesia 'De Populier' bood ons aan het typen,
het doen drukken en het uitgeven van onze doku-
mentatie voor ons te verzorgen.

Omdat onszelf, vooral op zo korte termijn, daarvoor
de menselijke en technische 'bewerktuiging' ontbrak,
namen wij dit aanbod gaarne aan.

Vandaar dat deze dokumentatie formeel verschijnt
als een 'Cahier' van 'De Populier' (adres: Nieuwe
Herengracht 93, Amsterdam; telefoon: 020-254438)
en aldaar verkrijgbaar is. Uiteraard blijft echter
de inhoud voor verantwoording van de samenstel-
lers.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord. Aan de leden van de Generale Synode der Nederlands Hervormde kerk	5
Handleiding	9
A. Algemene gegevens	10
B. Ter Schegget als theoloog	17
C. Recente interviews	38
<hr/>	
D. De voorgeschiedenis	118
E. De Amsterdamse procedure	132
F. De ontwikkeling van het konflikt	147
G. Korrespondentie Kroon/Studentenpredikanten met T.W.O. en Moderamen	190
H. De 'Open Brief' en zijn reakties	200
K. Dossier Curaçao	221
Chronologisch overzicht van alle opgenomen stukken	243
Nawoord	260
Inhoudsopgave	261
Kolofon	263

KOLOFON

een uitgave van De Populier

onder redactie van K.H. Kroon en R. Zuurmond

typografische verzorging Maartje Kok-de Bruyn

omslag en titels Jos Bertelink

organisatie Joost Divendal

druk Hoogland Snel Offset Amsterdam

De Populier

Nieuwe Herengracht 93

1011 RX Amsterdam

Amsterdam, mei 1978